การพัฒนาเศรษฐกิจญี่ปุ่น

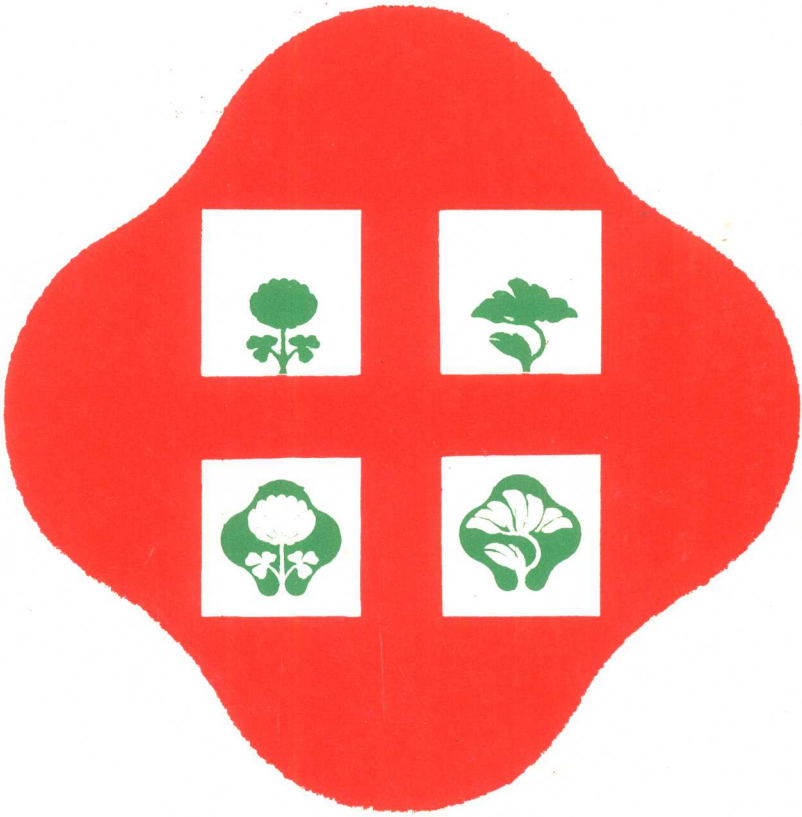

โยชิฮารา คูนิโอะ

แปลโดย

สุกัญญา นิธังกร อนงค์ โรจน์วณิชย์

การพัฒนาเศรษฐกิจญี่ปุ่น

ChangeFusion สสส. TRRM เครือข่ายจิตอาสา VolunteerSpirit Network

เนื้อหาทั้งหมดใน OpenBase ถูกเผยแพร่ภายใต้สัญญาอนุญาต Creative Commons Attribution-Noncommercial-Share Alike 3.0 Unported License ท่านสามารถนำเนื้อหาทุกชิ้นไปใช้และเผยแพร่ต่อได้ โดยต้องอ้างอิงแหล่งที่มา ห้ามนำไปใช้เพื่อการค้า และต้องใช้สัญญาอนุญาตชนิดเดียวกันนี้เมื่อเผยแพร่งานที่ดัดแปลง เว้นแต่จะระบุเป็นอย่างอื่น

การพัฒนาเศรษฐกิจญี่ปุ่น

สุกัญญา นิธังกร และอนงค์ โรจน์วณิชย์ แปลจาก

Yoshihara Kunio, *Japanese Economic Development 2nd edition*, Oxford University Press, 1986

จัดพิมพ์โดย	โครงการแปลไทย–ญี่ปุ่น มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์
สนับสนุนการจัดพิมพ์	มูลนิธิญี่ปุ่น
ผู้ดูแลต้นฉบับ	เกรียงศักดิ์ เชษฐพัฒนวนิช
ผู้ออกแบบปก	สุพัฒน์ เตชศรีสุธีร์
พิมพ์ครั้งแรก	2531
ราคา	90 บาท
ลิขสิทธิ์เป็นของ	มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์

สถานที่พิมพ์ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โทรศัพท์ 224–1350
ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา : นางสาวอรุณี อินทรสุขศรี พ.ศ. 2531

การพัฒนาเศรษฐกิจญี่ปุ่น

โครงการแปลไทย-ญี่ปุ่น

A JOINT TRANSLATION PROJECT

THE TOYOTA FOUNDATION

Shinjuku Mitsui Building 37F, 2-1-1 Nishi-Shinjuku, Shinjuku-ku, Tokyo 160, Japan Tel. : (03) 344-1701-1703
Cable : Tytfoundation, Tokyo

The Foundation for the Promotion of Social Sciences and Humanities Textbooks Project,
413/38 Arun-amarin Road, Bangkok 10700, THAILAND.

ขอขอบคุณ

มูลนิธิญี่ปุ่น

THE JAPAN FOUNDATION

ในการให้ความสนับสนุนการจัดพิมพ์
หนังสือ การพัฒนาเศรษฐกิจญี่ปุ่น นี้

คำแถลง
ของมูลนิธิโครงการตำราฯ

โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2509 ด้วยความร่วมแรงร่วมใจกันเองเป็นส่วนบุคคลในหมู่ผู้มีความรักในภารกิจบริการการศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ เมื่อเริ่มดำเนินงานโครงการตำราฯ มีฐานะเป็นหน่วยงานหนึ่งของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย โดยได้รับความร่วมมือด้านทุนทรัพย์ จากมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์เพื่อใช้จ่ายในการดำเนินงานขั้นต้น เป้าหมายเบื้องแรกของโครงการตำราฯ ก็คือ ส่งเสริมให้มีหนังสือตำราภาษาไทยที่มีคุณภาพดี โดยเฉพาะในทางวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ทั้งนี้เพราะต่างก็เห็นพ้องต้องกันในระยะนั้นว่า คุณภาพของหนังสือตำราภาษาไทยระดับอุดมศึกษาแขนงวิชาดังกล่าวยังไม่สูงพอ ถ้าส่งเสริมให้มีหนังสือเช่นนี้เพิ่มมากขึ้น ย่อมมีส่วนช่วยยกระดับมาตรฐานการศึกษาในขั้นมหาวิทยาลัยไปด้วยโดยปริยาย อีกทั้งยังอาจหนุนช่วยการสร้างสรรค์ทางปัญญา ความคิดริเริ่ม และความเข้าใจอันถูกต้องในเรื่องที่เกี่ยวเนื่องกับสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองโดยส่วนรวม

พร้อมกันนี้โครงการตำราฯ ก็มีเจตนารมณ์อันแน่วแน่ที่จะทำหน้าที่เป็นแหล่งชุมนุมงานเขียนของนักวิชาการต่าง ๆ ทั้งในและนอกสถาบัน เพื่อให้ผลงานวิชาการที่มีคุณภาพได้เป็นที่รู้จักและแพร่หลายออกไปโดยทั่วถึงทั้งในหมู่ผู้สอน ผู้เรียน และผู้สนใจงานวิชาการ การดำเนินงานของโครงการตำราฯ มุ่งขยายความเข้าใจและความร่วมมือของบรรดานักวิชาการออกไปในวงกว้างยิ่ง ๆ ขึ้นด้วย ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดนโยบายสร้างตำราการเขียน

การแปล และการใช้ตำรานั้น ๆ ซึ่งจะเป็นเครื่องส่งเสริมและกระชับความสัมพันธ์อันพึงปรารถนา ตลอดจนความเข้าใจอันดีต่อกันในวงวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง

นโยบายพื้นฐานโครงการตำราฯ คือส่งเสริมเร่งรัดให้มีการจัดพิมพ์หนังสือตำราทุกประเภททั้งที่เป็นงานแปลโดยตรง งานแปล เรียบเรียง งานถอดความ งานรวบรวม งานแต่ง และงานวิจัย ในช่วงแรก ๆ เราได้เน้นส่งเสริมงานแปลเป็นงานหลัก ขณะเดียวกันก็ได้ส่งเสริมให้มีการจัดพิมพ์ตำราประเภทอื่น ๆ ด้วย นับแต่ได้ก่อตั้งโครงการตำราฯ มาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ซึ่งบัดนี้สามารถแยกตัวออกมาบริการ และดำเนินการอย่างอิสระจากสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์โดยความร่วมมืออย่างดียิ่งของนักวิชาการหลายสถาบัน สามารถส่งเสริม กลั่นกรอง ตรวจสอบ และจัดพิมพ์หนังสือตำราภาษาไทยระดับอุดมศึกษาที่มีคุณภาพตามเป้าหมาย เจตนารมณ์ และนโยบาย ได้ครบทุกประเภท และมีเนื้อหาครอบคลุมสาขาวิชาต่าง ๆ ถึง 8 สาขาดังต่อไปนี้คือ

1) สาขาวิชาภูมิศาสตร์ 2) สาขาวิชาประวัติศาสตร์ 3) สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ 4) สาขาวิชารัฐศาสตร์ 5) สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา 6) สาขาวิชาปรัชญา 7) สาขาวิชาจิตวิทยา 8) สาขาวิชาภาษาและวรรณคดี นอกจากนี้เรายังมีโครงการผลิตตำราสาขาวิชาอื่นเพิ่มขึ้นด้วย เช่น สาขาวิชาศิลปะซึ่งกำลังอยู่ในขั้นดำเนินงานและยังได้ขยายงานให้มีการแต่งตำราเป็น "ชุด" ต่อ ซึ่งมีเนื้อหาคาบเกี่ยวระหว่างหลายสาขาวิชา เช่น "ชุดชีวิตและงาน" ของบุคคลที่น่าสนใจ ดังที่ได้จัดพิมพ์เผยแพร่ไปแล้วบางเล่ม

ปัจจุบันมูลนิธิโครงการตำราฯ ยังคงมีเจตนารมณ์อันแน่วแน่ที่จะขยายงานของเราต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง แม้ว่าจะประสบอุปสรรคนานัปการ โดยเฉพาะอุปสรรคด้านทุนรอน เพราะกิจการของเรามิใช่กิจการแสวงหาผลกำไร หากมุ่งประสงค์ให้นักศึกษาและประชาชนได้มีโอกาสซื้อหาหนังสือในราคาย่อมเยาพอสมควร

อนุกรรมการทุกสาขาวิชาของมูลนิธิโครงการตำราฯ ยินดีน้อมรับคำแนะนำและคำวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อ่านทุกท่าน และปรารถนาอย่างยิ่งที่จะให้ทุกท่านได้เข้ามามีส่วนร่วมในมูลนิธิโครงการตำราฯ ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนแนะนำอยู่ห่าง ๆ ช่วยแต่ง แปล เรียบเรียง หรือรวบรวมตำราสาขาวิชาต่าง ๆ ให้เราหรือเข้ามาช่วยบริหารและดำเนินงานร่วมกับเรา

ประธานกรรมการ

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

คำแถลงของโครงการแปลไทย-ญี่ปุ่น
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

โครงการแปลไทย–ญี่ปุ่น เป็นโครงการร่วมระหว่างมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ กับ มูลนิธิโตโยต้าประเทศญี่ปุ่นจุดกำเนิดของโครงการฯ คือความตระหนักในความสำคัญ และในความจำเป็นของคนไทยที่จะต้องเรียนรู้เกี่ยวกับสังคมญี่ปุ่นและสิ่งที่ประชาชนญี่ปุ่นคิดเกี่ยวกับไทยให้ดียิ่งขึ้น ในด้านหนึ่งก็เนื่องมาจากความสัมพันธ์และอิทธิพลของญี่ปุ่นที่มีต่อไทย ส่วนอีกด้านหนึ่งนั้นสังคมญี่ปุ่นโดยตัวเองก็มีความน่าสนใจมิใช่น้อย ดังนั้นบทบาทของโครงการฯ ก็คือความพยายามที่จะสนับสนุนให้มีการแปลหนังสือทางด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ โดยหนังสือที่จะเข้าร่วมโครงการฯ จะต้องเป็นหนังสือที่เกี่ยวกับสังคมไทยหรือสังคมญี่ปุ่น และในกรณีที่เป็นหนังสือที่เกี่ยวกับสังคมไทยนั้น จะต้องเป็นหนังสือที่เขียนขึ้นโดยนักเขียนญี่ปุ่น

โครงการแปลไทย–ญี่ปุ่น ดำเนินการโดยคณะอนุกรรมการซึ่งแต่งตั้งโดยมูลนิธิโครงการตำราฯ คณะอนุกรรมการนี้มีหน้าที่ผลักดันโครงการฯ และพิจารณาอนุมัติเรื่องแปลต่าง ๆ ที่มีผู้เสนอ ส่วนในเรื่องเงินทุนนั้น มูลนิธิโตโยต้าจะเป็นผู้ให้ความสนับสนุนเกี่ยวกับค่าแปลและค่าลิขสิทธิ์ ในขณะที่มูลนิธิโครงการตำราฯ จะเป็นผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับค่าพิมพ์และการวางตลาด

โครงการฯ มีความปรารถนาเป็นอย่างยิ่งที่จะได้รับความสนับสนุนและการมีส่วนร่วมจากทุกท่าน

ประธานคณะอนุกรรมการ
โครงการแปลไทย–ญี่ปุ่น

รายนามคณะกรรมการบริหาร
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

1.	นายเสน่ห์ จามริก	ประธานกรรมการ
2.	นางเพ็ชรี สุมิตร	รองประธาน
3.	นางสาวกุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา	กรรมการ
4.	นายธวัชชัย ยงกิตติกุล	กรรมการ
5.	นายนรนิติ เศรษฐบุตร	กรรมการ
6.	นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์	กรรมการ
7.	นายวิทยา สุจริตธนารักษ์	กรรมการ
8.	นางอมรา พงศาพิชญ์	กรรมการ
9.	นายเกริกเกียรติ พิพัฒนเสรีธรรม	กรรมการ
10.	นางสาวศุภลักษณ์ เลิศแก้วศรี	กรรมการและเหรัญญิก
11.	นายชาญวิทย์ เกษตรศิริ	กรรมการและเลขานุการ
12.	นายรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์	กรรมการและผู้จัดการ
13.	นายเฉลิม ทองศรีพงศ์	กรรมการและที่ปรึกษากฎหมาย
14.	นายบดินทร์ อัศวาณิชย์	กรรมการและที่ปรึกษากฎหมาย

รายนามคณะกรรมการดำเนินงาน
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

1.	นายชาญวิทย์ เกษตรศิริ	ประธานกรรมการ
2.	นายรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์	รองประธาน
3.	นายอาทร พุ่งธรรมสาร	กรรมการ
4.	นางปริตตา เฉลิมเผ่า กออนันตกูล	กรรมการ
5.	นายสุวินัย ภรณวลัย	กรรมการ
6.	นายทรงยศ แววหงษ์	กรรมการ
7.	นายอุทัย ดุลยเกษม	กรรมการ
8.	นายสัญชัย สุวังบุตร	กรรมการ
9.	นายสุริชัย หวันแก้ว	กรรมการ
10.	นายไชยวัฒน์ ค้ำชู	กรรมการ
11.	นางสุวรรณา สถาอานันท์	กรรมการ
12.	นางสาวศุภลักษณ์ เลิศแก้วศรี	กรรมการ
13.	นางสาวสุดใจ ธารธาราทอง	กรรมการและเลขานุการ
14.	นายเกรียงศักดิ์ เชษฐพัฒนวนิช	กรรมการและเลขานุการ

สารบาญ

		หน้า
คำนำของผู้เขียน		(15)
คำนำของผู้แปล		(19)
บทที่ 1	บนเส้นทางการเติบโตทางเศรษฐกิจ	1
	ค.ศ. 1868–1885	1
	ค.ศ. 1886–1911	8
	ค.ศ. 1912–1936	13
	ค.ศ. 1937–1951	21
	ค.ศ. 1952–1973	30
	ค.ศ. 1974–1984	37
บทที่ 2	ลักษณะพิเศษของการพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่น	49
	การขยายตัวทางเศรษฐกิจ	49
	การเพิ่มขึ้นของประชากร	53
	การพึ่งพิงทรัพยากรของตนเองในการพัฒนาของประเทศญี่ปุ่น	57
	สิ่งแวดล้อมแบบดั้งเดิม	62
	การพัฒนาที่แบ่งแยกเป็นสองส่วน	66
	บทบาทของรัฐบาล	68
	การเพิ่มขึ้นของราคา	72
บทที่ 3	การค้าและการพัฒนา	79
	การขยายตัวทางการค้า	79
	แบบจำลองการค้า	90
	การค้าและการพัฒนา	99

		หน้า
บทที่ 4	การเตรียมตัวเพื่อเปลี่ยนประเทศให้ทันสมัย	113
	ถ้าประเทศญี่ปุ่นเคยเป็นอาณานิคม	113
	เปรียบเทียบกับประเทศไทย	116
	เปรียบเทียบกับประเทศจีน	134
	บทสรุป	147
บทที่ 5	การปฏิรูปทางสถาบัน	152
	การปฏิรูปเมจิ	152
	การปฏิรูปในช่วงเวลาของการถูกยึดครอง	166
บทที่ 6	ประชาชน และองค์กร	181
	ประชาชน	182
	การจัดการองค์กร	192
	รัฐ	207
บทที่ 7	พยาธิวิทยาของการพัฒนา	226
	ความไม่เป็นธรรมของการขยายตัว	226
	ต้นทุนของการเป็นจักรวรรดินิยม	236
บทที่ 8	บทเรียนสำหรับประเทศกำลังพัฒนา	245
คำศัพท์		255
ลำดับปีเหตุการณ์		264
บรรณานุกรม		269

คำนำของผู้เขียน

ในสองทศวรรษที่ผ่านมาได้มีความสนใจเกิดขึ้นอย่างมากภายนอกประเทศญี่ปุ่นเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่น ผู้ที่สนใจเกี่ยวกับปัญหานโยบายปรารถนาที่จะนำประสบการณ์ของญี่ปุ่นมาเป็นบทเรียนสำหรับประเทศของตนทั้งประเทศที่กำลังพัฒนาและประเทศตะวันตก ซึ่งต้องการจะทำให้ประเทศของตนมีความกระปรี้กระเปร่าขึ้นอีกด้วย 'ตำรับ' ญี่ปุ่น ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่นยังนำมาซึ่งข้อมูลภูมิหลังที่เป็นประโยชน์สำหรับประเทศซึ่งมองหาโอกาสที่จะเจาะตลาดญี่ปุ่น สำหรับประเทศซึ่งมองหาช่องทางที่จะปกป้องอุตสาหกรรมภายในซึ่งต้องต่อสู้กับการนำเข้าจากญี่ปุ่นที่เพิ่มพูนขึ้น และสุดท้ายสำหรับประเทศซึ่งมุ่งที่จะดึงดูดความช่วยเหลือและการลงทุนจากญี่ปุ่นให้มากขึ้น

ความสนใจเกี่ยวกับการพัฒนาของประเทศญี่ปุ่น ได้กำเนิดมาจากภาวะแวดล้อมของสงครามเย็น ข้อเท็จจริงที่ว่าการพัฒนาแบบญี่ปุ่นเป็นการพัฒนาแบบทุนนิยมโดยแท้ซึ่งเกิดขึ้นในสภาพสังคมแบบดั้งเดิม (ที่ไม่มีลักษณะปฏิวัติ) เป็นสภาพที่เหมาะสำหรับประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีความกังวลเกี่ยวกับการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ในเอเชียภายหลังจากที่เมาเซตุงได้ชัยชนะในสงครามกลางเมืองในประเทศจีน และกำลังมองหารูปแบบการพัฒนาประเทศที่ไม่มีลักษณะปฏิวัติ สหรัฐอเมริกาจึงส่งเสริมให้เกิดความสนใจในการพัฒนาประเทศของญี่ปุ่นโดยใช้เป็นส่วนหนึ่งของการรณรงค์ทางด้านลัทธิ

ทั้ง ๆ ที่มีความเกี่ยวพันกับยุทธศาสตร์สงครามเย็นของสหรัฐอเมริกา การพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่นก็ยังคงเป็นสิ่งที่ท้าทายความสนใจทางปัญญา

อย่างปฏิเสธไม่ได้สำหรับนักสังเกตการณ์การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ตัวอย่างเช่น ถึงแม้ว่าประสบการณ์ของญี่ปุ่นแสดงให้เห็นว่าการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นสิ่งที่เป็นไปได้สำหรับประเทศที่มีวัฒนธรรมประเพณีแตกต่างไปจากประเทศตะวันตก เราอาจจะถามว่ามีประเพณีบางอย่างที่เหมือนกันบ้างหรือไม่ระหว่างประเทศตะวันตกและประเทศญี่ปุ่นซึ่งไม่อาจขาดได้ในการพัฒนาเศรษฐกิจ หรือถึงแม้ว่าประสบการณ์ของญี่ปุ่นแสดงให้เห็นว่า ประเพณีดั้งเดิมไม่จำเป็นต้องขัดกันกับการเปลี่ยนแปลงประเทศให้ทันสมัย เราก็อาจถามว่า ประเพณีอย่างไหนที่สอดคล้องและอย่างไหนที่ไม่สอดคล้อง นักเศรษฐศาสตร์ได้ตั้งคำถามอื่น ๆ ที่น่าสนใจหลายคำถาม ตัวอย่างเช่น อะไรทำให้การออมของญี่ปุ่นอยู่ในระดับสูง อะไรที่ทำให้อุตสาหกรรมบางอย่างมีประสิทธิภาพในการผลิตสูง อะไรทำให้ญี่ปุ่นมีความสามารถในการสร้างสินค้าออกอย่างแล้วอย่างเล่าในรูปแบบดัง 'การบินของห่านป่า' ทำไมการขยายตัวทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นจึงเร็วกว่าประเทศตะวันตก และอะไรคือจักรกลของการเติบโตทางเศรษฐกิจดังกล่าว ?

ไม่เป็นการยากที่จะเข้าใจว่าทำไมประเทศที่กำลังพัฒนาจึงบังเกิดความสนใจในประเทศญี่ปุ่น มีบทเรียนหลายอย่างที่ประเทศเหล่านี้สามารถจะดึงได้จากประสบการณ์ของญี่ปุ่นและประเทศเหล่านี้สามารถจะสำรวจดูว่ามีความเหมาะสมในการนำไปปฏิบัติเพียงไร ตัวอย่างเช่น การส่งเสริมให้มีการจัดตั้งองค์กรที่มีลักษณะเฉพาะอย่างของญี่ปุ่นในประเทศของตน แต่สิ่งที่ไม่ได้คาดฝันก็คือการที่ประเทศตะวันตกมีความสนใจญี่ปุ่นเพิ่มขึ้น โดยประชาชนในประเทศเหล่านั้นมีการตั้งคำถาม เช่น เป็นไปได้หรือไม่ที่จะนำการจัดการแบบญี่ปุ่นมาประยุกต์ใช้ สมควรหรือไม่ที่จะมีการส่งเสริมองค์กรในรูปแบบ *โซโง โชชะ* และควรหรือไม่ที่จะมีการจัดตั้งหน่วยงานของรัฐ เช่น กระทรวง

การค้าระหว่างประเทศกับอุตสาหกรรม (MITI) เพื่อทำให้อุตสาหกรรมในประเทศเหล่านั้นมีกำลังเพิ่มขึ้น

หนังสือเล่มนี้เขียนขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์สองประการ ประการแรกเพื่อเป็นการแนะนำอย่างสั้น ๆ ให้นักศึกษาหรือผู้อ่านทั่วไปได้รู้จักการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศญี่ปุ่นในช่วงการเปลี่ยนแปลงประเทศให้ทันสมัย (ตั้งแต่การฟื้นฟู*สมัยเมจิ* (The Meiji Restoration) ในปี ค.ศ. 1868) ผู้ซึ่งประสงค์จะอ่านเพิ่มเติมในหัวข้อนี้อาจดูได้จากบรรณานุกรมท้ายเล่ม

วัตถุประสงค์อีกประการหนึ่งของหนังสือเล่มนี้ คือจะสำรวจการพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในเชิงเปรียบเทียบ ในฐานะที่เป็นนักเศรษฐศาสตร์การพัฒนา ข้าพเจ้าสนใจที่จะแสวงหาความเข้าใจและคำอธิบายว่าทำไมเหตุการณ์ทางเศรษฐกิจบางอย่างจึงเกิดขึ้น ในการพิจารณาการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศญี่ปุ่น ข้าพเจ้าพยายามที่จะนำคำถามเหล่านี้มาวางในกรอบของการเปรียบเทียบ ข้าพเจ้าจะตั้งคำถามว่าทำไมปัญหาบางอย่างซึ่งก่อให้เกิดความยุ่งยากอย่างใหญ่หลวงในประเทศที่กำลังพัฒนากลับมิได้เป็นปัญหาสำหรับญี่ปุ่น ในการทำดังกล่าว แทนการโยงตัวแปรที่วัดค่าได้แต่ละตัวเข้าด้วยกัน ข้าพเจ้าจะเน้นตัวแปรที่ไม่ใช่ปัจจัยทางเศรษฐกิจในการพัฒนา ดังนั้นข้าพเจ้าจึงได้เปลี่ยนลำดับก่อนหลังของหัวข้อในการศึกษาการพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่นไปจากที่เคยทำกันตามปรกติ

บทที่ 1 จะให้ภาพรวมของกระบวนการพัฒนาในศตวรรษที่แล้ว *บทที่ 2* เป็นการนำเอาการพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่นมากล่าวในกรอบของการเปรียบเทียบ และวิเคราะห์ว่าอะไรน่าจะเป็นลักษณะเด่น *บทที่ 3* เกี่ยวข้องกับการค้าและการพัฒนา หรือกล่าวให้ตรงมากขึ้นก็คือ ทำอย่างไรรูปแบบการค้าจึงได้เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา อะไรทำให้เกิดการเปลี่ยน

แปลงเหล่านี้ และการค้ามีส่วนกระตุ้นการพัฒนาของประเทศญี่ปุ่นมากน้อยเพียงใด *บทที่ 4* มองดูเงื่อนไขต่าง ๆ ในกลางศตวรรษที่สิบเก้าอย่างใกล้ชิด และเทียบเคียงการเตรียมตัวเพื่อการพัฒนาของประเทศญี่ปุ่นกับประเทศอื่นๆ ในเอเชีย *บทที่ 5* วิเคราะห์การปฏิรูปทางสถาบันในช่วงต้น ๆ ของ*สมัยเมจิ* และในระหว่างช่วงที่ถูกยึดครองภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง การปฏิรูปเหล่านี้มีผลกระทบอย่างสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่น *บทที่ 6* กล่าวถึงทัศนคติของคนญี่ปุ่นที่มีต่อการทำงานและการบริโภค และดูว่าประเทศมีการจัดระบบอย่างไรในการนำเอาศักยภาพที่มีอยู่ของประชาชนมาใช้ให้เป็นประโยชน์ *บทที่ 7* เกี่ยวกับแง่ลบของการพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่น ซึ่งเป็นหัวข้อที่ถูกมองข้ามไปอย่างสิ้นเชิงจากนักวิชาการกลุ่มหนึ่ง แต่ได้รับการเน้นอย่างค่อนข้างเจาะจงจากนักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่ง (โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากพวกนิยม มาร์กซ์–Marxist) *บทสุดท้าย* สรุปอย่างย่อๆถึงข้อเสนอแนะที่สำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่นสำหรับประเทศที่กำลังพัฒนา

ฉบับแรกของหนังสือเล่มนี้ได้รับการต้อนรับอย่างดี แต่จำเป็นจะต้องมีฉบับแก้ไขปรับปรุงเมื่อพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเมื่อเร็ว ๆ นี้ ในการปรับปรุงแก้ไข ข้าพเจ้าได้พยายามอย่างมากในการทำให้โครงการสร้างที่ยากแก่การเข้าใจของสังคมญี่ปุ่น ซึ่งเป็นส่วนที่ก่อให้เกิดการเจริญเติบโต ประสิทธิภาพในการผลิต และผลอื่น ๆ ซึ่งวัดได้ทางสถิติ มีความชัดเจนมากขึ้น

Yoshihara Kunio

(The Center for Southeast Asian Studies)

มหาวิทยาลัยเกียวโต

กุมภาพันธ์ 1985

คำนำของผู้แปล

ความสำเร็จของการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศญี่ปุ่นได้กระตุ้นให้เกิดความสนใจในการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่นอย่างมาก การศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่นได้เริ่มมาประมาณสองทศวรรษแล้ว แต่หนังสือเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่นที่เหมาะสมกับนักศึกษาเศรษฐศาสตร์ในแง่ที่มีทั้งการวิเคราะห์เชิงทฤษฎี และเหมาะสมกับผู้สนใจทั่วไปในแง่ที่มีการครอบคลุมสาระสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจไว้อย่างครบถ้วนและกะทัดรัดยังมีจำนวนน้อย ผู้แปลทั้งสองได้เลือกแปลหนังสือ "Japanese Economic Development : A Short Introduction" ที่เขียนโดย Professor Yoshihara Kunio เพราะเห็นว่าเป็นหนังสือที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับนักศึกษาเศรษฐศาสตร์ที่เริ่มเรียนวิชาการพัฒนาเศรษฐกิจญี่ปุ่น และเหมาะสมกับบุคคลทั่วไปดังได้กล่าวมาข้างต้น

ในการวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่น Professor Yoshihara ได้ให้ความสนใจเป็นพิเศษแก่ปัจจัยที่ไม่ใช่ปัจจัยทางเศรษฐกิจ (non–economic factors) และใช้ปัจจัยเหล่านี้มาวิเคราะห์ความแตกต่างของความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นและประเทศอื่น ๆ รวมทั้งประเทศไทยด้วย Professor Yoshihara ไม่ได้มองแต่แง่ดีของการพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่นเท่านั้น แต่ยังมองถึงผลในแง่ลบของการพัฒนาที่เกิดขึ้นแก่ญี่ปุ่นด้วย

ในการแปลหนังสือเล่มนี้ ผู้แปลทั้งสองพยายามที่จะรักษาข้อความตามต้นฉบับภาษาอังกฤษให้มากที่สุด จึงทำให้ภาษาไทยในฉบับแปลนี้มีสำนวน "ต่างชาติ" อยู่บ้าง แต่ก็หวังว่าคงจะไม่เป็นที่น่ารำคาญมากนัก

ท้ายสุดนี้ ผู้แปลทั้งสองขอขอบคุณโครงการแปลไทย–ญี่ปุ่น และมูลนิธิญี่ปุ่นซึ่งให้ความสนับสนุนทางด้านค่าใช้จ่ายในการจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ไว้ ณ ที่นี้ด้วย

สุกัญญา นิธังกร*
อนงค์ โรจน์วณิชย์**
คณะเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
กันยายน 2531

---

* รองศาสตราจารย์คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้รับเชิญจาก The Center for Southeast Asian Studies, Kyoto University เป็น Visiting Research fellow ระหว่างปี ค.ศ. 1984–85.

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผู้บรรยายวิชาเศรษฐกิจญี่ปุ่น สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัย Hitotsubashi, Tokyo โดยทุนกระทรวงศึกษาญี่ปุ่น

บทที่ 1

บนเส้นทางสู่การเติบโตทางเศรษฐกิจ

มักเป็นที่เข้าใจกันว่า การพัฒนาเศรษฐกิจซึ่งได้เปลี่ยนญี่ปุ่นให้กลายมาเป็นประเทศสมัยใหม่ เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง แต่แท้จริงแล้วจุดเริ่มต้นเกิดขึ้นก่อนหน้านั้นหลายปี ในบทนี้จะกล่าวถึงกระบวนการพัฒนาของญี่ปุ่น โดยเริ่มจากปี ค.ศ. 1868 ซึ่งเป็นปีที่เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอย่างสำคัญที่รู้จักกันดีว่า เป็นการฟื้นฟูสมัย*เมจิ*[1] คือมีรัฐบาลใหม่เกิดขึ้น ซึ่งตัดสินใจที่จะดำเนินมาตรการเปลี่ยนแปลงญี่ปุ่นให้เป็นประเทศสมัยใหม่ อย่างไรก็ตามการที่เริ่มจากปี ค.ศ. 1868 ก็ไม่ได้หมายความว่าประเทศญี่ปุ่นได้หลุดออกจากการเป็นประเทศล้าหลังทันทีทันใดในปีนั้น ก่อนปี ค.ศ. 1868 ก็ได้มีการพัฒนาทางด้านสังคมและการเมือง ตลอดจนมีความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจอยู่บ้าง แต่การผลิตโดยใช้เครื่องจักร และการเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพอื่น ๆ ในชีวิตเศรษฐกิจของประเทศญี่ปุ่นได้เริ่มภายหลังการฟื้นฟูสมัย*เมจิ* จึงเป็นการสมเหตุสมผลที่จะถือปี ค.ศ. 1868 เป็นปีหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญที่สุด

ปี ค.ศ. 1868–1885

ภายใน 17 ปีแรกของ*สมัยเมจิ* ญี่ปุ่นก็ได้ทำลายโซ่ตรวนของระบบศักดินาและเปลี่ยนเข้าสู่ยุคเศรษฐกิจใหม่ ในสองสามปีแรก มีการปฏิรูปทางสังคมและการเมือง เพื่อขจัดสถาบันศักดินาต่าง ๆ ของสมัย*โตกุงาวะ* (1603–1867) โดยเริ่มต้นจากการล้มล้างระบบการเมืองแบบกระจายการปกครองของ*โตกุงาวะ*ลง เพื่อสร้างการรวมตัวกันทางการเมืองของประเทศ

หลังจากนั้นได้มีการยกเลิกข้อจำกัด และอภิสิทธิ์ต่าง ๆ ของระบบศักดินา เพื่อสร้างระเบียบใหม่ในสังคม โดยมีพื้นฐานอยู่บนความสามารถและความคิดริเริ่มของแต่ละบุคคล[2] นอกจากนี้ยังมีความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงระบบการเงินและการคลังให้ทันสมัย และต้องให้การศึกษาแก่ประชาชน เพื่อให้ยอมรับและมีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่จากตะวันตก เนื่องจากภาระงานเหล่านี้ต้องใช้เวลาทำหลายปี ระบบเศรษฐกิจใหม่ยังไม่มีการก่อตั้งอย่างมั่นคง และประเทศญี่ปุ่นยังไม่ได้ก้าวเข้าสู่เส้นทางการเติบโตในระยะยาวอย่างแท้จริงก่อนกลางทศวรรษ 1880

ระบบการคลังสมัย*โตกุงาวะ*ขาดความคล่องตัวสำหรับรัฐสมัยใหม่ ภาษีข้าว (ซึ่งเป็นรายได้ก้อนใหญ่ สำหรับรัฐบาลสมัยนั้น) จ่ายกันในรูปสิ่งของ อัตราภาษีที่เรียกเก็บในแต่ละจังหวัดแตกต่างกัน และยังขึ้นอยู่กับผลการเก็บเกี่ยวอีกด้วย รัฐบาล*เมจิ*จึงปฏิรูปการเก็บภาษีโดยเริ่มให้มีการเก็บภาษีเป็นตัวเงิน และใช้อัตราเดียวทั้งประเทศ โดยการเรียกเก็บภาษีใหม่จากที่ดิน ภาษีที่ดินนี้นอกจากจะเรียกเก็บเป็นตัวเงินโดยมีอัตราเท่ากันทั้งประเทศแล้ว ยังมีความสำคัญในฐานะที่นำรายได้มาสู่รัฐบาลอย่างมากในสองสามทศวรรษแรกของสมัย*เมจิ* ซึ่งเป็นแหล่งเงินสำคัญที่รัฐบาลใช้จ่ายเพื่อการพัฒนาประเทศ ยิ่งกว่านั้นภาษีนี้ทำให้ผู้เสียภาษีที่ดินกลายเป็นเจ้าของที่ดินนั้นตามกฎหมาย และภาษีที่ดินนี้ยังได้ทำให้มีการโอนที่ดินกันได้ และเป็นการวางพื้นฐานของระบบการถือครองทรัพย์สินเอกชน

ระบบการเงินสมัย*โตกุงาวะ*ยังเป็นอุปสรรคต่อการรวมตัวทางเศรษฐกิจ ซึ่งรัฐบาล*เมจิ*ปรารถนาจะให้เกิดขึ้น ภายใต้ระบบ*โตกุงาวะ*ไม่มีการควบคุมการออกเงินตราจากส่วนกลาง รัฐบาลท้องถิ่นเป็นผู้ออกธนบัตรเอง

แต่เหรียญกษาปณ์ออกโดยโชกุน นอกจากนี้ในแต่ละภูมิภาคยังมีความแตกต่างกันในมาตรฐานเงินตราอีกด้วย ใน*โอซาก้า*การคิดราคาทำในรูปของน้ำหนักโลหะเงินในขณะที่ใน*เอโด้*[3] พ่อค้าใช้หน่วยอื่น[4] ในการแสดงราคาสินค้า และส่วนใหญ่อิงอยู่กับเหรียญทองคำ ยิ่งกว่านั้นความแตกต่างของราคาทองคำและโลหะเงินในญี่ปุ่นและในประเทศตะวันตก มีผลให้ทองคำจำนวนมากไหลออกจากญี่ปุ่นภายหลังจากที่ญี่ปุ่นได้เริ่มทำการค้ากับประเทศในตะวันตก[5]

ในปี ค.ศ. 1871 ได้มีการปฏิรูประบบการเงินโดยทำให้เงินตราในประเทศมีมาตรฐานและมีความเหมาะสมขึ้น เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ดังกล่าว รัฐบาลกลางจึงเป็นผู้ผูกขาดในการออกเงินตรา มีการใช้ระบบเงินตราแบบทศนิยม โดยมีเยนเป็นหน่วยเงินตรามูลฐานแทนมาตรฐานเงินตราที่ยุ่งยากในสมัย*โตกุงาวะ* และเงินที่ใช้หน่วยวัดค่าใหม่นี้ออกมาใช้หมุนเวียนทั้งประเทศ[6] ยิ่งกว่านั้นมีการยอมรับและใช้มาตรฐานทองคำและการออกธนบัตรซึ่งสามารถแลกเปลี่ยนเป็นทองคำได้

ภาระงานประการหลังมีความยุ่งยาก ทั้งนี้เพราะ ประการแรกมาตรฐานทองคำได้พังทลายไปตั้งแต่กลางทศวรรษ 1870 รัฐบาลกำหนดให้เหรียญทองคำเป็นมาตรฐาน แต่ในขณะเดียวกันก็ออกเหรียญกษาปณ์เงิน 1 เยน มาใช้หมุนเวียนโดยจำกัดใช้เฉพาะบางท้องที่ เพื่อให้เกิดความสะดวกในการที่พ่อค้าจะติดต่อซื้อขายระหว่างประเทศ เหรียญเงินนั้นมีส่วนของโลหะเท่ากับเงินดอลลาร์ของเม็กซิกัน (ซึ่งใช้กันแพร่หลายในหมู่พ่อค้าต่างชาติในทวีปเอเซีย) และมีมูลค่าเทียบเท่ากับเหรียญทองคำ 1 เยนในสัดส่วนโลหะเงิน 16 เหรียญ แลกได้เท่ากับเหรียญทองคำ 1 เหรียญ แต่

ในปี ค.ศ. 1875 ราคาของโลหะเงินได้ลดลงด้วยเหตุผลหลายประการรวมทั้งเหตุจากการค้นพบโลหะเงินมากมายในประเทศสหรัฐอเมริกา ในปีถัดมาสัดส่วนราคาของโลหะเงินต่อทองคำจึงกลายเป็น 20 ต่อ 1 โดยที่อัตราแลกเปลี่ยนในญี่ปุ่นยังคงเดิม จึงมีการนำโลหะเงินเข้ามาแลกกับทองคำ และทองคำจึงเริ่มไหลออกจากประเทศญี่ปุ่นอีก เพื่อเป็นการแก้ปัญหาการขาดแคลนทองคำ รัฐบาลจำต้องยอมให้มีการใช้เหรียญเงินโดยไม่จำกัดท้องที่ ซึ่งเป็นการยอมรับและใช้มาตรฐานโลหะเงินโดยแท้จริง

การยอมให้ธนบัตรสามารถแลกเปลี่ยนเป็นโลหะทองได้ กลายเป็นปัญหายุ่งยากด้วยเหตุผลภายใน ในสองสามปีแรกของสมัย*เมจิ* การขาดเสถียรภาพทางการเมืองทำให้ความสามารถในการเก็บภาษีของรัฐบาลถูกจำกัด รายจ่ายของรัฐบาลท่วมท้น รายรับรัฐบาลเองก็อาศัยการออกธนบัตรนี้มาใช้จ่ายไม่ใช่น้อย โดยเฉพาะในช่วงกลางทศวรรษ 1870 การออกธนบัตรได้เพิ่มสูงมาก เมื่อรัฐบาลต้องเพิ่มการใช้จ่ายทางทหารเพื่อปราบปรามผู้ต่อต้านมาตรการการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย สถานการณ์ยิ่งทรุดลงด้วยการที่รัฐบาลอนุญาตให้ธนาคารระดับประเทศ (national banks) ใช้พันธบัตรรัฐบาล[7] เป็นทุนสำรองในการออกธนบัตร การออกธนบัตรได้ทวีขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงปลายทศวรรษ 1870 โดยเหตุนี้ ธนบัตรที่ใช้หมุนเวียนจึงมีค่าที่ต่ำกว่ามูลค่าที่ตราไว้

ในปี ค.ศ. 1881 *มัทจึคาตะ มาซาโยชิ* ได้เป็นรัฐมนตรีกระทรวงการคลัง เขาเริ่มดึงธนบัตรออกจากการใช้หมุนเวียน โดยการทำให้รัฐบาลมีงบประมาณเกินดุล ซึ่งก่อให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า "*ภาวะเงินฝืด มัทจึคาตะ*" (Matsukata deflation)[8] เขาลดรายจ่ายของรัฐบาลลง เก็บภาษีประเภทใหม่

และไถ่ถอนธนบัตรด้วยงบเกินดุลที่สร้างขึ้น เขาใช้นโยบายนี้ไปจนกระทั่งเมื่อเขาเกษียณ ในปี ค.ศ. 1885 ซึ่งธนบัตรสามารถแลกเปลี่ยนเป็นทองคำได้ในที่สุด ในช่วงที่เขาเป็นรัฐมนตรีกระทรวงการคลัง เขาได้ก่อตั้งธนาคารแห่งประเทศญี่ปุ่น (the Bank of Japan) เป็นธนาคารเดียวที่สามารถออกธนบัตรได้ และได้วางรากฐานการจัดการระบบการเงินแบบอนุรักษ์นิยม[9]

กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สำคัญของรัฐบาล*เมจิ* ประการหนึ่งในยุคนี้ คือ การสร้างโครงสร้างพื้นฐานเศรษฐกิจให้แก่ประเทศ ในปี ค.ศ. 1869 รัฐบาลตัดสินใจสร้างทางรถไฟ และในปี ค.ศ. 1872 เส้นทางแรกที่เชื่อมระหว่างเมืองโตเกียวและเมือง*โยโกฮาม่า* ก็ได้เสร็จสิ้นลง ในปีถัดมาความยาวของทางรถไฟก็ได้เพิ่มขึ้นค่อนข้างรวดเร็ว จาก 18 ไมล์ ในปี ค.ศ. 1872 เป็น 212 ไมล์ ในปี ค.ศ. 1885 และเป็น 580 ไมล์ ในปี ค.ศ. 1889 เมื่อเส้นทาง*โตไกโด*จากเมืองโตเกียวถึงเมือง*โคเบ*เสร็จสิ้นลง การขนส่งทางทะเลก็มีการปรับปรุงให้ทันสมัยขึ้น โดยการใช้เรือกลไฟที่นำเข้าจากตะวันตก รัฐบาลเองไม่ได้ดำเนินกิจการเดินเรือโดยตรง แต่ได้ให้เงินอุดหนุนจำนวนมากแก่*อิวาซากิ ยาทาโร่* ในการสร้างกองเรือที่ทันสมัยให้ทันต่อความต้องการขนส่งทางทะเลที่เพิ่มขึ้น[10] รัฐบาลยังได้ปรับปรุงข่ายงานสื่อสารให้ทันสมัยขึ้น โดยการนำบริการไปรษณีย์และโทรเลขมาใช้ ในปลายสมัย*เมจิ*มีที่ทำการไปรษณีย์กว่า 5,000 แห่ง ทำหน้าที่จัดการพัสดุไปรษณีย์กว่า 100 ล้านชิ้นต่อปี สายโทรเลขสำคัญ ๆ ในประเทศได้สร้างเสร็จลง และจำนวนข้อความที่เอกชนส่งถึงกัน โดยใช้บริการนี้มีราว 3 ล้านชิ้นต่อปี ยิ่งกว่านี้เมื่อได้มีการวางสายเคเบิ้ลใต้ทะเลเชื่อมเมือง*นางาซากิ* (บนเกาะ*กิวชิว*) และเมืองเซี่ยงไฮ้ และจากเมืองเซี่ยงไฮ้ก็มีการติดต่อถึง

กรุงลอนดอนและนิวยอร์ก การสื่อสารโดยโทรเลขระหว่างประเทศก็สามารถทำได้ แต่ถึงแม้จะมีการพัฒนาระบบโทรเลขอย่างรวดเร็ว ในทางตรงกันข้ามการขยายบริการทางโทรศัพท์กลับมีความก้าวหน้าเพียงเล็กน้อยในยุคนั้น

โดยที่ขนาดของธุรกิจสมัยใหม่จำเป็นต้องใช้ทุนมากเกินกว่าที่พ่อค้าคนใดคนหนึ่งหรือครอบครัวใดครอบครัวหนึ่งจะหามาได้ จึงมีการส่งเสริมให้มีการจัดตั้งบริษัทที่มีลักษณะเป็นกองทุนรวม (ซึ่งดึงทุนจากบุคคลต่าง ๆ) ลักษณะของการประกอบการแบบนี้มีความเหมาะสมกับยุคใหม่นี้มากที่สุด ในปี ค.ศ. 1871 เป็นปีแรกที่เริ่มมีบริษัทกองทุนรวมก่อตั้งขึ้นในธุรกิจการขนส่งการเงินและการบำรุงที่ดิน ในอุตสาหกรรมการผลิต บริษัทกองทุนรวมแห่งแรกได้เริ่มก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1873 สำหรับกิจการสาวไหม[11] ในราวช่วงปีดังกล่าวนี้บุคคลอย่าง*ซิบูซาว่า เออิจิ* และ*โกได โทโมอจึ* ได้ลาออกจากการรับราชการเข้าสู่วงการธุรกิจเอกชน และเริ่มชักจูงพ่อค้าที่ยึดอยู่ในประเพณีดั้งเดิมให้หันมาเห็นคุณค่าของธุรกิจในรูปแบบใหม่ ผลที่ตามมาก็คือ ตั้งแต่กลางทศวรรษ 1870 เป็นต้นมาได้มีคนที่ยอมรับคุณค่าของบริษัทกองทุนรวมเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อถึง ค.ศ. 1885 จำนวนบริษัทดังกล่าวมีมากถึง 1,279 แห่ง และมีเงินทุนจำนวนถึง 50 ล้านเยน

ในเศรษฐกิจสมัยใหม่แบบพลวัตร (dynamic) จำเป็นจะต้องมีการใช้เครื่องจักรในอุตสาหกรรมการผลิตอย่างกว้างขวาง และรัฐบาลได้ดำเนินมาตรการต่าง ๆ ที่จะนำระบบเศรษฐกิจไปสู่ทิศทางนี้ มีทั้งการนำเข้าเครื่องจักรจากประเทศตะวันตก และการเชื้อเชิญช่างเทคนิคชาวต่างประเทศให้มาประเทศญี่ปุ่น รัฐบาลเข้าดำเนินกิจการเหมืองแร่และโรงงานทอผ้า

กิจการโลหะ ซีเมนต์ กระจก และการสร้างเรือ[12] การผลิตของรัฐบาลเองไม่ได้มีมาก แต่ต้องการจะแสดงให้นักลงทุนเห็นศักยภาพของวิธีการผลิตแบบใหม่ การปั่นด้ายซึ่งรัฐบาลมองเห็นว่าจะเป็นอุตสาหกรรมแรกที่จะนำไปสู่การปฏิวัติอุตสาหกรรม ถูกจัดให้มีความสำคัญอันดับแรก รัฐบาลให้เช่าแกนเครื่องปั่นด้ายในเงื่อนไขพิเศษและให้กู้เงินอัตราดอกเบี้ยต่ำแก่ผู้ที่ต้องการสร้างโรงปั่นด้าย ในช่วงปี ค.ศ. 1880-2 รัฐบาลได้จ่ายเงิน350,000 เยน เพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าว และได้ใช้จ่ายเพิ่มขึ้นอีก 100,000 เยน เพื่อทำการทดลองในกิจการผลิตแกนเครื่องปั่นด้าย ยิ่งกว่านั้นยังส่งผู้แทนจำนวนหนึ่งไปดูงานแสดงทางอุตสาหกรรมในต่างประเทศ เพื่อให้บุคคลเหล่านี้มีโอกาสสังเกตความก้าวหน้าทางอุตสาหกรรมในประเทศตะวันตก

แม้ว่ารัฐบาลจะได้ริเริ่มมาตรการเหล่านี้ แต่ความก้าวหน้าในการนำเครื่องจักรมาใช้เพิ่มขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวก็มีไม่มาก แม้แต่ในกิจการปั่นด้ายซึ่งเป็นกิจการที่ถูกจัดให้มีความสำคัญในอันดับสูงสุด เส้นด้ายที่ปั่นโดยใช้เครื่องจักรก็เป็นเพียงส่วนน้อยของปริมาณเส้นด้ายที่นำมาใช้ทั้งหมด คือมีปริมาณเพียงร้อยละ 6 ของปริมาณใช้ทั้งหมด (ในปี ค.ศ. 1882–4) และเป็นเพียงร้อยละ 25 ของปริมาณการผลิตในประเทศ ด้ายที่ผลิตในประเทศส่วนใหญ่ทำด้วยมือแทบจะเอาตัวไม่รอดภายใต้ความกดดันที่เกิดจากการแข่งขันของสินค้าที่นำเข้าจากประเทศตะวันตก แต่กระนั้นในปลาย ค.ศ. 1885 ก็มีการติดตั้งแกนปั่นด้ายสมัยใหม่ 60,000 แกน และการผลิตโดยเครื่องจักรก็ได้เริ่มมีความสำคัญเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในกิจการผลิตกระดาษ เหล็กกล้า และการต่อเรือสัดส่วนของการผลิตโดยเครื่องจักรได้เพิ่มขึ้น ถึงแม้ว่าการผลิตโดยเครื่องจักรจะยังมีผลกระทบโดยทั่วไปน้อยอยู่ แต่การเพิ่มขึ้น

ของมันในอุตสาหกรรมเหล่านี้ก็เป็นสัญญาณการเริ่มต้นของยุคเครื่องจักรในประเทศญี่ปุ่น

ปี ค.ศ. 1886–1911

ในช่วง 25 ปีหลังของสมัยเมจิ ปาฏิหาริย์ได้เกิดขึ้น กล่าวคือ ประเทศญี่ปุ่นซึ่งเคยเป็นประเทศที่ไม่ค่อยได้รับความสนใจ ก็ทำให้โลกต้องพิศวงด้วยการชนะสงครามใหญ่สองครั้ง ซึ่งทำให้มีสิทธิที่จะถูกจัดเข้าอยู่ในอันดับประเทศมหาอำนาจ เมื่อกล่าวถึงปาฏิหาริย์ในเรื่องของประเทศญี่ปุ่น สิ่งที่คนมักจะคิดถึงทันทีก็คือ ความสำเร็จทางเศรษฐกิจภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ความจริงแล้ว 'ปาฏิหาริย์' อันแรกในประวัติศาสตร์ของประเทศญี่ปุ่น คือการที่ประเทศมีอำนาจเพิ่มขึ้นในสมัยเมจิ

ญี่ปุ่นได้สำแดงกำลังทางทหารครั้งแรกโดยการเอาชนะสงครามจีน–ญี่ปุ่น (ในปี ค.ศ. 1894–5) ทำให้ญี่ปุ่นได้ไต้หวันมาเป็นอาณานิคม ต่อมาในปี ค.ศ. 1905 ญี่ปุ่นก็รบชนะรัสเซียในสงครามที่เกิดจากปัญหาเกาหลีและจีน โดยที่ชัยชนะครั้งนี้เป็นชัยชนะเหนือประเทศตะวันตก จึงเป็นการเพิ่มบารมีในโลกให้แก่ประเทศญี่ปุ่นอย่างมาก หลังจากเหตุการณ์นี้ญี่ปุ่นได้รับการยอมรับเป็นครั้งแรกว่า เป็นประเทศที่มีฐานะเทียบเท่าประเทศมหาอำนาจตะวันตกประเทศหนึ่ง และได้มีการยกเลิกสนธิสัญญาซึ่งมีการลงนามในปี ค.ศ. 1858 ซึ่งเป็นสนธิสัญญาแห่งความไม่เท่าเทียมกันครั้งสุดท้าย (ที่กำหนดว่าญี่ปุ่นจะเก็บภาษีสินค้าเข้าได้ไม่เกินร้อยละ 5) แต่นั่นก็ไม่เป็นการเพียงพอเพราะว่าเดี๋ยวนี้ญี่ปุ่นต้องการจะเป็นประเทศที่ยิ่งใหญ่เหนือประเทศในแถบเอเชียตะวันออก และในปี ค.ศ. 1910 ประเทศเกาหลีก็ตกเป็นเหยื่อแห่งนโยบายขยายดินแดน

เบื้องหลังปาฏิหาริย์สมัยเมจิคือ การพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน เช่น ในกลางทศวรรษ 1870 รัฐบาลยังคงมีบทบาทนำในการสร้างโครงสร้างพื้นฐานเศรษฐกิจในประเทศ จาก ค.ศ. 1885 ถึง ค.ศ. 1911 กิจการรถไฟที่รัฐบาลเป็นผู้ดำเนินการได้เพิ่มขึ้นจาก 212 ไมล์ เป็น 4,775 ไมล์ จำนวนที่ทำการไปรษณีย์เพิ่มจาก 5,000 แห่งเป็น 7,000 แห่ง และจำนวนไปรษณีย์ที่ผ่านมือต่อปีเพิ่มขึ้นจาก 100 ล้าน เป็น 1,500 ล้านชิ้น จำนวนที่ทำการโทรเลขเพิ่มขึ้นจาก 50 แห่ง เป็น 4,500 แห่ง ยิ่งกว่านั้น บริการโทรศัพท์ได้เพิ่มขึ้นหลังจากปี ค.ศ. 1892 และใน ค.ศ. 1911 จำนวนบ้านและสำนักงานที่มีโทรศัพท์มีราว 180,000 หลัง ด้วยความสนับสนุนของรัฐบาล เอกชนก็ได้เริ่มมีส่วนลงทุนสร้างโครงสร้างพื้นฐานให้แก่ประเทศ ในปี ค.ศ. 1911 เส้นทางรถไฟในภาคเอกชนมีความยาวประมาณ 1,400 ไมล์ และเรือกลไฟราว 1,800 ลำที่เอกชนเป็นเจ้าของมีระวางบรรทุก 1,375,000 ตัน ส่วนบริการไฟฟ้าได้เริ่มขึ้นในต้นศตวรรษที่ 19 และมีกำลังผลิตสูงถึง 322,000 กิโลวัตต์ในปี ค.ศ. 1911

ส่วนที่น่าทึ่งที่สุดในการพัฒนาเศรษฐกิจในช่วงนี้ก็คือ การกำเนิดของอุตสาหกรรมสิ่งทอฝ้าย ในกลางทศวรรษ 1880 ด้ายที่ใช้เครื่องจักรปั่นยังคงเป็นส่วนน้อยของปริมาณใช้ทั้งหมด ต่อมาไม่นานก็มีการสร้างโรงปั่นขนาดใหญ่ และการปั่นด้วยมือก็ค่อย ๆ หายไป ภาระถัดมาก็คือ การทำให้การนำเข้าหมดไป แต่ภาระนี้ต้องใช้เวลานานตลอด 10 ปีถัดมาหรือนานกว่านั้น ในปี ค.ศ. 1891 ญี่ปุ่นเริ่มส่งออกไปยังประเทศจีน และในปี ค.ศ. 1897 เป็นปีแรกที่การส่งออกมีมากกว่าการนำเข้า ในปลายสมัยนี้อุตสาหกรรมปั่นด้ายได้เป็นอุตสาหกรรมส่งออกอย่างมั่นคง นอกจากนี้

การสร้างโรงงานปั่นด้ายของญี่ปุ่นในเซี่ยงไฮ้ในปี ค.ศ. 1911 เป็นลางที่ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญที่เพิ่มขึ้นของการลงทุนในต่างประเทศ

การผลิตผ้าฝ้ายเพื่อทดแทนการนำเข้าได้เลื่อนไปจนถึงปี ค.ศ. 1909 ซึ่งอาจเนื่องมาจากการใช้เครื่องจักรอย่างง่าย ๆ ในการทอผ้าและการทอผ้าด้วยมือยังคงมีความสำคัญอยู่จนกระทั่งเมื่อไม่นานมานี้เอง ในการที่จะแข่งขันกับผ้าที่นำเข้า จำเป็นจะต้องมีการหันมาใช้เครื่องจักรทำการผลิต ผู้ที่นำเครื่องจักรมาใช้ทำการผลิตเครื่องแรกนั้น เป็นผู้ทำการปั่นด้ายซึ่งอยู่ในกิจการทอผ้าด้วย ในทศวรรษ 1890 การเริ่มส่งออกไปขายที่ประเทศจีนบ้าง การใช้เครื่องจักรทำการผลิตไม่ได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจนกระทั่งราวปี ค.ศ. 1905 เมื่อค่าจ้างสูงขึ้นอันเนื่องมาจากการเติบโตในอดีต และการมีกำลังไฟฟ้าใช้เริ่มกระตุ้นให้เจ้าของโรงทอผ้าด้วยมือขนาดเล็กหันไปใช้เครื่องจักรแทน หลังจากนั้นเป็นต้นมาทั้งการผลิตและการส่งออกก็เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และการนำเข้าได้ลดลงอย่างมาก

อุตสาหกรรมสิ่งทอมีลักษณะพิเศษที่สำคัญมาก อย่างหนึ่งคือ มีความยืดหยุ่น การเปิดการค้ากับประเทศตะวันตกกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ก่อให้เกิดผลเสียหายร้ายแรงแก่อุตสาหกรรมสิ่งทอดั้งเดิมของญี่ปุ่น แต่การท้าทายจากการนำเข้าก็ไม่ถึงกับทำให้อุตสาหกรรมนี้ตายไป หลังจากที่มีการยอมรับและใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ มันก็ค่อย ๆ ฟื้นตัว และดึงส่วนแบ่งตลาดภายในคืนมา และทำให้การนำเข้าค่อย ๆ ลดลงจนหมดไปในที่สุดโดยปราศจากความช่วยเหลือคุ้มครองทางการค้า ข้อเท็จจริงที่กล่าวมานี้ก็น่าสนใจเพียงพอ แต่ที่น่าทึ่งไปกว่านั้นก็คือ การที่อุตสาหกรรมสิ่งทอได้กลาย

มาเป็นอุตสาหกรรมส่งออกภายหลังจากที่มีการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้าอย่างสมบูรณ์

การใช้เครื่องจักรและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีได้เกิดขึ้นในอุตสาหกรรมอื่น ๆ ด้วย โรงงานน้ำตาลทันสมัยหลายแห่งเกิดขึ้นที่ไต้หวัน หลังจากที่ดินแดนนี้ได้กลายเป็นอาณานิคมของญี่ปุ่น และรัฐบาลได้ดำเนินมาตรการต่าง ๆ เพื่อเพิ่มการปลูกอ้อย ในปี ค.ศ. 1898 ญี่ปุ่นได้สร้างเรือทำด้วยเหล็กกล้า มีระวางบรรจุประมาณ 6,000 ตัน เป็นเรือลำแรกที่มีคุณสมบัติเป็นที่ยอมรับของบริษัทประกันภัยลอยด์ของอังกฤษ ซึ่งบริษัทนี้เป็นที่รู้จักกันดีในด้านความเข้มงวดทางด้านมาตรฐาน และต่อมาในปี ค.ศ. 1908 มีการสร้างเรือทำด้วยเหล็กกล้าเพิ่มขึ้นอีก 2 ลำ ซึ่งแต่ละลำมีระวางบรรทุก 13,000 ตัน เมื่อถึงปี ค.ศ. 1910 ญี่ปุ่นได้พัฒนาความสามารถในการสร้างเรือที่ใช้ในกิจการสทหารเกือบทั้งหมด และกว่าครึ่งหนึ่งของเรือกลไฟที่ใช้ในกิจการพลเรือนก็ได้มีการสั่งต่อขึ้นมา[13] การใช้เครื่องจักรในกิจการทอไหมเป็นสิ่งที่ทำกันโดยทั่วไปมากขึ้น และในกลางทศวรรษ 1890 การผลิตในโรงงานมีมากกว่าการผลิตตามบ้าน ในกิจการเหล็กและเหล็กกล้านั้น ในปี ค.ศ. 1901 เริ่มมีโรงงานเหล็กกล้าขนาดใหญ่ (โรงงานเหล็กกล้า*ยาฮาตะ*) เปิดกิจการและได้มีการถลุงแร่เหล็ก (ซึ่งเมื่อก่อนที่จะมีโรงงานแห่งนี้ มีการถลุงแร่เหล็กได้ 20,000 ตันต่อปี) เพิ่มขึ้นเป็น 200,000 ตัน ภายในเวลา 2–3 ปีต่อมา ในปี ค.ศ. 1910 การผลิตภายในประเทศมีปริมาณราวครึ่งหนึ่งของแร่ที่หลอมแล้วที่ใช้บริโภคในประเทศ ประมาณหนึ่งในสามของจำนวนเหล็กกล้าที่ใช้บริโภคภายในประเทศ

การใช้เครื่องจักรเพิ่มขึ้นในอุตสาหกรรมในช่วงเวลานี้สะท้อนได้จากตัวเลขต่อไปนี้ จำนวนโรงงานที่ใช้กำลังไอน้ำหรือกำลังไฟฟ้าเพิ่มขึ้นจาก 53 เป็น 7,745 แห่ง การเพิ่มขึ้นนี้ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากการที่มีบริษัทพลังงานของเอกชนเกิดขึ้น การนำเข้าเครื่องจักรอุตสาหกรรมจากประเทศตะวันตกเพิ่มขึ้น ในช่วงก่อนหน้านี้ มูลค่านำเข้าของเครื่องจักรอุตสาหกรรมมีประมาณ 300,000 เยนต่อปี แต่ในช่วงนี้ได้เพิ่มขึ้นเป็น 12 ล้านเยนต่อปี ยิ่งกว่านั้น มูลค่าทุนที่ชำระแล้วในบริษัทอุตสาหกรรมสูงถึง 500 ล้านเยนในตอนสิ้นสุดช่วงนี้ ซึ่งนับว่าสูงถึง 50 เท่าของปีแรกในช่วงนี้ คงจะเป็นไปได้ที่มูลค่าที่เพิ่มขึ้นนี้ส่วนใหญ่ได้ใช้ไปในการซื้อเครื่องจักร

ในภาคเกษตร การเปลี่ยนแปลงได้เกิดขึ้นภายในสิ่งแวดล้อมแบบดั้งเดิม และไม่มีลักษณะเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่เหมือนในภาคอุตสาหกรรม อย่างไรก็ตาม ก็มีพัฒนาการที่น่าประทับใจดังจะเห็นได้จากดัชนีผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งเพิ่มขึ้นในอัตราร้อยละ 2 ต่อปีในช่วงนี้ อัตรานี้ต่ำกว่าการเพิ่มในภาคอุตสาหกรรม แต่ก็เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญจากสภาพหยุดนิ่งในสมัยโตกุงาวะ[14] การผลิตข้าว (ซึ่งได้กลายเป็นพืชสำคัญทางการเกษตร) ได้เพิ่มขึ้นราวร้อยละ 30 ตลอดช่วงเวลานี้ สาเหตุสำคัญที่สุดประการหนึ่งของการเพิ่มขึ้นนี้ก็คือ การเริ่มนำเอาข้าวพันธุ์ใหม่ซึ่งให้ผลดีเมื่อใส่ปุ๋ย และมีความต้านทานต่ออากาศหนาว เมื่อครอบครัวเกษตรกรมีกิจกรรมเศรษฐกิจหลายอย่างขึ้น การผลิตไหมดิบกลายเป็นสินค้าสำคัญขึ้นตลอดช่วงเวลานี้ จำนวนครอบครัวเกษตรกรซึ่งทำการผลิตไหมเพิ่มขึ้น และผลผลิตก็เพิ่มขึ้นราว 6 เท่า เมื่อถึงปลายช่วงนี้ไหมได้กลายเป็นสินค้าที่มีความสำคัญอันดับสองรองจากข้าว

โดยที่เกษตรกรรมยังคงเป็นสาขาการผลิตที่มีความสำคัญที่สุดของประเทศ การขยายตัวของภาคนี้จึงมีผลกระทบต่อการทำงานระบบเศรษฐกิจโดยทั่วไป ยิ่งกว่านั้น เมื่อผลผลิตทางอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น ประชากรได้เปลี่ยนจากการเป็นผู้ผลิตสินค้าเกษตรมาเป็นผู้บริโภคสินค้าเกษตรมากขึ้นทุกที ผลที่ตามมาก็คือสัดส่วนของประชากรที่เป็นผู้ซื้ออาหารมีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ถ้าการผลิตภายในประเทศไม่สามารถตอบรับต่อความต้องการนี้ก็ต้องมีการสั่งเข้าจากต่างประเทศตามมา ซึ่งจะมีผลให้เงินตราต่างประเทศสิ้นเปลืองมากขึ้น และการพัฒนาประเทศให้เป็นอุตสาหกรรมต้องถูกจำกัดลง อย่างไรก็ตามผลผลิตทางการเกษตรในช่วงนี้ยังเพิ่มขึ้นรวดเร็วทันต่อความต้องการทางด้านอาหาร และภาษีที่ดินก็มีส่วนสำคัญในการเพิ่มงบประมาณของรัฐ ซึ่งทำให้มีทุนไปจัดสรรให้แก่การส่งเสริมอุตสาหกรรมอีกด้วย ยิ่งกว่านั้นการเพิ่มขึ้นของผลผลิตใบชาและไหมดิบ (โดยเฉพาะไหมดิบ) ทำให้สามารถหารายได้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศที่จำเป็นต้องนำไปซื้อเครื่องจักร และวัตถุดิบอุตสาหกรรมจากต่างประเทศ โดยสรุปเกษตรกรรมมีบทบาทเป็นตัวช่วยสนับสนุนอย่างสำคัญในการเปลี่ยนญี่ปุ่นให้กลายเป็นประเทศอุตสาหกรรม ถ้าภาคเกษตรไม่มีกำลังเพียงพอ การเปลี่ยนแปลงทางอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงนี้คงเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้[15]

ปี ค.ศ. 1912 – 1936

ในช่วงนี้เกษตรกรรมก็ยังคงมีบทบาทในการช่วยสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงด้านอุตสาหกรรมแต่ความสำคัญได้เริ่มลดลงอย่างมาก ประการแรกคือภาคอุตสาหกรรมอาศัยภาคเกษตรกรรมน้อยลงในเรื่องของการผลิตอาหาร รัฐบาลญี่ปุ่นได้ส่งเสริมการพัฒนาเกษตรและในขณะเดียวกันก็ไม่ส่งเสริม

การผลิตทางด้านอุตสาหกรรมในดินแดนอาณานิคม ซึ่งได้มาช่วงก่อนหน้านี้ (ไต้หวันและเกาหลี) ดังนั้น จึงเกิดรูปแบบทางการค้าระหว่างประเทศญี่ปุ่นกับอาณานิคมในลักษณะที่ญี่ปุ่นส่งสินค้าอุตสาหกรรมออกและสั่งสินค้าเกษตรกรรมเข้า ในปี ค.ศ. 1925 การนำเข้าจากอาณานิคมคิดเป็นร้อยละ 18 ของปริมาณการผลิตข้าว ร้อยละ 67 ของปริมาณการผลิตข้าวสาลี ร้อยละ 126 ของปริมาณการผลิตถั่วเหลือง และร้อยละ 44 ของปริมาณการผลิตถั่วแดง (adzuki) ในประเทศญี่ปุ่น[16] ความสำคัญของภาคเกษตรในฐานะเป็นผู้หาเงินตราต่างประเทศก็ลดลงด้วย การส่งไหมดิบออกได้เพิ่มขึ้นจนกระทั่งถึงปลายทศวรรษ 1920 และยังคงเป็นสินค้านำในการหาเงินตราต่างประเทศ แต่ในช่วงนี้ผ้าฝ้ายได้กลายมาเป็นสินค้าสำคัญในการหาเงินตราต่างประเทศ ในที่สุดไหมดิบได้สูญเสียตำแหน่งสินค้านำในการหาเงินตราต่างประเทศในต้นทศวรรษ 1930 เมื่ออุปสงค์ของไหมดิบลดลงเนื่องมาจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในสหรัฐอเมริกา ยิ่งกว่านั้นการช่วยเหลือทางด้านการเงินที่ภาคอุตสาหกรรมได้จากภาคเกษตรก็ลดลง ทั้ง ๆ ที่ภาระภาษีต่อครอบครัวเกษตรกรสูงขึ้น รายได้จากภาคเกษตรคิดเป็นร้อยละของรายได้ประชาชาติก็ลดลงเรื่อย ๆ ในปลายทศวรรษ 1920 รายได้จากภาคอุตสาหกรรมก็สูงกว่ารายได้จากภาคเกษตร และในปี ค.ศ. 1936 รายได้จากภาคเกษตรต่ำกว่าร้อยละ 20 ของรายได้ทั้งหมด[17]

ในด้านการส่งออก สินค้าประเภทอุตสาหกรรมเบาได้เพิ่มขึ้นอย่างน่าสังเกต ประการแรก การผลิตผ้าฝ้ายได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ในช่วงนี้ญี่ปุ่นได้ทำให้แมนเชสเตอร์หลุดจากตำแหน่งการเป็นศูนย์กลางโลกในการผลิตสิ่งทอ ช่วงนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นยุครุ่งเรืองที่สุดในประวัติศาสตร์อุตสาหกรรมการผลิตสิ่งทอฝ้ายในประเทศญี่ปุ่น ผ้าไหมได้กลายมาเป็นสินค้าออก

สำคัญเพราะว่าได้มีการนำไหมดิบบางส่วนมาทอและส่งออกในรูปผ้า ในทศวรรษ 1930 การส่งออกเสื้อผ้า และผ้าใยสังเคราะห์ได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจนเกินกว่าการลดลงของการส่งไหมออก ในกลางทศวรรษ 1930 ผลผลิตจากอุตสาหกรรมเบาได้กลายเป็นส่วนสำคัญของสินค้าออก จากการที่อุปสงค์ของการส่งออกเพิ่มขึ้นการผลิตเส้นด้ายได้เพิ่มขึ้น 3.2 เท่า การผลิตผ้าฝ้ายได้เพิ่มขึ้น 6.2 เท่า ผ้าไหม 8.6 เท่า และอุตสาหกรรมเบาโดยส่วนรวมเพิ่มขึ้น 3.6 เท่า

จากที่กล่าวมาข้างต้น อาจจะทำให้สรุปว่าอุตสาหกรรมเบาได้กลายมาเป็นส่วนสำคัญของภาคอุตสาหกรรม แต่ในทางตรงกันข้ามความสำคัญของอุตสาหกรรมเบาได้ลดลงอย่างมากเมื่อเทียบกับอุตสาหกรรมหนัก ในปีต้น ๆ ของช่วงนี้อุตสาหกรรมเบามีคนงานร้อยละ 85 ของคนงานในโรงงาน แต่ในตอนปลายของช่วงนี้ จำนวนคนงานได้ลดลงเป็นร้อยละ 60 ในด้านการผลิตก็ได้ลดลงจากร้อยละ 80 เป็นร้อยละ 50 ดังนั้นแม้ว่าอุตสาหกรรมเบาจะมีบทบาทอย่างมากในการส่งออกอุตสาหกรรมเบาก็ต้องยกตำแหน่งที่เหนือกว่าให้แก่อุตสาหกรรมหนัก

จุดเริ่มต้นของอุตสาหกรรมหนักอาจสืบได้ว่ามีมาตั้งแต่ปลายสมัย*โตกุงาวะ* เมื่อรัฐบาลโชกุนและรัฐบาลส่วนภูมิภาคได้เริ่มนำเอาเทคโนโลยีตะวันตกมาใช้ในการผลิตอาวุธทันสมัย จากนั้นมาการพัฒนาอุตสาหกรรมก็มีความหมาย อย่างน้อยในส่วนของการพัฒนาอุตสาหกรรมผลิตอาวุธและได้รับการส่งเสริมเบื้องแรกเพื่อวัตถุประสงค์ทางการทหาร[18] ในระยะต้น ๆ ของการพัฒนาทางอุตสาหกรรม รัฐบาลเข้าไปดำเนินงานโดยตรงในโรงงานผลิตเหล็กและเหล็กกล้า อาวุธ การต่อเรือ และเครื่องจักรที่ใช้ความประณีต แต่

กลางทศวรรษ 1880 เป็นต้นมา รัฐบาลได้กระตุ้นให้ภาคเอกชนเข้าไปในอุตสาหกรรมหนักโดยวิธีการให้เงินอุดหนุนให้การคุ้มครองจากการแข่งขันจากต่างประเทศและโดยใช้มาตรการทางอ้อมอื่นๆ กรณีที่เป็นข้อยกเว้นสำคัญของนโยบายไม่เข้าไปมีส่วนร่วมโดยตรงก็คือ กรณีการสร้างโรงงานเหล็กกล้า *ยาฮาตะ* กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คืออุตสาหกรรมหนักไม่ได้เกิดขึ้นทันทีทันใดในช่วงนี้ แต่ได้เกิดขึ้นแล้วก่อนหน้านี้แต่ไม่เป็นที่สะดุดตามากนักและมีพื้นฐานไม่มั่นคง ในช่วงนี้เศรษฐกิจโดยทั่วไปมีความก้าวหน้า และการสะสมกำลังทางทหารได้ทวีมากขึ้นในทศวรรษ 1930 ทำให้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางอุตสาหกรรมของสาขาอุตสาหกรรมหนัก เมื่อถึงปลายช่วงนี้ระบบอุตสาหกรรมที่ซับซ้อนซึ่งได้รับการพัฒนาค่อนข้างดีก็ได้เกิดขึ้นในประเทศญี่ปุ่น

ในการพัฒนาอุตสาหกรรมหนัก จำเป็นจะต้องกล่าวถึงผลกระทบจากสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ประเทศญี่ปุ่นได้เข้าร่วมในสงครามโดยเข้าอยู่ข้างฝ่ายพันธมิตรตะวันตก แต่โดยที่ไม่มีวี่แววการสู้รบอย่างหนักในทวีปเอเชียจึงไม่มีความจำเป็นต้องสร้างกำลังทหาร ดังนั้นผลกระทบของสงครามต่ออุตสาหกรรมหนัก จึงเป็นด้านเศรษฐกิจ สงครามได้นำความรุ่งเรืองมาสู่เศรษฐกิจญี่ปุ่นโดยไม่ได้คาดล่วงหน้า และเป็นตัวนำมาซึ่งการลงทุนในอุตสาหกรรมหนักโดยทั่วไป นอกจากนี้การหยุดการนำเข้าเครื่องจักร ชิ้นส่วนและสินค้ากึ่งสำเร็จรูป (intermediate goods) จากประเทศตะวันตกทำให้ราคาสินค้าเหล่านี้สูงขึ้นอย่างมากและก่อให้เกิดบรรยากาศทางเศรษฐกิจที่เอื้ออำนวยต่อการผลิตสินค้าเหล่านี้ในประเทศญี่ปุ่น

อย่างไรก็ตามความรุ่งเรืองในภาวะสงครามก็ไม่ได้ยืนยาวนัก สงครามได้สิ้นสุดลงในปลายปี ค.ศ. 1918 และหลังจากนั้นอีก 2–3 ปี ประเทศ

ตะวันตกทั้งหลายก็ได้หวนกลับมาครองตลาดเดิมในญี่ปุ่นอีก แต่ก็ต้องเผชิญกำแพงภาษีสูงที่รัฐบาลญี่ปุ่นได้สร้างขึ้นเพื่อคุ้มครองอุตสาหกรรมการผลิตทดแทนสินค้าเข้าที่สร้างขึ้นในระหว่างสงคราม ความจริงนี่ก็เป็นครั้งแรกที่ญี่ปุ่นได้ใช้อำนาจในการตั้งภาษีเอง ซึ่งอำนาจนี้ได้คืนมาในปี ค.ศ. 1911 เพื่อให้การคุ้มครองแก่อุตสาหกรรมในประเทศ

ลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งในช่วงนี้ก็คือ การที่เศรษฐกิจญี่ปุ่นได้รับการก่อกวนอย่างมากจากภาวะผันผวนหลายครั้ง ช่วงปี ค.ศ. 1914–19 เป็นช่วงรุ่งเรืองที่สุดที่ประเทศญี่ปุ่นเคยประสบมา สงครามโลกครั้งที่หนึ่งได้ลดความสามารถทางเศรษฐกิจของประเทศตะวันตกลง และทำให้เกิดการขาดแคลนสินค้าโดยทั่วไป ประเทศญี่ปุ่นอยู่ในฐานะดีที่จะฉวยโอกาสจากเหตุการณ์นี้ในระหว่างปี ค.ศ. 1914–18 ได้มีการบันทึกดุลการค้าเกินดุล 1,475 ล้านเยน และจาก ค.ศ. 1915 ถึง 1920 บัญชีรายการที่มองไม่เห็น (Invisible Account) บันทึกการเกินดุลไว้ 2,207 ล้านเยน เนื่องจากมีการเกินดุลจำนวนมหาศาล ปริมาณเงินจึงเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและเป็นผลให้ราคาสูงขึ้น 2.7 เท่าจากปี ค.ศ. 1915 ถึงปี ค.ศ. 1920 ในภาวะเงินเฟ้อเช่นนี้เนื่องจากต้นทุนการผลิตเพิ่มขึ้นช้ากว่าการเพิ่มขึ้นของราคา ทำให้อัตรากำไรสูงขึ้นโดยทั่วไปและบริษัทที่บันทึกว่ามีอัตรากำไรเกินกว่าร้อยละ 100 เป็นสิ่งที่พบได้ทั่วไป การมีโอกาสทำกำไรเพิ่มเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดบริษัทใหม่ ๆ ขึ้นเป็นจำนวนมาก และบริษัทที่มีอยู่เดิมส่วนใหญ่ก็ขยายกำลังผลิต ผลที่ตามมาก็คือ จำนวนเงินทุนอุตสาหกรรมได้เพิ่มขึ้นจาก 644 ล้านเยน เป็น 2,829 ล้านเยนในช่วงระหว่างปี ค.ศ. 1913 ถึง ค.ศ. 1920

ภาวะรุ่งเรืองได้เกิดขึ้นต่อเนื่องกันมานานราว 18 เดือนภายหลังจากที่สงครามได้สิ้นสุดลง แต่ในฤดูใบไม้ผลิในปี ค.ศ. 1920 การเปลี่ยนแปลงครั้งแรกได้เกิดขึ้นในขณะที่ประเทศอเมริกากำลังชื่นชมกับความรุ่งเรืองในทศวรรษ 1920 ประเทศญี่ปุ่นก็ประสบกับทศวรรษแห่งความมืดมน เศรษฐกิจของญี่ปุ่นประสบความเสียหาย ไม่ใช่ในแง่ที่ว่าเครื่องชี้ภาวะในสาขาการผลิตของระบบเศรษฐกิจในทศวรรษ 1920 อยู่ในระดับที่ต่ำกว่าในปีก่อน ๆ แต่ในแง่ที่ว่าบริษัทหลายแห่งประสบภาวะขาดทุน การล้มละลายเกิดขึ้นหลายแห่ง และประชาชนจำนวนมากอยู่ในภาวะหนี้สินหรือว่างงาน ในปี ค.ศ. 1923 เกิดแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ในบริเวณกรุงโตเกียว และทำให้ภาวะเศรษฐกิจที่กำลังมีแววว่าจะฟื้นตัวกลับถดถอยลงอีก ในปี ค.ศ. 1927 เกิดวิกฤติการณ์ทางการเงินที่สั่นสะเทือนความเชื่อมั่นของประชาชนต่อธนาคาร ต่อมาในปี ค.ศ. 1929 ความหายนะที่เกิดขึ้นต่อตลาดหุ้นของอเมริกานำไปสู่ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในประเทศตะวันตกในทศวรรษ 1930 ผลที่เกิดขึ้นจากภาวะเสื่อมลงในตลาดอเมริกา ทำให้การส่งออกไหมดิบและผ้าไหมของญี่ปุ่นพลอยทรุดลงไปด้วย ภาวะถดถอยของเศรษฐกิจเกิดขึ้นต่อเนื่องจนถึง ปี ค.ศ. 1932 เมื่อรัฐบาลได้ดำเนินมาตรการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ทำให้ราคาซึ่งลดลงเรื่อย ๆ ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1930 ได้เริ่มสูงขึ้น

ความก้าวหน้าของอุตสาหกรรมหนักและภาวะถดถอยในทศวรรษ 1920 ก่อให้เกิดการเพิ่มขึ้นของการกระจุกตัวกันทางเศรษฐกิจ แนวโน้มของการกระจุกตัวที่เด่นชัดเกิดขึ้นในด้านการเงิน จำนวนธนาคาร (ซึ่งเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงปี ค.ศ. 1901) เริ่มลดลงหลังจากนั้นสะท้อนให้เห็นถึง

นโยบายของรัฐบาลที่สนับสนุนให้มีการรวมตัวกัน อย่างไรก็ตามจนกระทั่งสงครามโลกครั้งที่หนึ่งสิ้นสุดลง อัตราการลดลงยังคงช้า การเพิ่มขึ้นอย่างมากของการรวมตัวกันไม่ได้เกิดขึ้นจนกระทั่งทศวรรษ 1920 ในทศวรรษนี้วงการธนาคารเริ่มเผชิญปัญหายุ่งยากร้ายแรงอันเนื่องมาจากมีการล้มละลายมาก เกิดภาวะหนี้สูญและธนาคารหลายแห่งมีการบริหารงานที่ผิดพลาดเริ่มเผชิญความยากลำบากอย่างรุนแรง ความยุ่งยากเหล่านี้ได้ลงเอยด้วยการเกิดภาวะวิกฤติทางการเงินในปี ค.ศ. 1927 เมื่อธนาคารประมาณ 30 แห่งรวมทั้งธนาคารขนาดใหญ่อีก 2–3 แห่ง ต้องปิดกิจการลง และรัฐบาลต้องประกาศการพักชำระหนี้ ธนาคารขนาดเล็กและธนาคารที่มีการบริหารผิดพลาดก็ค่อย ๆ ล้มหายไปในปีต่อ ๆ มา และในปลายของช่วงนี้ ธนาคารขนาดใหญ่ไม่กี่แห่ง เช่น ธนาคาร*มิตซุย* ธนาคาร*มิตซูบิชิ* ธนาคาร*สุมิโตโมะ*และธนาคาร*ยาสุดะ*ก็ได้กลายเป็นธนาคารชั้นนำ[19]

ในอุตสาหกรรมหนักการกระจุกตัวของผลิตภัณฑ์เป็นสิ่งที่คาดหวัง ทั้งนี้เพราะการผลิตที่ต้องใช้เทคโนโลยีขั้นสูงโดยเปรียบเทียบและใช้เงินทุนจำนวนมากได้ทำหน้าที่เป็นอุปสรรคในการเข้าสู่การประกอบการการผลิตอุตสาหกรรมเช่น การต่อเรือ เหล็ก และเหล็กกล้า และเครื่องจักรโดยทั่วไปซึ่งได้แสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าในการผลิตในช่วงก่อนก็เป็นอุตสาหกรรมที่มีผู้ผลิตน้อยราย และมีบริษัทยักษ์ใหญ่ที่มีอิทธิพลอยู่เพียงสองสามบริษัท อย่างไรก็ตามในเวลานั้น การกระจุกตัวของผลิตภัณฑ์ยังไม่ได้รับการเอาใจใส่มากนัก ทั้งนี้เพราะอุตสาหกรรมเบาค่อนข้างจะมีความสำคัญมากกว่า และลักษณะสำคัญของอุตสาหกรรมเบาก็ประกอบด้วย บริษัทเล็กๆ จำนวนมาก อุตสาหกรรมปั่นด้ายเป็นข้อยกเว้น ทั้งนี้เพราะมีบริษัทใหญ่ที่

ครอบครองตำแหน่งสำคัญในอุตสาหกรรมนั้น แม้ในกรณีนี้ สิ่งที่กีดกันการเข้าสู่อุตสาหกรรมนี้ก็ไม่มากเหมือนอุตสาหกรรมหนักโดยทั่วไป ดังจะเห็นได้จากการที่มีบริษัทเล็ก ๆ จำนวนมาก ที่ทำการผลิตในอุตสาหกรรมปั่นด้าย เมื่ออุตสาหกรรมหนักก้าวหน้ามากขึ้น โครงสร้างการแข่งขันของอุตสาหกรรมเบาได้กลายเป็นภาพที่จางไป และโครงสร้างแบบผูกขาดที่มีผู้ผลิตน้อยรายของอุตสาหกรรมหนักได้กลายมาเป็นโครงสร้างธรรมดาของอุตสาหกรรมโดยทั่วไป

การเพิ่มขึ้นของการกระจุกตัวของผลิตภัณฑ์เป็นพัฒนาการที่สำคัญในช่วงนี้ แต่ลักษณะเช่นนี้ไม่ใช่มีเฉพาะในประเทศญี่ปุ่น ในประเทศทุนนิยมใด ๆ ก็จะสังเกตพบได้ แต่สิ่งที่น่าตกใจในประเทศญี่ปุ่นกลับกลายเป็นกรณีที่ *ไซบัตจึ*หลายแห่ง (กิจการรวมตัวกันทางการเงินที่ควบคุมโดยตระกูล) ได้เริ่มมีอิทธิพลอย่างมากในระบบเศรษฐกิจในระยะหลังของช่วงนี้ ในบรรดา*ไซบัตจึ*เหล่านี้*มิตซูบิชิ มิตซุย และสุมิโตโมะ* มีกิจการหลายอย่างและมีอำนาจมากที่สุด *ไซบัตจึ*เหล่านี้เข้าไปควบคุมบริษัทในกิจการการเงิน เหมืองแร่ อุตสาหกรรม และสาขาทันสมัยอื่น ๆ ของระบบเศรษฐกิจ โดยผ่านบริษัทถือหุ้น (holding companies) *ไซบัตจึ*เหล่านี้ไม่ได้เกิดขึ้นทันทีทันใด บางแห่งเกิดขึ้นก่อนสมัย*เมจิ* และแม้แต่ก่อนสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง *ไซบัตจึ*เหล่านี้ได้ดำเนินกิจการธนาคาร บริษัทเหมืองแร่และธุรกิจอื่น ๆ แต่*ไซบัตจึ*เหล่านี้ได้เริ่มเด่นเป็นที่น่าสนใจขึ้นมาภายหลังสงคราม ในทศวรรษ 1920 *ไซบัตจึ*เหล่านี้ได้เคลื่อนเข้าไปในอุตสาหกรรมหนักอย่างแข็งขัน โดยเข้าไปควบคุมบริษัทซึ่งประสบภาวะขาดทุนอย่างหนัก และขยายกำลังเข้าไปควบคุมบริษัทอื่น ๆ อีกมากมายในรูปหุ้นส่วนโดยผ่าน*บริษัทถือหุ้น* รัฐบาลแทนที่จะดำเนินมาตรการอย่างหนึ่งอย่างใดที่จะลดอำนาจทาง

เศรษฐกิจของ*ไซบัตจึ*เหล่านี้ กลับกระตุ้นให้มีการเติบโตโดยการให้เงินอุดหนุนบ้าง ให้การคุ้มครองโดยใช้ภาษีศุลกากรบ้าง และให้การรับรองความตกลงร่วมมือกันในรูปคาร์เทล (cartel) บ้าง ตลอดจนใช้มาตรการอื่นๆ เพื่อกระตุ้นการขยายตัวของกิจกรรมของ*ไซบัตจึ*เหล่านี้ในอุตสาหกรรมหนัก ในทศวรรษ 1930 เมื่อรัฐบาลต้องการจะให้มีการขยายอุตสาหกรรมหนักมากขึ้น เพื่อจุดประสงค์ทางการทหาร ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลและ*ไซบัตจึ*ก็มีความใกล้ชิดยิ่งขึ้น และ*ไซบัตจึ*ก็วิวัฒนาการมาเป็นองค์การที่มีอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ

ปี ค.ศ. 1937–1951

ช่วงนี้ครอบคลุมปีที่อาจจะเรียกได้ว่า 'ผิดปกติ' ของประวัติศาสตร์เศรษฐกิจญี่ปุ่นสมัยใหม่ ระยะแรกของช่วงนี้คือปีที่เกิดสงคราม เริ่มจากสงครามกับจีนที่ระเบิดขึ้นในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1937 และยืดเยื้อเป็นเวลา 8 ปี จนกระทั่งสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง ระยะที่สองคือปีที่ถูกยึดครองเริ่มจากการยอมแพ้ของญี่ปุ่นในวันที่ 15 สิงหาคม ค.ศ. 1945 และสิ้นสุดในเดือนเมษายน ค.ศ. 1952 เมื่อได้รับอธิปไตยคืนมา ในปีสุดท้ายของช่วงนี้คือ ค.ศ. 1951 เป็นปีสุดท้ายแห่งการถูกยึดครองเต็มปี

ปี ค.ศ. 1937 เป็นปีหัวเลี้ยวหัวต่อที่การพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่นมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด ประการแรกได้มีการยกเลิกระบบการเงิน*ซึ่งมัตจึคาตะ*ได้สร้างขึ้นตั้งแต่กลางทศวรรษ 1880 และเป็นที่ยอมรับและถูกใช้เป็นเครื่องมือรักษาเสถียรภาพของระดับราคาในปีต่อ ๆ มา ถึงแม้ว่ารายจ่ายของรัฐบาลจะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ตั้งแต่ ค.ศ. 1931 แต่การเพิ่มขึ้นก่อนปี ค.ศ. 1936 ก็ยังค่อยเป็นค่อยไป เพราะมีบุคคลอย่าง*ทากาฮาชิ โคเรคิโย*

(นักการเงินแบบอนุรักษ์นิยม) คอยคัดค้านการเพิ่มรายจ่ายทางการทหารอย่างรวดเร็ว โดยวิธีการออกพันธบัตร[20] อย่างไรก็ตาม เมื่อถึงปลายปี ค.ศ. 1936 พวกอนุรักษ์นิยมที่มีอิทธิพลส่วนมากก็ถูกลอบสังหาร หรือไม่ก็ถูกบังคับให้เปลี่ยนความคิด พวกทหารมีอำนาจขึ้น และรายจ่ายของรัฐบาลก็เริ่มเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ตั้งแต่ ค.ศ. 1936 ถึง ค.ศ. 1937 รัฐบาลใช้จ่ายเพิ่มขึ้นกว่าเท่าตัว และต่อมาอีก 3 ปี ก็เพิ่มขึ้นอีกเท่าตัว

เหตุการณ์สำคัญประการที่สองคือ ในปี ค.ศ. 1937 ได้มีการออกกฎหมายให้อำนาจรัฐบาลที่จะเข้าควบคุมประเทศโดยตรง หลังจากที่สงครามเกิดขึ้นไม่นาน มีการตัดสินใจที่สำคัญ 3 เรื่อง การนำกฎหมายระดมอาวุธ (ซึ่งได้ออกมาในสมัยสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง) มาใช้กับสงครามปัจจุบัน และรัฐบาลก็มีอำนาจก้าวเข้ามาจัดการกับการผลิตอาวุธ การออกพระราชบัญญัติมาตรการชั่วคราวที่เกี่ยวกับการควบคุมการส่งออกและการนำเข้า เพื่อให้รัฐบาลมีอำนาจเต็มที่ที่จะจัดการกับการส่งออกและการนำเข้า และการออกกฎหมายการปรับปรุงชั่วคราวเพื่อให้มีการกันเอาเงินทุน และสินเชื่อไปให้แก่อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับสงคราม และหยุดยั้งเงินทุนและสินเชื่อไม่ให้ไหลเข้าไปสู่อุตสาหกรรมที่ถือว่าไม่จำเป็น

มาตรการเท่านี้ก็ยังไม่เป็นที่พอใจของทหาร จึงได้มีการสร้างความกดดันให้รัฐบาลออกกฎหมายการระดมแห่งชาติ ในเดือนเมษายน ค.ศ. 1938 ซึ่งให้อำนาจรัฐบาลในการควบคุมราคา และค่าจ้างและการควบคุมการปันส่วน ดังนั้น หลังจากที่เกิดสงครามเพียง 2–3 เดือน มาตรการทางกฎหมายทั้งหลายที่จำเป็นต่อการระดมทรัพยากรในประเทศก็เสร็จสมบูรณ์

อาจจะมีผู้ไม่เห็นด้วยกับการเอาปี ค.ศ. 1937 เป็นปีหัวเลี้ยวหัวต่อว่าไม่มีหลักเกณฑ์ใด ๆ เนื่องจากรัฐบาลได้เริ่มออกมาตรการควบคุมต่าง ๆ

ตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1930 โดยมีกฎหมายควบคุมอุตสาหกรรมสำคัญในปี ค.ศ. 1931 และกฎหมายควบคุมเงินตราต่างประเทศในปี ค.ศ. 1933 กฎหมายเหล่านี้ได้ขยายขอบเขตการแทรกแซงของรัฐบาล แต่ไม่ได้มีวัตถุประสงค์ที่จะยกเลิกระบบตลาด หรือควบคุมเศรษฐกิจโดยการสั่งการ กฎหมายควบคุมเงินตราต่างประเทศให้อำนาจรัฐบาลที่จะจำกัดการจัดสรรเงินตราต่างประเทศ เพื่อที่จะจัดการกับดุลการชำระเงินที่ลดลง แต่ในระยะแรกเริ่ม กฎหมายนี้มีเพื่อควบคุมการนำเข้าที่ไม่จำเป็นเป็นสำคัญ จนกระทั่งต้นปี ค.ศ. 1937 สินค้านำเข้าทั้งหลายจะต้องได้รับการอนุมัติจากรัฐบาลเสียก่อน จุดมุ่งหมายสำคัญของกฎหมายควบคุมอุตสาหกรรมสำคัญก็เพื่อกระตุ้นให้มีการจัดตั้งคาร์เทล และเพื่อสร้าง 'วินัย' ขึ้นในอุตสาหกรรมสำคัญ ๆ มากกว่าที่จะวางแผนควบคุมการผลิตจากส่วนกลาง การออกกฎหมายฉบับนี้ก่อให้เกิดการรวมตัวกันที่สำคัญ ๆ หลายกิจการ (เช่น กิจการกระดาษโอจิ โรงงานเหล็กกล้าญี่ปุ่น และกิจการอีกหลายอย่างได้เกิดขึ้นในช่วงนี้) และไซบัตซึก็มีอำนาจทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น กฎหมายนี้ได้เปลี่ยนโครงสร้างที่มีการแข่งขันของอุตสาหกรรม ทำให้อุตสาหกรรมสำคัญ ๆ หลายอุตสาหกรรมมีลักษณะเป็นการผูกขาดแบบมีผู้ผลิตน้อยราย ซึ่งแน่นอนนี่เป็นการก้าวเข้าสู่การควบคุมของรัฐบาลต่อการผลิตและการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของอุตสาหกรรม แต่มาตรการเหล่านี้ก็ยังเป็นมาตรการฉุกเฉินเบื้องต้น

เนื่องจากความยุ่งเหยิงที่เกิดขึ้นในประเทศ เป็นผลของสงครามโลกครั้งที่สอง จึงเป็นธรรมดาที่ทำให้คิดว่ารายได้ระหว่างสงครามคงลดลง แต่รายได้ประชาชาติที่แท้จริงเริ่มลดลงเมื่อปีสุดท้ายของสงคราม และตามที่เป็นจริงในช่วงปี ค.ศ. 1940–4 รายได้ประชาชาติที่แท้จริงเพิ่มขึ้นราวร้อยละ

25 แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า สวัสดิการทางเศรษฐกิจโดยทั่วไปในช่วงปีเหล่านั้นดีขึ้น ทั้งนี้เพราะว่าส่วนประกอบสำคัญของรายการที่เพิ่มขึ้นคือรายจ่ายทางการทหาร (ซึ่งเพิ่มขึ้นราวร้อยละ 430 ตลอดช่วงเวลาเดียวกัน) ในทางตรงกันข้ามการบริโภคได้ลดลงร้อยละ 30 ยิ่งกว่านั้นการดำรงการเพิ่มขึ้นในรายได้ประชาชาติที่แท้จริงทำโดยการยุบอุปกรณ์หนักที่ไม่ได้ใช้ในการทหารทิ้ง และจากการเกณฑ์ประชาชนซึ่งไม่ได้ทำงานภายใต้ภาวะปกติ ดังนั้น จากเครื่องชี้ที่เป็นไปได้ทั้งหมดที่มีอยู่ดูเหมือนว่าสวัสดิการโดยทั่วไปได้ลดลงอย่างมากในช่วงเวลาดังกล่าว

การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างอุตสาหกรรมในระหว่างสงครามเป็นสิ่งที่น่าสังเกต การผลิตในอุตสาหกรรมเบาประกอบด้วยสินค้าซึ่งถือว่าเป็นสินค้าไม่สำคัญเป็นส่วนใหญ่ได้ลดลงทั้งจำนวนรวมและโดยเปรียบเทียบกฎหมายสองฉบับที่ได้ออกมาจำกัดการผลิตสินค้าที่ไม่จำเป็น หลังจากสงครามโลกเกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1937 เป็นตัวการสำคัญที่ทำให้เกิดการเริ่มลดลงของการผลิต ตัวอย่างเช่น การผลิตสิ่งทอฝ้าย ซึ่งเคยมีประวัติการขยายตัวอย่างน่าสังเกตในปลายช่วงที่แล้ว ได้ลดลงอย่างรวดเร็ว หลังจากเดือนกันยายน ค.ศ. 1937 เมื่อกฎหมายที่เกี่ยวกับมาตรการชั่วคราวในการควบคุมการส่งออกและการนำเข้าได้อนุญาตให้มีการนำฝ้ายเข้ามาได้เฉพาะการผลิตเพื่อส่งออกเท่านั้น การผลิตได้ลดลงมากยิ่งขึ้นเมื่อสงครามแปซิฟิคเกิดขึ้น ซึ่งทำให้การนำฝ้ายเข้าประเทศมีความยากลำบากขึ้น ในปี ค.ศ. 1944 การผลิตสิ่งทออยู่ในระดับประมาณร้อยละ 90 ต่ำกว่ายอดสูงสุดในกลางปี ค.ศ. 1937 ในทางตรงกันข้ามการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมหนักได้เพิ่มก่อนกลางปี ค.ศ. 1944 เพราะนโยบายของรัฐบาลที่ให้รวมทรัพยากรที่มีอยู่

เช่น เหล็กกล้า โลหะที่ไม่ใช้เหล็ก และเครื่องจักรที่จำเป็นไปใช้ในการทำสงคราม การจัดลำดับความสำคัญเช่นนั้นทำให้ส่วนแบ่งของอุตสาหกรรมหนักในการผลิตของอุตสาหกรรมทั้งหมดสูงขึ้นเรื่อย ๆ จากร้อยละ 50 ในปี ค.ศ. 1936 เป็นมากกว่าร้อยละ 70 ในปี ค.ศ. 1942

พัฒนาการที่สำคัญอีกประการหนึ่ง เกิดขึ้นเมื่อรัฐบาลได้กวดขันการควบคุมเศรษฐกิจยิ่งขึ้น เพื่อที่จะสร้างการควบคุมเศรษฐกิจที่ได้ผลมากขึ้น และเพื่อที่จะให้มีการใช้ทรัพยากรที่หายากอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น รัฐบาลพอใจที่จะติดต่อกับบริษัทใหญ่เพียงไม่กี่รายในแต่ละอุตสาหกรรม และกดดันให้มีการรวมตัวกัน โดยใช้มาตรการระดมทรัพยากรเป็นเครื่องมือ การใช้นโยบายนี้ทำให้เพิ่มอำนาจทางเศรษฐกิจแก่*ไซบัตจึ*มากขึ้น *ไซบัตจึ*เหล่านี้อยู่ในฐานะที่ได้เปรียบในการฉวยโอกาสจากนโยบายของรัฐบาล ไม่เพียงแต่เป็นเพราะมีบริษัทขนาดใหญ่ และสามารถริเริ่มการรวมตัวกัน แต่ยังเป็นเพราะความสามารถในการใช้อำนาจทางการเมืองที่หามาได้ ในการสร้างอิทธิพลเหนือคณะกรรมการของรัฐบาล หรือสมาคมอุตสาหกรรมซึ่งทำหน้าที่บริหารการรวมตัวกัน เมื่อสงครามสิ้นสุดลงส่วนแบ่งของ*ไซบัตจึ*ที่ใหญ่ที่สุด 4 แห่ง ในรูปของเงินทุนที่จ่ายแล้ว ได้เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 50 ในธุรกิจการเงิน ร้อยละ 32 ในอุตสาหกรรมหนัก และร้อยละ 11 ในอุตสาหกรรมเบา ส่วนแบ่งของ*ไซบัตจึ*ที่ใหญ่ที่สุด 10 แห่งมีมูลค่าถึงร้อยละ 53 ในธุรกิจการเงิน ร้อยละ 49 ในอุตสาหกรรมหนักและร้อยละ 17 ในอุตสาหกรรมเบา[21]

แม้ว่าการผลิตทางอุตสาหกรรมจะเพิ่มขึ้นจากปี ค.ศ. 1943 ถึง ค.ศ. 1944 การจัดหาวัตถุดิบในการผลิตเหล็กกล้าและโลหะที่ไม่ใช่เหล็กก็มี

ความลำบากมากขึ้น ดังนั้น การผลิตวัตถุขั้นมูลฐานจึงลดลงบ้างจากปี ค.ศ. 1943 ถึงปี ค.ศ. 1944 ทั้งๆ ที่มีการใช้ความพยายามหลายทางที่จะเพิ่มการผลิตให้มากขึ้น การเพิ่มขึ้นของผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมจากปี ค.ศ. 1943 ถึงกลางปี ค.ศ. 1944 นั้น เกิดขึ้นได้จากการใช้วัสดุที่มีอยู่ และการเพิ่มการผลิตเครื่องจักร และสินค้าขั้นสุดท้ายอื่น ๆ

ในกลางปี ค.ศ. 1944 ญี่ปุ่นได้สูญเสียความยิ่งใหญ่ทางทะเล และถูกตัดขาดจากดินแดนอาณานิคมโพ้นทะเล ซึ่งเป็นแหล่งวัตถุดิบที่สำคัญ ดังนั้นการผลิตวัตถุขั้นมูลฐานจึงลดลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งมีผลกระทบตามมาต่อการผลิตสินค้าขั้นสุดท้าย เมื่อเริ่มต้นปี ค.ศ. 1945 เริ่มมีการขาดแคลนน้ำมัน แร่บ็อกไซต์ แร่เหล็ก และวัตถุดิบจำเป็นอื่น ๆ อย่างรุนแรง และแล้วการโจมตีโดยการทิ้งระเบิดอย่างรุนแรงในสองสามเดือนสุดท้ายของสงครามก็เป็นการกระหน่ำครั้งสุดท้ายแก่ประเทศ ซึ่งมีสภาพง่อนแง่นเต็มทีอยู่แล้ว[22]

เมื่อถึงเวลาที่ญี่ปุ่นยอมแพ้ เศรษฐกิจก็อยู่ในสภาพแหลกราญเป็นส่วนใหญ่ ในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1945 การผลิตทางอุตสาหกรรมลดลงเป็นสัดส่วนเพียงเล็กน้อยของผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมปีก่อนหน้านี้ และคิดเป็นจำนวนเพียงราวร้อยละ 10 ของระดับที่เคยผลิตในปี ค.ศ. 1934–6 การผลิตอาหารซึ่งถูกพยุงไว้ในระดับค่อนข้างสูงทั้ง ๆ ที่ขาดแคลนแรงงานและปุ๋ย ก็ลดลงราวร้อยละ 30 ในปี ค.ศ. 1945 ผลที่ตามมาคือเกิดภาวะวิกฤติด้านอาหารจนถึงปลายปี และต่อเนื่องมาจนถึงครึ่งแรกของปี ค.ศ. 1946 การขาดแคลนสินค้ายิ่งรุนแรงขึ้น เมื่อกลไกของรัฐบาลในการเก็บรวบรวมและแจกจ่ายสินค้าในราคาที่กำหนดได้พังทลายลง การพ่ายแพ้สงครามทำให้ประชาชนขาดความเชื่อมั่นในรัฐบาล และนำมาซึ่งภาวะที่เกือบสับสนอลหม่าน

การฟื้นฟูทางเศรษฐกิจจำต้องดำเนินการภายใต้สภาพที่ยากลำบาก การทิ้งระเบิดของฝ่ายพันธมิตรได้ทำลายทรัพย์สินของประเทศไปราวร้อยละ 25[23] นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดภาวะขาดแคลนที่อยู่อาศัยอย่างรุนแรงในเมืองใหญ่ ๆ การสูญเสียอาณานิคม ไต้หวันและเกาหลี ไม่ได้มีความหมายเพียงแต่การไม่สามารถจะได้ทรัพยากรธรรมชาติในอัตราที่ยินยอมให้ แต่ยังมีผลทำให้ชาวญี่ปุ่นหลายล้านคนที่อยู่อาณานิคมเหล่านี้ ต้องกลับประเทศเพื่อหางานทำและหาบ้านอยู่ในประเทศซึ่งแออัดยัดเยียดอยู่แล้ว ทรัพย์สินในต่างประเทศของคนญี่ปุ่นซึ่งก่อให้เกิดรายได้และยังใช้เป็นฐานในการปฏิบัติการต่างประเทศในช่วงก่อนสงครามก็ถูกยึด นอกจากนี้ยังจะต้องจัดหาบริการเช่น ที่อยู่อาศัย และการขนส่งตามการเรียกร้องของกองกำลังที่เข้ายึดครองประเทศ ยิ่งกว่านั้น การเปลี่ยนแปลงภาวะแวดล้อมทางการเมืองในประเทศเอเชีย ซึ่งเคยเป็นตลาดส่งออกที่สำคัญของญี่ปุ่นก่อนสงคราม ยังทำให้ความหวังที่จะดำเนินกลยุทธ์อุตสาหกรรมอย่างสมัยก่อนสงครามมาฟื้นฟูภาวะเศรษฐกิจต้องมืดมัวลงด้วย

ความวุ่นวายของประเทศภายหลังสงครามสะท้อนให้เห็นจากภาวะเงินเฟ้ออย่างรุนแรง ซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่กลางปี ค.ศ. 1945 ถึงตอนต้นปี ค.ศ. 1949 2-3 เดือนก่อนการยอมแพ้ การสูงขึ้นของราคามีอาการเร่งขึ้นและค่อนข้างจะน่าตกใจ แต่เมื่อเทียบกับสิ่งที่เกิดขึ้นหลังจากนั้นก็แทบจะเรียกได้ว่าไม่มีอะไร ดัชนีราคาผู้บริโภค (ใช้ปี ค.ศ. 1945 เป็นปีฐาน) สูงขึ้นเป็น 515 ในปี ค.ศ. 1946 เป็น 1,655 ในปี ค.ศ. 1947 เป็น 4,857 ในปี ค.ศ. 1948 และเป็น 7,889 ในปี ค.ศ. 1949 รวมการเพิ่มขึ้นทั้งหมดประมาณร้อยละ 8,000 ยังเคราะห์ดีว่า ถึงแม้ภาวะเศรษฐกิจจะยุ่ง

เหยิง การผลิตก็เพิ่มขึ้นในปี ค.ศ. 1948 การผลิตทางอุตสาหกรรมได้กลับมาสู่ระดับครึ่งหนึ่งของช่วงปี ค.ศ. 1934–6 ในขณะที่การผลิตอาหารได้ฟื้นตัวขึ้นอย่างเต็มที่

ในปี ค.ศ. 1949 รัฐบาลได้ดำเนินนโยบายเสถียรภาพใหม่ โดยให้การหยุดยั้งภาวะเงินเฟ้อมีความสำคัญเป็นอันดับสูงสุด โดยการตัดรายจ่ายและเพิ่มภาษีในงบประมาณของรัฐบาล มีการเสริมมาตรการต่อต้านภาวะเงินเฟ้อด้วยการใช้อัตราแลกเปลี่ยนอัตราเดียว คือ 360 เยนต่อ 1 ดอลลาร์สหรัฐในปี ค.ศ. 1949 รัฐบาลจึงจำเป็นต้องคอยดูแลการเคลื่อนไหวของราคา และคอยปรับนโยบายการเงินเพื่อรักษาอัตราแลกเปลี่ยนให้คงที่ เมื่อมาตรการเหล่านี้ได้ผลในการทำให้เกิดเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ รัฐบาลก็ยกเลิกมาตรการควบคุมโดยตรงหลายอย่าง เมื่อถึงกลางปี ค.ศ. 1950 ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดก็ได้กลับสู่สภาพเดิมอย่างแท้จริง

มาตรการรักษาเสถียรภาพ มีผลกระทบในทางลบต่อบริษัทซึ่งมีการจัดการที่ไม่ดี หรือมีการขยายตัวมากเกินไป แต่โดยทั่วไปมีผลต่อประเทศในทางดี การฟื้นตัวทางเศรษฐกิจก้าวหน้าไปอย่างราบรื่นในปี ค.ศ. 1949 และในครึ่งแรกของปี ค.ศ. 1950 หลังจากเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1950 เมื่อสงครามเกาหลี[24] ระเบิดขึ้น ประเทศญี่ปุ่นถูกใช้เป็นแหล่งส่งเสบียงและเป็นที่สำหรับ "การพักผ่อนและหย่อนใจ" ของทหารอเมริกัน ความต้องการสินค้าและบริการสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว และประเทศก็พบกับภาวะซื้อง่ายขายคล่องเป็นครั้งแรกของช่วงหลังสงคราม ภาวะนี้เป็นแรงผลักดันครั้งสุดท้ายที่ทำให้เศรษฐกิจฟื้นตัว และทำให้บริษัทหลายแห่งสามารถเก็บเกี่ยวผลกำไรได้มาก กำไรเหล่านี้ส่วนใหญ่ถูกเก็บไว้ที่บริษัทและภายหลังถูกใช้

ไปในการปรับปรุงและขยายโรงงาน และใช้ไปในการนำเข้าเทคโนโลยีจากต่างประเทศ

การฟื้นตัวทางเศรษฐกิจได้รับอิทธิพลอย่างมากจากนโยบายยึดครองครั้งแรกฝ่ายพันธมิตรดำเนินนโยบายไม่รับผิดชอบ ซึ่งเห็นได้จากคำสั่งเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1945 แก่ผู้บัญชาการสูงสุดของกำลังฝ่ายพันธมิตร (SCAP) ซึ่งกล่าวว่า "ท่านจะต้องทำให้คนญี่ปุ่นทราบโดยชัดเจนว่า ท่านไม่มีพันธะที่จะรักษามาตรฐานการครองชีพในญี่ปุ่นแต่ประการใด"[25] ในปี ค.ศ. 1946 การช่วยเหลือเรื่องอาหารได้เริ่มขึ้น เป็นการป้องกันไม่ให้เกิดทุพภิกขภัยซึ่งได้คุกคามประเทศอยู่ เมื่อถึงเวลานี้ SCAP ได้เข้ารับผิดชอบในการป้องกันโรคภัยและความไม่สงบ และเมื่อถึงปลายปีก็ได้ตัดสินใจยอมให้ประเทศกลับคืนสู่ระดับก่อนสงคราม เพื่อให้เป็นไปตามนโยบายนี้ ความช่วยเหลือในรูปของน้ำมัน แร่เหล็ก ถ่านหิน และวัตถุดิบอื่น ๆ ที่จำเป็นแก่อุตสาหกรรมของญี่ปุ่นเริ่มขึ้น ในที่สุด เมื่อถึงปลายปี ค.ศ. 1948 SCAP ได้สนับสนุนอย่างแข็งแรงให้รัฐบาลญี่ปุ่นดำเนินมาตรการรักษาเสถียรภาพของประเทศและส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจเกินกว่าระดับก่อนสงคราม ดังนั้น ภายในสามปีครึ่งได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมายในนโยบายยึดครอง จากทีท่าของการไม่รับผิดชอบมาเป็นให้การสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจ

เหตุผลมูลฐานของการเปลี่ยนแปลงเช่นนั้น เนื่องจากสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นผู้วางนโยบายการยึดครองอย่างแท้จริง ได้มีทัศนะในทางบวกต่อบทบาทของประเทศญี่ปุ่นในการรักษาความมั่นคงของทวีปเอเชียหลังสงคราม และเมื่อสงครามเย็นระหว่างสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตรุนแรงขึ้น นโยบายสหรัฐต่อญี่ปุ่นก็เปลี่ยนไปในทางดีขึ้น ในปี ค.ศ. 1948 สงครามกลางเมืองในประเทศจีนกำลังดำเนินไปในทางที่เป็นผลดีแก่คอมมิวนิสต์

ความสำเร็จของฝ่ายนี้ดูจะเป็นแรงผลักดันให้สหรัฐอเมริกาให้ความสนับสนุนญี่ปุ่น ในฐานะที่เป็นประเทศที่จะมีส่วนเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ทวีปเอเซีย โดยเป็นกำลังต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์

เพื่อให้เป็นไปตามนโยบายใหม่นี้ สหรัฐอเมริกาไม่เพียงแต่ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจที่เป็นผลดีต่อประเทศญี่ปุ่น แต่ยังริเริ่มให้มีการเคลื่อนไหวที่จะให้การยึดครองสิ้นสุดลง ในตอนแรกสหรัฐอเมริกาเผชิญกับการไม่เห็นด้วยจากพันธมิตร แต่ในที่สุดก็ประสบความสำเร็จในการชักจูงให้พันธมิตรเหล่านี้มาร่วมโต๊ะประชุมได้ ภายใต้ความอุปถัมภ์ของสหรัฐอเมริกา การประชุมสันติภาพที่ซานฟรานซิสโกก็ถูกจัดขึ้นในเดือนกันยายน ค.ศ. 1951 และในเดือนเมษายนของปีต่อมา การยึดครองประเทศญี่ปุ่นก็ได้สิ้นสุดลงอย่างเป็นทางการ จากข้อเท็จจริงที่สหรัฐอเมริกาได้วางนโยบายการยึดครอง และทำให้ญี่ปุ่นได้รับอธิปไตยคืนมาเป็นตัวกำหนดโครงร่างของเศรษฐกิจภายในและต่างประเทศของญี่ปุ่นภายหลังสงคราม

ปี ค.ศ. 1952–1973

ในช่วงเวลาที่ผ่านมา GNP และรายได้ต่อหัวโดยทั่วไปไม่มีการเพิ่มขึ้นเพราะว่าสงครามทำให้แนวโน้มของการเจริญเติบโตหยุดชะงักลง อย่างไรก็ตามมีความแตกต่างอย่างมากระหว่างความเป็นไปได้ของการเจริญเติบโตในปี ค.ศ. 1937 และ 1951 ความแตกต่างประการหนึ่งอยู่ที่สภาวะแวดล้อมทางสังคมและการเมือง หลังจากที่ญี่ปุ่นได้ยอมแพ้อย่างไม่มีเงื่อนไขในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1945 กำลังของฝ่ายพันธมิตรได้เข้าปลดอาวุธทั้งประเทศ และเข้าจัดรูปรัฐบาลเสียใหม่ในแนวทางที่เป็นประชาธิปไตยทันที

เพื่อเป็นการสนับสนุนเป้าหมายทางการเมืองแนวใหม่ได้มีการปฏิรูปที่ดิน ปฏิรูปแรงงาน ปฏิรูปการศึกษา และการสลายบรรดาไซบัตจึ ดังนั้น สังคมภายหลังสงคราม จึงมีลักษณะเท่าเทียมกันและมีการแข่งขันกันมากขึ้น เนื่องจากข้อผูกพันที่จะรักษาสันติภาพ ภาระหนักในด้านค่าใช้จ่ายทางทหารจึงเบาบางลงอย่างมาก

เป็นการจำเป็นที่จะต้องกล่าวด้วยว่าอุตสาหกรรมมีความสามารถดีขึ้นในการก่อให้เกิดความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ในระหว่างปีสงครามมีการลงทุนและมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเกิดขึ้นในหลายสาขาที่เกี่ยวข้องกับการสงครามในอุตสาหกรรมหนัก เมื่อสงครามสิ้นสุดลง ประเทศญี่ปุ่นได้บรรลุถึงความสลับซับซ้อนของเทคโนโลยีระดับสูง เมื่อความต้องการทางทหารไม่ปรากฏอีกต่อไป และความกดดันต่อความต้องการสินค้าบริโภคก็ได้หายไป จึงทำให้ความสำคัญของอุตสาหกรรมหนักลดลงในช่วงหลังสงครามใหม่ ๆ อย่างไรก็ตามประสบการณ์และการทดลองต่าง ๆ ในระหว่างปีสงครามนอกจากจะเป็นการสร้างพื้นฐานในการพัฒนาสินค้าใหม่ด้วยศักยภาพที่จะเติบโตได้อย่างมากแล้ว ยังทำให้สามารถดูดซับเทคโนโลยีใหม่ ๆ จากตะวันตกได้ด้วย ปัจจัยทั้งหมดเหล่านี้ทำให้เป็นไปได้ที่อุตสาหกรรมหนักจะทำหน้าที่เป็นหัวหอกให้แก่การเจริญเติบโตของเศรษฐกิจภายหลังสงคราม

การเปลี่ยนแปลงสภาวะแวดล้อมระหว่างประเทศ ก็มีส่วนช่วยเพิ่มศักยภาพของความเติบโตของเศรษฐกิจภายหลังสงคราม เพราะว่าประเทศญี่ปุ่นได้กลายมาเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกา ความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศตะวันตก และญี่ปุ่นก็เพิ่มขึ้น ข้อกีดกันในการถ่ายทอดเทคโนโลยีให้แก่ญี่ปุ่นซึ่งมีอยู่ในทศวรรษ 1930 ได้ถูกยกเลิกไป และ

เทคโนโลยีตะวันตกที่พร้อมจะนำมาใช้ได้มีมากขึ้น สิ่งนี้มีความสำคัญมาก เพราะทำให้ญี่ปุ่นสามารถใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีทางวิทยาศาสตร์ที่เหลืออยู่ ซึ่งได้มีการพัฒนาอย่างรวดเร็วระหว่างทศวรรษ 1930 และ 1940 การประยุกต์วิทยาศาสตร์พื้นฐานที่สำคัญอันแรกทำในสาขาเคมี ซึ่งยังผลให้มีการผลิตจำพวกเคมีสังเคราะห์และยาปฏิชีวนะ ในช่วงหลังสงครามก็ได้มีการประยุกต์ทางด้านฟิสิกส์ในทางอุตสาหกรรม ซึ่งได้รับการกระตุ้นแรกเริ่มโดยการใช้จ่ายของรัฐบาลอเมริกันในด้านเทคโนโลยี อาวุธจรวดและแผนงานด้านอวกาศ ความก้าวหน้าทางอิเล็กทรอนิกส์ก็เกิดขึ้นในช่วงนี้เช่นกัน และการค้นพบใหม่ๆ เหล่านี้เป็นสิ่งที่อุตสาหกรรมญี่ปุ่นนำไปใช้ได้ ซึ่งเป็นสิ่งเสริมสร้างอย่างสำคัญต่อความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี

การติดต่อใกล้ชิดทางเศรษฐกิจเกิดขึ้นได้เมื่อมีระบบ Bretton Woods ซึ่งได้สร้างขึ้นในปีต้น ๆ ระยะหลังสงคราม เสาหลักอย่างหนึ่งของระบบใหม่ก็คือ ข้อตกลงทั่วไปเกี่ยวกับภาษีศุลกากร และการค้า (GATT) ซึ่งตั้งอยู่บนฐานความเชื่อที่ว่าการค้าเสรีเป็นวิธีที่ดีที่สุดในการเพิ่มพูนความเป็นอยู่ที่ดีของประเทศ GAT ยังไม่สามารถบรรลุถึงเป้าหมายการแข่งขันเสรีโดยสมบูรณ์ แต่ก็ได้ผลในการลดภาษีศุลกากร และข้อกีดกันทางการค้าที่ไม่ใช่ภาษีอย่างอื่น ๆ และยกเลิกการเลือกปฏิบัติในการค้าระหว่างประเทศ กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) เสาหลักที่สองของระบบใหม่ก็มีส่วนเสริมสร้างภาวะแวดล้อมทางการเงินที่มีเสถียรภาพมากขึ้นสำหรับการค้าระหว่างประเทศ กองทุนนี้ให้ความสนับสนุนระบบอัตราแลกเปลี่ยนที่คงที่ และการค้าขายระหว่างประเทศที่เสรีมากขึ้นโดยกดดันให้ประเทศสมาชิกขจัดข้อจำกัดเกี่ยวกับเงินตราระหว่างประเทศทางการค้า ภายใต้ระบบ Bretton Woods เศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ มีการรวมตัวกันใกล้ชิดมากขึ้น

สำหรับประเทศอย่างญี่ปุ่น ซึ่งพึ่งพาการค้าต่างประเทศอย่างใหญ่หลวงในการพัฒนาเศรษฐกิจ ระบบเศรษฐกิจแบบใหม่นี้จึงมีคุณค่าอย่างมาก คือ ไม่เพียงแต่ทำให้ประเทศญี่ปุ่นสามารถเพิ่มมูลค่าการค้าต่างประเทศ และได้รับความพอใจจากประโยชน์จากการค้านี้เพิ่มขึ้น แต่ยังสามารถเพิ่มพูนประสิทธิภาพ โดยการที่บริษัทของญี่ปุ่นได้เข้าแข่งขันระหว่างประเทศ และขยายตลาดให้กว้างขึ้น เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่าบริษัทที่มุ่งส่งออกจำเป็นต้องพยายามต่อสู้อย่างสม่ำเสมอเพื่อให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ทั้งนี้เพราะการแข่งขันในตลาดส่งออก แต่สิ่งที่มักจะลืมกันก็คือ แม้แต่สินค้าซึ่งพึ่งตลาดภายในเป็นส่วนใหญ่ก็ต้องต่อสู้กับการแข่งขันจากต่างประเทศ เพราะการที่นโยบายนำเข้ามีเสรีมากขึ้น และภาษีศุลกากรลดลงภายใต้ระบบเศรษฐกิจใหม่นี้ ประเทศญี่ปุ่นได้มีการร่วมมือใกล้ชิดกับต่างประเทศมากขึ้นในต้นทศวรรษ 1970

เมื่อถึง ปลายสมัยการยึดครอง การผลิตทางการเกษตร การผลิตทางอุตสาหกรรมรายได้ประชาชาติ รายได้ต่อหัว การบริโภคต่อหัว ผลิตภาพของแรงงาน ค่าจ้างที่แท้จริงและตัวชี้บ่งอื่น ๆ ของการพัฒนาเศรษฐกิจส่วนมากได้กลับสู่ระดับปี ค.ศ. 1934–6 แต่มีข้อยกเว้นอย่างหนึ่งคือ การค้ายังไม่กลับสู่ระดับก่อนสงครามเป็นเวลาอีกนาน[26] ตัวอย่างเช่นในปี ค.ศ. 1952 การส่งออกยังยืนอยู่ในระดับต่ำกว่าร้อยละ 40 ของระดับเมื่อก่อนสงคราม และยังไม่ฟื้นตัวเต็มที่ จนกระทั่ง ค.ศ. 1960 ทั้งนี้เนื่องจากความยุ่งยากหลายประการซึ่งเผชิญหน้าสินค้าออกในสภาวะแวดล้อมหลังสงคราม การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในเกาหลี ไต้หวัน และประเทศจีน (บรรดา

ประเทศซึ่งญี่ปุ่นเคยส่งสินค้าออกไปราวร้อยละ 40 ของสินค้าออกสมัยก่อนสงคราม) ตลาดนี้ได้ลดขนาดลงในช่วงหลังสงคราม สิ่งทอฝ้าย สินค้าออกสำคัญในช่วงก่อนสงครามเผชิญภาวะยุ่งยาก เพราะนโยบายการผลิตทดแทนการนำเข้าของประเทศเหล่านั้น ความต้องการไหม (สินค้าส่งออกสำคัญอีกอย่างหนึ่งในช่วงก่อนสงคราม) ได้หดตัวลง เพราะมีสิ่งทดแทนคือไนลอน และข้อเท็จจริงที่ว่าประเทศญี่ปุ่นยังไม่เสร็จสิ้นการทำสนธิสัญญาทางการพาณิชย์ที่จำเป็นทั้งหลายที่เป็นอุปสรรคต่อการส่งออก ตลอดตอนต้นทศวรรษ 1950[27]

สิ่งกีดขวางสำคัญต่อการเพิ่มการส่งออกก็คือ มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอุปสงค์ของสินค้าขาออกไปในทางที่เป็นผลดีต่อสินค้าประเภทอุตสาหกรรมหนัก ดังนั้นจึงเป็นการจำเป็นที่ญี่ปุ่นจะต้องพัฒนาความสามารถในการแข่งขันในอุตสาหกรรมหนักในตลาดต่างประเทศ มีการให้เงินช่วยเหลือจำนวนมากแก่การขยายและการฟื้นฟูโรงงาน เพื่อกระตุ้นให้มีการนำเครื่องจักรและเทคโนโลยีที่ทันสมัยมากขึ้นมาใช้การก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ตามชายฝั่งทะเล ทำให้มีการประสานกันดีขึ้นระหว่างการผลิตทางอุตสาหกรรม และค่าขนส่งก็ลดลงด้วย ยิ่งกว่านั้น นโยบายคุ้มกันและส่งเสริมอุตสาหกรรมถ่านหินในประเทศได้เลิกล้มไป และได้มีการใช้น้ำมันแทนถ่านหิน หรือในกรณีที่ทำไม่ได้ทางเทคนิค ก็มีการนำเข้าถ่านหินที่ดีกว่าและราคาถูกกว่ามาใช้[28]

เมื่อถึงปี ค.ศ. 1960 นโยบายดังกล่าวเริ่มให้ผลคุ้มค่า ในเวลานั้นอุตสาหกรรมหนักสามารถปรับปรุงฐานะการแข่งขันในตลาดต่างประเทศได้ดี

ขึ้น คือ อุตสาหกรรมต่อเรือ วิทยุ ซีเมนต์ และสินค้าอื่น ๆ อีกหลายอย่าง และได้กลายมาเป็นกำลังกระตุ้นสินค้าขาออกของญี่ปุ่น[29] เมื่อถึงกลางทศวรรษ 1960 รถยนต์โดยสาร ใยสังเคราะห์ และผลิตภัณฑ์ไฟฟ้าใหม่ ๆ เช่น เครื่องบันทึกเทปได้เพิ่มเติมรายการสินค้าขาออกสำคัญ ๆ ทำให้ยอดรวมของสินค้าขาออกของประเทศญี่ปุ่นอยู่ในระดับที่สูงขึ้นอย่างมาก ดังนั้นมูลค่าของสินค้าขาออกในปี ค.ศ. 1960 ได้กลับสู่ระดับก่อนสงครามและเพิ่มขึ้นอีกราว 7 เท่าในเวลาอีก 13 ปีต่อมา ในกระบวนการของการขยายตัวโดยทั่วไปอย่างรวดเร็วนี้ ผลิตภัณฑ์สิ่งทอซึ่งเคยมีความสำคัญอย่างมากในช่วงก่อนสงคราม ได้กลายมาเป็นสินค้าที่ไม่สำคัญ ในขณะที่สินค้าอุตสาหกรรมหนัก ซึ่งก่อนหน้านี้ไม่มีความสำคัญหรือไม่ปรากฏ กลับกลายเป็นสินค้าที่มีความสำคัญระดับนำ

การเพิ่มขึ้นของการส่งออกมีส่วนเสริมสร้างอย่างสำคัญต่อการผลิตทางอุตสาหกรรมในช่วงเวลานี้การผลิตทางอุตสาหกรรมได้เพิ่มขึ้นราว 2.7 เท่า อัตราการขยายตัวต่อปีคิดเป็นร้อยละ 13 โดยเหตุแห่งการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วนี้ ในปี ค.ศ. 1972 ประเทศญี่ปุ่นได้กลายมาเป็นผู้ผลิตรายใหญ่ที่สุดในโลกในการผลิตใยสังเคราะห์ ยางเหล็กถลุง และรถยนต์โดยสารเป็นผู้ผลิตรายใหญ่ลำดับที่สามในการผลิตเยื่อกระดาษ ปุ๋ยไนโตรเจน ซีเมนต์ เหล็กกล้า ทองแดง และ อะลูมิเนียม การผลิตทางอุตสาหกรรมไม่เพียงแต่มีปริมาณเพิ่มขึ้น แต่ยังมีหลากชนิดผลิตภัณฑ์ขึ้นโดยครอบคลุมไปถึงยางสังเคราะห์ ใยสังเคราะห์ เปโตรเคมิคัล สินค้าเครื่องไฟฟ้า และผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ที่มีการพัฒนาขึ้นมาใหม่ เมื่อถึงต้นทศวรรษ 1970 อุตสาหกรรมของญี่ปุ่นได้กลายมาเป็นอุตสาหกรรมที่มีความก้าวหน้ามากที่สุดในโลก ทั้งในแง่ปริมาณและความหลากชนิด

การขยายตัวทางอุตสาหกรรมได้กระตุ้นให้สาขาอื่น ๆ ของระบบเศรษฐกิจเติบโตขึ้นค่อนข้างเร็ว ผลที่ตามมาก็คือ GNP (ซึ่งเป็นตัววัดกิจกรรมทางเศรษฐกิจของทุกสาขา) เพิ่มสูงขึ้นอย่างมาก จากปี ค.ศ. 1952 ถึงปี ค.ศ. 1958 GNP เพิ่มขึ้นในอัตราร้อยละ 6.9 แต่ถึงกระนั้น ก็ยังไม่ก่อนปี ค.ศ. 1958 ที่อัตราการเจริญเติบโตเกินร้อยละ 10 ต่อปี ซึ่งทำให้เศรษฐกิจของญี่ปุ่นได้รับความสนใจอย่างจริงจังจากทั่วโลก ในปีต่อมาอัตราการเติบโตยังเลยหน้าอัตราเติบโตของปีก่อนอีก ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจของประเทศญี่ปุ่นจึงถูกเรียกว่าเป็นความอัศจรรย์ทางเศรษฐกิจ

เป็นการน่าประหลาดใจที่ว่าอัตราการเติบโตระดับสูงนี้ยังคงรักษาไว้ได้ตลอดทศวรรษ 1960 ในทศวรรษนี้ อัตราการเพิ่มขึ้นของ GNP เฉลี่ยร้อยละ 10 ต่อปี ในปี ค.ศ. 1970–3 อัตราการเติบโตนี้ลดลงบ้าง เป็นร้อยละ 7.8 แต่อัตรานี้ก็ยังนับว่าสูงในมาตรฐานสากล

การเติบโตของเศรษฐกิจของประเทศญี่ปุ่น ได้ดึงดูดความสนใจของโลกเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในปี ค.ศ. 1950 รายได้ประชาชาติ (GNP) ของประเทศญี่ปุ่นมีมูลค่า 24 พันล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา ซึ่งน้อยกว่าประเทศใด ๆ ในตะวันตก และคิดเป็นเพียงร้อยละ 2–3 ของ GNP ของสหรัฐอเมริกา แต่ในปีต่อมา ๆ GNP ของญี่ปุ่นก็เลยหน้าประเทศตะวันตกทั้งหมดยกเว้นสหรัฐอเมริกา และเลยหน้าแคนาดาไปในปี ค.ศ. 1960 เลยหน้าสหราชอาณาจักร และฝรั่งเศสไปในกลางทศวรรษนั้น และเลยหน้าเยอรมันตะวันตกไปในปี ค.ศ. 1968 ในปี ค.ศ. 1973 GNP ของญี่ปุ่นมีมูลค่าราว 360 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ ถึงแม้ว่าจะยังคงน้อยกว่า GNP ของสหรัฐอเมริกาความแตกต่างได้ลดลงเป็น 3 ต่อ 1 ซึ่งนับว่ามีการเพิ่มขึ้นของ GNP

ของญี่ปุ่นอย่างมากนับแต่ปี ค.ศ. 1950 การเพิ่มขึ้นของรายได้ต่อหัวระยะนี้ไม่ได้น่าตื่นเต้นเหมือน GNP แต่ก็มีการเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ในด้านการส่งออกและความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ ฐานะระหว่างประเทศของประเทศญี่ปุ่นก็สูงขึ้นอย่างสำคัญในช่วงเวลานี้

ปี ค.ศ. 1974 – 1984

ช่วงของการเติบโตอย่างรวดเร็วต้องหยุดชะงักลงทันใดด้วยวิกฤติการณ์น้ำมัน ซึ่งเริ่มขึ้นในเดือนตุลาคม ค ศ. 1973 ระยะแรกของวิกฤติการณ์เป็นการห้ามส่งน้ำมันออกไปให้แก่ประเทศอุตสาหกรรม ซึ่งกำหนดขึ้นโดยองค์การของกลุ่มประเทศที่ส่งน้ำมันออก (OPEC) เพื่อที่จะใช้เป็นแรงกดดันให้ประเทศเหล่านั้นยอมรับฐานะของอาหรับในสงครามตะวันออกกลางครั้งที่สี่ ซึ่งได้เริ่มก่อนหน้านั้นเล็กน้อย โดยที่การห้ามส่งน้ำมันออกมีระยะเวลาสั้น ผลกระทบจึงมีเพียงชั่วคราว แต่การตัดสินใจของ OPEC ในการเพิ่มราคาน้ำมันขึ้นสามเท่ามีผลกระทบที่ยืดเยื้อกว่า โดยที่น้ำมันของประเทศญี่ปุ่นเป็นการนำเข้าเกือบทั้งหมด และเป็นราวร้อยละ 90 ของพลังงานที่จำเป็นต้องใช้ในเวลานั้นการเพิ่มขึ้นของราคาทำให้เศรษฐกิจได้รับความเสียหายอย่างหนักเป็นครั้งแรกตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา ที่ GNP มีอัตราการขยายตัวที่ติดลบ (คือติดลบร้อยละ 1.3) ในปี ค.ศ 1974

ในปีต่อมาเศรษฐกิจเริ่มดีขึ้นเล็กน้อย มีอัตราการเติบโตที่เป็นบวกเพิ่มขึ้นเล็กน้อย (ร้อยละ 2.4) การเติบโตนี้นับว่าช้ากว่าการเติบโตอย่างรวดเร็วในช่วงก่อนวิกฤติการณ์น้ำมันมากแต่ก็ยังดีกว่าเศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ ในตะวันตก ซึ่งมีการเติบโตที่ติดลบในเวลานี้ (มีประเทศฝรั่งเศสเท่านั้นที่มีการเติบโตเป็นบวกเล็กน้อย) แล้วในปี ค.ศ. 1976 อัตราการ

เติบโตของญี่ปุ่นสูงขึ้นกว่าร้อยละ 5 และดูเหมือนจะทรงตัวอยู่ในระดับนี้ซึ่งได้เป็นอย่างนี้ต่อมาอีกสองปี หน่วยงานวางแผนเศรษฐกิจของญี่ปุ่นได้กล่าวไว้ในสมุดปกขาวเศรษฐกิจสำหรับปีงบประมาณ 1978 ว่าเศรษฐกิจญี่ปุ่นได้สิ้นสุดกระบวนการปรับตัวหลังวิกฤติการณ์น้ำมันแล้ว...เป็นครั้งแรกในรอบห้าปี ปัจจุบันประเทศดูเหมือนจะเข้าสู่ช่วงการเติบโตครั้งใหม่[30]

คำพยากรณ์นี้ปรากฏว่าเร็วเกินควร ราคาน้ำมันเริ่มสูงขึ้นอีกอย่างช้า ๆ ในปลาย ค.ศ. 1978 และสูงขึ้นอย่างรวดเร็วในปีต่อมา ทำให้เกิดวิกฤติการณ์น้ำมันครั้งที่สอง จังหวะของการเพิ่มขึ้นได้ช้าลงในปี ค.ศ. 1980 แต่ก็ยังคงเพิ่มไปเรื่อย ๆ ในปีถัดไป วิกฤติการณ์น้ำมันครั้งที่สองไม่ได้ทำให้การเติบโตของ GNP ลดลงทันที แต่การเพิ่มขึ้นของราคาน้ำมันซึ่งตอนสูงสุดสูงเกือบถึงสามเท่าตัวนั้น นับว่ามากเกินกว่าที่ระบบเศรษฐกิจจะต้านทานไหว แต่เศรษฐกิจของญี่ปุ่นคราวนี้มีการเตรียมตัวที่ดีขึ้น เพราะได้มีการลดการพึ่งพิงน้ำมันลง ดังนั้นจึงไม่มีการลดลงของ GNP อีก แต่การเติบโตก็ลดลงเป็นร้อยละ 4 ในปี ค.ศ. 1981 และร้อยละ 3.3 ในปี ค.ศ. 1982–3 แล้วในปี ค.ศ. 1984 ก็กลับเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 5 อีก หลังจากที่ราคาน้ำมันได้ขึ้นถึงจุดสูงสุดใน ค.ศ. 1981 ก็เริ่มลดลงเรื่อย ๆ อย่างช้า ๆ และเศรษฐกิจสหรัฐอเมริกา ซึ่งโยงอยู่กับเศรษฐกิจของญี่ปุ่นด้วยการค้า ได้ผ่านพ้นวิกฤติการณ์น้ำมันครั้งที่สองในปี ค.ศ. 1983 และเติบโตในอัตราที่เกินกว่าร้อยละ 5 ในปี ค.ศ. 1984

โดยสรุป ในช่วงนี้การเพิ่มขึ้นของราคาน้ำมันมีความสำคัญเด่นกว่าอย่างอื่น ซึ่งก่อให้เกิดผลเสียแก่เศรษฐกิจของญี่ปุ่นทั้งโดยทางตรง คือ ทำให้อัตราแลกเปลี่ยนสินค้าแย่ลง และโดยทางอ้อม คือ ทำให้ตลาดต่างประเทศของญี่ปุ่นทรุดลงสู่ภาวะตกต่ำ เศรษฐกิจของญี่ปุ่นซึ่งเคยเติบโตราวร้อยละ

10 ก่อนวิกฤติการณ์น้ำมัน ก็เติบโตเพียงร้อยละ 4 ในช่วงนี้ แต่อย่างไรก็ดีญี่ปุ่นก็ยังไปได้ดีกว่าประเทศตะวันตกในเวลาเดียวกัน โดยประมาณสหรัฐอเมริกามีการเติบโตในอัตราร้อยละ 2.1 เยอรมันตะวันตกร้อยละ 1.6 ฝรั่งเศสร้อยละ 2.4 และสหราชอาณาจักรร้อยละ 1.0[31]

ในปี ค.ศ. 1983 GNP ของญี่ปุ่นมีมูลค่าประมาณ 1.2 พันล้านดอลลาร์สหรัฐนับว่าสูงเป็นลำดับสองรองจากสหรัฐอเมริกา ซึ่งมี GNP 3.3 พันล้านดอลลาร์ และเกือบเป็นสองเท่าของประเทศเยอรมันตะวันตก ซึ่งมี GNP 0.6 พันล้านดอลลาร์ และสูงเป็นลำดับสาม ถึงแม้ว่าค่าเฉลี่ยต่อหัวของญี่ปุ่นจะไม่ดีนัก ในปี ค.ศ. 1983 เป็นครั้งแรกที่ประเทศญี่ปุ่นได้เข้าอยู่ในกลุ่มประเทศสิบอันดับแรก[32] ประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศยุโรปตะวันตกหลายประเทศ (สวิสเซอร์แลนด์, เดนมาร์ก, สวีเดน และเยอรมันตะวันตก) มีรายได้สูงกว่า แต่ญี่ปุ่นก็ได้แซงหน้าฝรั่งเศส เนเธอร์แลนด์ และสหราชอาณาจักร ความก้าวหน้าของญี่ปุ่นเป็นผลมาจากการที่มีผลงานทางเศรษฐกิจที่ดีกว่าในทศวรรษที่แล้ว เมื่อเทียบกับประเทศในยุโรปตะวันตก

ทำไมญี่ปุ่นจึงทำงานได้ดีกว่า เหตุผลสำคัญประการหนึ่งก็คือ ความสามารถในการเปลี่ยนโครงสร้างของอุตสาหกรรมของประเทศ ซึ่งไม่ใช่เป็นงานง่าย ๆ การที่ราคาน้ำมันสูงขึ้นทำให้ต้นทุนพลังงานสูงขึ้น และก่อให้เกิดปัญหาหนักในสาขาที่ทำการผลิตวัตถุสำหรับอุตสาหกรรมซึ่งต้องใช้พลังงานมาก (โดยเฉพาะอุตสาหกรรม เช่น เหล็กกล้า) ญี่ปุ่นประสบผลสำเร็จในการประหยัดพลังงานและการปรับปรุงวิธีการเอาทรัพยากรมาใช้ ตัวอย่างเช่นในอุตสาหกรรมเหล็กกล้า การใช้น้ำมันต่อหน่วยการผลิตได้ลดลงครึ่งหนึ่งในปี ค.ศ. 1973-80 และอัตราส่วนระหว่างผลผลิตเหล็กกล้าขั้นสุดท้าย

ต่อแท่งเหล็กได้เพิ่มขึ้น หลังจากที่มีการนำวิธีหล่อแบบต่อเนื่องมาใช้[33] ทั้ง ๆ ที่มีการปรับปรุงเหล่านี้ อุตสาหกรรมผลิตวัสดุสำหรับใช้ในอุตสาหกรรมได้สูญเสียตำแหน่งนำในสาขาอุตสาหกรรม การลดลงของอุตสาหกรรมนี้ เป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดการเติบโตที่ติดลบของ GNP ในปี ค.ศ. 1974 และการฟื้นตัวช้าของการผลิตทางอุตสาหกรรม (ซึ่งกว่าจะฟื้นตัวสู่ระดับที่เคยผลิตได้ในปี ค.ศ. 1973 ก็ต้องรอไปถึงปี ค.ศ. 1977) การผลิตเหล็กกล้าได้แสดงวี่แววของการฟื้นตัวในราว ค.ศ. 1980 แต่ก็กลับสู่ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำอีกในปี ค.ศ. 1983 โดยมีผลผลิตต่ำกว่าระดับของปี ค.ศ. 1973

เครื่องจักรและอุปกรณ์ได้แทนที่การผลิตวัสดุอุตสาหกรรมในฐานะเป็นสาขานำทางอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นในกลางทศวรรษ 1970 โดยเฉพาะการเติบโตของเครื่องจักรไฟฟ้า (ซึ่งรวมถึงผลิตภัณฑ์ไฟฟ้า) เป็นเรื่องที่น่าตื่นเต้น ผลผลิตของอุตสาหกรรมได้เพิ่มขึ้นเกือบ 2.5 เท่าในช่วงปี ค.ศ. 1973–83 วงจรรวม เครื่องอัดเทปวิดีโอ และคอมพิวเตอร์ได้กลายเป็นจุดเติบโตของเครื่องจักรไฟฟ้า ในทางตรงข้าม เครื่องจักรทั่วไปและเครื่องจักรขนส่ง ซึ่งมีการผลิตเพิ่มเร็วกว่าการผลิตวัสดุอุตสาหกรรมก็เพิ่มขึ้นไม่เกินร้อยละ 20 ในช่วงเวลาเดียวกัน ซึ่งเป็นผลของการเปลี่ยนโครงสร้างอุตสาหกรรมมาสู่อุตสาหกรรมที่มีมูลค่าเพิ่มสูง และมีการใช้พลังงานต่ำ การเปลี่ยนแปลงลักษณะนี้สามารถเห็นได้ชัดในประเทศญี่ปุ่นมากกว่าในสหรัฐอเมริกา หรือเยอรมันตะวันตก[34]

การเปลี่ยนแปลงนี้สะท้อนให้เห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงในส่วนประกอบของสินค้าส่งออกของประเทศญี่ปุ่น ในปี ค.ศ. 1970 เหล็กกล้ามีมูลค่า

ถึงร้อยละ 15 ของมูลค่าการส่งออกทั้งหมดแต่ส่วนแบ่งนี้ได้ลดลงจนต่ำกว่าร้อยละ 9 ในปี ค.ศ. 1983 ในทางตรงข้าม เครื่องจักรและอุปกรณ์เพิ่มจากร้อยละ 45 เป็นร้อยละ 68 ในช่วงเวลาเดียวกัน ที่น่าสังเกตโดยเฉพาะก็คือการเพิ่มขึ้นของรถยนต์จากร้อยละ 7 เป็นร้อยละ 18 ซึ่งปัจจุบันเป็นสินค้าออกสำคัญในตอนต้นทศวรรษ 1970 ดูเหมือนว่าโทรทัศน์สีจะแซงหน้ารถยนต์ในการเป็นสินค้าออกที่มากที่สุด แต่ก็ต้องเสียตำแหน่งไปในกลางทศวรรษ 1970 โดยถูกเครื่องอัดเทปวิดีโอแซงหน้าไปในปลายทศวรรษ 1970 และถูกวงจรรวมแซงหน้าไปในต้นทศวรรษ 1980 การส่งออกเครื่องบันทึกวิดีโอเกือบจะไล่ทันการส่งออกเหล็กกล้าในปี ค.ศ. 1983

เพื่อที่จะให้ดำเนินไปตามกลยุทธ์ของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอุตสาหกรรม โดยให้ประโยชน์แก่อุตสาหกรรมที่มีมูลค่าเพิ่มขึ้นสูง และมีการใช้ทรัพยากรพลังงานต่ำ ญี่ปุ่นจึงจำเป็นต้องพัฒนาสิ่งที่เรียกว่า อุตสาหกรรมเทคโนโลยีขั้นสูง จนถึงบัดนี้ได้มีความก้าวหน้าอย่างมากในเรื่องของไมโครอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งจะเห็นได้จากการเพิ่มขึ้นของกึ่งตัวนำ (semiconductor) คอมพิวเตอร์ และเครื่องบันทึกเทปวิดีโอ ในงานด้านประยุกต์ mechatronics หุ่นยนต์อุตสาหกรรมกำลังกลายเป็นจุดเติบโตของอุตสาหกรรมใหม่ ปัจจุบันได้มีการใช้หุ่นยนต์ในการประกอบส่วนประกอบและชิ้นส่วนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ทาสีเชื่อมโลหะด้วยความร้อนสูง ยกของขึ้นลง ตัด บด วัสดุต่าง ๆ และใช้ประโยชน์อื่น ๆ อีกมากมาย ในปัจจุบันญี่ปุ่นเป็นผู้นำของโลกในการผลิตสิ่งเหล่านี้[35]

ได้มีความก้าวหน้าในด้าน Optoelectronics วัสดุใหม่ ๆ และเทคโนโลยีชีวภาพ แต่สิ่งเหล่านี้ก็ยังเป็นอุตสาหกรรมสำหรับอนาคต การที่

อุตสาหกรรมเหล่านี้จะประสบความสำเร็จในการพัฒนาหรือไม่จะเป็นตัวกำหนดอนาคตของการอุตสาหกรรมของประเทศญี่ปุ่น ถ้าญี่ปุ่นประสบความสำเร็จในการพัฒนาอุตสาหกรรมเหล่านี้ ก็จะสามารถแสดงให้โลกเห็นว่าประเทศสามารถชื่นชมกับมาตรฐานการครองชีพที่สูงได้ โดยการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางปัญญา แต่ก็ไม่ใช่เป็นการง่ายที่จะพัฒนาอุตสาหกรรมเหล่านี้ ถึงแม้ว่าญี่ปุ่นจะมีความสามารถทางเทคโนโลยีอย่างมาก แต่ญี่ปุ่นก็มุ่งอยู่กับการประยุกต์เทคโนโลยี ส่วนในเรื่องการวิจัยมูลฐานยังอ่อน ในด้านการค้าเทคโนโลยีประเทศญี่ปุ่นยังคงเสียเปรียบในด้านดุลการชำระเงิน ในพรมแดนแห่งเทคโนโลยี มีอยู่เพียงราวหนึ่งโหลสาขาวิชาเท่านั้นที่ญี่ปุ่นทำได้ดีมาก (ตัวอย่างเช่น กึ่งตัวนำบางอย่าง ระบบโทรสาร facsimile system และเครื่องถ่ายสำเนา) ยังมีสาขาวิชาอีกมาก (โดยเฉพาะอย่างยิ่งเครื่องบิน เภสัชกรรมและการสำรวจทรัพยากร) ที่ประเทศญี่ปุ่นยังคงตามหลังประเทศตะวันตก[36] ประเทศญี่ปุ่นจะต้องเอาชนะข้อเสียเปรียบเหล่านี้ ถ้าปรารถนาจะทำให้อุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีชั้นสูงเป็นแกนของการอุตสาหกรรมในอนาคต แต่จะบรรลุถึงเป้าหมายนี้ได้อย่างไร เป็นการท้าทายที่ยิ่งใหญ่ยิ่งกว่าที่ญี่ปุ่นเคยเผชิญมาก่อน เพราะว่าในการที่จะประสบความสำเร็จได้ ญี่ปุ่นจะต้องเป็นผู้นำในการทำการวิจัยในสาขาวิชาต่าง ๆ แทนที่จะประยุกต์สิ่งที่ได้พัฒนามาแล้วจากต่างประเทศมาใช้ในการผลิตเพื่อการค้า

ประเทศญี่ปุ่นจะประสบความสำเร็จในการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงหรือไม่ ผู้ที่มองในแง่ดีจะตอบว่าเป็นไปได้สำหรับคำถามนี้ และอาจจะไปไกลถึงขั้นกล่าวว่าคริสต์ศตวรรษที่ 21 จะเป็นศตวรรษของญี่ปุ่น และญี่ปุ่นจะนำเอเชียในการทำให้ Pacific Basin เป็นศูนย์กลาง

ของเศรษฐกิจโลก ในทางตรงข้ามผู้ที่มองในแง่ร้ายจะเถียงว่า อุตสาหกรรมของญี่ปุ่นเคยพึ่งพิงอยู่กับช่องว่างระหว่างเทคโนโลยีกับประเทศตะวันตก และถ้าช่องว่างนี้ถูกปิดลง อุตสาหกรรมของญี่ปุ่นจะหยุดอยู่กับที่หรืออย่างน้อยที่สุดจะลดช้าลงเท่ากับระดับการเติบโตของสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นประเทศผู้นำทางเทคโนโลยีในปัจจุบัน กลุ่มไหนจะถูกต้องในปัจจุบันเป็นเรื่องของความคิดเห็น สังคมศาสตร์รวมทั้งเศรษฐศาสตร์ไม่สามารถจะให้คำตอบปัญหานี้ได้ บทต่อไปมีความประสงค์เบื้องต้นคือจะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีต แต่อาจให้ความเข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับเศรษฐกิจญี่ปุ่นเพียงพอที่ผู้อ่านจะพยากรณ์อนาคตการอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นได้ถ้าปรารถนา

ผู้อ่านจะพยากรณ์ได้แม่นยำเหมือนพลเรือจัตวาเปอร์รี่ (ผู้ซึ่งมาถึงประเทศญี่ปุ่นในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 และบังคับให้ญี่ปุ่นเปิดประตูประเทศ) หรือจะผิดพลาดดังเช่น นายพลแม็คอาเธอร์ (ผู้ซึ่งมายึดครองประเทศญี่ปุ่นภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง) เปอร์รี่มาเมื่อญี่ปุ่นยังคงเป็นประเทศล้าหลังที่ยากจน ในขณะที่แม็คอาเธอร์มาเมื่อเศรษฐกิจอยู่ในสภาพที่ถูกทำลายลงโดยสิ้นเชิง โดยสงครามแปซิฟิค สภาพยากจนของประเทศในระหว่างสมัยของแม็คอาเธอร์ เนื่องมาจากสงครามเท่านั้น และแม็ค-อาเธอร์อยู่ในฐานะดีที่จะประเมินอนาคตของประเทศ แต่เขาไม่ได้คิดในแง่ดีนักเกี่ยวกับคนญี่ปุ่น ซึ่งเขาคิดว่ามีสติปัญญาอยู่ในระดับต่ำ ในทางตรงกันข้าม เปอร์รี่มองในแง่ดีเกี่ยวกับอนาคตของญี่ปุ่น จึงไม่อาจจะบอกได้แน่ชัดว่า พวกที่มองในแง่ดีจะกลายเป็นผู้ถูกในอนาคต แต่ว่าในอดีตมันก็เคยถูกมาแล้ว ความเห็นของเปอร์รี่ ซึ่งให้ไว้ราวหนึ่งศตวรรษมาแล้วเป็นดังนี้

ในเรื่องของศิลปปฏิบัติ และศิลปเครื่องกลไก ชาวญี่ปุ่นแสดงให้เห็นว่ามีความชำนิชำนาญมาก และเมื่อคำนึงถึงว่าเครื่องมือที่พวกเขาใช้นั้น

สร้างกันอย่างหยาบ ๆ และความรู้เกี่ยวกับเครื่องจักรกลของพวกเขาก็ไม่สมบูรณ์ ความสมบูรณ์ของทักษะในการทำสิ่งของด้วยมือของพวกนั้นน่าทึ่งมาก ความเป็นนักศิลปหัตถกรรมของพวกเขานั้นมีความช่ำชองไม่แพ้ผู้ใดในโลก และด้วยพัฒนาการที่เป็นอิสระกว่าของความสามารถในการคิดประดิษฐ์ของประชาชน ชาวญี่ปุ่นจะไม่ดำรงตนอยู่ข้างหลังประเทศที่ประสบความสำเร็จมากที่สุดในทางอุตสาหกรรมนานนัก ความกระหายที่จะเรียนรู้ผลของความก้าวหน้าทางวัตถุของผู้อื่น และความพร้อมที่จะดัดแปลงสิ่งเหล่านี้มาใช้ประโยชน์ จะยกระดับพวกเขาให้เสมอประเทศซึ่งดีที่สุดในไม่ช้า ภายใต้นโยบายที่กีดกันน้อยลงของรัฐบาล ซึ่งแยกชาวญี่ปุ่นจากการติดต่อกับประเทศอื่น ถ้าชาวญี่ปุ่นได้เป็นเจ้าของหรือหามาได้ ซึ่งความเจริญในอดีตและปัจจุบันของโลก ชาวญี่ปุ่นจะเข้ามาเป็นคู่แข่งขันที่ทรงอำนาจในการแข่งขันเพื่อความสำเร็จทางเครื่องจักรในอนาคต[37]

เชิงอรรถ

1. การฟื้นฟูสมัย*เมจิ* หมายถึง เหตุการณ์ทางการเมืองซึ่งโค่นระบบ*โตกุงาวะ* และถวายอำนาจคืนให้จักรพรรดิ*เมจิ* รัชสมัยของพระองค์ (ค.ศ. 1868–1912) เรียกว่า สมัย*เมจิ* (การปกครองที่ให้แสงสว่าง).

2. ในส่วนแรกของบทที่ 5 จะกล่าวถึงการปฏิรูปทางสถาบันในสมัย*เมจิ*ในรายละเอียดที่มากขึ้น.

3. โตเกียวเรียกว่า *เอโด*ในสมัย*โตกุงาวะ*.

4. หน่วยเหล่านี้ได้แก่ เรียว (ryo) บุ (bu) และ ชุ (shu).

5. ในระหว่างสมัย*โตกุงาวะ*ส่วนใหญ่การค้ากับต่างประเทศถูกห้ามอย่างสิ้นเชิง.

6. เยน คือหน่วยของเงินของประเทศญี่ปุ่นในปัจจุบัน ในตอนต้นทศวรรษ 1870 1 เยนมีค่าเท่ากับ 1 ดอลลาร์สหรัฐอเมริกาโดยประมาณ ในปี ค.ศ. 1897 เงินเยนได้ลดค่าลงเป็น 2 เยนต่อ 1 ดอลลาร์ จากนั้นจนกระทั่งถึงปี ค.ศ. 1931 อัตราแลกเปลี่ยนได้ดำรงอยู่ในราวระดับนี้ (ถึงแม้ว่าในตอนต้นทศวรรษ 1920 จะมีแนวโน้มที่จะลดค่าเงินเยนลง) ในปี ค.ศ. 1932 เงินเยนได้ลดค่าลงอย่างมาก คือราว 4 เยนต่อ 1 ดอลลาร์ และอัตรานี้ก็ดำรงอยู่ตลอดปีที่เหลืออยู่ของทศวรรษ 1930 ในปีหลังสงครามอัตราแลกเปลี่ยนถูกกำหนดให้เป็น 360 เยนต่อ 1 ดอลลาร์ ในปี ค.ศ. 1949 และดำรงอยู่ในอัตรานั้นจนกระทั่งเดือนธันวาคม ค.ศ. 1971 มีการปรับค่าเงินเยนเป็น 308 เยนต่อ 1 ดอลลาร์ และอัตรานี้ก็อยู่มาจนถึงเดือนธันวาคม ค.ศ. 1973 ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาอัตราการแลกเปลี่ยนก็ขึ้น ๆ ลง ๆ ในสองสามปีแรกมีการปรับค่าเงินเยน ถึงระดับสูงสุด (180 เยนต่อ 1 ดอลลาร์) ในกลางปี ค.ศ. 1978 และแล้วก็ค่อย ๆ ลดค่าลง ในขณะที่เขียนอยู่นี้ (กุมภาพันธ์ 1985) เงิน 1 ดอลลาร์มีค่าประมาณ 250 เยน.

7. ในสมัย*โตกุงาวะ* ซามูไร (ชนชั้นปกครองที่เป็นนักรบ) ได้รับเงินเดือนเป็นข้าว รัฐบาลสมัย*เมจิ*ได้รับภาระรับผิดชอบทางการเงินในการเลี้ยงดูอดีตซามูไรต่อมา แต่แทนที่จะยังคงใช้ระบบเดิม ได้ตัดสินใจเปลี่ยนการจ่ายเงินเดือนเป็นข้าวมาเป็นพันธบัตรรัฐบาล โดยให้ดอกเบี้ยร้อยละ 5 ถึง 6 ในการเปลี่ยนตอนแรก ๆ เป็นการทำโดยสมัครใจ แต่ต่อมาในปี ค.ศ. 1876 เปลี่ยนเป็นการบังคับ รัฐบาลได้จ่ายพันธบัตรให้แก่ซามูไรไปรวมเงินทั้งสิ้นประมาณ 190 ล้านเยน.

8. จะกล่าวถึงนโยบายเงินผืดของ*มัตซึคาตะ*มากขึ้นในตอนที่เกี่ยวกับการเพิ่มขึ้นของราคาในบทที่ 2.

9. สำหรับคำถามเกี่ยวกับการเผชิญหน้าของ*มัตซึคาตะ*กับลีออง เซย์ รัฐมนตรีว่าการการคลังที่เป็นอนุรักษ์นิยมในประเทศฝรั่งเศสในตอนปลายทศวรรษ 1870 และอิทธิพลที่เซย์อาจจะมีต่อแนวนโยบายการเงินแบบที่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปของ*มัตซึคาตะ*นั้น ให้ดู H. Rosovsky, Japan's Transition to Modern Economic Growth, 1868—1885 ใน H. Rosovsky (ed.), *Industrialization in Two Systems : Essays in Honor of Alexander Gerschenkron* (New York, Jonh Wiley and Sons, 1966), p. 133.

10. *อิวาซากิ ยาทาโร่*เป็นผู้ก่อตั้ง*มิตซูบิชิ* หนึ่งในสี่ของ*ไซบัตซึ*ที่ใหญ่ที่สุดก่อนสมัยสงคราม.

11. Tsuchiya Takao and Okazaki Saburo, Nihon Shihonshugi Hattatsu Shi Gaisetsu(ประวัติศาสตร์สังเขปของพัฒนาการทุนนิยมของญี่ปุ่น)(Tokyo, Yuhikaku, 1937), pp. 117--21.

12. สำหรับความเกี่ยวข้องของรัฐบาลในเรื่องอุตสาหกรรมในตอนต้นสมัย*เมจิ* ดู T.C. Smith, *Political Change and Industrial Development in Japan ; Government Enterprises, 1868--1880* (Standford, Stanford University Press, 1955).

13. Takahashi Kamekichi, *Meiji Taisho Sangyo Hattatsu Shi* (ประวัติศาสตร์ของการพัฒนาอุตสาหกรรมในสมัย*เมจิ* และสมัย*ไทโช*) (Tokyo, Kaizo Sha, 1922), pp. 520--2.

14. ดู T.C. Smith, *The Agrarian Origins of Modern Japan* (Standford, Standford University Press 1959). Smith ได้โต้แย้งว่าได้มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอย่างมากในการเกษตรสมัย*โตกุงาวะ* และท้าทายทัศนะที่ว่าช่วงนั้นเป็นภาวะชะงักงัน แต่ถึงแม้ว่าทัศนะนี้จะเป็นที่ยอมรับ ก็เป็นการสมเหตุผลที่จะแย้งว่า การเพิ่มขึ้นในประสิทธิภาพการผลิตนั้นช้า และไม่ต่อเนื่อง.

15. เกี่ยวกับบทบาทของภาคเกษตรในช่วงนี้ดู K. Ohkawa and H. Rosovsky, The Role of Agriculture in Modern Japanese Economic Development', *Economic Development and Cultural Change*, October 1960.

16. Takahashi (1922), p. 411.

17. K. Ohkawa et al., *National Income : Estimates of Long-Term Economic Statistics of Japan Since 1868* (Tokyo, Toyo Keizai Shinposha, 1974), Vol.1, Table 9.

18. J. Dower (ed.), *Origins of the Modern Japanese State : Selected Writings of E.H. Norman* (New York, Pantheon Books, 1975), pp. 225--34.

19. มิตซุย, มิตซูบิชิ, สุมิโตโม และยาสุดะเป็นไซบัตจิใหญ่สุด 4 แห่ง (คือกิจการค้ารวมกันที่ควบคุมโดยครอบครัว) ก่อนสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง.

20. *ทากาฮาชิ โคเรคิโย* (1854—1936) มีตำแหน่งในคณะรัฐมนตรีหลายตำแหน่ง รวมทั้งเป็นรัฐมนตรีคลังจากกลางทศวรรษ 1910 ถึง 1936 เมื่อเขาถูกลอบสังหาร.

21. E. Hadley, *Anti—Trust in Japan* (Princeton, Princeton University Press, 1969), Chapter 3.

22. J. Cohen, *Japans Economy War and Reconstruction* (Minneapolis, University of Minnesota Press, 1949), pp. 104—9. และจากหนังสือเล่มนี้เช่นกัน อาจศึกษาเกี่ยวกับการเตรียมตัวเพื่อเข้าสู่สงครามของญี่ปุ่นในทศวรรษ 1930 และสภาพของเศรษฐกิจในระหว่างสงคราม.

23. Economics Planning Agency, *Sengo Keizai Shi : Sokan Hen* (ประวัติศาสตร์ของเศรษฐกิจหลังสงคราม : บทสำรวจ) Tokyo, Printing Bureau, Ministry of Finance, 1957), pp. 9—12.

24. ถึงแม้ว่าสงครามเกาหลีกินเวลานานถึงเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1953 การสู้รบสำคัญ ๆ ได้สิ้นสุดลงในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1951 เมื่อมีการเจรจาเกี่ยวกับการพักรบเริ่มขึ้น.

25. Cohen (1949), p. 417.

26. Economic Planning Agency, *Keizai Hakusho* (การสำรวจเศรษฐกิจของญี่ปุ่น) Tokyo, Printing Office, Ministry of Finance, 1952; ต่อจากนี้ไปจะเรียกว่า Keizai Hakusho.

27. Keizai Hakusho, 1953, p. 32.

28. Keizai Hakusho, 1960, p. 42.

29. สินค้าอุตสาหกรรมเบารวมผลิตภัณฑ์อาหาร สิ่งทอ ผลิตภัณฑ์ไม้ เซรามิค และผลิตภัณฑ์แก้ว การตีพิมพ์และสิ่งพิมพ์ และสินค้าหัตถกรรมเบ็ดเตล็ด ในขณะที่สินค้าอุตสาหกรรมหนักรวม เคมีภัณฑ์ เหล็กและเหล็กกล้า โลหะที่ไม่ใช่เหล็ก และเครื่องจักร (รวมทั้งผลิตภัณฑ์ไฟฟ้า).

30. Economic Planning Agency, *Economic Survey of Japan 1978/79* (Tokyo, Japan Times, 1979) p. 3.

31. เหล่านี้เป็นอัตราการเติบโตของ GNP สำหรับปี ค.ศ. 1973–83.

32. หน่วยงานวางแผนเศรษฐกิจของรัฐบาลญี่ปุ่น เป็นผู้ทำรายชื่อและเสนอต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรีตามรายงานของหนังสือพิมพ์อาซาฮี วันที่ 21 ธันวาคม ค.ศ. 1984.

33. M. Shinohara, *Industrial Growth, Trade, and Dynamic Patterns in the Japanese Economy* (Tokyo, University of Tokyo Press, 1982), p. 141.

34. MITI, *Tsusho Hakusho* (สมุดปกขาวเกี่ยวกับการค้าระหว่างประเทศ) (Tokyo, Printing Office, Ministry of Finance, 1984), p. 110.

35. MITI (1984), p. 124.

36. นี่เป็นผลของการสำรวจเกี่ยวกับศักยภาพของญี่ปุ่นในเรื่องการวิจัยและการพัฒนา สำรวจโดยคณะกรรมการซึ่งแต่งตั้งโดยหน่วยงานวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีของรัฐบาลญี่ปุ่น ตามรายงานของหนังสือพิมพ์อาซาฮี วันที่ 22 มกราคม ค.ศ. 1985.

37. อ้างใน S. Morison, *'Old Burin' : Commodore Metthew C. Perry, 1974–1858* (Boston, Little, Brown & Co., 1967), p. 428.

บทที่ 2

ลักษณะพิเศษของการพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่น

ถ้าการเรียนรู้กระบวนการทางประวัติศาสตร์คือ ขั้นแรกที่จะทำให้เข้าใจการพัฒนาของชาวญี่ปุ่น ขั้นต่อไปก็คือ การทำให้อยู่ในกรอบที่จะเปรียบเทียบกันได้ และตรวจสอบดูว่าการพัฒนาของญี่ปุ่นแตกต่างไปจากของประเทศอื่นอย่างไร เป็นการแน่นอนที่ว่าเป็นไปไม่ได้ที่จะดูความแตกต่างทั้งหมด ถึงแม้ว่าจะทำได้ก็จะไม่ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์มากนัก เมื่อมีการเปรียบเทียบการพัฒนาของประเทศหนึ่งกับอีกประเทศหนึ่งก็มักจะมีแนวโน้มที่จะเน้นความแตกต่างมูลฐานของแต่ละประเทศ เมื่อเอาญี่ปุ่นมาเปรียบเทียบกับประเทศตะวันตก หรือประเทศที่กำลังพัฒนาทุกวันนี้ อะไรคือความแตกต่างมูลฐาน? ความแตกต่างเหล่านี้เกิดขึ้นมาได้อย่างไร? ในบทนี้พยายามที่จะให้คำตอบแก่คำถามเหล่านี้

การขยายตัวทางเศรษฐกิจ

Simon Kuznet ให้คำจำกัดความการขยายตัวทางเศรษฐกิจสมัยใหม่ว่าเป็นแนวโน้มที่เพิ่มขึ้นในระยะยาวของรายได้ ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชีวิตเศรษฐกิจอย่างมากมาย[1] การขยายตัวทางเศรษฐกิจสมัยใหม่ในเงื่อนไขเหล่านี้เกิดขึ้นครั้งแรกในครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 18 และแผ่ขยายไปยังประเทศยุโรปตะวันตก และอาณาจักรโพ้นทะเลของประเทศเหล่านั้นภายในศตวรรษต่อมา เมื่อมองดูความคล้ายคลึงกันของสถาบันหลักและค่านิยมข้อเท็จจริงที่ว่าการเติบโตของอังกฤษ ก่อให้เกิดปฏิกิริยาลูกโซ่ในระหว่างประเทศตะวันตก จึงไม่น่าแปลกใจ แต่จะเป็นที่น่างงงันมากกว่า

ที่มันก่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยใหม่ขึ้นที่ญี่ปุ่น ซึ่งเป็นประเทศที่อยู่ห่างไกล และไม่ได้มีส่วนร่วมในพื้นฐานทางวัฒนธรรมอย่างเดียวกับตะวันตก

ดังที่แสดงไว้ในตารางที่ 1 การขยายตัวทางเศรษฐกิจแบบทันสมัยของญี่ปุ่นเริ่มต้นค่อนข้างช้า คือยังไม่เริ่มจนกระทั่งถึง 25 ปีสุดท้ายของคริสต์ศตวรรษที่ 19 แต่เมื่อเริ่มขึ้นแล้วการขยายตัวเป็นไปอย่างรวดเร็วจนน่าสังเกต จากตารางจะเห็นได้ว่าอัตราการเพิ่มขึ้นของผลผลิตต่อทศวรรษเท่ากับร้อยละ 58.3 ซึ่งเป็นอัตราสูงสุดในบรรดาประเทศที่พัฒนาแล้ว และมากกว่าสองเท่าของเบลเยี่ยม สหราชอาณาจักร และฝรั่งเศส ในแง่ของการเพิ่มขึ้นของรายได้ต่อหัวประเทศญี่ปุ่นทำได้ดีอย่างน่าสังเกต คือร้อยละ 32.3 ต่อทศวรรษซึ่งสูงกว่าประเทศอื่นใด

ลักษณะเด่นพิเศษของการขยายตัวของญี่ปุ่นก็คือ การที่อัตราการขยายตัวเพิ่มขึ้นตลอดมา ดังที่โอกาว่า และโรซอฟสกี้ กล่าวว่ามี 'แนวโน้มของการเร่ง'[2] ในตอนแรกอัตราการขยายตัวค่อนข้างจะไม่สูง มันเริ่มสูงขึ้นในปี ค.ศ. 1910 และถึงจุดสูงสุดภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งควรจะเทียบกับรูปแบบการเติบโตตามเวลาในประเทศอื่น ในสหราชอาณาจักรรูปแบบของการขยายตัวตามเวลาเป็นรูปวกกลับแบบตัว V การขยายตัวสูงสุดอยู่ในครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 19 และแล้วก็ลดลง ในประเทศฝรั่งเศสรูปแบบเป็นไปในทางตรงข้าม อัตราการขยายตัวครั้งแรกลดลงจนถึงจุดต่ำสุดในตอนต้น ๆ คริสต์ศตวรรษที่ 20 และแล้วก็สูงขึ้นในปีต่อ ๆ มา ผิดกับสองกรณีนี้การขยายตัวของประเทศญี่ปุ่นทวีขึ้นตลอดเวลาราวกับการเติบโตนั้นบ่อนให้มีการเติบโตขึ้นอีกเรื่อย ๆ

ตารางที่ 1

การขยายตัวของเศรษฐกิจสมัยใหม่

		อัตราการขยายตัวต่อทศวรรษ (%)			สัมประสิทธิ์ของการทวีคูณในหนึ่งศตวรรษ		
	ช่วงเวลา	ผลผลิตรวม	ประชากร	ผลผลิตต่อหัว	ผลผลิตรวม	ประชากร	ผลผลิตต่อหัว
สหราชอาณาจักร	1765/85 to 1963–7	23.7	10.1	12.4	8.4	2.6	3.2
ฝรั่งเศส	1831–40 to 1963–6	21.8	3.2	18.1	7.2	1.4	5.3
เบลเยี่ยม	1900–4 to 1963–7	20.3	5.3	14.3	6.3	1.7	3.8
เนเธอร์แลนด์	1860/70 to 1963–7	27.7	13.4	12.6	11.5	3.5	3.3
เยอรมัน	1850–9 to 1963–7	31.0	10.8	18.3	14.9	2.8	5.4
สวิสเซอร์แลนด์	1910 to 1963–7	26.3	8.8	16.1	10 4	2.3	4.5
เดนมาร์ก	1865–9 to 1963–7	32.5	10.2	20.2	16.6	2.6	6.3
นอรเว	1865–9 to 1963–7	31.4	8.3	21.3	15.3	2.2	6.9
สวีเดน	1861–9 to 1963–7	37.4	6.6	28.9	23.9	1.9	12.6
อิตาลี	1895–9 to 1963–7	31.4	6.9	22.9	15.3	2.0	7.8
ญี่ปุ่น	1874–9 to 1963–7	48.3	12.1	32.3	51.4	3.1	16.4
สหรัฐอเมริกา	1834–43 to 1963–7	42.4	21.2	17.5	34.4	6.9	5.0
แคนาดา	1870–4 to 1963–7	41.3	19.0	18.7	31.8	5.7	5.6
ออสเตรเลีย	1861–9 to 1963–7	36.4	23.7	10.2	22.3	8.4	2.7

หมายเหตุ : ถ้าปีใดต่อท้ายด้วยขีดเอียง (/) ข้อมูลจะเป็นของปีนั้นปีเดียว ถ้าต่อท้ายขีดนอน (–) ข้อมูลนั้นจะเป็นของช่วงปีนั้น ๆ

ที่มา : S. Kuznets. *Economic Growth of Nations* (Cambridge, Mass. Harvard University Press, 1971), pp. 4–14.

การขยายตัวทางเศรษฐกิจสมัยใหม่ของญี่ปุ่นเริ่มต้นจากระดับรายได้แค่พอยังชีพ ส่วนประเทศตะวันตกเริ่มต้นจากรายได้ที่อยู่ในระดับค่อนข้างสูง ดังจะเห็นได้จากตารางที่ 2 รายได้ต่อหัวของประเทศตะวันตกเมื่อตอนที่เริ่มมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจสมัยใหม่อยู่ในระหว่าง 227 ดอลลาร์สหรัฐ-สำหรับสหราชอาณาจักร ถึง 930 ดอลลาร์สำหรับออสเตรเลีย (ในราคาปี ค.ศ. 1965) แม้แต่ระดับต่ำสุดของสหราชอาณาจักรก็ยังสูงราว 3 เท่าของรายได้ต่อหัวของญี่ปุ่น ตัวเลขรายได้ต่อหัวของญี่ปุ่นเท่ากับ 74 ดอลลาร์ ซึ่งเทียบได้กับระดับของประเทศกำลังพัฒนาในอัฟริกาและเอเชีย

ตัวเลข 74 ดอลลาร์นี้หมายความว่าในทางปฏิบัติแล้วไม่เคยมีการเพิ่มขึ้นของรายได้ต่อหัวในช่วงเวลาก่อนการเริ่มต้นของการขยายตัวทางเศรษฐกิจสมัยใหม่ ผลผลิตและประชากรได้เพิ่มขึ้นโดยไม่มีผลกระทบต่อระดับรายได้ ผลผลิตเกษตรได้เพิ่มขึ้นตลอดเวลาอันเป็นผลมาจากการเพิ่มเนื้อที่เพาะปลูกหรือการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี และการเพิ่มขึ้นเหล่านี้ช่วยทำให้ประชากรเพิ่ม ในทางกลับกันการเพิ่มขึ้นของประชากรก็นำไปสู่การเพิ่มขึ้นของผลผลิตเกษตร โดยทำให้การเพิ่มเนื้อที่เพาะปลูกเป็นไปได้ ดูเหมือนว่าการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ไม่มีผลกระทบต่อระดับพอยังชีพของรายได้ ทั้งนี้เพราะในเวลาใดเวลาหนึ่งความสัมพันธ์ระหว่างประชากรและผลผลิตค่อนข้างจะชัดเจน ซึ่งทำให้รายได้ระดับพอยังชีพอยู่ในภาวะสมดุลที่ไม่เปลี่ยนแปลง

ประเทศยุโรปตะวันตกได้หลุดพ้นจากสภาพรายได้ระดับต่ำเมื่อไร? คำถามนี้ไม่อาจจะตอบได้อย่างชัดแจ้ง แต่อาจลองวาดภาพที่น่าจะเป็นไปได้ทางหนึ่งดังนี้ จนกระทั่งปลายสมัยกลางรายได้ก็ยังอยู่ในระดับพอยังชีพ กลไกทางเศรษฐกิจซึ่งมีอยู่ในระบบจะเป็นตัวที่ดึงให้รายได้ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปชั่ว-

คราวกลับสู่ระดับเดิม แล้วระบบเศรษฐกิจก็หลุดจากกลไกนี้ และรายได้ก็เริ่มสูงขึ้น แต่ถึงแม้ว่ารายได้จะเพิ่มขึ้น การเพิ่มขึ้นก็ยังช้ามากและไม่สม่ำเสมอจนไม่อาจเรียกได้ว่ามีการขยายตัวทางเศรษฐกิจสมัยใหม่ได้เหมาะสม แต่เมื่อถึงเวลาที่การขยายตัวทางเศรษฐกิจสมัยใหม่ได้เริ่มต้นระดับรายได้ก็กลับกลายสูงขึ้นเกินกว่าระดับพอยังชีพอย่างมาก

ดูเหมือนว่าในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศยุโรปตะวันตก ระยะเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อจากช่วงรายได้ระดับพอยังชีพมาสู่การเริ่มต้นของการขยายตัวทางเศรษฐกิจสมัยใหม่เป็นช่วงเวลาที่ต้องใช้เวลานาน ตัวอย่างเช่นในสหราชอาณาจักร ถ้าสมมติว่าประเทศนั้นได้หลุดจากดุลยภาพรายได้ในระดับต่ำเมื่อใกล้ปลายยุคกลาง จะต้องใช้เวลาราว 200 ปีก่อนที่การขยายตัวทางเศรษฐกิจสมัยใหม่จะเริ่มต้นได้ ในทางตรงกันข้ามการพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่นไม่ได้ใช้เวลายาวนานเช่นนั้นในการเปลี่ยนแปลง นี่ก็หมายความว่า ถ้าเป็นไปได้ที่จะวัดอัตราการขยายตัวจากระยะเวลา เมื่อระบบเศรษฐกิจเริ่มต้นเคลื่อนออกจากรายได้ระดับพอยังชีพมาสู่สภาพปัจจุบัน การขยายตัวทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นจะดูยิ่งใหญ่กว่ามาก ทั้งนี้เพราะญี่ปุ่นปราศจากช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่ยาวนานอย่างที่ประเทศตะวันตกเคยประสบมา เส้นทางถึงสี่ศตวรรษของสหราชอาณาจักรถูกย่นย่อเป็นเพียงหนึ่งศตวรรษสำหรับญี่ปุ่น

การเพิ่มขึ้นของประชากร

ประชากรยังคงอยู่ในระดับคงที่ราว 30 ล้านคนตลอด 150 ปีหลังของสมัย*โตกุงาวะ* แต่ก็เริ่มต้นเพิ่มขึ้นในไม่ช้าหลังจากยุคฟื้นฟู*เมจิ* ในปี ค.ศ. 1868 ในระหว่างทศวรรษ 1870 อัตราการเพิ่มขึ้นต่อปี จะอยู่ราวๆ

ตารางที่ 2

การประมาณผลผลิตต่อหัวในปีเริ่มต้นของยุคสมัยใหม่ (ประเทศที่พัฒนาแล้ว)

	การฉายภาพไปในปีที่เริ่มต้น			
	(1) GNP ต่อหัว 1965 (US $)	(2) เวลา[1]	(3) ปัจจัยที่หักล้าง (การเติบโต)	(4) GNP ต่อหัวในตอนเริ่มต้น ราคาปี 1965[2]
สหราชอาณาจักร	1,870	1765–85	8.23	227
ฝรั่งเศส	2,047	1831–40	8.46	242
เบลเยี่ยม	1,835	(1865)	3.80	483
		(1831–40)	5.63	326
เนเธอร์แลนด์	1,609	(1865)	3.27	492
		(1831–40)	4.64	347
เยอรมัน[3]	1,939	1850–9	6.41	302
สวิสเซอร์แลนด์	2,354	(1865)	4.45	529
เดนมาร์ก	2,238	1865–9	6.05	370
นอรเว	1,912	1865–9	6.65	287
สวีเดน	2,713	1861–9	12.64	215
อิตาลี	1,100	1895–9	4.06	271
		1861–9	4.22	261
ญี่ปุ่น	876	1874–9	11.88	74
สหรัฐอเมริกา	3,580	1834–43	7.56	474
แคนาดา	2,507	1870–4	4.94	508
ออสเตรเลีย	2,023	1900–4	2.18	930
		1861–9	2.66	760

หมายเหตุ : 1. ปีในวงเล็บเป็นปีที่ทำการประมาณค่า

2. สดมภ์ 4 = สดมภ์ 1 / สดมภ์ 3

3. ในปี ค.ศ. 1936 รายได้ต่อหัวในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันและในดินแดนที่ยึดครองก่อนสงครามโลกครั้งที่สองแตกต่างกันเพียงร้อยละ 2

ที่มา : S. Kuznets, *Economic Growth of Nations* (Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1971), p. 24.

ร้อยละ 0.5 และค่อยๆ เพิ่มขึ้นอย่างช้าๆ ในห้าทศวรรษต่อมา อัตรานี้ขึ้นสูงสุดในทศวรรษ 1920 ที่ร้อยละ 1.4 แล้วก็ลดลงสู่ร้อยละ 1.0 ในทศวรรษ 1960 แม้ว่าแนวโน้มของการลดลงจะถูกแทรกชั่วคราวระหว่างช่วงที่ทารกเพิ่มขึ้นมากอย่างทันทีทันใด (baby boom) ในตอนปลายทศวรรษ 1940 อัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรในช่วงสมัยใหม่ทั้งหมดเฉลี่ยประมาณร้อยละ 1.1 ต่อปี

เมื่อเปรียบเทียบกับอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรในระหว่างช่วงการเติบโตทางเศรษฐกิจสมัยใหม่ในประเทศตะวันตก อัตราของญี่ปุ่นนับว่าค่อนข้างต่ำ แต่ความกดดันที่เกิดขึ้นแม้อัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรจะต่ำอย่างนี้ก็นับว่ามากสำหรับญี่ปุ่น เพราะอัตราส่วนระหว่างประชากรและที่ดินที่ไม่เอื้ออำนวย ดังจะเห็นได้จากตารางที่ 1 ออสเตรเลีย สหรัฐอเมริกาและแคนาดา ซึ่งเป็นส่วนขยายของยุโรปตะวันตก มีอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรที่สูงกว่ามาก และประเทศยุโรปตะวันตกสองสามประเทศที่มีอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรใกล้เคียงกับของญี่ปุ่น แต่ประเทศเหล่านี้ไม่ต้องเผชิญกับภาวะกดดันอย่างหนักจากการเพิ่มประชากรเหมือนเช่นญี่ปุ่น เพราะว่าประเทศที่เป็นส่วนขยายของยุโรปตะวันตกมีชายแดนที่ห่างไกล ซึ่งทำหน้าที่เป็นลิ้นนิรภัยที่ช่วยลดภาวะกดดันนี้ให้

ถึงแม้ว่าประชากรที่เพิ่มขึ้นในญี่ปุ่นส่วนมากจะถูกดูดกลืนเข้าไปสู่การจ้างงานที่เป็นประโยชน์ ทั้งนี้เพราะเศรษฐกิจที่กำลังขยายตัวจำเป็นต้องอาศัยคนงานเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ แต่ก็ไม่สามารถรับคนเข้าทำงานเต็มที่ได้ทั้งหมด ประชากรวัยทำงานจำนวนหนึ่งก็ยังว่างงาน หรือจำต้องทำงานประเภทคนรับใช้ การที่มีการว่างงานอย่างเปิดเผย และการว่างงานเพิ่มขึ้นในระหว่างเวลาที่เกิดภาวะเศรษฐกิจทรุดลง กลายเป็นสาเหตุสำคัญของความไม่พอใจ

ทางสังคม และบางครั้งก็มีผู้กล่าวว่านี่เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ญี่ปุ่นขยายกำลังทางทหารเข้าไปในประเทศจีน

ถึงแม้ว่าความกดดันทางประชากรจะเป็นความกังวลอย่างจริงจังของญี่ปุ่นมากกว่าประเทศตะวันตก แต่ก็ยังไม่รุนแรงเท่ากับที่เป็นอยู่ในประเทศที่กำลังพัฒนาในปัจจุบัน ประเทศเหล่านี้ส่วนมากประสบภาวะการเพิ่มขึ้นของประชากรมากกว่าร้อยละ 2 ต่อปี ในสองสามทศวรรษที่แล้วบางประเทศก็สูงเกินร้อยละ 3 และก็ยังไม่มีวี่แววว่าอัตราเหล่านี้จะลดลงอย่างเห็นได้ชัดใน 25 ปีข้างหน้า การเพิ่มขึ้นมากเช่นนั้นก่อให้เกิดปัญหารุนแรง และแท้จริงแล้วการเพิ่มขึ้นของประชากรได้กลายมาเป็นแรงที่ทำให้เกิดความไม่สมดุลที่สุดในประเทศที่กำลังพัฒนา การเปรียบเทียบนี้ทำให้เห็นว่าปัญหาประชากรที่เผชิญหน้าญี่ปุ่นในช่วงเวลาที่กำลังพัฒนามีความรุนแรงน้อยกว่ามาก

การขยายตัวอย่างรวดเร็วของประชากรในประเทศกำลังพัฒนาได้เริ่มเป็นปัญหาเมื่อความสมดุลระหว่างอัตราการเกิดและอัตราการตายถูกก่อกวนด้วยปัจจัยภายนอก ซึ่งทำให้อัตราการตายลดลงอย่างรวดเร็ว ความยุ่งยากอันแรกเกิดขึ้นในทศวรรษต้น ๆ ของศตวรรษนี้ เมื่อความก้าวหน้าทางเทคนิคในวิทยาศาสตร์การแพทย์ ซึ่งได้เกิดขึ้นในตะวันตกถูกนำเข้ามาในประเทศกำลังพัฒนา ผลที่เกิดขึ้นในเวลานี้ก็ยังคงค่อนข้างจะไม่รุนแรง ผลกระทบที่น่าทึ่งกว่า ซึ่งเกิดขึ้นในสองสามทศวรรษที่แล้วคือ ได้มีการนำยาปฏิชีวนะ ดีดีที และวัสดุสังเคราะห์อื่น ๆ ซึ่งทำลายเชื้อโรคและตัวนำพาหะของมันเข้ามาใช้ ประเทศญี่ปุ่นก็ได้รับประโยชน์จากผลผลิตของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ของตะวันตก ในเวลาที่สิ่งเหล่านี้ถูกนำเข้ามาอัตราการตายก็ได้ลดลงต่ำค่อนข้างมากอยู่แล้ว เพราะว่ามีการปรับปรุงโภชนา

การ ยารักษาโรคและการอนามัย ซึ่งมีขึ้นได้เพราะการพัฒนาเศรษฐกิจที่ผ่านมา

การพึ่งทรัพยากรของตนเองในการพัฒนาของประเทศญี่ปุ่น

ประเทศยุโรปพึ่งพิงเงินทุนต่างประเทศอย่างมากในระหว่างทศวรรษต้นๆของการพัฒนาอุตสาหกรรม ตัวอย่างเช่น ฝรั่งเศสอาศัยเงินทุนสหราชอาณาจักรในช่วงหลังนโปเลียน เบลเยี่ยมอาศัยเงินทุนฝรั่งเศสในทศวรรษ 1830 และเยอรมันตะวันตกอาศัยเงินทุนฝรั่งเศส เบลเยี่ยมและสวิสเซอร์-แลนด์ในทศวรรษ 1840 และ 1850 แม้แต่รัสเซีย ซึ่งมักจะคิดกันว่าเป็นตัวอย่างชั้นเอกของการก่อให้เกิดการพัฒนาจากภายในประเทศ ก็ยังอาศัยเงินทุนจากต่างประเทศในการสร้างทางรถไฟและอุตสาหกรรมสมัยใหม่ ในระหว่างสมัยพระเจ้าซาร์[3]

ประสบการณ์ของญี่ปุ่นนั้นแตกต่างกันมาก ตั้งแต่ยุคฟื้นฟู*เมจิ*จนถึงปีต้นๆของคริสต์วรรษที่ 20 เงินกู้ต่างประเทศที่สำคัญคือ เงิน 5 ล้านเยนซึ่งญี่ปุ่นยืมมาสร้างทางรถไฟระหว่าง*โตเกียว*และ*โยโกฮาม่า*ในปี ค.ศ. 1870 และนี่ก็เป็นเพียงส่วนน้อยของเส้นทางรถไฟที่ก่อสร้างในสมัยนั้น ทำไมญี่ปุ่นจึงพึ่งเงินทุนต่างประเทศน้อยเช่นนั้น? เหตุผลประการหนึ่งก็คือประเทศญี่ปุ่นไม่ดึงดูดใจผู้ที่มีศักยภาพในการลงทุนได้เท่าไรนัก ความแตกต่างระหว่างอัตราดอกเบี้ยในประเทศญี่ปุ่นและตะวันตกก็มีไม่มากพอ และความแตกต่างที่มีอยู่บ้างเล็กน้อยก็อาจจะหายไปได้เนื่องจากการลดค่าอย่างต่อเนื่องของเงินเยน ยิ่งกว่านั้นยังไม่มีอุตสาหกรรมสกัดทรัพยากรธรรมชาติในประเทศญี่ปุ่นที่จะสนองตลาดตะวันตก ในทางกลับกันญี่ปุ่นเองก็ระมัดระวังในการกู้ยืมเงินทุนต่างประเทศ โดยได้เห็นประสบการณ์ที่ไม่ดีของประเทศอียิปต์ และตุรกีซึ่งบริหารเงินทุนต่างประเทศผิดพลาดจนทำให้เกิดการแทรกแซงจากต่างประเทศ[4]

สถานการณ์ในตอนต้นทศวรรษ 1900 มีความแตกต่างมาก และญี่ปุ่นมีความต้องการเงินทุนอย่างยิ่ง ในเวลาเดียวกันนักลงทุนชาวยุโรปก็มีความเต็มใจมากขึ้นที่จะลงทุนในประเทศญี่ปุ่น เพราะว่าหลังจากที่ได้มีการใช้มาตรฐานทองคำในปี ค.ศ. 1897 และอัตราแลกเปลี่ยนมีความแน่นอนขึ้น ไม่มีความเสี่ยงที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของอัตราแลกเปลี่ยนในการลงทุนในประเทศญี่ปุ่น สนธิสัญญาระหว่างอังกฤษและญี่ปุ่นที่ทำขึ้นในปี ค.ศ. 1902 และชัยชนะของญี่ปุ่นในสงครามที่ทำกับรัสเซียก็มีส่วนในการเพิ่มศักยภาพของประเทศญี่ปุ่นในฐานะเป็นตลาดการลงทุน จากราวปี ค.ศ. 1904 เงินทุนจากต่างประเทศก็เริ่มไหลเข้ามาในประเทศญี่ปุ่น และในปี ค.ศ. 1913 เงินทุนต่างประเทศในญี่ปุ่นมีจำนวนถึง 2,000 ล้านเยน (ประมาณ 1,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐและมีมูลค่าราวหนึ่งในสี่ของ GNP ในปีนั้น)

การกู้ยืมจากต่างประเทศในช่วงเวลานี้เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างไม่ต้องสงสัยสำหรับประเทศญี่ปุ่น แต่ก็จำเป็นที่จะต้องบันทึกไว้ว่า การกู้ยืมไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรงกับการพัฒนาอุตสาหกรรม รัฐบาลรับผิดชอบราวร้อยละ 85 ของเงินกู้ต่างประเทศและส่วนใหญ่ของเงินทุนที่หามาได้นี้ถูกนำไปใช้จ่ายในการสงครามระหว่างรัสเซียกับญี่ปุ่น ยิ่งกว่านั้น ญี่ปุ่นยังเป็นหนี้ต่างประเทศเป็นระยะเวลาสั้น ๆ ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ญี่ปุ่นมีดุลการชำระเงินเกินดุลจำนวนมาก ทำให้กลายเป็นประเทศเจ้าหนี้ และญี่ปุ่นก็ดำรงฐานะเป็นประเทศเจ้าหนี้สุทธิอยู่หลายปีก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง

สิ่งที่น่าสังเกตก็คือ ความระมัดระวังของญี่ปุ่นในเรื่องการลงทุนโดยตรงของต่างประเทศ ในระยะเริ่มต้นของยุคเมจิ ญี่ปุ่นห้ามการลงทุนโดยตรงของต่างประเทศในกิจการเหมืองแร่ ในการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน

ตอนแรกญี่ปุ่นพึ่งช่างเทคนิคชาวต่างประเทศ และมีอยู่กรณีหนึ่ง (คือการสร้างทางรถไฟจากโตเกียวไป*โยโกฮาม่า* นั้นอาศัยเงินกู้ต่างประเทศ แต่ญี่ปุ่นก็ไม่เคยปล่อยให้ชาวต่างประเทศเข้ามาจัดการหรือเป็นเจ้าของกิจการโครงสร้างพื้นฐาน ในการค้าระหว่างประเทศและการขนส่งทางเรือ ญี่ปุ่นได้ส่งเสริมบริษัทของตนเองอย่างรวดเร็ว (โดยเฉพาะ เช่น *มิตซูบิชิ* และ *มิตซุย*) ดังนั้น ญี่ปุ่นจึงลดการพึ่งพิงบริษัทตะวันตกในเรื่องเหล่านี้ การปรากฏตัวของบริษัทตะวันตกเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในระยะต้น ๆ ของการพัฒนาเศรษฐกิจ เพราะว่าญี่ปุ่นเป็นประเทศโดดเดี่ยวมาเป็นเวลานาน และไม่มีประสบการณ์ในเรื่องเหล่านี้ แต่อุตสาหกรรมการผลิตของญี่ปุ่นนั้นก็หนีไม่พ้นการบุกรุกจากต่างประเทศ ถึงแม้ว่าเรื่องเหล่านี้จะไม่เกิดขึ้นจนกระทั่งตอนต้น ๆ ของคริสต์ศตวรรษที่ 20 ในตอนแรกบริษัทต่างประเทศได้เข้ามาผลิตเครื่องจักรไฟฟ้า (เช่น บริษัทซีเมนส์ บริษัทเยเนอรัลอีเล็คทริค และบริษัทเวสต์ติงเฮ้าส์) ได้เริ่มเข้ามาลงทุนในประเทศญี่ปุ่นในตอนต้นทศวรรษ 1900[5] ในปีที่เหลือก่อนสงครามโลกครั้งที่สองมีการเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องของการลงทุนโดยตรง เมื่อถึงกลางทศวรรษ 1930 บริษัทเชลล์ เนสท์เลย์ ไอบีเอ็ม และบริษัทข้ามชาติอื่น ๆ ก็ได้จัดตั้งกิจการในประเทศญี่ปุ่น[6] อย่างไรก็ตาม การลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศมีมูลค่าเพียงราว 200 ล้านเยน (ประมาณ 60 ล้านดอลลาร์สหรัฐ) ในเวลานั้น

ขอบข่ายการยึดครองของธุรกิจบริษัทข้ามชาติในประเทศญี่ปุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่สองยังมีไม่มาก แต่เดิมญี่ปุ่นห้ามการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ การอนุมัติให้มีกิจการใดย่อมถือว่าเป็นข้อยกเว้น ตัวอย่างเช่น ราวปี ค.ศ. 1960 ไอบีเอ็มได้รับอนุญาตให้เริ่มทำการผลิต แต่ก็คงเป็นบริษัทที่ใช้เงินเยนเป็นพื้น (เพื่อว่าจะได้ไม่มีการส่งเงินออกนอกประเทศ)

ไอบีเอ็มต้องยอมตกลงที่จะขายลิขสิทธิ์ทั้งหมดให้แก่บริษัทญี่ปุ่นใดก็ตามที่ต้องการจะใช้ นโยบายเข้มงวดนี้ได้รับการลดหย่อนลงบ้างภายหลัง และได้มีการดำเนินขั้นตอนที่เห็นได้ชัดในการทำให้มีการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศอย่างเสรีขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากที่ประเทศญี่ปุ่นได้เข้าร่วมองค์การความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (The Organization for Economic Co-operation and Development-OECD) ในปี ค.ศ. 1964 แต่กระนั้นถึงแม้ในปัจจุบันมีอุตสาหกรรมญี่ปุ่นเพียง 2-3 อย่างที่ถูกครอบงำโดยเงินทุนจากต่างประเทศ ในกลุ่มประเทศ OECD เกือบทั้งหมด กิจการกลั่นและจำหน่ายน้ำมันถูกควบคุมโดยบริษัทน้ำมันตะวันตกที่สำคัญ ๆ แต่ในประเทศญี่ปุ่นมีบริษัทแห่งชาติที่แข็งขัน และบริษัทตะวันตกในประเทศญี่ปุ่นก็มีฐานะเป็นเพียงผู้ลงทุนร่วมเท่านั้น

โดยที่การลงทุนโดยตรงให้ผลประโยชน์หลายอย่างแก่ประเทศเจ้าของบ้าน นโยบายของญี่ปุ่นอาจจะดูไม่เหมาะสมเสมอไปก็ได้ บางครั้งก็อาจจะมีผู้แย้งได้ว่าบริษัทข้ามชาติเป็นตัวที่น่าจะก่อให้เกิดการปฏิวัติทางอุตสาหกรรมและการพัฒนาเศรษฐกิจในโลกที่สามได้มากที่สุด ข้อโต้แย้งเหล่านี้อาจจะน่าเชื่อถือ ถ้าพิจารณาผลทางบวกของการกระจายอุตสาหกรรมตามภูมิภาค การผลิตและรายได้มักจะดีขึ้นในพื้นที่ของประเทศ ซึ่งมีการสร้างโรงงานใหม่ขึ้น ตัวอย่างเช่น ในรัฐทางภาคใต้ของสหรัฐอเมริกา หลังจากที่มีบริษัทใหญ่ ๆ ย้ายเข้าไปในส่วนนั้นของประเทศ การผลิตทางอุตสาหกรรมก็เพิ่มขึ้นและค่าจ้างก็สูงขึ้นโดยที่ไม่มีความแตกต่างในสาระของผลกระทบทางเศรษฐกิจของการกระจายอุตสาหกรรมภูมิภาค หรือการแผ่กระจายของบริษัทข้ามชาติ จึงอาจจะกล่าวได้ว่าการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศก็ให้ผลอย่างเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม ข้อโต้แย้งนี้ก็ไม่ได้ทำให้ผู้นำญี่ปุ่นเชื่อ ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นช่วงที่ลัทธิจักรวรรดินิยมกำลังพุ่งแรง ผู้นำญี่ปุ่นเกรงว่ามหาอำนาจตะวันตกอาจใช้บริษัทเหล่านี้เป็นฐานในการแสวงหาอาณาเขตสัมปทาน และในที่สุดก็เอาประเทศนั้นเป็นอาณานิคม แม้ว่าภายหลังการกระทำอย่างนี้จะเป็นเรื่องห่างไกล ผู้นำญี่ปุ่นที่มีความรู้สึกชาตินิยมอย่างแรงกล้าก็ไม่ชอบให้การพัฒนาประเทศของตนจะต้องขึ้นอยู่กับบริษัทตะวันตก บางส่วนก็เป็นเหตุผลทางเศรษฐกิจด้วย คือผู้นำเหล่านี้คิดว่าผลประโยชน์จะตกแก่ประเทศญี่ปุ่นมากขึ้น ถ้าชาวญี่ปุ่นสามารถทำสิ่งที่บริษัทต่างประเทศทำได้ ตัวอย่างเช่นในด้านการค้าระหว่างประเทศ การที่รัฐบาลญี่ปุ่นสนับสนุนบริษัทญี่ปุ่น เช่น *มิตซุย บุตซัง (Mitsui Bussan)* ก็เพราะมีความรู้สึกว่าการพึ่งบริษัทตะวันตกย่อมหมายถึงกำไรที่น้อยลงสำหรับประเทศญี่ปุ่น[7] ในด้านการทำเหมือง ก็ดูเหมือนจะมีความรู้สึกกันว่าทรัพยากรเหมืองแร่เป็นมรดกของประเทศ ควรจะมีการป้องกันอย่างระมัดระวัง ตั้งแต่เมื่อปี ค.ศ. 1873 รัฐบาลได้รวมมาตราหนึ่งไว้ในกฎหมายว่าด้วยการเหมืองแร่ว่า ทรัพยากรเหมืองแร่ของแผ่นดินศักดิ์สิทธิ์ (ประเทศญี่ปุ่น) ทั้งหมดเป็นของรัฐบาลญี่ปุ่น การสำรวจและการนำมาใช้จะไม่อนุญาตให้แก่ผู้ใดยกเว้นชาวญี่ปุ่น[8] เมื่อเร็ว ๆ นี้ ในทศวรรษ 1950 และ 1960 MITI ส่งเสริมและคุ้มครองบริษัทญี่ปุ่นภายใต้ข้อสันนิษฐานที่ว่าในที่สุดบริษัทญี่ปุ่นจะก่อให้เกิดผลกระทบจากภายนอก และนำกำไรที่มากยิ่งขึ้นมาสู่เศรษฐกิจของประเทศ

เทคโนโลยีเป็นรายการตะวันตกอีกอย่างหนึ่งที่ญี่ปุ่นต้องการอย่างมากในการพัฒนาอุตสาหกรรม การศึกษาทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคนิคถูกเน้นตั้งแต่ระยะเริ่มต้นของช่วงสมัยใหม่ มีการนำเข้าเครื่องจักรที่รวมเอา

การปรับปรุงทางเทคโนโลยีล่าสุดไว้ด้วย ผู้เชี่ยวชาญชาวต่างประเทศได้รับการเชื้อเชิญให้มาอยู่ประเทศญี่ปุ่น มีการส่งชาวญี่ปุ่นจำนวนมากไปต่างประเทศเพื่อรับการอบรมและการศึกษา และถ้าเทคโนโลยีนั้นมีการจดทะเบียนลิขสิทธิ์ บริษัทญี่ปุ่นจะทำข้อตกลงขออนุญาตให้มีการใช้ในประเทศญี่ปุ่น ถึงแม้ญี่ปุ่นจะมีฐานะระดับโลก ญี่ปุ่นก็ยังคงเป็นผู้ขอยืมเทคโนโลยีอย่างหนักจากตะวันตก ดังจะเห็นได้จากการขาดดุลจำนวนมากในดุลการค้าเทคโนโลยี แม้กระทั่งในเร็ว ๆ นี้ ญี่ปุ่นก็ยังจดจ่ออยู่กับการประยุกต์เทคโนโลยีมูลฐานซึ่งได้รับการพัฒนาในประเทศตะวันตกมาใช้กับสถานการณ์ของญี่ปุ่นมากกว่าที่จะผลิตขึ้นมาด้วยตนเอง

ผู้ที่สนับสนุนบริษัทข้ามชาติอาจจะแย้งว่า ถ้ามีการลงทุนอย่างอิสระสิ่งที่จะตามมาด้วยก็คือ การนำเอาเทคโนโลยีใหม่มาใช้ และจะมีส่วนเสริมสร้างความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในประเทศเจ้าบ้าน แต่อย่างไรก็ตาม นี่ก็ไม่ใช่เป็นหนทางเดียวในการนำเทคโนโลยีจากต่างประเทศ วธีการของญี่ปุ่นคือ วิธีแบบ 'แก้มัด' กล่องที่บรรจุทั้งเทคโนโลยีและเงินทุนซึ่งการลงทุนโดยตรงนำมาให้ และขอยืมเฉพาะเทคโนโลยีเท่านั้น โดยไม่มีเชือกผูกเงินทุนติดไปด้วย โดยทั่วไปวิธีนี้จะใช้ได้ก็ต่อเมื่อตลาดทุนในประเทศสามารถระดมทุนที่จำเป็น และต่อเมื่อมีพื้นฐานเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นเองภายในประเทศอย่างมั่นคง และถ้าหากว่าได้ผลดีความขัดแย้งระหว่างการพัฒนาอุตสาหกรรม และความเป็นชาตินิยมก็จะลดเหลือน้อยที่สุด

สิ่งแวดล้อมแบบดั้งเดิม

การเปลี่ยนแปลงทางอุตสาหกรรมโดยพื้นฐานแล้วไปด้วยกันไม่ได้กับสังคมแบบดั้งเดิม ทั้งนี้เพราะจำเป็นจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงทางสถาบัน

และค่านิยมใหม่ด้วย ตัวอย่างเช่น สถานที่สำหรับทำการผลิตจะต้องย้ายเข้าไปในโรงงาน และการที่จะเข้าใจหลักการเทคโนโลยีทางอุตสาหกรรมจำเป็นต้องมีการพัฒนาความคิดที่มีเหตุมีผล แต่กระนั้นในการเปลี่ยนแปลงเป็นประเทศอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นก็ยังห่างไกลกับการหลุดพ้นจากสังคมแบบดั้งเดิมอย่างสมบูรณ์ ค่านิยมและสถาบันดั้งเดิมหลายอย่างก็ยังคงเก็บไว้ในระหว่างการพัฒนาไปสู่ความก้าวหน้าทางอุตสาหกรรม ถึงแม้ทุกวันนี้ก็ยังสามารถจะสังเกตเห็นเศษเล็กเศษน้อยของสังคมแบบดั้งเดิมที่ยังเหลืออยู่ได้

คำอธิบายที่ชัดเจนอย่างหนึ่งสำหรับเรื่องนี้ก็คือ ระยะเวลาหลังยุคประเพณีดั้งเดิมในญี่ปุ่นมีช่วงสั้น ตรงกันข้ามกับอังกฤษ ซึ่งมีช่วงเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อนานราวสองศตวรรษ ญี่ปุ่นในสมัยเมจิสามารถผ่านช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อมาได้อย่างรวดเร็ว จนกระทั่งปัจจุบันดูเหมือนว่าเกือบจะไม่มีอยู่เลย ยิ่งกว่านั้นเนื่องจากการเจริญเติบโตเป็นไปอย่างรวดเร็ว ญี่ปุ่นก็สามารถบรรลุถึงระดับการพัฒนาที่เทียบได้กับระดับที่ตะวันตกไปถึงได้อย่างรวดเร็วจนไม่มีเวลาเพียงพอสำหรับสังคมที่จะย่อยการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างมโหฬารนี้ไว้ได้ ดังนั้น จึงยังมีสถาบันทางสังคมหลายอย่างหลุดรอดมาได้ถึงปัจจุบันโดยไม่ได้รับความกระทบกระเทือน[9]

แต่นี่ก็ไม่ใช่เหตุผลเพียงอย่างเดียวของความต่อเนื่องคงอยู่ของสังคมแบบดั้งเดิมของญี่ปุ่น จำเป็นที่จะต้องตั้งข้อสังเกตในความพยายามอย่างมีสติของรัฐบาลญี่ปุ่นที่จะรักษาค่านิยมแบบดั้งเดิม และสถาบันบางอย่างให้คงอยู่[10] ภายใต้การวางแผนให้ทันสมัยในสมัยเมจิ การจะสร้างชาติให้ร่ำรวยและมีกำลังทางทหารแข็งแรง (โดยการเน้นที่ประการหลังมากกว่า) ไม่จำเป็นจะต้องสร้างสังคมแบบประชาธิปไตย ยิ่งกว่านั้นบางส่วนของสังคมแบบดั้งเดิมยังน่าจะเก็บรักษาไว้อีกด้วย ตัวอย่างเช่น รัฐบาลยังคงรักษาไว้และส่ง

เสริมระบบการปกครองอย่างมีอำนาจบังคับบัญชาแบบดั้งเดิม ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง อำนาจอธิปไตยได้ถูกโอนมาสู่ประชาชน และระบบการปกครองได้เปลี่ยนมาเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น แต่ในหลายส่วนรัฐบาลก็ยังคงรักษาอำนาจสูงสุดไว้เหนือประชาชน บทบาทของรัฐบาลในการเร่งการพัฒนาเศรษฐกิจ (ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไปในบทนี้) จะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อมีภาวะแวดล้อมทางการเมืองเช่นนี้

ระบบครอบครัวแบบดั้งเดิมก็เป็นสถาบันอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งรัฐบาลรักษาไว้และให้การส่งเสริม จุดมุ่งหมายของรัฐบาลไม่ได้อยู่ที่เหตุผลทางด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ แต่การกระทำนี้ก่อให้เกิดผลทางด้านเศรษฐกิจด้วย ถึงแม้ว่าจะมีการทำให้ประเทศทันสมัยในหลาย ๆ เรื่อง ครอบครัวก็ยังคงเป็นหน่วยสังคมมูลฐานซึ่งอยู่รอบ ๆ การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ซึ่งก็เป็นจริงสำหรับธุรกิจขนาดเล็กเกือบทั้งหมด และสำหรับธุรกิจขนาดใหญ่หลายแห่งก่อนสงครามโลกครั้งที่สองด้วยเหมือนกัน (เช่น บริษัทแบบ*ไซบัตจึ*) หัวหน้าครอบครัว (*คาโจ*) ก็เป็นผู้นำบริษัทแบบ*ไซบัตจึ*ด้วย เมื่อหัวหน้าครอบครัวตายหรือปลดเกษียณ บริษัท*ไซบัตจึ*ก็จะสืบต่อโดยลูกชายคนหัวปีก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง บริษัทรวมทุนสมัยใหม่ไม่จำเป็นจะต้องมีกำลังอำนาจในการประกอบกิจการมากกว่าธุรกิจแบบครอบครัว ในทางกลับกันธุรกิจแบบครอบครัวอาจมีกำลังอำนาจมากกว่า ทั้งนี้เพราะการเป็นเจ้าของร่วมอาจนำไปสู่การไม่ลงรอยระหว่างผู้ถือหุ้น และอาจมีผลเสียต่อการจัดการ อย่างไรก็ตาม เราไม่ควรจะสันนิษฐานว่า *ไซบัตจึ* และบริษัทธุรกิจแบบครอบครัวขนาดใหญ่ทั้งหมดเป็นแบบดั้งเดิม บริษัทเหล่านี้ได้มีการนำสิ่งใหม่ ๆ เข้ามาในด้านการจัดการด้วย ตัวอย่างเช่น มีการส่งเสริมลูกจ้างที่มีความสามารถให้เข้ารับตำแหน่งที่มีความรับผิดชอบและบางครั้งก็ปล่อยให้ทำ

หน้าที่บริหารอย่างเต็มที่ อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่าความสำเร็จของพวกเขาขึ้นอยู่กับความเป็นเจ้าของในลักษณะครอบครัวแบบดั้งเดิม

มรดกสมัยศักดินาอีกอย่างหนึ่ง คือ ค่านิยมแบบเก่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งสะท้อนให้เห็นจากแง่มุมต่าง ๆ ในเศรษฐกิจญี่ปุ่นในปัจจุบัน เช่น การจัดการ การจัดการแบบญี่ปุ่นเป็นที่รู้จักกันว่าไม่เหมือนใคร เช่น การจ้างงานตลอดชีวิต การแบ่งชั้นค่าจ้างตามอาวุโส การเลื่อนขั้นโดยใช้หลักอาวุโส กิจกรรมแบบกลุ่มเล็ก (ตัวอย่างเช่น การควบคุมคุณภาพ (Quality Control) หรือกลุ่มคิวซี–QC circle) การตัดสินใจและการรับผิดชอบเป็นกลุ่ม เป็นต้น ค่านิยมแบบดั้งเดิมดูเหมือนจะเห็นได้จากลักษณะเด่นเหล่านี้ ตัวอย่างเช่น การนับถือผู้มีอาวุโสแบบขงจื๊อคงต้องมีอิทธิพลสำคัญต่อวิวัฒนาการของระบบการแบ่งชั้นค่าจ้างตามอาวุโส วิญญาณของการทำงานร่วมกันซึ่งมีอยู่ในหมู่บ้านแบบดั้งเดิม ก็ยังคงฝังแน่นอยู่ในยุคสมัยใหม่ และทำให้กิจกรรมของกลุ่มเล็กสามารถสร้างผลงานที่ดีได้ ความผูกพันอย่างมั่นคงต่อกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในยุคศักดินา ไม่ว่าจะเป็น*อีเอะ*–ie (ครอบครัว) หมู่บ้าน หรือรัฐบาลของ*ฮัง*–han (แคว้น) อาจจะทำให้เป็นการยากสำหรับคนที่จะเปลี่ยนความซื่อสัตย์จากกลุ่มหนึ่งไปยังอีกกลุ่มหนึ่ง และนี่ก็มีส่วนทำให้มีการก่อตั้งระบบการจ้างงานตลอดชีพ[11] โดยที่บริษัทเป็นองค์กรที่มุ่งหากำไร ค่านิยมแบบดั้งเดิมจะไม่ถูกนำมาใช้ถ้าหากว่ามันทำให้ความสามารถในการผลิตลดลงอย่างสิ้นเชิง นี่อาจจะเป็นเหตุผลที่ประเทศในตะวันตกไม่ยอมรับค่านิยมแบบดั้งเดิม เมื่อมีการจัดตั้งบริษัทขนาดใหญ่ ในประเทศญี่ปุ่นแม้ว่าประเพณีบางอย่างจะต้องมีการแก้ไขเพื่อที่ยอมให้มีการนำสิ่งใหม่ ๆ เข้ามาได้ แต่

ก็มีประเพณีหลายอย่างที่ได้รับการรักษาไว้ เพราะว่าประชาชนเพิ่งหลุดออกมาจากยุคศักดินา และยังไม่พร้อมที่จะเป็นบัจเจกชน ซึ่งมีค่านิยมเป็นตัวเงินอย่างเด่นชัด

การพัฒนาที่แบ่งแยกเป็นสองส่วน

ไม่เป็นการน่าแปลกใจที่อาจมีช่องว่างทางโครงสร้างในเศรษฐกิจของประเทศซึ่งเพิ่งมีการพัฒนาอุตสาหกรรม ระบบเศรษฐกิจเช่นนั้นจะเกิดภาคเศรษฐกิจสมัยใหม่ และภาคเศรษฐกิจดั้งเดิม ภาคเศรษฐกิจสมัยใหม่จะประกอบด้วยบริษัทขนาดใหญ่ที่มีลักษณะผูกขาด ซึ่งใช้เทคนิคการผลิตแบบใช้ทุนมาก ในขณะที่บริษัทในภาคเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมจะมีขนาดเล็กและใช้เทคนิคการผลิตแบบใช้แรงงานมาก ช่องว่างทางโครงสร้างเกิดขึ้นเพราะว่า ถึงแม้เทคโนโลยีสมัยใหม่ส่วนมากจะเป็นแบบที่เน้นการใช้ทุน การทดแทนกันระหว่างทุนและแรงงานก็ยังทำได้จำกัดมากจนกระทั่งต้องมีการนำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ โดยไม่มีการดัดแปลงมากนักในประเทศซึ่งขาดแคลนทุนแต่มีแรงงานเหลือเฟือ

ลักษณะโครงสร้างแบบที่มีสองภาคอาจจะสังเกตได้ในประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลาย แต่ลักษณะเด่นที่ไม่เหมือนใครสำหรับการพัฒนาของญี่ปุ่นก็คือ การที่ภาคเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมมีส่วนช่วยสนับสนุนอย่างมาก เป็นความจริงที่ว่าทุกวันนี้ภาคเศรษฐกิจสมัยใหม่มีชัยชนะ แต่ในอดีตภาคนี้ก็เคยอาศัยการสนับสนุนจากภาคเศรษฐกิจแบบดั้งเดิม ในสมัยเมจิการเกษตรขยายตัวเร็วกว่าการอุตสาหกรรม จึงเป็นฝ่ายเลี้ยงดูประชากรในเมืองที่กำลังเพิ่มขึ้น มีส่วนในการแบกรับภาระภาษีส่วนใหญ่ และหาเงินตราต่างประเทศที่จำเป็นมาใช้ในการสั่งเครื่องจักรและวัตถุดิบเพื่อการอุตสาหกรรมใหม่ยังคง

เป็นตัวนำเงินตราต่างประเทศที่ใหญ่ที่สุดมาจนกระทั่งต้นทศวรรษ 1930 หลังจากนี้อุตสาหกรรมขนาดย่อมซึ่งใช้แรงงานเป็นส่วนใหญ่ก็เป็นผู้หาเงินตราต่างประเทศที่สำคัญจนกระทั่งถึงต้นทศวรรษ 1960 มีการส่งสินค้าที่ผลิตโดยใช้แรงงานเป็นส่วนใหญ่เป็นสินค้าขาออก เช่น เสื้อผ้า ของเด็กเล่น สินค้าพลาสติก สินค้ายาง และภาชนะกระเบื้องเคลือบไปยังสหรัฐอเมริกาและประเทศยุโรปตะวันตก ซึ่งมีข้อเสียเปรียบในการผลิตสินค้าที่ใช้แรงงานมาก เพราะค่าจ้างในประเทศเหล่านี้สูงกว่า ในสองทศวรรษที่ผ่านมา อุตสาหกรรมขนาดย่อมได้ลดความสำคัญในฐานะเป็นผู้หาเงินตราต่างประเทศลง แต่ก็มีส่วนทางอ้อมในการสนับสนุนการส่งออกของภาคเศรษฐกิจทันสมัย โดยการจัดหาชิ้นส่วนและส่วนประกอบให้ในต้นทุนที่ต่ำ

มีปัจจัยหลายอย่างที่ทำให้ภาคเศรษฐกิจดั้งเดิมของญี่ปุ่นมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง สิ่งที่สำคัญคือการที่คนญี่ปุ่นมีการศึกษาในระดับค่อนข้างสูงและมีวินัยในการทำงาน[12] บริษัทการค้า (Trading Companies) ก็มีบทบาทสำคัญด้วย ผู้ผลิตในอุตสาหกรรมขนาดย่อมของญี่ปุ่นได้อาศัยบริษัทการค้าในการส่งออกสินค้า เช่น ไหมและสิ่งทอ ก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง บริษัทการค้าไม่ได้เพียงแต่ทำหน้าที่การตลาด แต่ยังซื้อวัตถุดิบ และเครื่องจักร จดหาข้อมูลเกี่ยวกับการตลาดและเทคโนโลยีและยังจัดหาเงินทุนให้ด้วย นั่นก็คือบริษัทเหล่านี้ทำหน้าที่รวบรวมผู้ผลิตในอุตสาหกรรมขนาดย่อมขึ้นมา ตัวอย่างเช่น ในกิจการสิ่งทอ บริษัทเหล่านี้ทำหน้าที่นำเข้าฝ้ายดิบสำหรับโรงงานปั่นด้าย ขายเส้นด้ายที่ผลิตโดยโรงงานปั่นด้ายให้แก่โรงงานทอผ้าและนำผ้าที่ผลิตโดยโรงงานทอผ้าสู่ตลาด ถึงแม้ว่าการปั่นด้ายจะทำโดยบริษัทขนาดใหญ่ การทอผ้าก็ทำโดยบริษัทขนาดเล็ก ดังนั้นการที่จะสามารถส่งออกได้บริษัทขนาดเล็กต้องการเงินทุนและข้อมูลการตลาด

บริษัทการค้าสามารถทำหน้าที่เป็นผู้รวบรวมบริษัทขนาดเล็กได้ ก็เพราะสภาพแวดล้อมของญี่ปุ่นอำนวยให้มีการเจริญเติบโตขึ้นเรื่อย ๆ แทนที่จะเสื่อมลงดังที่ปรากฏในตะวันตก อะไรทำให้เกิดสภาพแวดล้อมอย่างนี้? เงื่อนไขเบื้องต้นที่สุดก็คงจะเป็นการที่ญี่ปุ่นมีวัฒนธรรมที่แยกโดดเดี่ยว ในการที่จะค้ากับต่างประเทศ ญี่ปุ่นจำเป็นต้องมีคนกลุ่มที่ได้รับการคัดเลือกให้สามารถเข้ามาดำเนินการค้ากับต่างประเทศ บริษัทการค้าซึ่งจัดทำบริการนี้สามารถที่จะทำหน้าที่เป็นตัวแทนให้แก่บริษัททั้งเล็กและใหญ่ในญี่ปุ่นได้ และภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เมื่อธนาคารพาณิชย์ใหญ่ ๆ เริ่มมีสภาพคล่องมากเกินไป ก็นำมาให้กู้แก่บริษัทการค้าขนาดใหญ่ (โซโง โชชะ–Sogo Shosha) (ระเบียบที่บังคับโดยกระทรวงการคลังป้องกันธนาคารไม่ให้ดำเนินนโยบายให้กู้แบบรุกราน) บริษัทการค้าจึงได้รับอำนาจทางการเงินอย่างมหาศาล และทำให้มีกำลังในการควบคุมอุตสาหกรรมขนาดย่อมโดยวิธีให้กู้เงิน อุตสาหกรรมขนาดย่อมเองไม่สามารถจะหาเงินทุนได้เพียงพอจากสถาบันการเงิน เพราะถูกพิจารณาว่าเป็นการให้สินเชื่อที่มีความเสี่ยงสูง[13]

บทบาทของรัฐบาล

รัฐบาลญี่ปุ่นได้เข้าไปเกี่ยวข้องอย่างมากในการพัฒนาเศรษฐกิจยิ่งกว่ารัฐบาลของประเทศตะวันตก ในตอนต้น ๆ ยุคเมจิ รัฐบาลเป็นผู้ริเริ่มในการทำอุตสาหกรรม โดยการจัดตั้งโรงงานเป็นแบบอย่างและนำเทคโนโลยีเครื่องจักรมาจากตะวันตก โรงงานตัวอย่างส่วนใหญ่ได้โอนไปให้ภาคเอกชนในทศวรรษ 1880 จนกระทั่งถึงสงครามโลกครั้งที่สอง รัฐวิสาหกิจก็ยังคงมีความสำคัญในการผลิตเหล็กและเหล็กกล้า เครื่องจักร และ

อาวุธ ยิ่งกว่านั้นรัฐบาลยังเป็นผู้รับผิดชอบส่วนใหญ่ในการก่อสร้างทางรถไฟ เครื่องอำนวยความสะดวกในการสื่อสาร และโครงสร้างพื้นฐานอื่น ๆ กิจกรรมเหล่านี้ของรัฐบาลสะท้อนได้จากการลงทุนของรัฐบาลจำนวนค่อนข้างมาก โรซอฟสกี้เขียนไว้ว่า 'รัฐบาลเป็นผู้ลงทุนที่สำคัญที่สุด และใหญ่ที่สุดในประเทศ ส่วนแบ่งของรัฐบาลในการสะสมทุนภายในไม่เคยเฉลี่ยต่ำกว่าร้อยละ 40 และมีน้อยครั้งเท่านั้นที่จะต่ำถึงขนาดนั้น'[14]

อิทธิพลของรัฐบาลไม่ได้ถูกจำกัดอยู่ในเรื่องการเข้าไปเกี่ยวข้องโดยตรงในระบบเศรษฐกิจเท่านั้น รัฐบาลยังได้เข้าไปแทรกแซงอย่างแข็งขันในระบบเศรษฐกิจเพื่อเป็นการนำทางจนกระทั่งสงครามโลกครั้งที่สอง ตัวอย่างเช่น การเข้าไปให้เงินช่วยเหลือและให้แรงจูงใจในการส่งเสริมการพัฒนาการอุตสาหกรรมบางอย่าง เข้าไปให้การคุ้มครองอุตสาหกรรมหนักจากการแข่งขันจากต่างประเทศ ในทศวรรษ 1920 และ 1930 และให้ความช่วยเหลือ*ไซบัตจึ*ในการสร้างฐานะให้สูงเด่นในระบบเศรษฐกิจในราวกลางทศวรรษ 1920

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ลักษณะของการเข้าไปเกี่ยวข้องของรัฐบาลได้เปลี่ยนไป แต่ก็ยังมีบทบาทแข็งขันอยู่[15] จนกระทั่งถึงตอนต้นทศวรรษ 1960 รัฐบาลได้ควบคุมการนำเข้าโดยใช้วิธีกำหนดโควต้าและควบคุมเงินตราต่างประเทศ รัฐบาลเข้าไปมีอิทธิพลต่อโครงสร้างอุตสาหกรรม โดยอนุญาตให้มีจำนวนธุรกิจไม่มากนักที่จะได้เข้า ึงเทคโนโลยีจากต่างประเทศ โดยการควบคุมการก่อสร้าง และการขยายโรงงานโดยใช้ข้ออ้างว่า เพื่อหลีกเลี่ยง 'การแข่งขันจนเกินไป' ยิ่งกว่านั้นรัฐบาลได้เข้าไปจัดรูปแบบของการพัฒนาอุตสาหกรรมของญี่ปุ่น โดยการเข้าไปจัดสรรเงินลงทุนของรัฐบาลและสถาบันการเงินกึ่งรัฐบาลให้แก่อุตสาหกรรมที่พิจารณา

แล้วว่ามีศักยภาพในการเติบโตสูง โดยเฉพาะ MITI เป็นองค์กรที่เป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอุตสาหกรรมเพื่ออำนวยประโยชน์ให้แก่อุตสาหกรรมหนักในระหว่างทศวรรษ 1950 และ 1960[16]

เหตุผลสำคัญของการที่รัฐบาล*เมจิ*เข้าไปเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจนั้นเกี่ยวโยงไปถึงวิธีการที่รัฐบาลนี้เข้ามาสู่อำนาจ[17] ผู้นำของรัฐบาลนี้ไม่พอใจกับภาวะสังคมและเศรษฐกิจในสมัย*โตกุงาวะ*ที่ผ่านมา และได้เข้านำขบวนการเพื่อการกลับคืนสู่อำนาจของจักรพรรดิเพื่อสร้างสังคมใหม่ รัฐบาลใหม่ที่พวกเขาสร้างขึ้นในเวลาต่อมาไม่ได้ต้องการที่จะรักษาสภาพเดิมที่เป็นอยู่ แต่จะให้เป็นตัวแทนซึ่งพวกเขามุ่งที่จะให้ทำหน้าที่นำไปสู่เป้าหมายแน่นอนในการทำประเทศให้ทันสมัยมากกว่า

อาจเป็นที่โต้แย้งได้ว่า ถ้าผู้นำของชาติเพียงแต่ระบุทิศทางซึ่งต้องการให้เศรษฐกิจของประเทศเป็นไปก็น่าจะเพียงพอ โดยไม่จำเป็นต้องให้รัฐบาลเข้าไปยุ่งเกี่ยวอย่างใกล้ชิดในกระบวนการพัฒนา แต่สภาพของสังคมและเศรษฐกิจซึ่งรัฐบาล*เมจิ*ได้รับตกทอดมานั้นอยู่ในสภาพที่ไม่เอื้ออำนวยอย่างมากจนรัฐบาลไม่สามารถจะไว้ใจให้อยู่ในการริเริ่มของเอกชนแต่ฝ่ายเดียว ชนชั้นพ่อค้าได้บังเกิดความเคยชินกับการคุ้มครองในระบบศักดินาและความสามารถในการคิดและทำสิ่งใหม่ ๆ ก็ได้หมดไปด้วย พ่อค้าโดยทั่วไปมีความลังเลที่จะเสี่ยงลงทุนในกิจการใหม่ ๆ ตลาดทุนก็กระจัดกระจายอย่างมากไปตามครอบครัวตระกูลต่าง ๆ ทำให้ยากที่จะระดมเงินทุนจากภาคเอกชนได้เพียงพอที่จะสร้างระบบการสื่อสารและการคมนาคมทั่วประเทศ หรือจะสร้างโรงงานขนาดใหญ่สำหรับต่อเรือ หรืออุตสาหกรรมผลิตเหล็กและเหล็กกล้า หรืออุตสาหกรรมทันสมัยอื่น ๆ ภายใต้สภาวะแวดล้อมเช่นนั้น รัฐบาลถูกบีบให้ต้องดำเนินมาตรการในการให้ความรู้แก่สาธารณชนเกี่ยวกับอำนาจ

ของอุตสาหกรรมสมัยใหม่ การพัฒนาสถาบันการเงินทั่วประเทศ การส่งเสริมบริษัททุนรวม และการเข้าไปรับผิดชอบเบื้องต้นในโครงการลงทุนซึ่งต้องการเงินทุนจำนวนมาก[18]

ความแตกต่างระหว่างสิ่งที่รัฐบาลต้องการและสิ่งที่ภาคเอกชนสามารถทำได้เห็นได้ชัดขึ้น โดยการคุกคามของลัทธิจักรวรรดินิยมตะวันตก เมื่อผู้นำสมัย*เมจิ*มองเห็นว่าประเทศเพื่อนบ้านของญี่ปุ่น คือ จีน ได้ตกเป็นเหยื่อของมหาอำนาจตะวันตก ก็ทำให้ยิ่งแน่ใจในความจำเป็นที่จะต้องทำกองทัพให้ทันสมัย และสร้างเศรษฐกิจรองรับ ถ้าญี่ปุ่นจะหลีกเลี่ยงชะตากรรมอย่างของประเทศจีน การปรับปรุงกองทัพให้ทันสมัยและการพัฒนาเศรษฐกิจจะต้องดำเนินการทันที ทั้งนี้เพราะการสนองตอบจากภาคเอกชนนั้นคาดได้ว่าจะช้าและมีขอบเขตจำกัด รัฐบาลจึงถูกบีบให้เล่นบทแข็งขันในฐานะเป็นผู้ให้การศึกษา เป็นผู้สร้างสถาบันใหม่ ๆ และเป็นผู้ให้ทุน

สำหรับประชาชนของประเทศซึ่งคุ้นเคยกับรัฐบาลในระบอบประชาธิปไตย (รัฐบาลซึ่งสะท้อนความคิดเห็นของส่วนรวม) ความคิดที่จะให้มีรัฐบาลมาครอบงำส่วนรวมโดยการมีจุดมุ่งหมายที่ไม่ขึ้นกับใครเป็นสิ่งที่ยอมรับไม่ได้ แต่ชาวญี่ปุ่นซึ่งเคยผ่านระบบการปกครองแบบศักดินาในสมัย*โตกุงาวะ*พร้อมที่จะยอมรับระบบนั้น แท้จริงแล้ว เพิ่งจะไม่นานมานี้เอง ที่สาธารณชนชาวญี่ปุ่นรู้จักคิดมากขึ้นเกี่ยวกับลัทธิทางการเมือง ซึ่งพวกเขาได้รับภายใต้ระบอบประชาธิปไตยที่ถูกสร้างขึ้นภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ในสมัย*เมจิ*ไม่เป็นสิ่งผิดแปลกแต่อย่างไรสำหรับรัฐบาลที่จะสร้างเป้าหมายใหม่ ๆ สำหรับประเทศ และนำให้ประชาชนไปสู่จุดมุ่งหมายเหล่านั้น แท้จริงแล้วเป็นสิ่งที่เข้ากันได้กับประเพณีที่สถาปนามานานแล้วเกี่ยวกับอำนาจสูงสุดของชนชั้นปกครอง[19] ประชาชนคาดหวังว่ารัฐบาลจะเป็นผู้เริ่มนำ และประชาชนก็พร้อมที่จะตามการนำนั้น

อิทธิพลในการปกครองของรัฐบาลฝังแน่นในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง เมื่อไม่มีเหตุฉุกเฉินสำหรับการเสริมสร้างกำลังทหาร (เช่น ในตอนต้นทศวรรษ 1920) รัฐบาลก็ลดหย่อนการควบคุมเศรษฐกิจของประเทศลงมาบ้าง แต่ลักษณะของการเข้าแทรกแซงไม่เคยเปลี่ยนแปลงในทศวรรษ 1930 เมื่อการพัฒนากำลังทหารได้ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ด้วยความตั้งใจอย่างมาก รัฐบาลค่อย ๆ เอากลไกตลาดออก และใช้ 'เศรษฐกิจแบบสั่งการ' เข้ามาแทนที่ ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เมื่อกำลังทหารซึ่งเป็นกระดูกสันหลังของประเทศย่อยยับลง ระบบการเมืองกลายมาเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น แต่แนวความคิดของการมีรัฐบาลแบบประชาธิปไตยยังฝังรากลงไปในสังคมญี่ปุ่นค่อนข้างช้า ในขณะเดียวกันความมีอำนาจสูงสุดของรัฐบาลทำให้สามารถสร้างเศรษฐกิจของประเทศซึ่งถูกทำลายโดยสงครามขึ้นมาได้ใหม่ และทำให้สามารถบรรลุถึงความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจในสมัยหลังสงคราม

การเพิ่มขึ้นของราคา

การพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่นเกิดขึ้นภายใต้สภาวะเงินเฟ้อ จากกลางทศวรรษ 1880 ถึงกลางทศวรรษ 1930 ถึงแม้จะมีการผันผวนบ้าง ราคาสินค้าผู้บริโภคก็ได้สูงขึ้นราว 4.5 เท่า เพิ่มมากกว่าร้อยละ 2 ต่อปีเพียงเล็กน้อย จังหวะของการเพิ่มถูกเร่งให้เร็วขึ้นจากกลางทศวรรษ 1930 และพัฒนามาเป็นเงินเฟ้อแบบสูงขึ้นอย่างรวดเร็วในปีที่สงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดใหม่ ๆ เมื่อถึงตอนต้นทศวรรษ 1950 ราคาก็อยู่ตัว แต่อัตราการเพิ่มในปีถัดมายิ่งรวดเร็วกว่าในช่วงก่อนสงคราม จากปี ค.ศ. 1950 ถึง ค.ศ. 1973 ดัชนีราคาผู้บริโภคเพิ่มขึ้นเกินสามเท่าไปเล็กน้อย ถึงแม้ว่าเราจะไม่

รวมปีสงครามและปีหลังสงครามใหม่ ๆ อัตราการเพิ่มขึ้นในญี่ปุ่นนั้นรวดเร็วกว่าในประเทศตะวันตกมาก[20] ในช่วงที่ค่อนข้างจะอยู่ตัวในระหว่างกลางทศวรรษ 1880 ถึงกลางทศวรรษ 1930 การเพิ่มขึ้นของราคาในญี่ปุ่นสูงราวสองเท่าของสหรัฐอเมริกา หรือสหราชอาณาจักร

การสูงขึ้นของราคามีส่วนกระตุ้นการเติบโตของเศรษฐกิจหรือไม่? โดยที่ประชาชนยังยึดภาพลวงตาเกี่ยวกับมูลค่าปัจจุบันของเงิน คำตอบสำหรับคำถามนี้ก็คือ 'ใช่' ผู้ซึ่งยึดแนวความคิดแบบเคนส์ (Keynes) จะแย้งว่า เนื่องจากผลกระทบแรกเริ่มของภาวะเงินเฟ้อคือ การเพิ่มขึ้นของราคาของผลผลิตในขณะที่ค่าจ้างและอัตราดอกเบี้ยยังคงที่ ภาวะเงินเฟ้อทำให้กำไรเพิ่มขึ้น กำไรที่เพิ่มขึ้นจะไปเพิ่มการออมทั้งหมดในภายหลังโดยการกระจายรายได้ใหม่ที่จะอำนวยผลดีให้นายทุนผู้ประกอบการ ซึ่งมีแนวโน้มในการออมสูงกว่า และเป็นผู้ซึ่งในทางกลับกันกระตุ้นการลงทุนโดยการเพิ่มอัตราผลตอบแทนของการลงทุน แต่ผู้ซึ่งยอมรับทฤษฎีปริมาณเงินจะแย้งว่า โดยที่เงินเฟ้อทำให้มีการกระจายรายได้จากผู้ถือเงินสดมาสู่รัฐบาลซึ่งเป็นผู้ออกเงิน (นั่นคือ เงินเฟ้อทำให้มีการเก็บ 'ภาษี' การถือเงิน) เงินเฟ้อจะกระตุ้นให้มีการเติบโตตราบเท่าที่รัฐบาลใช้รายได้ส่วนที่เพิ่มขึ้นในการลงทุนเท่านั้น ไม่ว่าแนวความคิดใดจะเป็นที่ยอมรับ ภาวะเงินเฟ้อจัดได้ว่าเอื้ออำนวยต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจ[21]

ถึงแม้ว่าภาวะเงินเฟ้อจะมาพร้อมกันและมีส่วนทำให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่การจะกล่าวว่ารัฐบาลมุ่งจะใช้นโยบายเงินเฟ้ออยู่เรื่อยไปนั้น ยังห่างไกลความถูกต้อง มีอยู่หลายครั้งที่รัฐบาลได้ใช้ความพยายามอย่างมากในการดึงราคาที่สูงขึ้นให้ลดลง และมีอยู่สองคราวที่รัฐบาลใช้มาตรการภาวะเงินฝืด เพื่อจะดึงระดับราคาให้ลดลง ในระหว่างปี ค.ศ.

1881–6 ได้มีการใช้มาตรการเงินผีดอย่างเฉียบขาด เพื่อทำให้ธนบัตรสามารถจะแลกกลับเป็นทองคำได้อีก และในระหว่างปี ค.ศ. 1920–31 ก็มีการใช้มาตรการเช่นนั้นอีก เพื่อทำให้อัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศคืนกลับสู่อัตราที่เคยเป็นอยู่ก่อนสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง มาตรการเงินผีดเหล่านี้ป้องกันไม่ให้ราคาสูงขึ้นจนเกินไป

มาตรการเงินผีดที่ใช้อยู่ในทศวรรษ 1920 อาจจะถูกวิจารณ์ได้ด้วยเหตุที่ว่ามันไม่สมจริง ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ญี่ปุ่นประสบภาวะที่มีดุลการชำระเงินเกินดุลอย่างมาก ซึ่งทำให้ปริมาณเงินเพิ่มขึ้น และตามมาด้วยการเพิ่มขึ้นของราคาราวร้อยละ 250 จึงค่อนข้างจะเป็นไปได้ว่าระดับราคาภายหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่งสูงเกินกว่าที่จะทำให้รักษาระดับอัตราแลกเปลี่ยนเดิมไว้ได้ ดังนั้นการปล่อยให้มีการลดค่าลงอาจจะดีกว่ามีการใช้ความพยายามในการรักษาระดับแลกเปลี่ยนเดิมโดยใช้มาตรการเงินผีด และโดยการลดระดับราคาให้อยู่ในระดับเดียวกับของสหรัฐอเมริกาและสหราชอาณาจักรแทน ในที่สุดรัฐบาลก็บรรลุถึงเป้าประสงค์นี้ในเดือนมกราคม ค.ศ. 1931 เมื่อมาตรฐานทองคำได้กลับคืนสู่อัตราแลกเปลี่ยนเดิมที่เคยเป็นอยู่ก่อนสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง แต่น่าเสียดายที่ว่าการทำเช่นนี้จำเป็นต้องมีการเสียสละภายในประเทศ และทำให้ทศวรรษ 1920 เป็นทศวรรษที่มืดมัวด้วยการมีอัตราการว่างงานสูง และมีการล้มละลายมาก เมื่อมองย้อนไปในอดีต ดูเหมือนว่าการรักษาอัตราแลกเปลี่ยนให้อยู่ในระดับเดิมหลังจากที่การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจครั้งใหญ่ได้เกิดขึ้น ไม่เพียงแต่จะทำไม่ได้ยังเป็นอันตรายอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม เจ้าหน้าที่ทางการเงินของญี่ปุ่นควรจะได้รับคำชมเชยในการที่กล้าตัดสินใจดำเนินมาตรการเงินผีด อาจเป็นการเหมาะสมที่จะ

เปรียบเทียบกับเจ้าหน้าที่ทางการเงินในประเทศที่กำลังพัฒนาในปัจจุบัน ซึ่งมักจะจัดการเรื่องการเงินผิดพลาด ในประเทศเหล่านี้ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องค้ำจุนการออกธนบัตรด้วยทองแท่งหรือเงินตราสกุลแข็ง ดังนั้นเจ้าหน้าที่การเงินจึงมักจะลดหย่อนการควบคุมปริมาณเงิน และจึงมีส่วนทำให้เกิดภาวะเงินเฟ้อ การใช้อัตราแลกเปลี่ยนที่คงที่ก็เป็นทางหนึ่งที่อาจใช้ตรวจสอบภาวะเงินเฟ้อ แต่เมื่อเกิดภาวะเงินเฟ้อขึ้นแล้ว การลดค่าของเงินจึงมักจะเป็นทางแก้ทางเดียว เพราะว่าการใช้มาตรการในการลดระดับราคากลายเป็นสิ่งที่ยอมรับไม่ได้ทางการเมือง อัตราเงินเฟ้ออย่างอ่อน ๆ อาจจะมีผลดีอยู่บ้าง แต่ถ้าสูงเกินระดับหนึ่ง (อาจจะเป็นร้อยละ 2–3) ภาวะเงินเฟ้อมักจะก่อให้เกิดผลเสียเพราะก่อให้เกิดภาวะการไม่มีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจขึ้น ผู้นำญี่ปุ่นบางทีอาจจะให้ความสำคัญมากเกินไปแก่การรักษาอัตราแลกเปลี่ยนที่คงที่ แต่นโยบายนี้อย่างน้อยที่สุดก็มีความดีในการทำให้เกิดความแน่ใจในความรับผิดชอบทางด้านการเงิน

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ได้มีพัฒนาการที่แปลกประหลาดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการเคลื่อนไหวของราคาและอัตราแลกเปลี่ยนตามทฤษฎีความเสมอภาคของอำนาจซื้อ ถ้าญี่ปุ่นต้องการรักษาระดับอัตราแลกเปลี่ยนระหว่างดอลลาร์และเยน ระดับราคาของญี่ปุ่นจะต้องเปลี่ยนในอัตราเดียวกับราคาในสหรัฐอเมริกา นั่นคือระบบอัตราแลกเปลี่ยนคงที่เข้ากันไม่ได้กับการเคลื่อนไหวของราคาที่ไม่เสมอกันในระหว่างสองประเทศ สิ่งที่น่าฉงนก็คือ ถึงแม้ดัชนีราคาของผู้บริโภคในญี่ปุ่นสูงขึ้นเร็วกว่าในสหรัฐอเมริกาอย่างมากในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง แต่อัตราแลกเปลี่ยนเดิมก็ยังคงถูกรักษาไว้จนกระทั่งเกือบปลายปี ค.ศ. 1971 เมื่อเงินเยนได้รับการปรับค่าขึ้นแทนที่จะเป็นการลดค่า!

คำตอบอย่างหนึ่งที่จะให้แก่ปริศนานี้ก็คือ การเติบโตในอัตราสูงทำให้การเคลื่อนไหวของราคาในสาขาที่มีการค้าขายกันได้ (คือสินค้า) และสาขาที่ไม่มีการค้าขายกัน (คือบริการ) ในประเทศญี่ปุ่นแยกห่างกันออกไปภายหลังจากที่ภาวะแรงงานเหลือเฟือเริ่มจะหมดไปในตอนปลายทศวรรษ 1950 การขยายตัวในอัตราที่สูงได้ผลักดันให้ราคาในสาขาที่ไม่มีการค้าขายกันสูงขึ้น เนื่องจากการผลิตในสาขานี้เป็นการผลิตที่ใช้แรงงานมาก การนำเทคโนโลยีที่ประหยัดต้นทุนมาใช้ก็ไม่ช่วยอะไรมากนัก สิ่งที่ตามมาก็คือดัชนีราคาผู้บริโภค (ซึ่งรวมราคาในสาขาที่ไม่มีการค้าขายนี้) สูงขึ้น ในทางตรงกันข้าม ราคาในสาขาที่มีการค้าขายกัน (ซึ่งเข้าไปอยู่ในดุลการชำระเงิน และจึงมีอิทธิพลต่ออัตราแลกเปลี่ยน) ในประเทศญี่ปุ่นมีการเพิ่มที่ช้ากว่าในสหรัฐอเมริกาอย่างมาก จึงทำให้เป็นไปได้ที่จะรักษาระดับอัตราการแลกเปลี่ยนคงที่ แต่ในที่สุดก็มีการปรับค่าเงินเยนใหม่ในทศวรรษ 1970[22]

เชิงอรรถ

1. ดู S. Kuznets, *Modern Economic Growth : Rate, Structure, and Spread* (New Haven, Yale University Press, 1966), Chapter 1.

2. ดู K. Ohkawa and H. Rosovsky, *Japanese Economic Growth : Trend Acceleration in the Twentieth Century*. (Standford, Standford University Press, 1973)

3. D. Landes, 'Japan and Europe : Contrasts in Industrialization', ใน W. Lockwood (ed.) *The State and Economic Enterprise in Japan* (Princeton, Princeton University Press, 1965), pp. 95—7.

4. J. Dower (ed.), *Origins of the Modern Japanese State : Selected Writings of E.H. Norman* (New York, Pantheon Books, 1975), p. 223 ในตอนต้นๆ ทศวรรษ 1890 ญี่ปุ่นได้ต่อรองให้มีการแก้ไขสนธิสัญญากับมหาอำนาจตะวันตกเพื่อที่จะยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตซึ่งญี่ปุ่นเคยให้แก่ประเทศเหล่านี้ก่อนหน้านั้น ญี่ปุ่นดูเหมือนจะพิจารณาการเปิดประเทศให้แก่การลงทุนจากต่างประเทศ เป็น'เหยื่อ'ล่อให้มีการแก้ไข Herbert Spencer ผู้ซึ่งถูกถามความคิดเห็นเกี่ยวกับคำถามนี้ โดย*คาเนโกะ เคนทาโร่* (ซึ่งเป็นที่ปรึกษาใกล้ชิดของนายกรัฐมนตรี *อิโต้ ฮิโรบูมิ*) ได้แนะนำให้ญี่ปุ่นระมัดระวังมหาอำนาจตะวันตกให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ อย่าให้เข้าใกล้ แต่คำแนะนำของเขาจะได้รับการเอาใจใส่แค่ไหนไม่ปรากฏชัด จดหมายของสเปนเซ่อร์ถึง*คาเนโกะ* ถูกตีพิมพ์ใหม่ใน Lafcadio Hearn, *Japan : An Interpretation* (Tokyo, Charles E. Tuttle Co., 1959), pp. 481—4.

5. W. Lockwood, *The Economic Development of Japan : Growth and Structural Change* (Princeton, Princeton University Press, expanded edition, 1968), pp. 322—3.

6. MITI, *Gaishi—Kei Kigyo : Sono Jittai to Eikyo* [ธุรกิจที่มีต่างชาติร่วม : ความเป็นจริงและอิทธิพลของธุรกิจเหล่านี้] (Tokyo, Printing Office, Ministry of Finance, 1968), p. 15.

7. Yoshihara Kunio, *Sogo Shosha : the Vanguard of the Japanese Economy* (Tokyo, Oxford University Press, 1982), p. 189.

8. Nippon Koho [กฎหมายเหมืองแร่ของญี่ปุ่น] ปี ค.ศ. 1873.

9. Nakayama Ichiro, *The Industrialization of Japan* (Honolulu, University Press of Hawaii, 1965), p. 38.

10. สำหรับความคิดเห็นนี้ ดู Sakata Yoshio, 'Nihon Kindaika no shuppatsu to Tenkai.' [การ 'ทะยานขึ้น' และการขยายตัวของการทำให้ทันสมัยของญี่ปุ่น] *Jinbun Gakuho*, March 1970.

11. สำหรับการพิจารณาเรื่องนี้มากขึ้นอีก ดู บทที่ 6.

12. จริยธรรมในการทำงานของคนญี่ปุ่นจะพิจารณาในบทที่ 6.

13. สำหรับการพิจารณาเกี่ยวกับวิวัฒนาการของบริษัทการค้าของญี่ปุ่น และบทบาทของบริษัทเหล่านี้ต่อการอุตสาหกรรมดู Yoshihara (1982), บทที่ 5 และ 6.

14. H. Rosovsky, *Capital Formation in Japan* (Glencoe, Illinois, The Free Press, 1961), p. 23.

15. สำหรับบทบาทของรัฐบาลในเศรษฐกิจของประเทศภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ดู P. Trezise, 'Politics, Government, and Economic Growth in Japan', ใน H. Patrick and H. Rosovsky (eds.), *Asia New Giant*. (Washington, The Brookings Institution, 1976)

16. สำหรับการพิจารณาเรื่องนี้ต่อไป ดูบทที่ 6.

17. อาจจะแนะได้ว่า โดยทั่วไปแล้ว ประเทศที่ยิ่งล้าหลังบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐบาลก็ยิ่งมีมากขึ้น ดู A. Gerschenkron, *Economic Backwardness in Historical Perspective*. (Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1962)

18. Dower, ed. (1975), p. 221, และ Lockwood (1968), pp. 505–7.

19. Dower, ed. (1975), p. 154.

20. K. Ohkawa et al., *Prices; Estimates of Long—term Economic Statistics of Japan since 1868* (Tokyo, Toyo Keizai Shinposha, 1967), Vol. 8, p. 12.

21. สำหรับการพิจารณาในรายละเอียดมากขึ้นเกี่ยวกับภาวะเงินเฟ้อ และการเติบโตทางเศรษฐกิจ ดู Harry Johnson, 'Is Inflation the Inevitable Price of Rapid Development or a Retarding Factor in Economic Growth ?', *Malayan Economic Review*, April 1966.

22. สำหรับการพิจารณาประเด็นนี้มากขึ้น ดู R. Mckinnon, 'Monetary Theory and Controlled Flexibility in the Foreign Exchanges', *Essays in International Finance* (Department of Economics, Princeton Universtiy, April 1971), No. 84.

บทที่ 3

การค้าและการพัฒนา

การพัฒนาของญี่ปุ่นไม่ได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว การค้าระหว่างประเทศมีส่วนเกี่ยวพันกับการพัฒนาอย่างแยกไม่ออก แท้จริงแล้วก็ยากที่จะเข้าใจได้ว่า ถ้าปราศจากการค้ามาตรฐานการครองชีพที่สูงซึ่งประเทศญี่ปุ่นกำลังชื่นชมอยู่ทุกวันนี้จะสามารถรักษาไว้ได้อย่างไร ในบทนี้จะเริ่มต้นด้วยการพิจารณาการค้าในฐานะที่เป็นแง่มุมหนึ่งของการพัฒนาก่อน และพูดถึงรูปแบบของการค้าและการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบเหล่านี้ แล้วจึงพิจารณาผลกระทบของการค้าต่อการพัฒนา บทที่ 1 ได้มองดูการพัฒนาของญี่ปุ่นจากแนวประวัติศาสตร์ และบทที่ 2 จากด้านเปรียบเทียบระหว่างประเทศ บทนี้จะมองดูการพัฒนาของญี่ปุ่นจากอีกแง่มุมหนึ่งคือ จากการค้าระหว่างประเทศ

การขยายตัวทางการค้า

สมัย*โตกุงาวะ*เป็นช่วงที่ค่อนข้างจะโดดเดี่ยว การค้าระหว่างประเทศที่มีอยู่ก็คือค้ากับชาวดัทช์และชาวจีน โดยผ่านท่าเรือนางาซากิ และกับชาวเกาหลีแห่งเกาะ*จีชิม่า* ซึ่งตั้งอยู่ในช่องแคบเกาหลีเท่านั้น มูลค่าทางการค้ามีจำกัดและไม่มาก และมีอิทธิพลเพียงเล็กน้อยต่อเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ดังนั้นช่วงเวลาจากกลางคริสต์ศตวรรษที่ 17 ถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นช่วงเวลาแห่งการอยู่อย่างโดดเดี่ยวโดยแท้จริง

การเปลี่ยนแปลงที่น่าพิศวงในนโยบายการค้าระหว่างประเทศเกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1854 เมื่อพลเรือจัตวา Matthew C. Perry จากอเมริกาได้มา

คุกคามที่จะปิดล้อมเมือง*เอโด้* และบังคับให้โชกุนลงนามในสนธิสัญญาแห่ง*คานางาว่า* สนธิสัญญานี้เรียกร้องให้ญี่ปุ่นต้องเปิดเมืองท่าสองแห่งให้แก่เรืออเมริกัน เพื่อจัดหาอาหาร และต้องให้การดูแลอย่างดีแก่กลาสีอเมริกันที่เรืออับปางและต้องอนุญาตให้ตัวแทนกงศุลอเมริกันอาศัยอยู่ในประเทศญี่ปุ่น แต่มหาอำนาจตะวันตกก็ยังไม่ประสบความสำเร็จในการเปิดการค้ากับประเทศญี่ปุ่นจนกระทั่งถึงปี ค.ศ. 1859 หนึ่งปีก่อนหน้านั้นโชกุน*โตกุงาวะ*ได้ถูกชักจูงโดยเอกอัครราชทูตอเมริกันคนแรก Townsend Harris ให้ลงนามในสนธิสัญญาทางการพาณิชย์กับประเทศตะวันตก สนธิสัญญานี้เป็นที่รู้จักดีในญี่ปุ่นว่าเป็น 'สนธิสัญญากับห้าชาติ' (Treaties with Five Nations)

ในสองสามปีแรกของทศวรรษ 1860 การส่งออกเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว สินค้าที่เป็นที่นิยมซื้อมากที่สุดของพ่อค้าชาวตะวันตกคือ ไหม แต่ความยากลำบากในการเพิ่มอุปทานของไหม ประกอบกับปัจจัยทางการเมืองหลายประการ[1] ทำให้การส่งออกไม่เพิ่มขึ้นในปีท้าย ๆ ของสมัย*โตกุงาวะ* การขยายตัวทางการค้าจึงไม่ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในเศรษฐกิจของญี่ปุ่นจนกระทั่งถึงตอนต้น ๆ ของสมัย*เมจิ*

ดังจะเห็นได้จากตารางที่ 3 การขยายตัวทางการค้าได้เจริญขึ้นอย่างมากในช่วงต่อมา จากกลางทศวรรษ 1870 ถึงกลางทศวรรษ 1930 ทั้งการส่งออกและการนำเข้าเพิ่มขึ้นราวร้อยละ 7 ต่อปี อัตรานี้เพิ่มขึ้นสองหรือสามเท่าของอัตราการขยายตัวทางการค้าของโลกในช่วงเวลาเดียวกัน จากปลายทศวรรษ 1930 ถึงกลางทศวรรษ 1940 ผลของสงครามโลกครั้งที่สองทำให้การค้าลดลงมาอย่างรวดเร็ว ในปีหลังสงครามเมื่อเศรษฐกิจของประเทศญี่ปุ่นฟื้นตัวขึ้นจากการถูกทำลายและการหยุดดำเนินการในช่วงเวลาสงคราม การค้าก็ขยายตัวอีก แต่กระนั้นก็ยังไม่สามารถจะบรรลุถึงการค้า

ในระดับเดียวกับตอนก่อนสงครามอีกจนกระทั่งปลายทศวรรษ 1950 ประเด็นนี้ ควรจะเปรียบเทียบกับการฟื้นตัวของตัวบ่งชี้ทางเศรษฐกิจตัวอื่น ๆ (เช่น การผลิตทางอุตสาหกรรม การผลิตทางเกษตรกรรม และรายได้ต่อหัว) ซึ่งได้ฟื้นคืนสู่ระดับก่อนสงครามในตอนต้น ๆ ทศวรรษ 1950

การฟื้นตัวล่าช้าของการค้าเกิดจากความยุ่งยากที่ญี่ปุ่นประสบในการส่งออก ไหมซึ่งเป็นสินค้าออกที่สำคัญก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ได้สูญเสียความสำคัญเพราะการเกิดขึ้นของไนล่อน สิ่งทอฝ้าย ซึ่งเป็นสินค้าขาออกที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งในช่วงก่อนสงคราม เผชิญกับข้อกีดกันทางการค้าซึ่งตั้งขึ้นโดยประเทศที่เกิดใหม่ซึ่งได้ตัดสินใจที่จะทำประเทศให้เป็นอุตสาหกรรม โดยการผลิตทดแทนการนำเข้า ประเทศจีนซึ่งเป็นตลาดสำคัญตอนก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ได้กลายเป็นประเทศคอมมิวนิสต์และจำกัดการค้ากับประเทศทุนนิยม ทั้ง ๆ ที่มีความยากลำบากเหล่านี้แต่ประเทศญี่ปุ่นก็ประสบความสำเร็จในการสร้างตลาดใหม่ ๆ และส่งสินค้าออกใหม่ ๆ ได้ในปลายทศวรรษ 1950 ในทศวรรษถัดมาการขยายตัวของการส่งออกยังคงเพิ่มขึ้นในอัตราร้อยละ 17 ต่อปี และมูลค่าของการส่งออกก็เพิ่มขึ้นราว 5 เท่า การขยายตัวอย่างรวดเร็วของการส่งออกนี้ยังคงมีต่อมาจนกระทั่งเกิดวิกฤติการณ์น้ำมันในตอนปลายปี ค.ศ. 1973 ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองการนำเข้าได้ถูกจำกัดในตอนแรก ๆ ด้วยการขาดแคลนเงินตราต่างประเทศ แต่เมื่อการส่งออกเพิ่มขึ้น ข้อจำกัดนี้ค่อยผ่อนคลายลง และการนำเข้าก็เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในระหว่างช่วงเวลาเดียวกัน

การที่การส่งออกเพิ่มขึ้นได้อย่างรวดเร็วเป็นระยะเวลานาน ก็เพราะว่าได้มีการสร้างสินค้าส่งออกชนิดใหม่ ๆ ก่อนที่สินค้าชนิดเก่าจะเริ่มเสื่อมลง รูปแบบนี้ได้แสดงอยู่ในรูปที่ 1 ในตอนแรกญี่ปุ่นส่งออกไหมซึ่งเป็น

ตารางที่ 3

ดัชนีปริมาณการส่งออกและการนำเข้า อัตราแลกเปลี่ยนสินค้า

และอัตราส่วนของการส่งออกและการนำเข้าต่อ GNP

	ดัชนีปริมาณการส่งออก	ดัชนีปริมาณการนำเข้า	อัตราแลกเปลี่ยนสินค้า	การส่งออก/รายได้ประชาชาติ	การนำเข้า/รายได้ประชาชาติ
1873–7	1.4	1.6	111.3	4.5	5.1
1878–82	2.0	2.4	129.2	4.2	4.6
1883–7	2.8	2.6	137.9	5.0	3.9
1888–92	4.5	4.9	131.3	6.3	6.1
1893–7	5.7	7.9	135.4	7.4	8.6
1898–1902	8.4	11.8	134.8	11.8	12.3
1903–7	11.6	16.4	144.9	13.2	15.3
1908–12	15.5	17.7	125.2	13.3	14.4
1913–17	26.1	21.5	110.0	20.2	16.9
1918–22	26.8	31.2	112.2	17.3	19.0
1923–7	32.2	43.4	121.3	16.9	21.2

ตารางที่ 3 (ต่อ)

	ดัชนีปริมาณการส่งออก	ดัชนีปริมาณการนำเข้า	อัตราแลกเปลี่ยนสินค้า	การส่งออก/รายได้ประชาชาติ	การนำเข้า/รายได้ประชาชาติ
1928–32	44.4	45.2	104.2	16.5	18.1
1933–7	73.5	53.0	76.1	21.6	22.9
1948–52	19.2	22.8	82.7	7.1	11.1
1953–7	50.2	56.9	88.4	10.7	15.6
1958–62	99.0	101.1	97.7	12.0	13.6
1963–7	219.3	193.6	96.4	10.9	10.7
1968–72	471–4	367.4	98.6	11.5	9.9
1973–7	801.4	521.7	70.0	12.6	12.2
1978–82	1,130.0	584.3	52.0	13.3	12.8

หมายเหตุ : 1. 1960=100 สำหรับดัชนีปริมาณการส่งออกและการนำเข้า

2. อัตราแลกเปลี่ยนสินค้าหาโดยใช้อัตราส่วนดัชนีราคาส่งออกต่อดัชนีราคานำเข้า ปีฐานสำหรับดัชนีทั้งสองคือ ปี 1960

ที่มา : Economic Planning Agency. *Nihon no Keizai Tokei* [สถิติเศรษฐกิจญี่ปุ่น] Volume 1, and Office of the Prime Minister, *Japan Statistical Yearbook*.

สินค้าขั้นปฐมในแง่ที่ว่าเป็นสินค้าที่ผลิตโดยครอบครัวเกษตรกร ในราว ค.ศ. 1900 ในขณะที่การส่งออกไหมกำลังขยายตัว ประเทศญี่ปุ่นก็สามารถผลิตสิ่งทอเพื่อทดแทนการนำเข้าได้สำเร็จ และเริ่มต้นส่งสิ่งทอออกไปขายยังประเทศจีน การเกิดสงครามโลกครั้งที่หนึ่งเหมือนสวรรค์อวยพรให้แก่การส่งออกสิ่งทอของประเทศญี่ปุ่น สหราชอาณาจักรซึ่งเคยเป็นผู้ส่งออกรายสำคัญของสิ่งทอจนกระทั่งถึง ค.ศ. 1914 ถูกบังคับให้ถอนตัวออกจากเอเชียเพราะการหยุดดำเนินการผลิตในเวลาสงคราม และการที่เกาะอังกฤษถูกล้อมโดยกองทัพเรือเยอรมัน ทำให้อังกฤษไม่สามารถจะรักษาเส้นทางส่งออกที่เชื่อมกับเอเชีย สิ่งทอจากญี่ปุ่นจึงเคลื่อนด้วยกำลังแรงเข้าไปในช่องว่างที่เกิดขึ้น ภายหลัง ค.ศ. 1918 สหราชอาณาจักรพยายามที่จะเอาตลาดที่สูญเสียไปกลับคืน แต่ไม่ประสบความสำเร็จมากนัก ตัวอย่างเช่น ในตลาดประเทศจีน ญี่ปุ่นทำให้ฐานะของตนเองมั่นคงขึ้น และสามารถกีดกั้นการกลับเข้ามาใหม่ของสหราชอาณาจักร สหราชอาณาจักรประสบความสำเร็จมากกว่าในเอเชียอาคเนย์ และอินเดีย แต่ถึงแม้ที่นั่น สิ่งทอญี่ปุ่นก็ผ่าเข้าไปได้มากขึ้นในปลายทศวรรษ 1920 และ 1930 ในราว ค.ศ. 1930 การส่งออกสิ่งทอก็เลยหน้าการส่งออกไหมเป็นครั้งแรก และได้กลายเป็นตัวนำเงินตราต่างประเทศที่สำคัญ

ต่อมาไม่ช้าสินค้าอุตสาหกรรมเบาอื่น ๆ อีกหลายอย่างก็ได้เข้ามาร่วมกับสิ่งทอและสินค้าเหล่านี้รวมกันได้ประกอบขึ้นเป็นวงจรผลิตภัณฑ์ครั้งที่สอง ในรูปที่ 1 (ค.ศ. 1900–60) หลังจากที่ถูกการส่งออกสิ่งทอเลยหน้าไปแล้ว การส่งออกไหมก็ลดลงอย่างรวดเร็วเพราะการเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในตะวันตก และเกิดการประดิษฐ์ไนล่อน ผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมเบาได้เข้ามาแทนที่ไหม และมีความสำคัญเพิ่มขึ้นและกลายมาเป็นกำลัง

สำคัญในการส่งออกของประเทศญี่ปุ่นในระหว่างช่วงเวลานี้ เสื้อผ้า สินค้าพลาสติก และสินค้าหัตถกรรมหลายชนิดที่ใช้แรงงานมากได้กลายมาเป็นสินค้าสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปีหลังสงครามโลกครั้งที่สอง สินค้าเหล่านี้ได้ถูกส่งออกไปขายยังสหรัฐอเมริกา และประเทศตะวันตกอื่น ๆ ซึ่งมีต้นทุนแรงงานสูงกว่าญี่ปุ่นอย่างมาก ในช่วงต้น ๆ ของการพัฒนาขั้นนี้ (คือในราวทศวรรษ 1930) วลีที่ว่า 'ทำในประเทศญี่ปุ่น' ได้มีความหมายอย่างเดียวกันกับคำว่าสินค้าด้อยคุณภาพ

รูปที่ 1

การเปลี่ยนแปลงของสินค้าส่งออกนำตามกาลเวลา

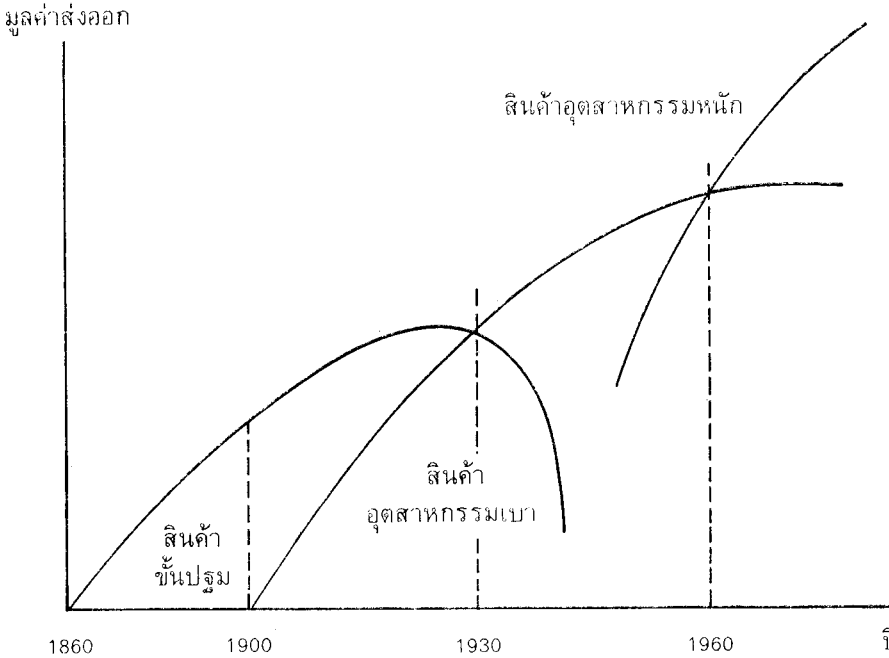

ในราว ค.ศ. 1960 การส่งออกของผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมหนักได้เลยหน้าการส่งออกของผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมเบา ดังที่ได้กล่าวมาแล้วใน

บทที่ 1 เมื่อประเทศญี่ปุ่นได้พัฒนามากขึ้น อุตสาหกรรมหนักได้กลายเป็นอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญเพิ่มขึ้น และได้กลายเป็นอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดในทศวรรษ1930 เมื่อรัฐบาลได้ตั้งใจเข้ามาให้ความอุปถัมภ์แผนพัฒนาอุตสาหกรรมหนัก เพื่อเป็นการเตรียมตัวสำหรับสงครามที่ใกล้เข้ามา การผลักดันสู่อุตสาหกรรมหนักยิ่งทวีมากขึ้นในระหว่างปีของสงครามโลกครั้งที่สอง ได้มีการแก้ไขความไม่สมดุลทางอุตสาหกรรมเมื่อมีการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจภายหลังสงคราม แต่อุตสาหกรรมหนักยังคงได้รับความสำคัญอย่างมาก ภายใต้การคุ้มครองและการให้ความช่วยเหลือทางการเงินของรัฐบาล อุตสาหกรรมหนักได้ขยายการผลิต และในที่สุดก็กลายมาเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมการผลิตของญี่ปุ่น

เป็นเวลาหลายปีที่อุตสาหกรรมหนักมีความสำคัญมากที่สุดในตลาดภายใน แต่ในปลายทศวรรษ 1950 อุตสาหกรรมนี้ได้เริ่มสร้างตัวเองขึ้นมาเป็นอุตสาหกรรมส่งออก เหล็กกล้าและเรือได้เป็นสินค้าออกที่สำคัญอย่างแรก ตามด้วยผลิตภัณฑ์ไฟฟ้า วิทยุทรานซิสเตอร์เป็นผลิตภัณฑ์ไฟฟ้าอย่างแรกที่มีการส่งออก ตามมาด้วยเครื่องบันทึกเทป และโทรทัศน์ขาวดำในตอนต้นทศวรรษ1960 และโทรทัศน์สีในตอนปลายทศวรรษนั้น การเติบโตของการส่งออกผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมหนักยิ่งเพิ่มทวีขึ้นเมื่อรถยนต์และใยสังเคราะห์ได้เข้าร่วมอยู่ในรายการสินค้าส่งออกสำคัญในครึ่งหลังของทศวรรษ 1960 ส่วนแบ่งของผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมหนักในยอดรวมการส่งออกได้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 50 ใน ค.ศ. 1960 เป็นร้อยละ 65 ใน ค.ศ. 1965 เป็นร้อยละ 76 ใน ค.ศ. 1970 และเกินกว่าร้อยละ 90 ใน ค.ศ. 1983

ส่วนประกอบของผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมหนักได้เปลี่ยนไปในระหว่างทศวรรษ 1970 โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากวิกฤติการณ์น้ำมัน เหล็กกล้าซึ่ง

ใช้พลังงานอย่างมากในการผลิตลดความสำคัญลง ในปี ค.ศ. 1970 เหล็กกล้าเป็นสินค้าส่งออกสำคัญคิดเป็นจำนวนราวร้อยละ 15 ของยอดรวมการส่งออก แต่ในปี ค.ศ. 1983 ส่วนแบ่งของเหล็กกล้าลดลงจนต่ำกว่าร้อยละ 9 รถยนต์ได้เข้ามาแทนที่เหล็กกล้าในฐานะสินค้าส่งออกที่สำคัญ ในช่วงปี ค.ศ. 1970–83 ส่วนแบ่งของรถยนต์เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 7 เป็นร้อยละ 18 การส่งออกของเครื่องบันทึกเทปโทรทัศน์ และเซมิคอนดัคเตอร์ก็เพิ่มขึ้นด้วย การส่งออกของเครื่องจักรและอุปกรณ์ก็เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 45 เป็นร้อยละ 68 ของการส่งออกทั้งหมดในเวลาเดียวกัน

ในขณะที่ส่วนประกอบของการส่งออกของประเทศญี่ปุ่นเปลี่ยนไปดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ทิศทางของการส่งออกก็เปลี่ยนไปด้วยเช่นกัน ในช่วงแรก (ค.ศ. 1860 – 1900) สินค้าออกของญี่ปุ่นส่วนมากส่งไปยังประเทศตะวันตก ในช่วงเวลานี้ญี่ปุ่นส่งไหมและสินค้าขั้นปฐมอื่น ๆ ไปยังตะวันตก ในช่วงที่สอง (ค.ศ. 1900–1930) ประเทศที่กำลังพัฒนา โดยเฉพาะประเทศจีนได้กลายเป็นตลาดสำคัญของญี่ปุ่น ในขณะที่สินค้าขั้นปฐมที่ส่งออกไปยังตะวันตกยังทำต่อไป ตั้งแต่ช่วงที่สองเป็นต้นมา ไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากมายในทิศทางของการส่งออก ถึงแม้ว่าส่วนแบ่งของการส่งออกที่ส่งไปยังตะวันตกต่อการส่งออกทั้งหมดจะผันผวน (ตัวอย่างเช่น ส่วนแบ่งนี้ลดลงในทศวรรษ 1930 ขณะที่ประเทศญี่ปุ่นเริ่มแยกตัวออกจากฝ่ายตะวันตก และสูงขึ้นในทศวรรษ 1950 และ 1960 เมื่อประเทศญี่ปุ่นมุ่งกระตุ้นสินค้าออกไปยังประเทศที่มีรายได้สูง)

ในขณะที่ส่วนประกอบและทิศทางของการส่งออกเปลี่ยนไป การเปลี่ยนแปลงที่คล้ายคลึงกันเกิดขึ้นในการนำเข้าด้วยเหมือนกัน การนำเข้าสินค้าเพื่อการบริโภคมีความสำคัญในช่วงแรก แต่ก็สูญเสียความสำคัญเมื่อ

การผลิตสินค้าบริโภคภายใน (โดยเฉพาะสิ่งทอ) เพิ่มขึ้น ในช่วงที่สองและในช่วงที่สาม (ค.ศ. 1930–50) สินค้าขั้นกลาง สินค้าทุน และสินค้าขั้นปฐม (ฝ้าย แร่เหล็ก และอาหาร) กลายเป็นการนำเข้าที่สำคัญของญี่ปุ่น แล้วในช่วงที่สี่ (ค.ศ. 1960 จนถึงปัจจุบัน) เมื่ออุตสาหกรรมหนักมีความสำคัญสูง สินค้าขั้นปฐมเพียงอย่างเดียวกลายมาเป็นการนำเข้าที่สำคัญของญี่ปุ่น มีทางเป็นไปได้ว่าในช่วงต่อไป (นั่นคือช่วงที่ห้า) สินค้าขั้นปฐมจะมีความสำคัญน้อยลง เมื่อประเทศญี่ปุ่นจดจ่ออยู่กับอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีมาก และผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมเบาก็จะมีความสำคัญมากขึ้น ในปัจจุบันมีการนำเข้าสินค้าอุตสาหกรรมเบามาจากเกาหลี ไต้หวัน และประเทศที่กำลังพัฒนาอื่น ๆ แต่เมื่อเปรียบเทียบกับสินค้าขั้นปฐม ยังมีสัดส่วนน้อยเมื่อเทียบกับการนำเข้าทั้งหมด

ในขณะที่ส่วนประกอบของการนำเข้าเปลี่ยนไป แหล่งของการนำเข้าก็เปลี่ยนไปด้วย สหราชอาณาจักรซึ่งเคยเป็นผู้ผลิตสิ่งทอที่สำคัญในสมัย*เมจิ* ได้สูญเสียความสำคัญโดยเปรียบเทียบเมื่อการนำเข้าสิ่งทอได้ถูกแทนที่ด้วยการผลิตภายในเมื่อต้นทศวรรษ 1900 ในทางตรงกันข้ามสหรัฐอเมริกาได้กลายเป็นผู้ผลิตทั้งสินค้าขั้นปฐมและสินค้าประเภททุนที่สำคัญในปีหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ประเทศที่กำลังพัฒนาซึ่งครอบครองทรัพยากรธรรมชาติมีความสำคัญขึ้นมา โดยเฉพาะภายหลังปี ค.ศ. 1960 เมื่อสินค้าขั้นปฐมมีความสำคัญเพิ่มขึ้นในการนำเข้าของญี่ปุ่นในรอบสิบปีจวบจนกระทั่งถึงเวลาที่กำลังเขียนอยู่นี้ ประเทศเหล่านี้ได้กลายมาเป็นแหล่งสำคัญในการนำเข้ามากยิ่งขึ้น ในขณะที่ส่วนแบ่งของสหรัฐอเมริกาได้ลดลง

แนวโน้มของการส่งออกและการนำเข้าเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับต่างประเทศ ในช่วงแรก (ค.ศ. 1860–ค.ศ. 1900)

ญี่ปุ่นนำเข้าสินค้าบริโภคจากตะวันตก และส่งออกสินค้าขั้นปฐมกลับไปยังตะวันตก โดยทั่วไปความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับประเทศตะวันตกมีลักษณะเสริมกัน แต่ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับดินแดนที่กำลังพัฒนาเป็นไปในลักษณะทดแทนกัน ทั้งนี้เพราะโครงสร้างทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น และประเทศที่กำลังพัฒนามีความคล้ายคลึงกันโดยมูลฐาน ในช่วงที่สองและช่วงที่สาม (ค.ศ. 1900–60) ความสัมพันธ์ของญี่ปุ่นกับประเทศตะวันตก ได้กลายเป็นทั้งเสริมกันและแข่งขันกัน ที่มีลักษณะเสริมกันคือ ในแง่ที่ว่าญี่ปุ่นส่งออกสินค้าขั้นปฐม และสินค้าอุตสาหกรรมเบาไปยังตะวันตก และนำเข้าสินค้าประเภททุน และสินค้ากึ่งสำเร็จรูปจากตะวันตก ที่ว่าแข่งขันกันก็คือ ญี่ปุ่นแข่งกับประเทศตะวันตก (โดยเฉพาะสหราชอาณาจักร) ในการขายสิ่งทอและสินค้าอุตสาหกรรมเบาอื่น ๆ ความสัมพันธ์ของญี่ปุ่นกับประเทศที่กำลังพัฒนาได้กลายมามีลักษณะเสริมกันในระหว่างช่วงที่สองและช่วงที่สาม เพราะว่าญี่ปุ่นได้ส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมไปยังประเทศเหล่านั้นและนำเข้าสินค้าขั้นปฐมจากดินแดนเหล่านั้น ส่วนประกอบของการส่งออกของประเทศญี่ปุ่นไปยังที่กำลังพัฒนาเปลี่ยนไปตามกาลเวลา สินค้าบริโภคซึ่งเคยมีความสำคัญมากในตอนต้น ได้หลีกทางให้สินค้าอุตสาหกรรมหนักเมื่อประเทศเหล่านี้ได้เริ่มทำการอุตสาหกรรม โดยใช้นโยบายการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้าสำหรับสินค้าบริโภค

ในช่วงที่สี่ (ค.ศ. 1960 จนถึงปัจจุบัน) ความสัมพันธ์ของญี่ปุ่นกับประเทศที่กำลังพัฒนายังคงไม่เปลี่ยนแปลง ความสัมพันธ์กับประเทศตะวันตกได้เป็นไปในทางแข่งขันกันมากขึ้น ผลจากการสะสมทุนที่มากขึ้นสัดส่วนของปัจจัยการผลิต[2] ในประเทศญี่ปุ่นกลายเป็นคล้ายคลึงกับของประเทศตะวันตก สิ่งที่ตามมาก็คือ การส่งออกของสินค้าอุตสาหกรรมเบาได้ลด

ความสำคัญลง สินค้าอุตสาหกรรมหนักซึ่งแทนที่สินค้าอุตสาหกรรมเบาก็เป็นสินค้าประเภทเดียวกับที่ประเทศตะวันตกมีความสนใจ ความตึงเครียดบนความสัมพันธ์เช่นนี้จะผ่อนคลายลงได้ ถ้า (เช่นในกรณีของสหรัฐอเมริกา) ประเทศตะวันตกสามารถส่งออกสินค้าขั้นปฐม หรือถ้ารายได้ในประเทศทั้งสองสูงขึ้นค่อนข้างเร็ว แต่สถานการณ์ก็เลวลงในทศวรรษที่ผ่านมา เนื่องจากญี่ปุ่นต้องชดเชยการขาดดุลการค้ากับกลุ่มประเทศ OPEC ด้วยการเกินดุลการค้ากับประเทศตะวันตก ความขัดแย้งที่ประเทศญี่ปุ่นก่อขึ้นทุกวันนี้ในเรื่องการค้ากับประเทศตะวันตก จะเข้าใจได้ดีที่สุดภายในกรอบนี้[3]

แบบจำลองการค้า

รูปแบบของการค้าของญี่ปุ่นสลับซับซ้อนมากจนจำเป็นต้องหันมาใช้ทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศอธิบาย แบบจำลองการค้าในอดีตได้สร้างขึ้นมาโดยใช้ข้อสมมติที่ค่อนข้างง่าย แต่กระนั้นก็สามารถชี้ให้เห็นลักษณะสำคัญบางอย่างของรูปแบบการค้าของญี่ปุ่น ซึ่งอาจจะผ่านไปโดยไม่เป็นที่สังเกต ในตอนนี้จะอธิบายแบบจำลองการค้าสำคัญ ๆ สามแบบอย่างง่าย ๆ เท่าที่จะทำได้ ต่อไปจะพูดถึงการนำแบบจำลองเหล่านี้มาใช้อธิบายรูปแบบการค้าของญี่ปุ่น[4]

แบบจำลองแรก คือ แบบจำลองของ Ricardo แบบจำลองนี้สมมติว่าแรงงานเป็นปัจจัยการผลิตเพียงอย่างเดียว และมีสินค้าเพียงสองอย่างกับมีเพียงสองประเทศในโลก อัตราส่วนของราคาสินค้าสองอย่างถูกกำหนดขึ้นจากผลิตภาพของแรงงาน (labour productivity) โดยเปรียบเทียบ คือ อัตราส่วนของผลิตภาพของแรงงานในการผลิตสินค้าชนิดหนึ่งต่อผลิตภาพ

ของแรงงานในการผลิตสินค้าอีกชนิดหนึ่ง ถ้าอัตราส่วนของราคาของประเทศหนึ่งแตกต่างจากอัตราส่วนของราคาของอีกประเทศหนึ่ง การค้าระหว่างสองประเทศจะเกิดขึ้นได้ ประเทศแรกจะส่งออกสินค้าที่มีผลิตภาพของแรงงานสูงกว่าโดยเปรียบเทียบ (คือสินค้าซึ่งประเทศนั้นมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ) และสั่งเข้าสินค้าซึ่งมีผลิตภาพแรงงานต่ำกว่าโดยเปรียบเทียบ สินค้าที่ส่งออกโดยประเทศแรกก็เป็นสินค้าที่ประเทศที่สองสั่งเข้า และก็เป็นไปในทางกลับกันด้วย

แบบจำลองอีกแบบหนึ่งเป็นแบบจำลองของ Heckscher–Ohlin ซึ่งสร้างขึ้นโดยใช้ข้อสมมติมูลฐาน 3 ประการคือ (ก) มีปัจจัยการผลิตสองชนิด (แรงงานและทุน) (ข) มีสินค้าเพียงสองอย่างและมีประเทศเพียงสองประเทศในโลก และ (ค) เทคโนโลยีการผลิตเหมือนกันทั้งสองประเทศ แบบจำลองนี้พยากรณ์ว่า เมื่อการค้าเกิดขึ้น ประเทศซึ่งมีปัจจัยทุนจำนวนมากโดยเปรียบเทียบ (นั่นคือ มากเมื่อเทียบกับปัจจัยทุนที่มีอยู่ในประเทศที่สอง) ก็จะส่งสินค้าซึ่งผลิตโดยใช้ปัจจัยทุนมากเป็นสินค้าออก และประเทศที่มีแรงงานค่อนข้างมากโดยเปรียบเทียบก็จะส่งสินค้าที่ผลิตโดยใช้แรงงานมากเป็นสินค้าออก ปัจจัยการผลิตสองอย่างที่มักจะพูดถึงในแบบจำลองนี้ คือ ปัจจัยทุนและปัจจัยแรงงาน แต่อาจจะเป็นปัจจัยสองอย่างไหนก็ได้ ตัวอย่างเช่น อาจจะเป็นปัจจัยที่ไม่สามารถผลิตเพิ่มขึ้นได้อีก (เช่น ที่ดินรวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ) และปัจจัยที่ผลิตเพิ่มขึ้นได้ (ซึ่งบางทีรวมทั้งแรงงานและทุน) แบบจำลองนี้พยากรณ์ว่า ในกรณีเช่นนั้น ประเทศซึ่งมีปัจจัยที่ไม่อาจผลิตเพิ่มขึ้นได้จำนวนมาก ก็จะส่งสินค้าที่ใช้ทรัพยากรค่อนข้างมากเป็นสินค้าออก และประเทศที่มีปัจจัยที่ผลิตเพิ่มขึ้นได้จำนวนมากก็จะส่งสินค้าซึ่งเน้นการใช้ปัจจัยทุนและแรงงานรวมกันมากเป็นสินค้าออก

ผู้ที่ติดใจความสวยงามทางทฤษฎีของแบบจำลองของ Heckscher-Ohlin อาจแย้งได้ว่า ความแตกต่างในเรื่องของเทคโนโลยีสามารถจัดการได้ภายในกรอบของแบบจำลอง โดยพิจารณาให้ความรู้ทางเทคนิคเป็นปัจจัยการผลิตอย่างหนึ่ง ดังนั้น ประเทศอย่างสหรัฐอเมริกาก็จะส่งผลิตภัณฑ์ที่มีเทคโนโลยีก้าวหน้า (ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตด้วยเทคโนโลยีค่อนข้างมาก) เป็นสินค้าออก เพราะว่าประเทศนั้นมีความรู้ทางเทคนิคค่อนข้างเหลือเฟือ การขยายกรอบการวิเคราะห์อย่างนี้อาจจะยืดการตีความของแบบจำลองมากเกินไป ทั้งนี้เพราะแบบจำลองนี้ตั้งข้อสมมติ โดยไม่มีเงื่อนไขว่า ประเทศทั้งสองมีระดับเทคโนโลยีเท่ากัน น่าจะเป็นการสมเหตุสมผลมากกว่าที่จะนำเอาแบบจำลอง 'ช่องว่างทางเทคโนโลยี' ซึ่งสมมติว่ามีความแตกต่างทางเทคโนโลยีอย่างเห็นได้ชัดแจ้งระหว่างสองประเทศ ตามทฤษฎีหรือแบบจำลองนี้เหตุผลที่สหรัฐอเมริกาส่งออกสินค้าประเภทเครื่องบิน Semiconductor ที่มีคุณภาพสูง คอมพิวเตอร์ และอื่น ๆ ก็เพราะว่าบริษัทอเมริกันได้ครอบครองเทคโนโลยีใหม่ที่บริษัทในประเทศอื่น ๆ ไม่รู้ ช่องว่างทางเทคโนโลยีอาจจะชั่วคราว แต่ก็อาจจะมีมาด้วยเหตุผลสองประการ เทคโนโลยีใหม่นี้อาจมีการจดทะเบียนหรือมีตลาดขนาดเล็กภายในประเทศสำหรับผลิตภัณฑ์ใหม่อาจจะเป็นการยากลำบากสำหรับประเทศที่มีความก้าวหน้าน้อยกว่า ที่จะเริ่มต้นทำการผลิตขนาดใหญ่มาก และหาเทคโนโลยีใหม่ที่เกี่ยวข้องในการผลิตมาใช้

น่าเสียดายที่ว่าไม่มีแบบจำลองใดในสามแบบที่กล่าวมาเพียงพอที่จะใช้อธิบายรูปแบบทางการค้าของประเทศญี่ปุ่น แบบจำลองช่องว่างทางเทคโนโลยีใช้อธิบายค่อนข้างดีเกี่ยวกับการสั่งเข้าของญี่ปุ่นในสินค้าจำพวกเครื่องบิน คอมพิวเตอร์ และอุปกรณ์การสื่อสาร แต่ก็ให้คำอธิบายที่ยังใช้ไม่ได้เกี่ยว

กับการสั่งเข้าสินค้าขั้นปฐม เกี่ยวกับเรื่องนี้ แบบจำลองของ Heckscher–Ohlin ให้คำอธิบายที่ดีกว่า (ถ้าที่ดิน–รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติถูกพิจารณาว่าเป็นปัจจัยการผลิต) แบบจำลองของ Heckscher–Ohlin ก็ใช้อธิบายในเรื่องการนำเข้าเสื้อผ้า ของเล่นเด็ก และสินค้าอุตสาหกรรมเบาอื่น ๆ ภายหลังปี ค.ศ. 1960 ได้ดีอีกด้วย เมื่อสัดส่วนของปัจจัยการผลิตในประเทศญี่ปุ่นได้เปลี่ยนแปลงไปในทางเอื้ออำนวยแก่ปัจจัยทุน แต่แบบจำลองนี้ไม่สามารถจะใช้อธิบายการที่ญี่ปุ่นนำเข้าสิ่งทอในตอนต้น ๆ ของยุคสมัยใหม่ (ค.ศ. 1860–1900) ซึ่งเป็นช่วงที่แรงงานมีเหลือเฟือในกรณีเช่นนี้แบบจำลองช่องว่างทางเทคโนโลยีดูจะอธิบายได้ตรงกว่า

ในการอธิบายรูปแบบของการส่งออกของญี่ปุ่น ดูเหมือนจำเป็นต้องใช้วิธีไม่เจาะจงอยู่กับแนวความคิดใดในการประยุกต์แบบจำลองด้วยเช่นกัน การส่งไหมออกของญี่ปุ่นในหกทศวรรษแรกของยุคสมัยใหม่ และการส่งออกเสื้อผ้าและผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมเบาอื่น ๆ ในตอนต้นทศวรรษ 1930 และตอนต้นทศวรรษ 1960 สามารถจะอธิบายได้ด้วยแบบจำลองของ Heckscher–Ohlin ญี่ปุ่นมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการผลิตสินค้าที่ใช้แรงงานมาก เพราะว่าค่าจ้างค่อนข้างต่ำจนกระทั่งเมื่อเร็ว ๆ นี้ การส่งออกสิ่งทอไปยังประเทศจีนและประเทศที่กำลังพัฒนาอื่น ๆ ก่อนสงครามโลกครั้งที่สองก็เกี่ยวโยงกับข้อเท็จจริงที่ว่าญี่ปุ่นมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการผลิตสินค้าที่ใช้แรงงานมาก เมื่อเทียบกับสหราชอาณาจักร (การปั่นด้ายไม่ใช่กิจการที่ใช้แรงงานมาก แต่การทอผ้าเป็นกิจการที่ใช้แรงงานมาก) แต่กระนั้น ประโยชน์ของแบบจำลอง Heckscher–Ohlin ในการอธิบายเรื่องนี้ก็ยังมีจำกัด เพราะว่าสัดส่วนของปัจจัยการผลิตเข้ามามีบทบาทในการ

อธิบายก็ต่อเมื่อหลังจากที่เทคโนโลยีอุตสาหกรรมสิ่งทอของญี่ปุ่นไล่ทันระดับเทคโนโลยีของอังกฤษแล้วเท่านั้น

การส่งออกผลิตภัณฑ์ไฟฟ้าสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาในการอธิบายที่คล้ายคลึงกัน เหตุผลที่ประเทศญี่ปุ่นสามารถส่งออกผลิตภัณฑ์ไฟฟ้าสำหรับผู้บริโภคหลายชนิดในปลายทศวรรษ 1950 และตอนต้นทศวรรษ 1960 เพราะกระบวนการผลิตเป็นแบบใช้แรงงานมาก ญี่ปุ่นมีระดับของเทคโนโลยีที่จำเป็นแก่การผลิตสินค้าไฟฟ้าสำหรับผู้บริโภค และการที่มีค่าจ้างต่ำก็ทำให้ญี่ปุ่นมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการผลิตสิ่งนั้นเหนือกว่าสหรัฐ-อเมริกา และประเทศที่มีค่าจ้างสูงอื่น ๆ แต่เมื่อ ฮ่องกง ไต้หวัน เกาหลี และสิงคโปร์ไล่ทันญี่ปุ่นในเรื่องเทคโนโลยี ญี่ปุ่นก็สูญเสียความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการผลิตวิทยุทรานซิสเตอร์ โทรทัศน์ขาว–ดำ และสินค้าไฟฟ้าสำหรับผู้บริโภคอื่น ๆ ที่ค่อนข้างจะไม่ยุ่งยากในการผลิต ประโยชน์ของแบบจำลอง Heckscher–Ohlin ในการอธิบายการส่งออกของสินค้าเครื่องไฟฟ้าเหล่านั้นมีจำกัด ตราบเท่าที่ยังมีช่องว่างทางเทคโนโลยีระหว่างญี่ปุ่นและคู่แข่งขันชาวเอเชีย ทันทีที่ช่องว่างนี้ปิดลง แบบจำลองนี้จะเป็นประโยชน์ในการอธิบายการลดลงของการส่งออกของญี่ปุ่นในผลิตภัณฑ์เครื่องไฟฟ้า

ทั้งแบบจำลองของ Heckscher–Ohlin และแบบจำลองช่องว่างระหว่างเทคโนโลยีไม่ได้ให้คำอธิบายที่น่าพอใจเกี่ยวกับการเกิดขึ้นของการส่งออกของเหล็กกล้า เครื่องรับโทรทัศน์สี และรถยนต์ในทศวรรษ 1960 การผลิตสินค้าเหล่านี้ไม่ใช้แรงงานมาก (โดยทั่วไป การผลิตนี้ใช้เทคนิคที่ใช้ปัจจัยทุนมาก) โดยที่เราไม่อาจแย้งได้ว่าไป ญี่ปุ่นมีปัจจัยทุนมากมายกว่าประเทศตะวันตกซึ่งเป็นแหล่งที่ญี่ปุ่นส่งสินค้าออกจำนวนมากไป แบบจำลอง

ของ Heckscher–Ohlin จึงไม่อาจใช้ได้ แบบจำลองช่องว่างทางเทคโนโลยีก็ใช้ไม่ได้เหมือนกัน เพราะเป็นการยากที่จะแย้งว่าญี่ปุ่นมีความรู้ทางเทคโนโลยีก้าวหน้ามากกว่าในการผลิตสินค้าเหล่านี้ สินค้าเหล่านี้เป็นสินค้าที่ค่อนข้างเก่า และระดับเทคโนโลยีที่ต้องใช้ในการผลิตก็เป็นที่รู้กันในบรรดาประเทศอุตสาหกรรมทั้งหลาย

คำอธิบายที่น่าจะเป็นไปได้สำหรับการส่งออกของญี่ปุ่นในสินค้าเหล็กกล้า เครื่องรับโทรทัศน์สีและรถยนต์ดูเหมือนจะอยู่ที่ว่าชาวญี่ปุ่นมีผลิตภาพในการผลิตสินค้าเหล่านี้สูงกว่าแรงงานในประเทศอื่นๆ เท่านั้น และดังนั้นแบบจำลองของริคาร์โดจึงใช้ได้ ถ้าจะมีใครแย้งว่า ข้อสมมติของ Ricardo มีว่า แรงงานเป็นปัจจัยการผลิตแต่เพียงอย่างเดียว เราอาจพิจารณาปัจจัยการผลิตโดยการสร้างดัชนีปัจจัยการผลิตรวมจากปัจจัยแรงงานและทุน และแบบจำลองนี้ก็อาจจะช่วยไว้ได้โดยใช้ผลิตภาพปัจจัยทั้งหมด (ผลิตภาพของปัจจัยรวม) แทนที่การใช้ผลิตภาพของแรงงาน

แต่มีข้อยุ่งยากร้ายแรงเกิดขึ้นเกี่ยวกับแบบจำลองของ Ricardo เหตุผลที่ใช้ในการอธิบายรูปแบบการค้าโดยแบบจำลองของ Heckscher–Ohlin หรือแบบจำลองช่องว่างของเทคโนโลยีค่อนข้างจะตรงไปตรงมา แต่ลักษณะของการใช้เหตุผลแตกต่างกันมากกับแบบจำลองของ Ricarsdo ตัวอย่างเช่น ตามแบบจำลองนี้ผลิตภาพในการผลิตเหล็กกล้าคงจะต้องสูง เพราะว่าเหล็กกล้าเป็นสินค้าออกที่สำคัญ การอ้างเหตุผลเช่นนี้กลับกันกับลำดับของเหตุการณ์อย่างมีเหตุผลโดยชัดแจ้ง ถ้าแบบจำลองนี้จะใช้เป็นประโยชน์ในการพยากรณ์รูปแบบการค้าในอนาคต จำเป็นจะต้องรู้ล่วงหน้าว่าผลิตภาพในการผลิตของอุตสาหกรรมเหล็กกล้าของญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นหรือลดลงเมื่อเปรียบเทียบกับที่เป็นอยู่ในประเทศอื่น

ถึงแม้ว่าแนวโน้มของผลิตภาพจะเป็นที่ทราบกัน ปัญหาในการอธิบายก็ยังมีอยู่ เราไม่สามารถหันไปใช้ลักษณะพิเศษประจำชาติ (เช่น จริยธรรมในการทำงานของคนญี่ปุ่น) มาใช้อธิบาย ทั้งนี้เพราะอุตสาหกรรมทั้งหมดไม่ได้มีผลิตภาพเพิ่มขึ้นอย่างเดียวกัน บางแห่งมีผลิตภาพมากกว่าแห่งอื่น สิ่งที่ต้องการคำอธิบายก็คือการเพิ่มขึ้นในผลิตภาพของการผลิตเหล็กกล้า รถยนต์ และเครื่องรับโทรทัศน์สี เปรียบเทียบกับผลิตภาพของอะลูมิเนียม เครื่องใช้ไฟฟ้า (ตู้เย็น เครื่องปรับอากาศ) และทองแดง ถ้าคำถามนี้จะได้รับการจัดการอย่างน่าพอใจ จะต้องมีการศึกษาทัศนะของผู้ประกอบการ ผู้ซึ่งมีบทบาทสำคัญในยุคสร้างตัวควบคู่ไปกับนโยบายรัฐบาล และประวัติศาสตร์อุตสาหกรรม ถึงจุดนี้จำเป็นจะต้องอำลาวงความรู้ทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ที่สวยงามไปก่อน

ถึงแม้ว่าแบบจำลอง Heckscher–Ohlin จะให้คำอธิบายที่ดีเกี่ยวกับการส่งออกเสื้อผ้าและผลิตภัณฑ์ที่ใช้แรงงานค่อนข้างมากในทศวรรษ 1950 และการสั่งเข้าของผลิตภัณฑ์ชนิดเดียวกันในทศวรรษ 1970 แต่ก็เป็นแบบจำลองที่ใช้ไม่ได้ในการที่จะใช้กำหนดเงื่อนไขที่เป็นวิถีทางที่ดีที่สุดสำหรับการพัฒนาการส่งออกของประเทศ ทั้งนี้เพราะนโยบายที่กำหนดขึ้นจะมีลักษณะหยุดนิ่ง ถ้าประเทศใดมีแรงงานเหลือเฟือ แบบจำลองนี้จะแนะนำว่าประเทศนั้นควรเน้นหนักในด้านการผลิตสินค้าที่ใช้แรงงานมาก แต่คำแนะนำนี้ยากที่จะเป็นที่ยอมรับสำหรับประเทศซึ่งต้องการจะสร้างความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมหนัก

ในระหว่างการเตรียมแผนระยะยาวแผนแรกสำหรับเศรษฐกิจของประเทศหลังสงคราม ซึ่งได้ร่างขึ้นในปี ค.ศ. 1949 มีการถกเถียงกันอย่างเผ็ดร้อนในเรื่องที่ว่าอุตสาหกรรมใดควรจะเป็นจุดที่ต้องให้ความสนใจในการ

ส่งออกในอนาคต[5] ปรากฏว่ามีทัศนะที่แสดงออกมาแตกต่างกันสามทัศนะ ทัศนะหนึ่งมีความเห็นมูลฐานที่สอดคล้องกับนโยบายที่กำหนดขึ้นจากทฤษฎีของ Heckscher–Ohlin กล่าวคือเมื่อญี่ปุ่นมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมเบา สินค้าชนิดนั้นควรจะเป็นแกนกลางในการส่งออกของญี่ปุ่น ทัศนะที่สองนั้นตรงกันข้าม โดยเห็นว่าถึงแม้ญี่ปุ่นจะไม่มีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในสินค้าอุตสาหกรรมหนัก รัฐบาลก็ควรดำเนินมาตรการส่งเสริมอุตสาหกรรมหนัก และสร้างความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในสินค้าอุตสาหกรรมหนักขึ้นมา เพราะว่าอุปสงค์ของสินค้าเหล่านั้นในตลาดโลก คาดได้ว่าจะสูงขึ้นอย่างมากในอนาคต ทัศนะที่สามก็คือเมื่อประเทศญี่ปุ่นขาดแคลนทุนก็ไม่ควรมุ่งในเรื่องการส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมหนัก แต่ควรหันมาทำเครื่องจักรที่ต้องการความประณีตพิถีพิถัน (precision machinery) เป็นสินค้าส่งออกสำคัญในอนาคตแทน

รัฐบาลญี่ปุ่นไม่ได้สร้างความท้อถอยให้แก่อุตสาหกรรมเบา หรืออุตสาหกรรมเครื่องจักรที่ใช้ความประณีต แต่ก็ให้ความสำคัญอันดับสูงสุดในแผนอุตสาหกรรมแก่อุตสาหกรรมหนัก การคุ้มครองและการอุดหนุนที่อุตสาหกรรมหนักได้รับจากรัฐบาลมีส่วนเสริมสร้างความสำเร็จให้แก่อุตสาหกรรมนั้นในประเทศญี่ปุ่นภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ในตอนปลายทศวรรษ 1950 นโยบายนี้เริ่มผลิดอกออกผล และในทศวรรษ 1960 และทศวรรษ 1970 อุตสาหกรรมหนักก็ได้กลายมาเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของญี่ปุ่น แต่กระนั้น ในตอนต้นและกลางทศวรรษ 1950 เมื่อนโยบายพัฒนาอุตสาหกรรมหนักยังไม่รู้ผลแน่นอน รัฐบาลก็ได้รับการติเตียนจากนักทฤษฎีการค้าที่ยึดตำรา ตัวอย่างเช่น นักเศรษฐศาสตร์ตะวันตกมีชื่อผู้หนึ่งได้แย้งว่า รัฐบาลญี่ปุ่นควรหยุดให้การอุดหนุนการผลิตรถยนต์ (ซึ่งเป็น

รายการหนึ่งที่ประเทศญี่ปุ่นไม่มีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ) และจัดสรรทรัพยากรที่ผูกพันในการสร้างรถยนต์เสียใหม่ไปให้แก่อุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานมาก ซึ่งประเทศญี่ปุ่นมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบอยู่ แต่คำวิจารณ์ได้รับการเพิกเฉยและการพัฒนาอุตสาหกรรมหนักก็ได้รับการส่งเสริม เมื่อมองย้อนไปข้างหลัง การตัดสินใจนี้เป็นการตัดสินใจที่ฉลาดซึ่งรัฐบาลสมควรได้รับการชมเชย

แต่นี่ไม่ได้หมายความว่า การพัฒนาอุตสาหกรรมหนักควรได้รับการส่งเสริมโดยไม่คำนึงถึงสัดส่วนของปัจจัยการผลิตอย่างสิ้นเชิง ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ประเทศที่กำลังพัฒนาหลายประเทศได้ดำเนินนโยบายผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้า และเริ่มการผลิตอุตสาหกรรมหนักบางอย่าง แต่ผลงานทางด้านอุตสาหกรรมไม่เป็นที่ประทับใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอุตสาหกรรมหนัก การใช้ประโยชน์เครื่องจักรมีอัตราต่ำ ทั้งนี้เพราะตลาดภายในมีขนาดจำกัด เป็นผลให้ต้นทุนการผลิตมักจะสูงเมื่อเทียบกับมาตรฐานสากล เมื่อเร็ว ๆ นี้มีการประเมินนโยบายอุตสาหกรรมในประเทศที่กำลังพัฒนาอีก และความกระตือรือร้นในเรื่องอุตสาหกรรมหนักซึ่งมีอยู่ทันทีหลังจากสงครามโลกครั้งที่สอง ดูเหมือนว่าจะเหือดหายไปอย่างมาก แต่การหันไปสู่อุตสาหกรรมหนักเป็นสิ่งจำเป็นเมื่อการพัฒนาอุตสาหกรรมได้ดำเนินมาถึงบางขั้นตอน และสามารถจะส่งเสริมได้โดยใช้มาตรการของรัฐบาล แผนอุตสาหกรรมสำหรับประเทศที่กำลังพัฒนาจึงไม่อาจจะพิจารณาโดยดูจากสัดส่วนของปัจจัยการผลิตเท่านั้น กรณีของญี่ปุ่นชี้ให้เห็นว่ารัฐบาลสามารถจะเร่งการเคลื่อนเข้าสู่อุตสาหกรรมหนักได้โดยดำเนินมาตรการที่เหมาะสม แต่ภายใต้ภาวะแวดล้อมอย่างไรและด้วยความเร็วเพียงใด จึงควรให้การส่งเสริมอุตสาหกรรมหนัก ยังเป็นคำถามซึ่งยังไม่อาจ

เข้าใจได้กระจ่าง ถ้ารัฐบาลเข้าไปแทรกแซงเร็วเกินไป หรือมากเกินไป ก็อาจจะมีผลให้ความก้าวหน้าต้องลดช้าลงก็เป็นได้

การค้าและการพัฒนา

ในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างการค้าและการพัฒนา มีทัศนะที่ขัดแย้งกันอยู่ 2 ฝ่าย ฝ่ายที่หนึ่งเห็นว่า การค้าเป็น 'เครื่องมือของการพัฒนา' นั่นก็คือ การขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นสาเหตุให้เกิดการขยายตัวทางการค้า[6] ฝ่ายตรงกันข้ามมีความเห็นว่าการค้านั้นเป็น 'จักรกลของการพัฒนา'[7] ตามแนวความคิดนี้ การขยายตัวทางการค้าไม่ใช่เป็นผลที่เกิดขึ้นตามการขยายตัวทางเศรษฐกิจเฉย ๆ แต่ว่าเป็นแรงผลักดันที่ทำให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจ เมื่อเราตรวจสอบความสัมพันธ์นี้ในเงื่อนไขของประเทศญี่ปุ่นแล้ว ก็เป็นการยากที่จะเห็นด้วยกับทัศนะแรก ไม่ต้องสงสัยว่าการขยายตัวทางการค้าส่วนหนึ่งเป็นผลของการขยายตัวทางเศรษฐกิจ แต่การปฏิเสธว่าการค้าไม่มีบทบาทแข็งขันในการพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่นดูเหมือนจะไม่ถูกต้องนัก

การค้ามีส่วนส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างไร? ตามทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศการค้าทำให้รายได้ของประเทศที่เข้าร่วมนั้นเพิ่มขึ้นโดยการทำให้ประเทศนั้นสามารถที่จะแลกเปลี่ยนสินค้า ซึ่งมีต้นทุนการผลิตค่อนข้างต่ำกับสินค้าซึ่งต้นทุนการผลิตค่อนข้างสูง เราสามารถจะอธิบายได้ดีขึ้นโดยการใช้ภาพ ในรูปที่สอง เส้นโค้งที่ผ่านจุด D, A และ B เป็นเส้นความเป็นไปได้ในการผลิต production possibility curve ซึ่งแสดงให้เห็นถึงส่วนผสมต่าง ๆ ของสินค้าขั้นปฐม และสินค้าอุตสาหกรรม ซึ่งสามารถจะผลิตได้ด้วยปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ เส้นโค้ง U_1 และ U_2 เป็นเส้นแสดงความ

ไม่แตกต่างกันของสังคม (social indifference curves) ซึ่งอาจจะแปลความหมายเป็นเส้นแทนมาตรฐานการครองชีพ

รูปที่ 2

ประโยชน์ของการค้า

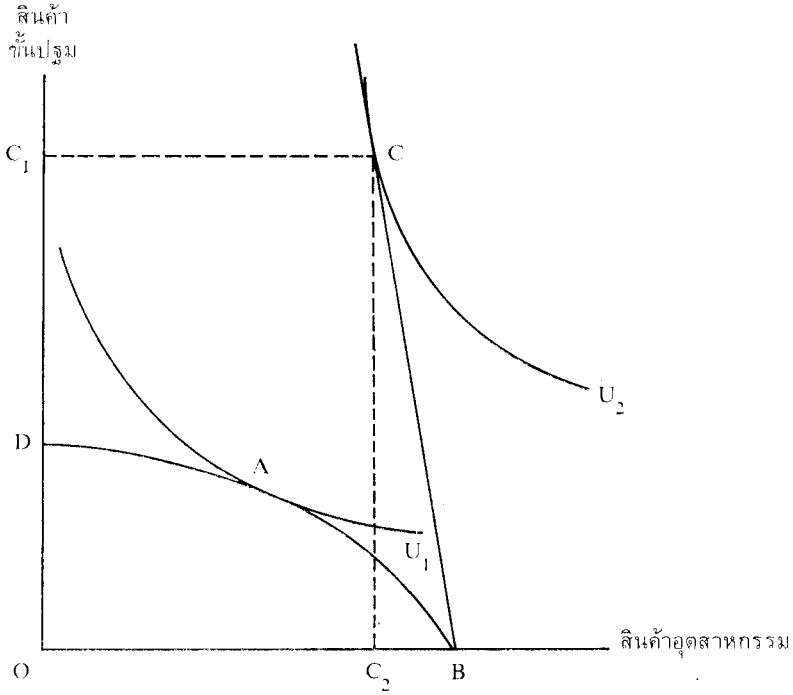

ก่อนที่การค้าจะเริ่มขึ้น มีการผลิตสินค้าขั้นปฐมและสินค้าอุตสาหกรรมในส่วนผสมที่แสดงโดยใช้จุด A และสัมผัสเส้น U_1 (เส้นมาตรฐานการครองชีพสูงสุด ซึ่งสามารถไปถึงได้ภายใต้เส้นความเป็นไปได้ในการผลิตที่เป็นอยู่) เมื่อประเทศนี้ได้มีการติดต่อกับประเทศอื่นในโลก ส่วนผสมของการผลิตก็ย้ายจากจุด A ไปยังจุด B สะท้อนให้เห็นข้อเท็จจริงที่ว่า ประเทศนี้มีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในสินค้าอุตสาหกรรม กำหนดให้อัตรา

ส่วนของราคาสินค้าทั้งสองในการแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศ แสดงได้ด้วยเส้นตรงที่ผ่านจุด B และ C ประเทศนี้ได้ปรับตัวให้เข้ากับราคาในอัตราใหม่นี้ด้วยการผลิตแต่สินค้าอุตสาหกรรมเท่านั้น และส่งออกสินค้าจำนวน BC_2 หน่วย และสั่งเข้าสินค้าขั้นปฐมจำนวน OC_1 หน่วย สินค้าอุตสาหกรรมที่ประเทศนี้บริโภคมีจำนวน OC_2 หน่วย และบริโภคสินค้าขั้นปฐมจำนวน OC_1 หน่วย และได้รับความพอใจในมาตรฐานการครองชีพระดับ U_2 ความแตกต่างระหว่างระดับความพอใจ U_2 และ U_1 คือประโยชน์ที่ได้จากการค้าระหว่างประเทศ

ถ้าบอกว่ารูปนี้แสดงประโยชน์ทางการค้าที่เกิดขึ้นแก่ประเทศญี่ปุ่นก็อาจจะมีผู้คัดค้านด้วยเหตุหลายประการ ในสถานการณ์ที่เป็นจริงมีสินค้าที่ทำการค้ากันหลายอย่าง การจะบีบลงมาเหลือเพียง 2 อย่างดูจะไม่สมจริง แต่โดยที่ประเทศญี่ปุ่นเป็นผู้นำเข้าสุทธิสินค้าขั้นปฐม และเป็นผู้ส่งออกสุทธิสินค้าหัตถกรรม การจำแนกสินค้าเป็นสองประเภทจึงเป็นเพียงการแสดงสมดุลสุทธิ ข้อคัดค้านอีกประการหนึ่งอาจอยู่ที่ว่า สินค้านำเข้าบางอย่างไม่อาจผลิตได้ในประเทศญี่ปุ่นจึงจำเป็นต้องแยกสินค้าเหล่านี้ไว้ต่างหาก เช่น ฝ้าย น้ำมัน และกาแฟ เป็นต้น สินค้าเหล่านี้ไม่ได้ผลิตที่ประเทศญี่ปุ่น แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าสินค้าเหล่านี้ไม่อาจผลิตได้ในประเทศญี่ปุ่น[8] ดังนั้น จึงไม่จำเป็นต้องแยกสินค้านำเข้าซึ่งไม่ได้ผลิตในประเทศญี่ปุ่นออกมาเป็นรายการต่างหาก

ประการสุดท้าย อาจจะมีข้อโต้แย้งว่าความแตกต่างระหว่างระดับความพอใจ U_1 และ U_2 ไม่สามารถจะวัดได้ แต่กระนั้นก็เป็นไปได้ที่เราจะรู้สึกถึงขนาดของความแตกต่างนี้โดยกำหนดสัดส่วนของการเพิ่มขึ้นของปัจจัยการผลิตที่จำเป็นในการเคลื่อนจากจุด A ไปยังจุด C ในรูปที่ 2 เมื่อ

ถึงตรงนี้จำเป็นจะต้องกล่าวว่าประโยชน์ที่ได้จากการค้าไม่ได้เป็นอัตราส่วนของการค้าต่อ GNP ทุกวันนี้ อัตราส่วนของการส่งออก หรือการนำเข้าต่อ GNP ในประเทศญี่ปุ่นมีราวร้อยละ 10 แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า ถ้าการค้าหยุดลง GNP จะลดลงไปร้อยละ 10 ในรูปที่ 2 อัตราส่วนของการส่งออกต่อ GNP คือ BC_2 หารด้วย OB แต่ประโยชน์ของการค้าคือ ความแตกต่างระหว่าง U_2 กับ U_1 ซึ่งอาจจะมีขนาดใหญ่มาก ถ้าในปัจจุบันประเทศญี่ปุ่นจะเลิกทำการค้า ทรัพยากรที่ใช้ในการผลิตบางส่วนก็จะต้องนำกลับไปผลิตสินค้าขั้นปฐม การผลิตสินค้าอุตสาหกรรมส่วนใหญ่ก็อาจจะต้องล้มเลิกไป และมาตรฐานการครองชีพก็จะลดลง ถึงแม้ว่าเราจะไม่รู้ว่าประโยชน์จากการค้ามีขนาดแน่นอนเท่าใด แต่มันคงมีขนาดใหญ่มากอย่างไม่ต้องสงสัย

ถ้าเศรษฐกิจของประเทศต้องปรับตัวตามอัตราส่วนของราคาระหว่างประเทศ จะเก็บเกี่ยวได้แต่ผลกำไรระยะสั้น แต่ตามแนวการพัฒนาเศรษฐกิจแบบของญี่ปุ่นนั้น ดูเหมือนว่าผลประโยชน์ทางการค้าเกิดขึ้นเป็นระยะเวลายาวนาน ในสมัยเมจิ การจะเน้นความชำนาญเฉพาะในการผลิตไหมและสินค้าอื่น ๆ ที่ญี่ปุ่นมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบมีอุปสรรคจากการที่ประเทศมีสาขาการผลิตแบบเลี้ยงตัวเองขนาดใหญ่ การจัดสรรทรัพยากรใหม่ให้แก่สินค้าเช่นนั้นดูเหมือนจะได้เกิดขึ้นเป็นเวลาหลายปี ในขณะที่ภาคเศรษฐกิจที่ใช้เงินขยายตัวออกไป และภาคเศรษฐกิจที่เลี้ยงตัวเองก็หดตัวลง อันเป็นผลมาจากการปรับปรุงการคมนาคมและการสื่อสารภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง การจัดสรรทรัพยากรใหม่ก็เช่นเดียวกันค่อย ๆ ห่างไกลออกจากการผลิตสินค้าขั้นปฐมไปเรื่อย ๆ เมื่อรัฐบาลได้ยกเครื่องกีดขวางการนำเข้าสินค้าขั้นปฐม ขั้นตอนที่สำคัญขั้นหนึ่งในทิศทางนี้ก็คือการตัดสินใจของรัฐบาลในตอนปลายทศวรรษ 1950 ที่ปล่อยให้มีการนำเข้าน้ำมัน

อย่างเสรีและให้มีการค่อย ๆ ลดการผลิตถ่านหิน ซึ่งเคยมีฐานะสำคัญในกลยุทธ์อุตสาหกรรมของญี่ปุ่นจนถึงเวลานั้น[9]

ภายใต้ข้อกำหนดที่ว่าประเทศมีความเชี่ยวชาญในการผลิตไม่เท่ากัน อัตราแลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งแสดงด้วยความชันของเส้นราคาในรูปที่ 2 มีความสำคัญในแง่ที่ว่ามันมีอิทธิพลต่อขนาดของประโยชน์ทางการค้า ในรูปที่ 2 ถ้าเส้นราคามีความชันมากขึ้น (นั่นก็คือ อัตราแลกเปลี่ยนสินค้าเอื้ออำนวยให้) ประโยชน์ที่ได้จากการค้าก็มีมากขึ้น แต่ถ้าเส้นนั้นชันน้อยลง (หรืออัตราแลกเปลี่ยนสินค้าเอื้ออำนวยน้อยลง) ผลประโยชน์ทางการค้าก็จะน้อยลง ดังนั้นเมื่อจะพูดถึงเรื่องผลประโยชน์จากการค้า จำเป็นจะต้องตรวจสอบดูว่าอัตราแลกเปลี่ยนสินค้าเอื้ออำนวยหรือไม่ต่อประเทศที่ทำการค้าในช่วงเวลาของการพัฒนาเศรษฐกิจ

G. Myrdal และ R. Prebisch ได้เคยกล่าวไว้ว่า เมื่อมีการเติบโตทางเศรษฐกิจ อัตราแลกเปลี่ยนสินค้า[10] จะเลวลงสำหรับผู้ผลิตสินค้าขั้นปฐม ทำให้ช่องว่างระหว่างประเทศที่พัฒนาแล้ว และประเทศที่กำลังพัฒนากว้างขึ้น[11] ถ้าคำกล่าวนี้ถูกต้อง ประเทศญี่ปุ่น (ซึ่งเป็นผู้นำเข้าสุทธิของสินค้าขั้นปฐม) ควรจะได้รับประโยชน์จากการค้า อย่างไรก็ตามยังไม่มีการวิจัยเชิงประจักษ์ที่สนับสนุนข้อกล่าวอ้างนี้ ดังจะดูได้จากตารางที่ 3 มีบางเวลาที่อัตราแลกเปลี่ยนสินค้าดีขึ้น จากกลางทศวรรษ 1870 ถึงต้นทศวรรษ 1900 ซึ่งดีขึ้นราวร้อยละ 30 และจากปลายทศวรรษ 1940 ถึงต้นทศวรรษ 1960 สูงขึ้นราวร้อยละ 20 แต่ประโยชน์ที่ได้รับเหล่านี้ ก็ถูกหักล้างด้วยแนวโน้มของช่วงอัตราแลกเปลี่ยนสินค้าที่ไม่ดีตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1900 ถึงกลางทศวรรษ 1930 ภายหลังวิกฤติการณ์น้ำมันในทศวรรษ 1970 อัตรา

แลกเปลี่ยนสินค้าก็เลวลงอย่างมาก ประเทศญี่ปุ่นในปัจจุบันต้องส่งสินค้าออกเป็นสองเท่าของที่เคยส่งออก เมื่อราวศตวรรษที่ผ่านมาเพื่อที่จะนำเข้าจำนวนเท่าเดิม

การสูงขึ้นของมาตรฐานการครองชีพจาก U_1 และ U_2 ในรูปที่ 2 เป็นกำไรที่ได้รับเพียงครั้งเดียว แต่เมื่อกำไรที่ได้รับบางส่วนมีการออมไว้ ก็จะมีผลในทางพลวัตร ข้อสมมติที่อยู่เบื้องหลังเส้นความเป็นไปได้ทางการผลิตในรูปที่ 2 ก็คือ ปริมาณปัจจัยการผลิตคงที่ แต่ถ้ารายได้ที่เพิ่มขึ้นจากการค้าบางส่วนได้ถูกออมไว้การสะสมทุนก็จะเกิดขึ้น และเส้นความเป็นไปได้ทางการผลิตก็จะถูกผลักให้ออกมาข้างนอกมากขึ้น ซึ่งก็จะก่อให้เกิดประโยชน์จากการค้าขึ้นมาใหม่ในเวลาต่อไป

ผลทางพลวัตรของการค้าไม่ได้ถูกจำกัดอยู่ที่ผลจากการสะสมทุนเท่านั้น เส้นความเป็นไปได้ทางการผลิตอาจจะถูกผลักออกไปข้างนอกได้ด้วยผลทางอ้อมของการค้า[12] ผลทางอ้อมอันแรกเกิดขึ้นเมื่อการค้าทำให้มีการปรับปรุงประสิทธิภาพโดยสนับสนุนให้มีการพัฒนาการแข่งขันที่แข็งแรงและคอยตรวจสอบผู้ผูกขาดน้อยรายที่อาจจะไร้ประสิทธิภาพ เป็นที่รู้กันดีว่าอุตสาหกรรมการผลิตในประเทศญี่ปุ่นส่วนใหญ่ในปัจจุบันมีลักษณะเป็นการผูกขาดโดยผู้ผลิตน้อยราย อันที่จริงเป็นการยากที่จะยกตัวอย่างอุตสาหกรรมในประเทศญี่ปุ่น ซึ่งมีการแข่งขันโดยมีหลายบริษัท ในทางตรงกันข้ามถ้าให้ยกตัวอย่างอุตสาหกรรมที่มีการผูกขาดโดยผู้ผลิตน้อยรายก็จะนึกออกทันทีอุตสาหกรรมรถยนต์ การต่อเรือ การผลิตเหล็กกล้า โทรทัศน์สี และอะลูมิเนียม ล้วนแต่เป็นอุตสาหกรรมที่ผูกขาดโดยผู้ผลิตน้อยราย เนื่องจากขาดการแข่งขันภายใน ผู้ผูกขาดน้อยรายอาจมองได้ว่าขาดประสิทธิภาพ แต่เมื่อถูกแข่งขันจากต่างประเทศ สาเหตุหลายอย่างของการไร้ประสิทธิภาพ

ก็ขจัดไปได้ อาจจะมีการแย้งได้ว่าภายใต้การค้าเสรี การผูกขาดน้อยรายนี้น่าจะก่อให้เกิดการประดิษฐ์ทางเทคโนโลยีใหม่ ๆ ดังนั้นประสิทธิภาพของอุตสาหกรรมนั้นย่อมจะดีขึ้น เนื่องจากการที่ต้องเผชิญกับการแข่งขันทั้งในการส่งออกและตลาดภายในประเทศในปีหลังสงครามโลกครั้งที่สอง และโดยเฉพาะหลังทศวรรษ 1960 เมื่อผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมหนักกลายเป็นสินค้าส่งออกสำคัญ จึงน่าเป็นได้ว่าอุตสาหกรรมที่มีผู้ผลิตน้อยรายของญี่ปุ่นมีความพร้อมที่จะตอบรับช่องโอกาสใหม่ ๆ ของความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีซึ่งช่วยลดต้นทุนการผลิต

การค้าก็มีส่วนส่งเสริมความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีโดยทำให้เป็นไปได้ที่จะมีการนำเข้าเครื่องจักรและอุปกรณ์ ซึ่งรวมเทคโนโลยีล่าสุดเข้าไว้ในระยะต้น ๆ ของการพัฒนาอุตสาหกรรม การนำเข้าเครื่องจักรสิ่งทอจากสหราชอาณาจักรทำให้เป็นไปได้สำหรับญี่ปุ่นที่จะไล่ทันกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี แต่ต่อมาก็เลยหน้าการส่งออกของสหราชอาณาจักรในตลาดเอเชีย ต่อมาก็มีการนำเข้าเครื่องจักรที่ใช้ความประณีต เครื่องจักรทางเคมี ผลิตภัณฑ์เครื่องไฟฟ้า (เช่น เซมิคอนคัดเตอร์ และคอมพิวเตอร์) และผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ อย่างอื่น ๆ อีกหลายชนิด และระดับเทคโนโลยีของญี่ปุ่นก็ก้าวหน้าขึ้นอีก

การนำเข้าเครื่องจักรและอุปกรณ์ไม่ใช่เป็นทางเดียวที่จะนำความรู้ทางเทคนิคจากต่างประเทศ สิ่งที่เรียกว่าความรู้ที่ 'ปราศจากตัวตน' ถูกเคลื่อนย้ายมาจากประเทศตะวันตกสู่ประเทศญี่ปุ่นโดยการติดต่อระหว่างประเทศ[13] คนญี่ปุ่นจำนวนมากได้ไปศึกษาในประเทศตะวันตก การพัฒนาที่รวดเร็วของการคมนาคมทางอากาศทำให้ผู้บริหารบริษัทธุรกิจชาวญี่ปุ่นสามารถเดินทางไปต่างประเทศ เพื่อประเมินการลงทุนใหม่ๆ หรือดูช่องทาง

ด้านเทคโนโลยีด้วยตัวเอง ได้บ่อยครั้ง เครือข่ายข่าวสารของบริษัทการค้าของญี่ปุ่น (และธนาคารบางแห่ง) ซึ่งก่อตัวขึ้นมาจากการโยงกับสาขาต่างประเทศ โดยการใช้ telex ทำให้เข้าถึงข่าวสารล่าสุดโดยปราศจากการชักช้า มีการซื้อความรู้ที่มีการจดทะเบียน แต่โดยปกติบริษัทที่รับมาก็มักจะมีกำไร เนื่องจากว่า ในบางกรณีค่าธรรมเนียมต่ำมาก (ตัวอย่างเช่น ค่าธรรมเนียมที่บริษัท Bell Laboratories เรียกเก็บสำหรับสิทธิบัตรของทรานซิสเตอร์ก็เป็นเพียงสองสามร้อยดอลลาร์ โดยใช้ความรู้เหล่านี้ โซนี่ประสบความสำเร็จในการทำวิทยุทรานซิสเตอร์ และกลายมาเป็นบริษัทที่ดูเหมือนจะประสบความสำเร็จมากที่สุดในด้านไฟฟ้า) แต่ในหลายกรณีค่าธรรมเนียมสูง ตัวอย่างเช่น ค่าธรรมเนียมสำหรับเทคโนโลยีของใยสังเคราะห์ (ไนลอนและโปลีเอสเตอร์) ซึ่งนำเข้าในตอนต้นทศวรรษ 1950 แต่ต้นทุนในอุตสาหกรรมนี้ก็น้อยกว่ากำไร ซึ่งเกิดจากการขยายตัวทางการผลิตอย่างมหาศาลและการส่งออกใยสังเคราะห์ในปีต่อ ๆ มา

ผลทางอ้อมอีกอย่างหนึ่งของการค้า คือ ผลทางจิตใจ J.S. Mill ได้เขียนไว้หนึ่งศตวรรษก่อนที่ผ่านมาว่า

ผู้คน (ในระยะต้นของความก้าวหน้าทางอุตสาหกรรม) อาจจะอยู่ในสภาพที่เงื่องหงอย ขี้เกียจ ไม่รู้จักปรับปรุงตัวเอง ด้วยรสนิยมซึ่งอาจจะได้รับความพอใจเต็มที่หรืออาจจะไม่พัฒนาโดยสิ้นเชิง และผู้คนเหล่านี้อาจจะพลาดที่จะนำเอาพลังงานในการผลิตของพวกเขามาใช้ทั้งหมดสำหรับความต้องการสิ่งที่อยากได้ซึ่งยังมีไม่พอเพียง การเปิดการค้าระหว่างประเทศ โดยการทำให้ผู้คนคุ้นเคยกับสิ่งใหม่ ๆ หรือยั่วพวกเขาโดยการทำให้สิ่งของต่าง ๆ ซึ่งเมื่อก่อนนี้พวกเขาไม่คิดว่าจะได้สิ่งเหล่านี้ให้ได้มาง่ายขึ้น บางทีก็มีผลเหมือนการปฏิวัติอุตสาหกรรมชนิดหนึ่งในประ-

เทศซึ่งก่อนหน้านี้ ทรัพยากรที่มีอยู่ไม่ได้ถูกนำมาพัฒนา เพื่อสนองความต้องการทางพลังงาน และความทะเยอทะยานที่มีอยู่ในตัวผู้คน ชักจูงพวกที่พอใจกับความสบายที่มีอยู่น้อยและการทำงานเพียงเล็กน้อยให้ทำงานหนักขึ้น เพื่อสนองตอบรสนิยมใหม่ของพวกเขา และแม้แต่จะออม และสะสมทุน เพื่อความพอใจที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้นของรสนิยมเหล่านั้นในอนาคต[14]

ในภาษาสมัยใหม่ สิ่งที่ Mill พูดถึงที่นี้ก็คือ ผลของการเลียนแบบ (demonstration effect) นั่นเอง กล่าวคือ เมื่อประชาชนในประเทศที่ล้าหลังพบผู้คนในประเทศที่ก้าวหน้า ฝ่ายแรกจะผลักดันให้มีการพัฒนาที่รวดเร็วเพื่อที่จะปรับปรุงชีวิตที่ลำเค็ญของพวกเขาให้ดีขึ้น กล่าวอีกทางหนึ่งก็คือ แนวความคิดนี้สะท้อนให้เห็นความรู้สึกของนักสังเกตการณ์จากประเทศก้าวหน้าว่าเขาจะมีปฏิกิริยาอย่างไร ถ้าเขาต้องมีชีวิตอยู่อย่างลำเค็ญดังเช่นประชาชนในดินแดนล้าหลังถ้าประชาชนในดินแดนล้าหลังไม่มีการสนองตอบเลย ความคิดเรื่องผลของการเลียนแบบก็เป็นเพียงความเพ้อฝัน แต่โดยที่แรงจูงใจทางวัตถุมีความสำคัญต่อพฤติกรรมของมนุษย์ การจะไม่มีการสนองตอบอย่างสิ้นเชิงจึงไม่น่าจะเป็นได้ การสนองตอบอาจจะไม่เป็นการเปลี่ยนอย่างรุนแรง แต่ก็เกิดขึ้น ญี่ปุ่นได้รู้เกี่ยวกับมาตรฐานการครองชีพที่สูงในตะวันตก โดยผ่านการติดต่อกับตะวันตก และถูกกระตุ้นให้อยากบรรลุถึงมาตรฐานการครองชีพที่คล้ายคลึงกัน ถ้าไม่เช่นนั้นแล้วเป็นการยากที่จะเข้าใจการปรากฏของสินค้าและบริการหลายอย่างในประเทศญี่ปุ่นในเวลานี้ (เช่น โทรทัศน์สี รถยนต์เครื่องอุปกรณ์สเตอริโอ และกอล์ฟ) ซึ่งเริ่มมาจากในประเทศตะวันตก Mill อาจกล่าวเกินไปในเรื่องอัตราความเร็วของการสนองตอบ แต่เขาก็ถูกต้องในการอ้างว่าการติดต่อกับชาติที่ก้าวหน้าจะกระตุ้นการพัฒนาเศรษฐกิจ

คำถามที่น่าฉงนซึ่งยังคงมีอยู่ก็คือ ถ้าการค้ามีส่วนเสริมสร้างอย่างมากต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่น ทำไมจึงไม่มีผลอย่างเดียวกันต่อประเทศที่กำลังพัฒนาอื่น ๆ[15] ประเทศที่กำลังพัฒนาส่วนใหญ่ที่มีการติดต่อกับตลาดโลกมีประสบการณ์การเพิ่มขึ้นอย่างสม่ำเสมอของการส่งออก แต่ภาคการส่งออกไม่ได้มีกำลังผลักดันต่อการพัฒนาเศรษฐกิจเหมือนอย่างในประเทศญี่ปุ่น

คำอธิบายที่น่าจะเป็นไปได้อย่างหนึ่งก็คือ ประเทศที่กำลังพัฒนาส่งออกสินค้าขั้นปฐมซึ่งมีผลต่อเนื่อง (linkage effect) ไปถึงสาขาอื่น ๆ ไม่มาก ในทางตรงข้ามประเทศญี่ปุ่นส่งออกสินค้าหัตถกรรมซึ่งการผลิตสินค้าประเภทนี้ให้ผลประโยชน์หลายอย่างโดยผ่านผลต่อเนื่อง และการฝึกอบรมกำลังคน แต่อย่างไรก็ตามข้อโต้แย้งนี้มองข้ามข้อเท็จจริงที่ว่า ประเทศญี่ปุ่นก็ส่งออกสินค้าขั้นปฐม (ใบชา และไหม) ในระยะต้น ๆ ของการพัฒนา[16]

ถ้าจะแย้งกลับ เราอาจยืนยันได้ว่าไหมเป็นสินค้าที่มีผลต่อเนื่องมากกว่าสินค้าขั้นปฐมส่วนใหญ่ ซึ่งประเทศที่กำลังพัฒนาส่งออกในปัจจุบัน แต่ก็ยากที่จะยอมรับเหตุผลนี้เป็นคำอธิบายหลักของความแตกต่างในผลงานทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นและประเทศที่กำลังพัฒนา เพื่อยกเป็นตัวอย่างในประเด็นนี้ ให้เปรียบเทียบญี่ปุ่นกับบราซิล ผลต่อเนื่องไปข้างหน้า (foreward linkages) ของกาแฟ (สินค้าสำคัญของบราซิล) มีไม่มาก เนื่องจากกระบวนการผลิตซึ่งจำเป็นสำหรับเมล็ดกาแฟคือการอบ และการบดเท่านั้น ผลต่อเนื่องไปข้างหน้าของไหมมีมากกว่า เนื่องจากไหมดิบจะต้องผ่านกระบวนการสาว การทอ และการปั๊ก ก่อนจะไปถึงมือผู้บริโภค แต่ถ้าเราพิจารณาผลต่อเนื่องไปข้างหลัง (backward linkages) เราก็จะได้ข้อสรุปที่ตรงกันข้าม กาแฟจำเป็นต้องใช้ปุ๋ย ในขณะที่ปัจจัยการผลิตมูลฐานของการผลิตไหมดิบคือใบ

ของต้น Mulberry ต้น Mulberry จำเป็นต้องใช้ปุ๋ยบ้าง แต่ในสมัยเมจิมีการใช้ปุ๋ยเคมีน้อยมาก ดังนั้นในช่วงเวลาดังกล่าว ผลต่อเนื่องของอุตสาหกรรมไหมที่มีต่ออุตสาหกรรมเคมีจึงเกือบเท่ากับศูนย์ ดังนั้น เมื่อพิจารณาทั้งผลต่อเนื่องไปข้างหน้าและผลต่อเนื่องไปข้างหลังแล้ว ก็ยังไม่ชัดเจนนักว่าสินค้าใดก่อให้บังเกิดผลที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจมากกว่ากัน

การค้าสามารถจะเป็นตัวจักรกลของการพัฒนาได้ถ้ามูลค่าของการค้าสามารถเพิ่มขึ้นได้อย่างต่อเนื่อง การจะรักษาการเพิ่มนั้นไว้ได้ก็ขึ้นอยู่กับความสามารถของประเทศที่จะเพิ่มการส่งออกเป็นสำคัญ เนื่องจากการนำเข้าอาจจะถูกจำกัดได้ด้วยจำนวนเงินตราต่างประเทศที่มีอยู่ (ซึ่งเป็นข้อสมมติที่ไม่ไร้เหตุผล) แต่ประเทศจะขยายการส่งออกไปเรื่อย ๆ ได้อย่างไร ? ถ้าประเทศยังคงพึ่งการส่งออกสินค้าเพียงหนึ่งอย่าง หรือไม่กี่อย่างก็ไม่อาจจะขยายการส่งออกไปได้เรื่อย ๆ เพราะว่าคู่แข่งขันอาจปรากฏตัวขึ้น และการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีในประเทศนำเข้าอาจจะทำให้ลดความต้องการสินค้าส่งออกนั้น ๆ สิ่งที่สำคัญก็คือจะต้องพัฒนาสินค้าส่งออกอย่างแล้วอย่างเล่า ในรูปแบบที่เหมือน 'การบินของห่านป่า' (คือรูปแบบที่เหมือนรูปที่ 1) สินค้าออกที่สำคัญอย่างแรกของประเทศญี่ปุ่นคือ ไหม ภายหลังที่การประดิษฐ์ในล่อนลดอุปสงค์ของไหมลง สิ่งทอได้กลายมาเป็นการส่งออกที่สำคัญ ภายหลังสิ่งทอก็ตามมาด้วยเหล็กกล้า หลังจากเหล็กกล้า รถยนต์ก็กลายเป็นสินค้าออกสำคัญ ปัจจุบันเครื่องอัดเทปโทรทัศน์และ Semiconductor ก็มีความสำคัญเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

ทำไมญี่ปุ่นจึงมีความสามารถในการพัฒนาสินค้าส่งออกอย่างแล้วอย่างเล่า ? คำถามนี้ไม่ใช่คำถามในเรื่องการค้าระหว่างประเทศเท่านั้น เพื่อที่จะให้เข้าใจว่าทำไม ให้พิจารณาการเปรียบเทียบต่อไปนี้ เมื่อมีการประดิษฐ์

ไนล่อนขึ้นมา ไม่เพียงแต่ไหมของญี่ปุ่นจะได้รับผลกระทบกระเทือนเท่านั้น แต่ยังมีผลเสียต่อปอมนิลาของฟิลิปปินส์ ซึ่งใช้ทำเชือกและเชือกชนิดพื้นด้วย ผลกระทบทันทีของไนล่อนเป็นการกระหน่ำที่ค่อนข้างรุนแรงต่อทั้งสองประเทศ แต่ผลในระยะยาวนั้นแตกต่างกัน ญี่ปุ่นดูดซึมเทคโนโลยีของไนล่อนและใยสังเคราะห์อย่างใหม่ชนิดอื่น ๆ เอาไว้ และในตอนต้นทศวรรษ 1960 ก็เริ่มต้นส่งสินค้าเหล่านี้ออก ตรงกันข้าม ฟิลิปปินส์เป็นเพียงผู้รับเทคโนโลยีไว้อย่างเดียว และไม่ได้เริ่มทำการผลิตใยสังเคราะห์จนกระทั่งกลางทศวรรษ 1970 แม้กระนั้นการผลิตก็ยังมีขนาดเล็ก และได้รับการช่วยเหลือโดยทุนจากต่างประเทศ เพื่อที่จะเข้าใจความแตกต่างในการตอบรับระหว่างญี่ปุ่นกับฟิลิปปินส์ เราต้องรู้ว่าแรงผลักดันให้มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงที่มีอยู่ในสองประเทศนี้ทำงานแตกต่างกัน ในบทต่อไปอีก 2–3 บท จะพยายามอธิบายว่าทำไมญี่ปุ่นจึงเป็นประเทศที่มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจมากกว่าประเทศอื่น ๆ ในเอเชีย

เชิงอรรถ

1. ในบรรดาปัจจัยทางการเมืองทั้งหลายที่สำคัญได้แก่ ความรู้สึกต่อต้านต่างชาติที่เก็บอยู่ในใจของซามุไรที่ไม่พอใจหลายคน ซึ่งบางครั้งมีผลให้มีการก่อการร้ายโจมตีพ่อค้าญี่ปุ่นที่ทำการค้ากับต่างชาติ และยังมีการเข้าแทรกแซงกิจกรรมการส่งออกโดยโชกุน.

2. สัดส่วนปัจจัยการผลิตก็คือ อัตราส่วนระหว่างปัจจัยการผลิตอย่างหนึ่งต่อปัจจัยการผลิตอีกอย่างหนึ่ง ในเรื่องนี้ ได้แก่ อัตราส่วนระหว่างปัจจัยทุนต่อปัจจัยแรงงาน.

3. *อากามัตซึ ดานาเมะ* กล่าวถึงการค้าระหว่างประเทศจากทัศนะของการเสริมกัน และการทดแทนกัน ดู Sekai Keizai Ron [ปาฐกถา เรื่องเศรษฐกิจโลก] (Tokyo, Kunimoto Shobo, 1965), บทที่ 7.

4. สำหรับการอภิปรายในรายละเอียดยิ่งขึ้นเกี่ยวกับแบบจำลองการค้าทั้งสามแบบจะดูได้จากตำรามาตรฐานเกี่ยวกับการค้าระหว่างประเทศ เช่น R. Jones and R. Caves, *World Trade and Payments : An Introduction.* (Boston, Little, Brown and Co., 1973)

5. Kanamori Hisao, *Nihon no Boeki* [การค้าของญี่ปุ่น] (Tokyo, Shiseido, 1961) pp. 145–6.

6. I.B. Kravis, 'Trade as a Handmaiden of Growth : Similarities between the Nineteenth and Twentieth Centuries', *Economic Journal*, December 1970 : and H.G. Johnson, *Economic Policies Toward Less Developed Countries* (Washington, The Brookings Institution, 1967), p. 65.

7. Denis Robertson, *Essays in Monetary Theory* (St. Albans, Staples Press, 1948), p. 214.

8. ในระหว่างยุค*โตคุงาวะ* มีการปลูกฝ้ายในประเทศญี่ปุ่น น้ำมันก็มีการผลิตบ้างในปัจจุบัน ถึงแม้ว่าปริมาณผลิตภายในจะเป็นน้อยนิดเมื่อเทียบกับปริมาณการบริโภค ในกรณีนี้ควรจะพิจารณาว่าน้ำมันสามารถแทนที่ได้ด้วยถ่านหิน ซึ่งประเทศญี่ปุ่นมีอยู่มากกว่าจะดีกว่า กาแฟก็อาจจะปลูกได้ในเรือนกระจกถ้าจำเป็น หรือชาก็อาจพิจารณาได้ว่าเป็นสิ่งทดแทน.

9. การเปลี่ยนจากถ่านหินไปเป็นน้ำมันตั้งแต่ตอนแรก ๆ เป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วในทศวรรษ 1960 และตอนต้น ๆ ทศวรรษ 1970 ตรงกันข้ามกับกรณีของสหราชอาณาจักร ซึ่งการเปลี่ยนทำไม่ได้ง่าย ๆ ทั้งนี้เพราะมีสหภาพแรงงานเหมืองถ่านหินที่มีอำนาจ.

10. คำนิยามของอัตราแลกเปลี่ยนทางการค้าก็คือ อัตราส่วนของราคาสินค้าส่งออกต่อราคาสินค้านำเข้า.

11. R. Prebish, *Towards a New Trade Policy for Development* (New York, United Nations, 1964), และ G. Myrdal, *International Economy*. (New York, Harper and Row, 1956)

12. ผลทางอ้อมของการค้าถูกกล่าวถึงครั้งแรกโดย J.S. Mill ในงานของเขาฉบับพิมพ์ในคริสต์ศตวรรษที่ 20 คือ *Principles of Political Economy* (London, Longman, Green and Co., 1923). ดูเล่ม 3 บทที่ 17.

13. ความรู้ที่ 'ไม่มีตัวตน' คือความรู้ที่ไม่ได้รวมอยู่ในผลิตภัณฑ์สิ่งใด เช่น เครื่องจักร ความรู้เช่นนั้นรวมความรู้ความชำนาญทางเทคนิค และเทคนิคการจัดการ.

14. J.S. Mill (1923) p. 481.

15. ข้อสรุปที่ดีที่ว่าทำไมการค้าจึงไม่นำไปสู่การพัฒนาในประเทศอื่น ดูได้จาก G. Meier, *Leading Issues in Economic Development* (London, Oxford University Press, third edition, 1976), pp. 717–23.

16. ดังที่ได้อธิบายก่อนหน้านี้ ไหมถือว่าเป็นสินค้าขั้นปฐม เพราะว่าผลิตโดยครอบครัวเกษตรกร.

บทที่ 4

การเตรียมตัวเพื่อเปลี่ยนประเทศให้ทันสมัย

สำหรับนักสังเกตการณ์ชาวตะวันตกส่วนมากที่มาถึงเอเชียในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ประเทศญี่ปุ่นยังดูล้าหลังเหมือนประเทศอื่นๆ ในเอเชีย แต่ในครึ่งศตวรรษต่อมาญี่ปุ่นได้กลายเป็นประเทศทันสมัยเพียงประเทศเดียว อะไรทำให้ญี่ปุ่นแตกต่างไปจากประเทศอื่น ๆ ในเอเชีย ในบทนี้เราจะดูประเทศญี่ปุ่นเมื่อทศวรรษ 1850 และเปรียบเทียบการเตรียมตัวเพื่อเปลี่ยนประเทศให้ทันสมัยของญี่ปุ่นและของประเทศอื่น ๆ ในเอเชีย

ถ้าประเทศญี่ปุ่นเคยเป็นอาณานิคม

บางครั้งมีการแย้งว่า ความสำเร็จของญี่ปุ่นในการเปลี่ยนประเทศให้ทันสมัยมาจากข้อเท็จจริงประการเดียวที่ว่า ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ไม่เคยตกเป็นอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตก ดังเช่นประเทศอื่น ๆ ในเอเชีย Paul Baran นักเศรษฐศาสตร์มาร์กซิสต์ ได้เปรียบเทียบญี่ปุ่นกับอินเดีย และอ้างว่าญี่ปุ่นพัฒนาได้เพราะว่าเป็นประเทศอิสระ ในขณะที่อินเดียยังคงล้าหลังก็เพราะว่าถูกเอารัดเอาเปรียบโดยสหราชอาณาจักรในระหว่างที่ตกเป็นอาณานิคม[1] Clifford Geertz นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน อ้างว่าญี่ปุ่นนั้นคล้ายคลึงกับชวาหลายประการ ในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ประเทศทั้งสองมีประชากรหนาแน่น ประเทศทั้งสองทำการเพาะปลูกข้าวด้วยวิธีใช้แรงงานมาก และประเทศทั้งสองมีผลผลิตข้าวต่อเฮคเตอร์ใกล้เคียงกัน ในการพยายามอธิบายความแตกต่างในผลงานทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศทั้งสองในศตวรรษต่อมา Geertz แนะว่าส่วนเกินจากภาคเกษตรในชวาถูกดูด

ไปสู่ประเทศแม่ คือ เนเธอร์แลนด์ และไม่ได้ถูกนำมาใช้เพื่อการสะสมทุน และเพื่อความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีดังเช่นในประเทศญี่ปุ่น[2]

แต่ทำไมประเทศญี่ปุ่นจึงไม่ตกเป็นอาณานิคมในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19? คำตอบของ Baran ก็คือประเทศนี้เพียงแต่โชคดี ประเทศญี่ปุ่นยากจนในเรื่องทรัพยากรและเป็นตลาดที่ไม่น่าสนใจ ดังนั้นมหาอำนาจตะวันตกจึงไม่สนใจในประเทศนี้มากนัก ยิ่งกว่านั้นสหราชอาณาจักรซึ่งเป็นมหาอำนาจในการล่าอาณานิคมรายสำคัญในเวลานั้นก็มีที่สนใจหลายแห่ง จึงไม่สามารถจะอุทิศความสนใจให้แก่ญี่ปุ่นได้มากนัก ประเทศมหาอำนาจอื่น ๆ โดยเฉพาะฝรั่งเศสก็กำลังมองหาลู่ทางที่จะสร้างอาณานิคมในเอเซีย การแข่งขันระหว่างประเทศเหล่านี้จึงเป็นผลดีต่อญี่ปุ่น กล่าวโดยสรุปในความคิดเห็นของ Baran การที่ญี่ปุ่นไม่ได้ตกเป็นอาณานิคมเป็นเรื่องของความบังเอิญในประวัติศาสตร์

ประเทศญี่ปุ่นมีความเป็นไปได้ที่จะตกเป็นเหยื่อโดยง่ายดายของมหาอำนาจตะวันตกดังที่ Baran อ้างจริงหรือไม่? ประเทศญี่ปุ่นไม่เหมือนกับประเทศอื่น ๆ ในเอเซียใต้ หรือเอเซียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งได้เป็นอาณานิคมไปแล้ว ญี่ปุ่นได้ผ่านความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางวัฒนธรรมมาหลายศตวรรษ และการแผ่ขยายของลัทธิแห่งชาติได้ทำให้คนญี่ปุ่นตระหนักดีถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเอง และไม่วางใจการบุกรุกใด ๆ ของต่างชาติ ผู้นำญี่ปุ่นเองก็ดูจะสามารถเข้าใจความหมายของการมาถึงของคณะทูตจากตะวันตก และได้ดำเนินการปฏิรูปที่เหมาะสม ซึ่งไม่อาจเทียบได้ในประเทศอื่นในเอเซีย

อย่างไรก็ตามไม่เป็นการถูกต้องที่จะกล่าวว่า การที่ญี่ปุ่นเปลี่ยนเข้าสู่ประเทศสมัยใหม่นั้น ไม่มีเรื่องของโชคเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย แต่ในทศวรรษ

1850 นั้น เมื่อ Perry บังคับให้ญี่ปุ่นเปิดประตูประเทศ ไม่มีเครื่องบ่งชี้ใด ๆ ในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นมาก่อนเลยว่า ญี่ปุ่นจะกลายมาเป็นประเทศทันสมัยในอีก 2–3 ทศวรรษต่อมา มีเหตุการณ์หลายอย่างที่น่าจะเกิดขึ้นในช่วงเวลานี้ ตัวอย่างเช่น โชกุนคนสุดท้ายมาจาก*มิโตะ* ซึ่งเป็นที่ตั้งของสำนักประวัติศาสตร์ที่นิยมจักรพรรดิ ถ้าหากว่าโชกุนคนนี้มาจากที่อื่น เขาก็อาจยอมรับการเสนอให้ความช่วยเหลือจากฝรั่งเศส และอาจตัดสินใจที่จะต่อสู้กับการท้าทายจากฝ่ายทหารที่อยู่ฝ่ายจักรพรรดิจนถึงที่สุด ยิ่งกว่านั้น ยังมีกลุ่มซึ่งต่อต้านรัฐบาลใหม่ *ไดเมียว* (ผู้ปกครองแคว้น) ที่อยู่ข้างตระกูล*โตกุงาวะ*ก็ทำการต่อสู้กับรัฐบาลใหม่*เมจิ* ทั้ง ๆ ที่โชกุนได้ตัดสินใจที่จะยอมแพ้ ประการที่สองซามูไรหัวเก่าเริ่มมีความรู้สึกขมขื่นและไม่สบายใจกับมาตรการในการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยของรัฐบาลใหม่ ถ้าองค์กรของกลุ่มต่อต้านทั้งสองกลุ่มนี้ทำได้ดีกว่านี้ สงครามกลางเมืองขนาดใหญ่ก็อาจเกิดขึ้น และการพัฒนาประเทศญี่ปุ่นให้ทันสมัยก็คงจะต้องล่าช้าไปอย่างมาก ดังนั้นจึงเห็นได้ชัดว่ามีเรื่องของ 'โชค' เข้ามาเกี่ยวข้องกับการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยของญี่ปุ่น แต่ด้วยเหตุผลซึ่งแตกต่างไปจากเหตุผลที่ Baran ชี้แนะ

นักสังเกตการณ์หลายคนได้ตำหนิ นโยบายอาณานิคมว่าทำให้เอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้อยพัฒนา แต่ก่อนที่ใครจะยอมรับทัศนะนี้ จำเป็นจะต้องตั้งคำถามว่าความเป็นอิสระทางการเมืองเป็นหลักประกันการพัฒนาเศรษฐกิจได้มากน้อยเพียงใด การเปรียบเทียบระหว่างประเทศไทยและประเทศพม่าจะให้ทั้งประโยชน์และความเหมาะสมในเรื่องนี้ ประเทศทั้งสองมีศาสนาเหมือนกัน กลุ่มเชื้อชาติเดียวกัน และดินฟ้าอากาศคล้ายคลึงกัน และยังมีความคล้ายคลึงกันอีกหลายเรื่องด้วย ถ้าเป็นไปตามทัศนะที่กล่าวว่าความเป็นอิสระทางการเมืองเป็นการส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ

ในขณะที่ลัทธิอาณานิคมสร้างความกดดันต่อการพัฒนาเศรษฐกิจแล้ว ระดับการพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศไทย ควรจะต้องสูงกว่าในประเทศพม่า ทั้งนี้เพราะประเทศไทยรอดพ้นจากการเป็นอาณานิคมในขณะที่พม่าตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษ (ตั้งแต่ทศวรรษ 1870 ถึงทศวรรษ 1940) แต่ทั้งสองประเทศก็ยังเป็นประเทศด้อยพัฒนาอยู่จนทุกวันนี้ ความแตกต่างในประวัติศาสตร์ทางการเมืองของสองประเทศนี้ มีผลเพียงเล็กน้อยต่อผลงานทางเศรษฐกิจของทั้งสองประเทศ นี่ก็เหมือนเป็นการชี้แนะว่าปัจจัยอื่น ๆ นอกเหนือจากความเป็นอิสระทางการเมืองมีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจ

เปรียบเทียบกับประเทศไทย

ประเทศญี่ปุ่นและประเทศไทยดูคล้ายคลึงกันอยู่หลายประการ การเปรียบเทียบประเทศทั้งสองอาจจะช่วยชี้ให้เห็นถึงปัจจัยที่ทำให้ญี่ปุ่นแตกต่างจากประเทศไทย และมีอิทธิพลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในแต่ละประเทศ ประการแรกความแตกต่างในการพัฒนาของประเทศทั้งสองไม่ได้มาจากความพยายามที่ล่าช้าไปในการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยของประเทศไทย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งปกครองประเทศไทยในช่วงใกล้เคียงกับสมัยเมจิก็ตระหนักดีถึงความจำเป็นในการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย พระองค์ได้ดำเนินมาตรการปฏิรูปหลายอย่าง (รวมทั้งการเลิกทาส การจัดระบบการศึกษาในทางโลก การก่อสร้างทางรถไฟ การจัดตั้งบริการไปรษณีย์ การปฏิรูปกฎหมายและระบบการศาล และการสร้างบริการสาธารณสุข) และรัชสมัยของพระองค์ก็เป็นที่ยอมรับทั่วไปว่าเป็นสมัยที่ยิ่งใหญ่ที่สุดสมัยหนึ่งในประวัติศาสตร์ราชวงศ์ไทย

ความพยายามในการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยของไทยไม่ได้หยุดพร้อมกับการสิ้นพระชนม์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จอมพล ป. พิบูลสงคราม ผู้ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีของประเทศไทยสองครั้งในระหว่างช่วง ค.ศ. 1938–57 ก็ได้ดำเนินมาตรการหลายประการที่จะก่อให้เกิดความรู้สึกชาตินิยมขึ้นในหมู่ประชาชนชาวไทย และผลักดันการพัฒนาเศรษฐกิจภายใต้การริเริ่มของรัฐ นายกรัฐมนตรีทุกคนตั้งแต่นั้นมาก็ได้ผูกพันที่จะให้มีการพัฒนาเศรษฐกิจ

การที่ประเทศไทยยังคงเป็นประเทศด้อยพัฒนาไม่ได้หมายความว่าไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นภายในประเทศ สิ่งก่อสร้างทันสมัย เช่น ตึกที่ทำการ สนามบิน โทรศัพท์ และทางหลวงก็มีการสร้างขึ้นมา ยิ่งกว่านั้นเศรษฐกิจก็ยังไม่ได้ติดอยู่กับประเพณีแบบดั้งเดิม ก่อนสงครามโลกครั้งที่สองประเทศส่วนใหญ่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ชาวพื้นเมืองยังคงอยู่กับการเกษตรแบบเลี้ยงตัวเอง และปล่อยให้การเพาะปลูกพืชเพื่อส่งออกขึ้นอยู่กับการลงทุนของชาวต่างประเทศ แต่ชาวนาไทยได้เริ่มทำการปลูกข้าวเพื่อการค้าและเป็นสินค้าออกสำคัญของประเทศภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ผู้ประกอบการคนไทยได้ก่อตั้งโรงงานผลิตสินค้าหลายอย่างซึ่งแต่ก่อนนี้เคยนำเข้า การเปลี่ยนแปลงในเชิงปริมาณเหล่านี้ไม่ได้นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพในชีวิตของประชากรไทยส่วนใหญ่ มีประชากรเพียงส่วนน้อยที่สามารถจะชื่นชมกับผลิตผลปัจจุบันของการพัฒนาในอดีต ประชากรส่วนใหญ่ยังคงยากจนและขาดการศึกษา ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่ตรงข้ามกับญี่ปุ่นอย่างชัดเจน

ความแตกต่างระหว่างผลงานทางเศรษฐกิจของสองประเทศไม่ได้เกิดจากความแตกต่างของรายได้ในตอนเริ่มต้นของการพัฒนา เพราะว่าระดับ

รายได้ของประเทศญี่ปุ่นในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 นั้นใกล้เคียงกับระดับพอยังชีพ และในแง่นี้ ประเทศญี่ปุ่นก็มีความล้าหลังเหมือนประเทศไทย แต่อย่างไรก็ตาม ประเทศญี่ปุ่นมีความสามารถสำหรับการเปลี่ยนแปลงภายในและการพัฒนาเศรษฐกิจมากกว่า บางทีอาจเป็นผลมาจากการพัฒนาต่าง ๆ ด้านสถาบัน ในระหว่างสมัย*โตกุงาวะ* การพัฒนาเหล่านี้รวมถึงการกระชับการควบคุมทางสังคม การขยายตัวของการศึกษา การปรับปรุงการบริหารและการพาณิชย์

การควบคุมทางสังคม

ภายหลังที่ได้ทำการศึกษาประเทศญี่ปุ่นและประเทศไทย นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน John Embree ได้สรุปว่าประเทศไทยมีโครงสร้างทางสังคมแบบหลวม ๆ[3] เพื่อสนับสนุนข้ออ้างของเขา เขาได้ยกตัวอย่างหลายเรื่องที่แสดงลักษณะพฤติกรรมแบบปัจเจกชนของคนไทยและการขาดวินัยของกลุ่ม แต่เนื่องจากตัวอย่างเหล่านี้ไม่ได้แสดงชัดเจนว่าเป็นตัวแทนที่ดีเพียงไรและเนื่องจากตัวอย่างส่วนใหญ่อาจจะถูกตีความได้แตกต่างกัน สมมุติฐานของ Embree จึงไม่เป็นที่ยอมรับเต็มที่[4] แต่ตรงกันข้ามกับสังคมไทย สังคมญี่ปุ่นดูจะมีโครงสร้างที่เกี่ยวพันกันแน่นหนากว่า ความรู้สึกนี้ไม่อาจพิสูจน์ได้ แต่ก็ได้มีการกล่าวถึงหลายครั้งในงานศึกษาหลายชิ้น[5] ลักษณะของสังคมญี่ปุ่นนี้ได้เริ่มมาในสมัย*โตกุงาวะ*

ในสมัย*โตกุงาวะ*ของญี่ปุ่น มีกฎเกณฑ์สลับซับซ้อนเกี่ยวกับความประพฤติซึ่งแตกต่างกันตามเพศ อายุ รุ่น และสถานภาพ เพื่อที่จะเป็นที่ยอมรับในสังคม ปัจเจกชนจำเป็นต้องรู้ว่าส่วนไหนของกฎเกณฑ์ใช้กับตัวเอง และต้องสังเกตกฎเกณฑ์เหล่านี้อย่างระมัดระวัง กฎเกณฑ์ในการประพฤติ

รวมถึงการใช้ถ้อยคำแสดงความนับถืออย่างเหมาะสม ความรู้ว่าด้วยการโค้งว่าตัวเองจะต้องโค้งต่ำเพียงใด และแม้แต่เมื่อไหร่ควรจะยิ้มหรือหัวเราะอย่างไร สังคม*โตกุงาวะ*ได้กำหนดให้คนในสังคมมีหน้าที่ต่าง ๆ หน้าที่ของบุตรต่อบิดา ภรรยาต่อสามี ลูกน้องต่อเจ้านาย ลูกจ้างต่อนายจ้าง ผู้อาวุโสต่อครอบครัว *(อิเอะ)* และครอบครัวต่อหมู่บ้าน หน้าที่เหล่านี้มีนิยามไว้ชัดเจน และผูกพันกันอย่างสูง ในการที่จะปฏิบัติตามหน้าที่เหล่านี้บ่อยครั้งจะต้องมีการเสียสละประโยชน์ส่วนตัว ตัวอย่างเช่น บุตรจะต้องยอมรับคู่สมรสที่บิดาเลือกให้ (การแต่งงานเป็นเรื่องระหว่างครอบครัวไม่ใช่เป็นเรื่องของความรัก) บุตรที่จากบ้านไปทำงานจะส่งเงินกลับไปให้ครอบครัวเป็นเวลานาน ในกรณีที่มีความจำเป็นทางเศรษฐกิจอย่างมาก ลูกสาวก็อาจถูกพ่อขายเพื่อเห็นแก่ครอบครัว และลูกน้องก็เสียสละตัวเองและครอบครัวเพื่อแก้แค้นแทนการตายของเจ้านาย ถ้าพบว่าไม่มีการปฏิบัติตามหน้าที่เหล่านี้การลงโทษมักจะเป็นอย่างรวดเร็วและรุนแรง ลูกชายที่ประพฤติตัวไม่ดีจะถูกตัดขาด *(คันโดะ)* คนที่เห็นแก่ตัวในหมู่บ้านจะถูกตัดขาดทางสังคม *(มูระฮาจิบุ)* และสามัญชนซึ่งปฏิบัติตัวไม่สมควรต่อซามูไรก็อาจจะถูกฟันทิ้งได้ *(คิริสุเตะ โงเมง)*

ในหมู่บ้านสมัย*โตกุงาวะ* งานหลายอย่างเป็นการทำร่วมกัน เช่น *มูระ ซิโงโตะ* (งานสำหรับหมู่บ้าน) ในงานแบบนี้ ชาวบ้านทำงานร่วมกันเพื่อบำรุงรักษาสมบัติสาธารณะ เช่น คลองส่งน้ำชลประทาน สะพานและที่สาธารณะ และการป้องกันหมู่บ้านจากไฟและขโมยด้วย ประชาชนมีส่วนร่วมในการเตรียมงานสำหรับเทศกาลของหมู่บ้าน งานที่ทำร่วมกันอีกลักษณะหนึ่งคือ *เทะจึได* (การช่วยเหลือร่วมกัน) ซึ่งให้แก่เพื่อนบ้านในโอกาส เช่น งานศพ หรืองานแต่งงาน และในกรณีสร้างบ้านหรือเปลี่ยนหลังคา ชาวบ้าน

ก็ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในวงจรของงานเกษตรเวลาปักดำและเก็บเกี่ยว เป็นช่วงเวลาที่ยุ่งที่สุด เพื่อนบ้านจะช่วยเหลือกันและกันในโอกาสเหล่านี้ การร่วมมือกันนี้เรียกว่า *ยูอิ*

การร่วมมือกันทำงานในหมู่บ้าน*โตกุงาวะ*นั้นทำได้ง่าย เพราะมีการจัดลำดับชั้นทางสังคมอย่างค่อนข้างชัดเจน และแน่นอน ในหมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่งจำนวนครัวเรือนค่อนข้างจะคงที่เป็นเวลายาวนาน และฐานะโดยเปรียบเทียบในทางสังคมของแต่ละครัวเรือนก็ค่อนข้างจะไม่เปลี่ยนแปลง เพราะว่าทรัพย์สินของครัวเรือนไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก กฎที่เกี่ยวกับสิทธิของบุตรคนหัวปีป้องกันการแบ่งทรัพย์สินของครัวเรือน และข้อจำกัดของระบบศักดินาในการโอนที่ดิน ทำให้ความผันผวนของโชคชะตาของครอบครัวลดน้อยลง ความแน่นอนของการแบ่งชั้นตามสังคม ซึ่งเป็นผลจากปัจจัยทางด้านสถาบัน หมายความว่า คนในหมู่บ้านรู้มาตั้งแต่เด็กว่าตนเองสังกัดที่ใดและถูกคาดหวังให้ทำอะไร เจ้าที่ดินเกิดมาก็เป็นเจ้าที่ดิน และถูกคาดหวังว่าจะต้องเป็นผู้นำของหมู่บ้านมาตั้งแต่ยังเด็ก ผู้เช่าที่ดินเกิดมาก็เป็นผู้เช่าที่ดิน และถูกคาดหวังว่าจะต้องเป็นผู้รับใช้เจ้าที่ดิน ผู้เพาะปลูกที่เป็นเจ้าของที่ดินมีความเป็นอิสระมากกว่าผู้เช่าที่ แต่มีทรัพย์สินน้อยกว่าเจ้าที่ดินและต้องการความช่วยเหลือจากเจ้าที่ดินเป็นครั้งเป็นคราว จึงมีฐานะทางสังคมเป็นอันดับสองรองมา

เมื่อเปรียบเทียบกันคนไทย คนญี่ปุ่นดูจะถูกจำกัดมากกว่าด้วยหน้าที่ต่าง ๆ มีวินัยดีกว่าคุ้นเคยกับความสัมพันธ์ในแนวตั้งมากกว่า และมีความเป็นปัจเจกชนน้อยกว่า (หรือมีความผูกพันกับกลุ่มมากกว่า) ประเพณีสังคมแบบนี้ดูเหมือนจะเป็นประโยชน์เมื่อญี่ปุ่นพยายามที่จะสร้างองค์กรเศรษฐกิจสมัยใหม่ เป็นความจริงที่ว่าการที่จะประสบความสำเร็จในการสร้างโรงงาน

และบริษัทจำเป็นจะต้องนำเทคโนโลยีสมัยใหม่ และระบบการปูนบำเหน็จตามความสามารถมาใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการจ้างและส่งเสริมผู้ร่วมงาน แต่ในขณะเดียวกันก็จำเป็นต้องมีสิ่งที่มักจะเรียกกันว่าเป็นค่านิยมแบบเก่า เช่น การเชื่อฟังผู้บังคับบัญชา การมีวินัย ความสามัคคี และความร่วมมือประสานงานกัน จากการได้รับค่านิยมเหล่านี้ภายใต้ระบบศักดินา ชาวญี่ปุ่นจึงดูเหมือนว่ามีการเตรียมตัวที่ดีกว่าสำหรับการทำงานในองค์กรสมัยใหม่เมื่อเทียบกับคนไทย

การศึกษา

สังคมในปลายสมัย*โตกุงาวะ*เป็นสังคมที่ค่อนข้างจะมีการศึกษาดี ดังจะเห็นได้จากการบรรยายเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการศึกษาในปลายสมัย*โตกุงาวะ*ดังต่อไปนี้

ประเทศนี้ [ประเทศญี่ปุ่นในปลายสมัย*โตกุงาวะ*] เป็นดินแดนซึ่งมีหนังสืออยู่มากมาย การผลิตหนังสือทำให้มีการจ้างคนทำงานหลายพันคนในโรงพิมพ์ของโรงเรียนของรัฐ และในโรงพิมพ์อิสระซึ่งขายสิ่งของให้แก่สาธารณชน งานด้านวิชาการหนัก ๆ มีเพียงส่วนน้อยของจำนวนทั้งหมด หนังสือจำพวกนิทาน หนังสืออนาจาร หนังสือแนะนำการท่องเที่ยว นวนิยาย โคลงกลอน งานรวบรวมบทสวดมีการซื้อหรือยืมจากร้านขายหนังสือเร่วันละมาก ๆ ผู้ซื้อหรือยืมนี้ไม่เพียงแต่พวกซามูไรเท่านั้น แต่ยังรวมกระทั่งถึงสมาชิกของชนชั้นอื่น ๆ อีกด้วย[6]

ในการกระจายการศึกษาไปยังมวลชน วัดมีบทบาทสำคัญทั้งในประเทศไทยและญี่ปุ่น[7] ในประเทศไทยเด็กๆ จำนวนมากไปวัดเพื่อไปรับการสั่งสอนในการอ่านและเขียน ในการก่อตั้งระบบโรงเรียน พระบาทสมเด็จ

พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงวางรากฐานตามการศึกษาในวัด ในอดีตในประเทศญี่ปุ่นก็เช่นกัน ครั้งหนึ่งการศึกษาถูกผูกขาดโดยพวกพระ ความสำคัญของพระในการเผยแพร่การศึกษาอาจเดาได้จากข้อเท็จจริงที่ว่า โรงเรียนเอกชนสำหรับเด็กจากครอบครัวชั้นต่ำคือที่เรียกว่า 'โรงเรียนวัด' (*เทระโคยะ*)

แต่อย่างไรก็ตาม 'โรงเรียนวัด' ส่วนใหญ่ได้สิ้นสุดการเป็นสถาบันทางศาสนาในตอนปลายสมัย*โตกุงาวะ* โรงเรียนเหล่านี้ส่วนมากได้กลายมาเป็นโรงเรียนเอกชนดำเนินการโดยซามูไรที่ว่างงานและคนอื่นๆ ที่ไม่ใช่พระและผู้ปกครองก็ส่งลูกของตนไปโรงเรียนเหล่านี้เพื่อการเล่าเรียนเท่านั้นถึงแม้ในที่ซึ่งพระเป็นผู้สอนเด็กในวัด วัตถุประสงค์เบื้องต้นก็เพื่อให้การศึกษามูลฐาน แต่ในประเทศไทยเด็ก ๆ ถูกส่งไปวัดเพื่อเรียนวิถีการดำเนินชีวิตแบบชาวพุทธ และการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของการสั่งสอน ทั้งการสั่งสอนนั้นก็มีลักษณะเป็นไปตามอัธยาศัยและไม่เป็นระบบ

ศูนย์กลางการศึกษาในสมัย*โตกุงาวะ*ของญี่ปุ่นนั้นได้เคลื่อนห่างออกจากพุทธศาสนาเพราะการเกิดขึ้นของลัทธิขงจื๊อ การเปลี่ยนแปลงนี้ไม่เพียงแต่เป็นการทำให้ความสำคัญของวัดลดลงเท่านั้น แต่ยังทำให้ความรู้มีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไปมากขึ้น ในกลางคริสต์ศตวรรษปี 19 ผู้นำที่มีการศึกษาในประเทศไทยส่วนใหญ่คือ พระสงฆ์ แต่ในประเทศญี่ปุ่นผู้คงแก่เรียนของลัทธิขงจื๊อได้เข้าแทนที่พระในพุทธศาสนาในการเป็นผู้นำปัญญาชน การเกิดขึ้นของลัทธิขงจื๊อดูจะมีผลในทางบวกต่อการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยของญี่ปุ่น ทั้งนี้เพราะลัทธิขงจื๊อมีคำสอนที่มีลักษณะเป็นไปทางโลกและมีลักษณะเป็นเหตุเป็นผลตามหลักตรรกวิทยามากกว่าคำสอนในพุทธศาสนา

ส่วนใหญ่ของคำสอนในลัทธิขงจื๊อมุ่งในเรื่องจริยธรรม และให้แนวทางในการประพฤติตัวของมนุษย์ โดยที่คำสอนในแง่นี้ของลัทธิขงจื๊อถือว่ามี

ประโยชน์ในการช่วยรักษาความมีเสถียรภาพทางสังคมและการเมือง จึงได้รับการอุปถัมภ์อย่างเป็นทางการในช่วงต้นของสมัย*โตกุงาวะ*และเป็นการนำไปสู่การเผยแพร่ลัทธิขงจื๊อในระหว่างเวลาเหล่านี้ แต่ลัทธิขงจื๊อเป็นมากกว่ากฎเกณฑ์ทางจริยธรรม ลัทธินี้อธิบายโครงสร้างและอันดับของโลก คำแปลภาคจู–ชิ (Chu–Shi) ของลัทธิขงจื๊อ (ลัทธิขงจื๊อใหม่ Neo–Confucianism) ซึ่งเป็นศาสนาทางการของโชกุน*โตกุงาวะ* และรัฐบาลของหลายแคว้น (ฮัง han) สร้างขึ้นตามหลักปรัชญาที่มีเหตุมีผลอย่างมาก ลัทธิขงจื๊อใหม่ได้ปลูกฝังความนับถือเหตุผลอย่างมากเข้าไปในความคงแก่เรียนของคนญี่ปุ่น

แต่ลัทธิขงจื๊อก็ไม่ใช่คำสอนอย่างเดียวซึ่งเผยแพร่อยู่ในสมัย*โตกุงาวะ* *จิจึงาขุ* (การเรียนรู้ในทางปฏิบัติ) ซึ่งรวมวิทยาศาสตร์ที่ว่าด้วยการจัดการดินและการเพาะปลูก การสำรวจ คณิตศาสตร์ การแพทย์ ดาราศาสตร์ และพฤกษศาสตร์และสัตวศาสตร์ชั้นต้น ซึ่งมีการพัฒนาโดยยึดประโยชน์ใช้สอยหรือความมีประโยชน์เป็นแนวทาง ผู้ทรงความรู้ที่มีชื่อเสียงเด่นที่สุดในเรื่อง*จิจึงาขุ* ผู้หนึ่งราว ค.ศ. 1700 คือ *เซขิ โคว่า* (Seki Kowa) ซึ่งคณิตศาสตร์ของเขามักจะถูกเปรียบเทียบกับแคลคูลัสซึ่งคิดขึ้น โดย Newton และ Leipniz แต่โดยทั่วไปประเทศญี่ปุ่นอยู่หลังตะวันตกในสาขาเทคนิคดังนั้น หลังจากที่การศึกษาวิทยาการตะวันตก ที่เรียกว่า *รันงะขุ* Rangaku (การศึกษาวิชาชาวดัทช์) ได้รับการเห็นชอบเป็นทางการในตอนต้นคริสต์-ศตวรรษที่ 18 *จิจึงาขุ*ก็มีความก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ในสองสามทศวรรษแรก *รันงะขุ* มุ่งอยู่ที่การแพทย์ แต่ในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้า ก็มีการขยายไปในสาขาวิทยาศาสตร์อื่น ๆ เช่น ดาราศาสตร์ การสำรวจ ฟิสิกซ์ เคมี วิชาผสมโลหะ การเดินเรือยุทธวิธี การใช้ปืนใหญ่ มีการแปลหนังสือตะวันตก และมีการเขียนหนังสืออธิบายประกอบ ในบางสาขาวิชามีการนำ

ไปปฏิบัติจนได้ผล ตัวอย่างที่เด่นที่สุดของเรื่องนี้ก็คือ การทำแผนที่ประเทศญี่ปุ่นโดย*ทาดาทาชะ* (Tadataka) ซึ่งทำสำเร็จในปี ค.ศ. 1821

เพราะความก้าวหน้าทางการศึกษาที่มีอยู่ในตอนเริ่มต้น ปัญญาชนชาวญี่ปุ่นจึงมีความรู้เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีตะวันตกอยู่บ้างในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 เมื่อญี่ปุ่นเริ่มการพัฒนาประเทศให้ทันสมัย แต่ในประเทศไทยในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ความคงแก่เรียนยังคงกระจุกอยู่ที่คำสอนในพุทธศาสนา และความรู้ในสาขาวิทยาศาสตร์ก็ยังพัฒนาน้อยมาก ตัวอย่างเช่น เมื่อมีหิวาตกโรคระบาดทั่วประเทศ สิ่งที่ถือปฏิบัติทั่วไปก็คือการหันเข้าหาพิธีเวทย์มนต์ เพื่ออ้อนวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์[8] ในสมัย*โตกุงาวะ* เวทย์มนต์คาถาก็มีส่วนไม่น้อยในความคิดทั่วไปอย่างไม่ต้องสงสัย แต่ก็มีปัญญาชนชั้นสูงจำนวนมากซึ่งมีทัศนะต่อโลกในลักษณะที่มีเหตุมีผลกว้างไกลมากกว่า

การบริหาร

ชาวตะวันตกที่มาเยี่ยมประเทศญี่ปุ่นในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 มีความยุ่งยากอย่างไม่ต้องสงสัยในการที่จะเข้าใจอย่างชัดเจนว่า ใครคือผู้ปกครองประเทศ จักรพรรดิที่อยู่กรุงโตเกียวหรือโชกุนที่อยู่เมืองเอโด้กันแน่? ในสมัย*โตกุงาวะ* จักรพรรดิเป็นผู้ปกครองตามทฤษฎี แต่ในทางปฏิบัติการปกครองของพระองค์เป็นแต่เพียงในนาม และพระองค์ทรงมอบอำนาจในการปกครองประเทศให้แก่โชกุน ในทำนองเดียวกันโชกุนก็ไม่ได้ปกครองประเทศโดยตรง ขอบเขตการควบคุมของเขาแผ่ขยายไปยังส่วนต่าง ๆ ของประเทศ (ประกอบด้วยเนื้อที่ราวหนึ่งในสี่ของที่ดิน) แต่ที่เหลือได้ถูกแบ่งออกเป็นประมาณ 270 แคว้น เรียกว่า ฮัง และปกครองโดยผู้ครอบครอง

ที่ดินโดยได้รับสิทธิจากเขาคือไดเมียว อำนาจท้ายสุดในการปกครองแคว้นเหล่านี้ขึ้นอยู่กับโชกุน แต่เขามักจะไม่แทรกแซงในกิจการภายในของแคว้น กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ญี่ปุ่นในสมัย*โตกุงาวะ*ประกอบด้วย รัฐอิสระราว 270 รัฐ ในเรื่องที่เกี่ยวกับความมั่นคง การออกเงินเหรียญกษาปณ์ นโยบายต่างประเทศ กิจการแห่งชาติอื่น ๆ และกิจการระหว่างแคว้น โชกุนจะเป็นผู้ใช้อำนาจการปกครอง เพื่อที่จะควบคุมบรรดาไดเมียว มีการจัดตั้งระบบ *ซันคิน โคตาอิ* (ระบบตัวประกัน) ขึ้น ซึ่งกำหนดให้ไดเมียวต้องอาศัยอยู่ในเมือง*เอโด*ปีเว้นปี

ในแคว้นต่าง ๆ ก็มีระบบการบริหารที่วางไว้อย่างละเอียดลออเหมือนกับรัฐบาลของโชกุน นักประวัติศาสตร์แนวมาร์กซิสต์ มักอ้างคำพูดที่โหดร้ายซึ่งเชื่อว่าเป็นคำพูดของ*โตกุงาวะ อิเอยาสึ* ผู้ก่อตั้งตระกูล*โตกุงาวะ* ซึ่งมีความหมายว่า ชาวนาควรจะถูกปฏิบัติในลักษณะที่ว่าพวกเขา 'ไม่ควรมีชีวิตและไม่ควรตาย' และมักบรรยายลักษณะระบบการบริหารแบบ*โตกุงาวะ*ว่าเป็นระบบที่ขูดรีดอย่างมาก ความคิดของ*อิเอยาสึ*ได้ถูกนำมาใช้ปฏิบัติมากน้อยเพียงใดเป็นเรื่องที่ถกเถียงกันได้ แต่โดยปราศจากข้อสงสัยกลไกการบริหารงานนี้ได้แพร่หลายและมีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะดูดเอาบรรณาการจากชาวนามากถึงร้อยละ 50 ของพืชผลที่เขาทำได้ กำลังส่วนหนึ่งของระบบนี้อยู่ที่ความสามารถของไดเมียวที่จะกำจัดชาวนาที่มั่งคั่ง และนำเอาความรับผิดชอบร่วมกันเป็นกลุ่มมาใช้บังคับในหมู่บ้าน เป็นการจำเป็นด้วยเหมือนกันที่ผู้ปกครองจะต้องเป็นสมาชิกชนชั้นนักรบ ซึ่งสามารถใช้กำลังทางทหารจัดการกับผู้ที่สงสัยในอำนาจการปกครองของพวกเขา ลักษณะว่าง่ายของชาวญี่ปุ่นในช่วงสมัยใหม่มีความเกี่ยวโยงใกล้ชิดกับความมีอำนาจสูงสุดของชนชั้นนักรบซึ่งสร้างขึ้นตั้งแต่ยุคก่อนการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย

การปฏิบัติอย่างได้ผลของระบบบริหารราชการสมัย*โตกุงาวะ*นั้น ดูได้จากข้อเท็จจริงที่ว่าระบบนี้สามารถปกครองประชากรกว่า 30 ล้านคน เป็นระยะเวลานานราว 250 ปี โดยมีร่องรอยของความยุ่งยากทางการเมืองเพียงเล็กน้อย ไม่ต้องสงสัยว่าลักษณะการเป็นที่ยอมรับในอำนาจของรัฐบาลเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดต่อความมีเสถียรภาพทางการเมืองนี้ แต่ควรจะกล่าวไว้ในขณะเดียวกันด้วยว่า การพัฒนาภายในระบบราชการได้มีส่วน (ช่วย) อย่างสำคัญ ตัวอย่างเช่น ภายหลังจากที่ประเทศมีความสงบอย่างมั่นคงแล้ว ในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 17 ระบบราชการได้เปลี่ยนมาเป็นการบริหารราชการแบบพลเรือนเป็นหลัก เมื่อระบบบริหารราชการแบบพลเรือนมีความสำคัญมากยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ ระดับการศึกษาของบรรดาซามูไรก็สูงขึ้นด้วยเหมือนกัน ซามูไรในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17 ให้ความสำคัญเบื้องต้นแก่การศึกษาศิลปะการสู้รบ โดยเอาเวลาจากการอ่านและเขียนหนังสือ แต่ผู้สืบทอดต่อมาในปลายสมัย*โตกุงาวะ*เป็นผู้ที่อ่านออกเขียนได้ และมีความรู้ทางประวัติศาสตร์ ปรัชญา และการเมือง ในขณะที่ระดับการศึกษาของซามูไรสูงขึ้น การปกครองก็กลายมาเป็นลักษณะที่ไม่ผูกพันกับตัวบุคคล และเป็นเชิงกฎหมายมากขึ้น[9]

แต่กระนั้นก็ยังมีปัญหาหลายอย่างในระบบราชการของ*โตกุงาวะ* ประการหนึ่งก็คือมีจำนวนซามูไรมากเกินไป (รัฐบาล*เมจิ*ได้ลดจำนวนข้าราชการลงเหลือหนึ่งส่วนสิบของจำนวนซามูไร) อีกประการหนึ่งก็คือเนื่องจากความสำคัญที่ผูกติดอยู่กับสถานภาพ การประยุกต์หลักการการปูนบำเหน็จตามความสามารถทำได้จำกัด ดังนั้นระบบราชการของ*โตกุงาวะ*จึงไม่สามารถจะผ่านเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ได้ทั้งหมด แต่กระนั้นระบบราชการของ*เมจิ*ปฏิบัติได้ผลเป็นหนี้สิ่งที่ได้รับตกทอดมาจากสมัย*โตกุงาวะ*อย่างมาก ความ

เชี่ยวชาญในการบริหารงานของซามูไรได้ประกอบเป็นกระดูกสันหลังของการบริหารราชการของ*เมจิ* การบริหารราชการของแคว้นได้สร้างพื้นฐานของการบริหารราชการท้องถิ่นสมัยใหม่ ถ้าปราศจากมรดกที่ได้จากสมัย*โตกุงาวะ* การดำเนินงานปฏิรูปที่เหมาะสมและการรักษาวินัยทางการเมืองในช่วงวิกฤติของการเปลี่ยนเข้าสู่ความเป็นชาติสมัยใหม่ก็คงจะทำได้ด้วยความยากลำบากอย่างยิ่งยวด

ตรงกันข้ามกับญี่ปุ่น ประเทศไทยในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ยังเป็นประเทศที่ 'อ่อนแอ' ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างเช่น การเก็บภาษีในอัตราต่ำ ในประเทศญี่ปุ่นดังที่ได้อธิบายมาแล้วว่าชาวนาจะต้องจ่ายถึงราวร้อยละ 50 ของพืชผลเป็นภาษี และส่วนนี้ถูกนำไปใช้จ่ายเป็นเงินเดือนให้แก่ซามูไรซึ่งทำหน้าที่เป็นทหารและข้าราชการพลเรือน แต่ในประเทศไทยรัฐบาลไม่สามารถจะเรียกเก็บภาษีสูงเช่นนั้นได้ และรัฐบาลก็มักจะไม่สามารถจ่ายเงินเดือนให้แก่ข้าราชการบ่อย ๆ จึงไม่เป็นการผิดปกติที่ข้าราชการจะดำรงชีพด้วยการทำงานอื่นที่นอกเหนือจากงานประจำแม้แต่ในระหว่างช่วงสมัยใหม่ เมื่อฝรั่งเศสและสหราชอาณาจักรกำลังคุกคามเอกราชของประเทศรัฐบาลก็ประสบความลำบากในการหารายได้ที่จำเป็นเพื่อนำมาสร้างกองทัพที่เป็นมืออาชีพ หรือนำมาซื้ออาวุธทันสมัย หรือปรับปรุงวิธีการสื่อสารและการคมนาคมเพื่อป้องกันประเทศ[10] การลงทุนในโครงสร้างเศรษฐกิจและงานในด้านการพัฒนาอื่น ๆ ซึ่งมีความกดดันน้อยกว่า จึงเผชิญกับปัญหาทางการเงินที่มากกว่า

งานหนักอีกอย่างหนึ่งที่ประเทศไทยต้องขบปัญหาในช่วงยุคสมัยใหม่ก็คือการสร้างข้าราชการพลเรือนมืออาชีพขึ้นมา ในช่วงยุคสมัยใหม่ของไทยไม่มีชนชั้นผู้บริหารที่สืบทอดต่อมา (เหมือนพวกซามูไร) หรือไม่มีระบบ

การเลือกคนเข้าทำงานโดยการสอบเหมือนในประเทศจีน ตัวอย่างเช่น การบริหารราชการจังหวัดก็ทำโดยข้าหลวงซึ่งอาศัยความช่วยเหลือจากญาติและมิตรสหาย บุคคลเหล่านี้จำนวนมากอ่านเขียนไม่ได้ หรือไม่มีความสามารถ ดังนั้นจึงมีคุณสมบัติไม่เหมาะสมที่จะมีส่วนร่วมในการบริหารราชการสมัยใหม่ แต่การจะเอาบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมมาแทนคนเหล่านี้ไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ เพราะว่าไม่มีสถาบันการศึกษาที่จะผลิตคนพวกนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญอย่างมากแก่การศึกษาและได้ทรงปรับปรุงสถานการณ์ให้ดีขึ้นบ้าง แต่สภาพการบริหารราชการที่เลว (โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น) ซึ่งพระองค์ทรงรับตกทอดมานั้นไม่อาจจะเปลี่ยนได้ในระยะเวลาอันสั้น ดังนั้นจึงยังคงอยู่เป็นอุปสรรคตลอดรัชสมัยของพระองค์

การพัฒนาการพาณิชย์

เศรษฐกิจแบบ*โตกุงาวะ*เป็นแบบศักดินา และมีลักษณะหลายอย่างคล้ายคลึงระยะต้นของเศรษฐกิจยุคกลางของยุโรป ดังนั้นจึงมักมีการตีความว่า เศรษฐกิจสมัย*โตกุงาวะ*โดยพื้นฐานแล้วเป็นแบบเลี้ยงตัวเอง และการค้าใด ๆ ที่มีส่วนใหญ่เป็นแบบการแลกเปลี่ยนของต่อของ (Barter Trade) ไม่ค่อยเกี่ยวข้องกับการใช้เงิน แต่เมื่อได้มองดูเศรษฐกิจสมัย*โตกุงาวะ*อย่างใกล้ชิดจะพบว่า การแลกเปลี่ยนมีการเกี่ยวข้องกับการใช้เงินและสินเชื่ออย่างมาก ในช่วงนี้เงินส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปของเหรียญกษาปณ์ที่ผลิตโดยโชกุนตระกูล*โตกุงาวะ* รัฐบาลท้องถิ่นก็มีการออกเงินกระดาษเพื่อการหมุนเวียนภายในแคว้น ส่วนใหญ่เพื่อหารายได้เพิ่มเติม จำนวนเงินที่ออกมาใช้หมุนเวียนในช่วงนี้มีเท่าไร ไม่เป็นที่ทราบโดยแน่ชัด แต่ที่ว่าคง

เป็นจำนวนไม่น้อยนั้นจะดูได้จากข้อมูลต่อไปนี้เกี่ยวกับเหรียญกษาปณ์ ในปี ค.ศ. 1869 (ซึ่งเป็นปีที่สองของสมัย*เมจิ*) มีเหรียญทองมูลค่าประมาณ 87.9 ล้านเยน เหรียญเงินมูลค่าราว 52.7 ล้านเยน และเหรียญอื่น ๆ มูลค่าราว 6.0 ล้านเยนใช้หมุนเวียนกันอยู่[11]

การใช้สินเชื่อมีอย่างกว้างขวางโดยเฉพาะในเมืองใหญ่ ตามที่พ่อค้าชาวโอซาก้าผู้หนึ่งกล่าวไว้ในตอนปลายของสมัย*โตกุงาวะ* เกือบร้อยละ 99 ของการติดต่อธุรกิจทั้งหมดระหว่างพ่อค้าชาวโอซาก้าใช้สินเชื่อเป็นเครื่องมือ และการชำระเป็นเงินสดมีน้อย นี่ก็อาจจะเป็นการกล่าวที่เกินไป แต่การใช้สินเชื่อเป็นเครื่องมือเป็นที่แพร่หลายในหมู่พ่อค้าชาวโอซาก้าอย่างไม่ต้องสงสัย ในเมืองใหญ่อื่น ๆ การใช้สินเชื่ออาจมีขอบเขตจำกัดกว่า แต่การแลกเปลี่ยนสินเชื่อก็เป็นการปฏิบัติที่คุ้นเคยกันอย่างปราศจากข้อสงสัย

เครื่องมือสินเชื่อที่ใช้กันบ่อยที่สุดในหมู่พ่อค้าชาวโอซาก้าคงจะเป็น *ชิโรโตะ เทะงาตะ* เป็นบันทึกที่ใช้ในการซื้อขายสินค้าหรือการกู้ยืม ซึ่งสัญญาว่าจะจ่ายในอนาคต มูลค่าของบันทึกนี้มีหลายขนาด และผู้ที่ยอมรับบันทึกนี้ก็มีตั้งแต่ภัตตาคารขนาดใหญ่จนถึงพ่อค้าขายส่งปลา แต่มีลักษณะร่วมกันอย่างหนึ่งคือ ผู้จ่ายคือผู้ที่เขียนบันทึกนี้ เครื่องมือสินเชื่ออย่างอื่นที่ใช้กันในเวลานั้น เช่น *โอเทะงาตะ ฟูริคะซิ เทะงาตะ* และ*อะจึคาริ เทะงาตะ* ต่างก็มีสถาบันการเงิน เช่น *เรียวไงยะ*เป็นผู้จ่าย

ตั๋วแลกเปลี่ยนเป็นเครื่องมือสินเชื่อสำคัญอย่างหนึ่ง ซึ่งใช้ในการเรียกเก็บเงินจากสินค้าที่ขายไปในสถานที่ไกล เมื่อพ่อค้าท้องถิ่นส่งสินค้าลงเรือไปให้พ่อค้าเมืองโอซาก้า และไม่ได้รับเงินล่วงหน้า เขาก็มักจะเขียนใบเรียกเก็บเงินจากพ่อค้าเมืองโอซาก้า และนำใบนี้ไปขายให้แก่*เรียวไงยะ*ในท้องถิ่นนั้น ใบเรียกเก็บเงินนี้ก็จะถูกส่งต่อไปให้*เรียวไงยะ*ในเมือง

โอซาก้า ซึ่งมีการติดต่อกับ*เรียวไงยะ*ในท้องถิ่นเป็นประจำ เพื่อเรียกเก็บเงินจากพ่อค้าเมืองโอซาก้า *เรียวไงยะ*ในเมืองโอซาก้าจะเรียกเก็บเงินจำนวนนั้นและให้สินเชื่อจำนวนนั้นแก่*เรียวไงยะ*ของท้องถิ่น ตั๋วแลกเปลี่ยนนี้มีการใช้บ่อยในระหว่างสมัย*โตกุงาวะ* เพราะมีระบบ*ซันคิน โคตาอิ* (ระบบตัวประกัน) ดังจะได้อธิบายต่อไป ที่ทำให้มีความจำเป็นจะต้องมีการค้าระหว่างภูมิภาค

ศูนย์กลางของการติดต่อเรื่องสินเชื่อก็คือ *เรียวไงยะ*พวกนี้เดิมเป็นพ่อค้าแลกเปลี่ยนเงิน โชกุน*โตกุงาวะ*ได้ออกเหรียญทองคำสามราคามาใช้ *(โดบัง อิจิบุบัง และ อิตชูคิน)* บริการของพ่อค้าแลกเงินจึงจำเป็นสำหรับการเปลี่ยนจากราคาหนึ่งไปยังอีกราคาหนึ่ง นอกจากเหรียญทองคำโชกุนยังได้ออกเหรียญเงินและเหรียญทองแดง ในกรณีของเหรียญทองคำ ไม่มีปัญหายุ่งยากมากนักในการแลกเปลี่ยนเพราะว่ามูลค่าโดยเปรียบเทียบของราคาทั้งสามไม่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดยุคนั้น *(หนึ่งเรียวมีค่าเท่ากับ 4 บุ และเท่ากับ 16 ชุ)* แต่อัตราแลกเปลี่ยนระหว่างเหรียญทองคำ เหรียญเงินและเหรียญทองแดงมีการขึ้นลง และการขึ้นลงนี้นำการเสี่ยงมาสู่การแลกเปลี่ยนเงินและทำให้ธุรกิจนี้เป็นธุรกิจที่ไม่ใช่ง่าย ๆ

แต่การแลกเปลี่ยนเงินก็ไม่ได้เป็นหน้าที่อย่างเดียวของ*เรียวไงยะ* เมื่อเวลาผ่านไป พวกนี้ได้เข้ามาทำหน้าที่หลายอย่างของธนาคาร ตัวอย่างเช่น มีการรับฝากเงิน การให้ยืมเงินและการออกใบเรียกเก็บเงิน *เรียว-ไงยะ*ใหญ่ ๆ บางแห่งโดยเฉพาะที่ในเมืองโอซาก้าถึงกับมี 'การสร้างเงิน' ในการออกใบรับฝากเงินและการรับฝากเงินประเภทเผื่อเรียก ในตอนแรก ๆ พวกนี้มีความระมัดระวังและถือเงินทุนสำรองไว้ราวร้อยละ 100 แต่ใบรับฝากเงินยังคงมีใช้หมุนเวียนอยู่เสมอและเงินฝากเผื่อเรียกบางส่วนไม่มีการ

นำไปใช้ ดังนั้น เพื่อที่จะมีการใช้เงินสำรองนี้อย่างดีที่สุด และมีรายได้เพิ่มขึ้นจากดอกเบี้ยโดยการให้กู้มากขึ้น *เรียวไงยะ*ก็เริ่มออกใบรับฝากเงินมากขึ้น และขยายสินเชื่อโดยการลดอัตราส่วนเงินสำรองลงมา ตราบเท่าที่ความเชื่อถือของประชาชนต่อ*เรียวไงยะ*ยังคงมีอยู่ อัตราเงินสำรองที่ต่ำกว่าร้อยละ 100 ก็ยังปลอดภัยและการลดอัตราส่วนนี้ลงทำให้สามารถสร้างเงินเพิ่มขึ้นในรูปของใบรับฝากเงิน และเงินฝากเผื่อเรียก

ปรัชญาทางเศรษฐกิจของระบบราชการแบบ*โตกุงาวะ*ให้ความสำคัญแก่การเกษตรในฐานะเป็นแหล่งใหญ่ของความมั่งคั่ง และชาวนาที่ทำการเกษตรก็ได้รับสถานภาพสูงสุดทางทฤษฎีในบรรดาสามัญชน ในทางตรงกันข้ามการพาณิชย์ถูกพิจารณาว่าเป็นงานที่ไม่สร้างผลผลิต และพ่อค้าเป็นที่เข้าใจโดยทั่วไปว่า ครอบครองฐานะต่ำสุดในสังคมสมัย*โตกุงาวะ* แต่การพาณิชย์ก็กลับมีความสำคัญเพิ่มขึ้นในสมัย*โตกุงาวะ* และพ่อค้าก็กลับกลายเป็นผู้มีอิทธิพลอย่างมหาศาล (ความสำคัญสูงขึ้นของการพาณิชย์ที่คล้ายคลึงกันก็เกิดขึ้นในยุโรปตะวันตกในปลายสมัยกลาง)

ในสมัย*โตกุงาวะ*ของญี่ปุ่น การเกิดขึ้นของระบบเศรษฐกิจที่ใช้เงินได้รับอิทธิพลโดยเฉพาะจากปัจจัย 2 อย่าง ประการแรกซามูไรทั้งหลายถูกกำหนดให้อาศัยอยู่ในเมืองที่ตั้งของปราสาท ซึ่งเป็นศูนย์บัญชาการของการบริหารงานของแคว้น (*ฮัง*) เมื่อถูกย้ายออกจากการเกษตรพวกนี้ก็กลายเป็นผู้มีรายได้ประจำ และจำเป็นต้องอาศัยความช่วยเหลือจากพ่อค้าให้แลกเปลี่ยนเงินเดือนที่รับเป็นข้าวเป็นสิ่งจำเป็นต่อชีวิตประจำวันอย่างอื่น ๆ สิ่งสำคัญที่มีส่วนเสริมสร้างการพัฒนาการพาณิชย์อีกอย่างหนึ่งก็คือ *ซันคินโคตาอิ* (ระบบตัวประกัน) ซึ่งได้กล่าวมาแล้วข้างต้น เพราะว่าระบบนี้ได้กำหนดให้ไดเมียวต้องเดินทางจากแคว้นของตนมายังเมือง*เอโด้* และต้อง

อาศัยอยู่ในเมือง*เอโด*ปีเว้นปี การทำเช่นนี้มีส่วนเสริมสร้างการพัฒนาการติดต่อธุรกิจระหว่างภูมิภาค ข้าวและสินค้าอื่น ๆ ซึ่งเป็นที่ต้องการภายนอกแคว้นจำเป็นต้องมีการผลิตและขายเพื่อเงิน และเงินนี้ก็นำไปใช้ซื้อสิ่งจำเป็นซึ่งเกิดขึ้นจากระบบนี้ การพัฒนาการเดินเรือชายฝั่ง เมืองที่ตั้งสถานีไปรษณีย์ และสถาบันการเงินและการพาณิชย์ต่างก็เป็นหนี้บุญคุณระบบนี้อย่างมาก

มักจะเป็นที่เข้าใจกันว่า การพาณิชย์สมัย*โตกุงาวะ*ไม่ได้เป็นส่วนสำคัญของมรดกสมัย*โตกุงาวะ* ทั้งนี้เพราะพ่อค้าที่มีฐานะไม่ได้มีทั้งบทบาทนำในสมัย*เมจิ* หรือเป็นผู้นำในการพัฒนาอุตสาหกรรมของยุคสมัยใหม่ พ่อค้าพวกนี้ผูกพันกับผลประโยชน์ในเรื่องต่าง ๆ ของศักดินาอย่างไม่ต้องสงสัย และไม่สามารถจะเปรียบเทียบได้กับพวกชนชั้นกลางในตะวันตกซึ่งเป็นแนวหน้าของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง แต่สถาบันการพาณิชย์ที่พวกเขาสร้างขึ้นเป็นปัจจัยที่มีผลในทางบวกต่อการพัฒนาทางธุรกิจภายหลังการฟื้นฟู*เมจิ* การแพร่หลายของการใช้เครื่องมือสินเชื่อ การพัฒนาของ*เรียวไงยะ*เป็นสถาบันธนาคาร ขบวนการ*ชินงักขุ*ซึ่งกระตุ้นให้มีความตระหนี่ถี่ถ้วนและความขยันขันแข็ง[12] การแยกการจัดการออกจากความเป็นเจ้าของและการสะสมทุนในตระกูลพ่อค้าใหญ่อย่างเช่น *มิตซุย สุมิโตโมะ และโคโนอิเด*[13] ก็เป็นมรดกสมัย*โตกุงาวะ*ซึ่งจำเป็นต่อการพัฒนาธุรกิจภายหลังการฟื้นฟู*เมจิ*

ประเทศไทยในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ก็ไม่ได้เป็นเศรษฐกิจแบบพอยังชีพ ในกรุงเทพมีภาคการค้าที่แข็งขัน และมีโรงกษาปณ์ที่ผลิตเหรียญเงินของตนเอง แต่เศรษฐกิจที่ใช้เงินในประเทศไทยก็ยังพัฒนาช้ากว่าของประเทศญี่ปุ่น เหตุผลอย่างหนึ่งก็คือในประเทศไทย ประชากรในตัวเมือง

(ซึ่งพึ่งพาพ่อค้าในการจัดหาสิ่งจำเป็นประจำวัน) มีขนาดเล็กคือ มีระหว่างร้อยละ 8 และ 10 ของจำนวนประชากรทั้งหมด[14] ในขณะที่ในประเทศญี่ปุ่นประชากรในตัวเมืองคิดเป็นสัดส่วนของประชากรทั้งหมดแล้วมีขนาดใหญ่เป็น 2 เท่า เหตุผลอีกอย่างหนึ่งก็คือ เพราะว่าระบบการเมืองของญี่ปุ่นเป็นแบบกระจายอำนาจ เมืองใหญ่ของญี่ปุ่นมีความกระจัดกระจายมากกว่า ดังนั้นการแผ่ขยายตามภูมิภาคของเครือข่ายทางการค้าจึงกว้างขวางกว่า

ความแตกต่างอีกอย่างหนึ่งก็คือ แท้จริงแล้วพ่อค้าทั้งหลายในประเทศไทยเป็นคนต่างชาติ การค้าภายในก็ถูกครอบงำโดยชาวจีน ในสังคมแบบเก่าไม่เป็นการผิดปกติแต่อย่างไรที่ชนต่างชาติกลุ่มน้อยมีอำนาจครอบงำด้านการค้าขาย ดังนั้นประเทศไทยจึงไม่ใช่เป็นกรณียกเว้น แต่ควรจะจดจำว่าประชากรจีนมีจำนวนค่อนข้างมาก ตามที่มีผู้เคยประมาณไว้มีจำนวนราวร้อยละ 25 ของจำนวนประชากรทั้งหมดในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19[15] พวกนี้กระจุกตัวอยู่ในกรุงเทพจึงทำให้กรุงเทพมีลักษณะเป็นเมืองจีน พ่อค้าชาวจีนก็มีความสำคัญในการค้าต่างประเทศด้วยเหมือนกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการค้ากับประเทศจีน (การนำเข้าเครื่องปั้นดินเผาของจีน ยา และภาชนะโลหะเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนกับข้าวและสินค้าไทยอื่น ๆ) แต่ในด้านนี้พ่อค้าชาวตะวันตกก็แข็งขันเหมือนกัน ส่วนคนพื้นเมืองชาวไทย ส่วนใหญ่เป็นชาวนาอาศัยอยู่ตามชนบท จำนวนน้อยที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพก็เป็นสมาชิกของชนชั้นสูงและข้าราชการ พ่อค้าไทยจริง ๆ แล้วไม่มี การแบ่งแยกบทบาททางเศรษฐกิจด้วยเชื้อชาติเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาของไทย เพราะว่าเงินทุนจำนวนมากได้ถูกส่งออกไปต่างประเทศเป็นเงินส่งออก และโดยที่พ่อค้าต่างชาติไม่ต้องการทำอะไรที่ผูกพันในระยะยาว เช่น การลงทุนทางอุตสาหกรรม เงินทุนส่วนที่อยู่ในประเทศถูกใช้เป็นเงินทุนหมุนเวียนทางการค้าเป็นส่วนใหญ่

เปรียบเทียบกับประเทศจีน

เมื่อนำการเตรียมตัวปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยของญี่ปุ่นในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 มาเปรียบเทียบกับประเทศจีน ความแตกต่างดูไม่ชัดเจนเหมือนเมื่อเทียบกับประเทศในเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แท้จริงถ้านักสังเกตการณ์ชาวตะวันตกที่มาถึงเอเชียตะวันออกในกลางคริสต์-ศตวรรษที่ 19 ถูกถามว่าประเทศไหนจะมีโอกาสดีกว่าในการเผชิญกับการท้าทายจากตะวันตก นักสังเกตการณ์เหล่านี้ส่วนใหญ่คงจะตอบว่าประเทศจีน ประเทศจีนมีการเตรียมตัวที่ดีกว่าในแง่จิตวิทยาที่จะติดต่อกับชาวต่างชาติ ในขณะที่คนญี่ปุ่นยังใจแคบและไม่มีประสบการณ์ในการติดต่อกับคนต่างชาติหลังจากที่อยู่อย่างโดดเดี่ยวมาสองศตวรรษ ชาวจีนมีความเป็นชาวเมืองและมีความมั่นใจในตนเอง ในแง่ของโครงสร้างสังคมก็ดูเหมือนว่าระบบของคนจีนมีความสามารถในการสร้างการเปลี่ยนแปลงได้มากกว่า สังคมจีนมีการแบ่งชนชั้นน้อยกว่า ชนชั้นพ่อค้าก็ถูกจำกัดด้วยกฎเกณฑ์ของรัฐบาลน้อยกว่า และระบบราชการพลเรือนชั้นสูงก็คัดเลือกคนโดยมีพื้นฐานอยู่บนความสามารถ ทรัพยากรธรรมชาติของจีนและขนาดของประเทศก็สร้างความได้เปรียบให้ประเทศด้วยเช่นกัน ในทางตรงกันข้าม ญี่ปุ่นเป็นประเทศเล็กมีประชากรหนาแน่นและมีทรัพยากรธรรมชาติเพียงไม่กี่อย่าง[16]

แต่กระนั้นประเทศญี่ปุ่นก็ประสบความสำเร็จมากกว่าประเทศจีนในการเผชิญกับความท้าทายจากตะวันตก ในขณะที่ประเทศจีนถูกบังคับให้ต้องยอมยกดินแดนและสิทธิพิเศษทางการพาณิชย์ให้แก่มหาอำนาจตะวันตก ประเทศญี่ปุ่นเริ่มแรกก็ป้องกันตัวเองจากการบุกรุกของตะวันตก และต่อมาก็มีการต่อรองกันใหม่ในสนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาคที่ประเทศนี้ถูกบังคับให้ยอมรับในปลายสมัย*โตกุงาวะ* ในสงครามจีน–ญี่ปุ่น (ค.ศ. 1894–5)

ญี่ปุ่นได้แสดงกำลังทหารที่เหนือกว่าจีนอย่างชัดเจนแล้วในสงครามรัสเซีย–ญี่ปุ่น (ค.ศ. 1904–5) ญี่ปุ่นก็ทำให้รัสเซียยอมแพ้ และได้เข้าร่วมสันนิบาตมหาอำนาจนักล่าอาณานิคม ในปีต่อ ๆ มาประเทศจีนก็ได้กลายเป็นเหยื่อรายใหญ่ของลัทธิล่าอาณานิคมของญี่ปุ่น ในด้านเศรษฐกิจก็เช่นกัน ผลงานของญี่ปุ่นมีความน่าประทับใจมากกว่า ซึ่งสะท้อนให้เห็นจากระดับการพัฒนาในปัจจุบัน ในขณะที่ประเทศจีนยังคงเป็นประเทศด้อยพัฒนา ญี่ปุ่นก็เป็นประเทศอุตสาหกรรมและชื่นชมกับมาตรฐานการครองชีพที่สูงกว่าอย่างมาก

ทำไมประเทศญี่ปุ่นจึงทำได้ดีกว่าประเทศจีน ? ปัจจัยที่ไม่ใช่ปัจจัยทางเศรษฐกิจต่อไปนี้ซึ่งมีอยู่ในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาของญี่ปุ่นในปีต่อ ๆ มา

ผู้หยิบยืมทางวัฒนธรรม

ปัจจัยหนึ่งที่เป็นผลดีแก่ญี่ปุ่นในการเผชิญกับการท้าทายจากตะวันตกก็คือการที่ประเทศนี้มีประวัติเป็นประเทศ 'ผู้หยิบยืมทางวัฒนธรรม' ในคริสต์ศตวรรษต้น ๆ ประเทศจีนเป็นแหล่งความรู้สำหรับญี่ปุ่น โดยเฉพาะที่ผ่านทางพุทธศาสนาและลัทธิขงจื๊อของชาวจีน จึงอาจกล่าวได้ว่าญี่ปุ่นมีข้อขัดข้องเพียงเล็กน้อยในการรับเทคโนโลยีตะวันตกด้วยเช่นกัน เมื่อความเหนือกว่าของฝ่ายหลังได้แสดงให้ปรากฏอย่างชัดเจน ในทางตรงกันข้ามประเทศจีนนั้นเป็น 'อาณาจักรศูนย์กลาง' คือเป็นแหล่งอารยธรรมตลอดมา แม้แต่ในสาขาวิทยาศาสตร์ จนกระทั่งเมื่อสองสามศตวรรษก่อนหน้านี้ประเทศจีนก็มีสิ่งที่ให้แก่โลกได้มาก การเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรมจึงทำให้จีนรู้สึกยากลำบากที่จะประเมินโดยปราศจากอิทธิพลจากความรู้สึกส่วนตัวต่อความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ที่เพิ่งเกิดขึ้นในตะวันตกและยอมรับความก้าวหน้านั้น

แต่จำเป็นจะต้องระลึกไว้ว่าญี่ปุ่นไม่ได้เป็นหยิบยืมทางวัฒนธรรมจนเป็นปกตินิสัยโดยปราศจากเอกลักษณ์ของตนเอง เมื่อถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 กระบวนการเรียนรู้และเข้าใจก็ได้เสร็จสมบูรณ์จนประเทศญี่ปุ่นเองก็มีวัฒนธรรมเฉพาะตนซึ่งทำหน้าที่เป็นแหล่งความภูมิใจข้างในที่ให้ความสมดุล ถ้ามีความรู้สึกที่ด้อยกว่าอันเกิดจากการเป็นผู้หยิบยืมอย่างหนักจากผู้ซึ่งแม้ในปัจจุบันก็ยังถูกคิดว่าเป็น 'คนป่าเถื่อนที่มีขนรุงรัง' วลีที่ว่า 'วิทยาศาสตร์ตะวันตกและจริยธรรมตะวันออก' ซึ่งหมายความว่าตะวันตกนั้นดีกว่าในทางวิทยาศาสตร์ แต่ด้อยกว่าตะวันออก (โดยเฉพาะญี่ปุ่น) ในทางวัฒนธรรม ทำให้เกิดความภูมิใจแก่ชาวญี่ปุ่นผู้ซึ่งหาไม่ก็อาจสูญเสียความเป็นตัวเองทางวัฒนธรรมในกระบวนการการพัฒนาประเทศให้ทันสมัย

ครอบครัวและชุมชน

ครอบครัวเป็นหน่วยสังคมมูลฐานทั้งในประเทศจีนและประเทศญี่ปุ่น แต่ความสำคัญโดยเปรียบเทียบของครอบครัวนั้นแตกต่างกันในสองประเทศ ในประเทศจีน เมื่อผลประโยชน์ของครอบครัวขัดกับผลประโยชน์ของชุมชน หรือองค์กรอื่นที่ไม่ใช่เป็นญาติกัน ผลประโยชน์ของครอบครัวมักจะมาก่อนผลประโยชน์ของผู้ที่ไม่ใช่ญาติ แต่ในประเทศญี่ปุ่น ครอบครัวมักจะต้องเสียสละผลประโยชน์ เพื่อเห็นแก่องค์กรซึ่งถือกันว่ามีความสำคัญ 'เหนือกว่า'

การขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์ระหว่างความจงรักภักดีกับความกตัญญูต่อบิดามารดาอาจจะแสดงได้ด้วยคำถามต่อไปนี้ (ก) ถ้าลูกน้องสามารถจะช่วยชีวิตบุตรชายของเจ้านายของเขาได้โดยสละชีวิตบุตรชายของเขาเอง เขาควรจะทำหรือไม่ (ข) ถ้าบิดาทำผิดกฎหมาย บุตรชายของเขาควรจะราย

งานเจ้าหน้าที่หรือไม่ (ค) ถ้าเจ้านายตายไปด้วยกลอุบายหลอกลวงของศัตรู พวกลูกน้องควรจะทำการแก้แค้นให้แก่การตายของเขาหรือไม่ โดยที่การแก้แค้นนี้หมายถึงว่าพวกลูกน้องจะต้องสละทั้งชีวิตและครอบครัว?

ในประเทศญี่ปุ่นมีนิทานดั้งเดิมซึ่งให้คำตอบเป็นการยืนยันคำถามข้อที่หนึ่งและข้อที่สาม (ตัวอย่างเช่น นิทานเรื่อง '*สุงาวาระ เดงจึ เทนาราอิ ดางามิ*' สำหรับคำถามที่หนึ่งและ 'เรื่องราวของโรนินสี่สิบเจ็ดคน'[17] สำหรับคำถามข้อที่สาม) สำหรับคำถามข้อที่สอง คำตอบที่ได้รับมักเป็นเชิงปฏิเสธ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่ความผิดของบิดาไม่ร้ายแรง ถ้าบิดาทำผิดฐานกบฏ บุตรชายจะเผชิญกับการเลือกตัดสินใจสองทางอย่างหนัก ในกรณีเช่นนี้ ระบบค่านิยมของญี่ปุ่นไม่มีแนวทางที่แน่นอนสำหรับความประพฤติของบุตร แต่ในประเทศจีนคำตอบสำหรับคำถามข้อที่สองความกตัญญูจะต้องมาก่อนความจงรักภักดี บางทีจะมากกว่าในประเทศญี่ปุ่น (ตัวอย่างเช่น ขงจื๊อ ไม่เห็นชอบกับความประพฤติของบุตรชายซึ่งรายงานต่อเจ้าหน้าที่ว่าบิดาของเขาได้ขโมยแกะไปตัวหนึ่ง)[18] ดูจะมีนิทานน้อยเรื่องในประเทศจีนซึ่งให้คำตอบที่เห็นด้วยกับคำถามที่หนึ่งและคำถามที่สาม ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะครอบครัวเป็นพื้นฐานที่มีความสำคัญมากกว่าของสังคม และความกตัญญูก็เป็นหลักจริยธรรมที่มีความสำคัญมากกว่าในประเทศจีนเมื่อเทียบกับประเทศญี่ปุ่น[19]

คำถามที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ของครอบครัวที่ตรงข้ามกับผลประโยชน์ของชุมชน ไม่ใช่เป็นปัญหาที่เกี่ยวกับความกตัญญูที่ขัดแย้งกับความจงรักภักดีทั้งหมด อีกมุมหนึ่งของปัญหาก็คือ ผู้ที่มีฐานะอยู่เบื้องบนของชุมชนจะอุทิศมากเพียงใดให้แก่ประโยชน์ของชุมชน เราอาจจะเอาหมู่บ้านหนึ่งขึ้นมาเป็นตัวอย่างในประเทศญี่ปุ่น หัวหน้าหมู่บ้านจะต้องปฏิบัติงานหลายอย่าง

ซึ่งเป็นประโยชน์แก่หมู่บ้าน แต่ไม่ใช่แก่ครอบครัวของเขาโดยตรง ในบางกรณี เขาต้องเสียสละครอบครัวของเขาเพื่อเห็นแก่หมู่บ้าน ตัวอย่างเช่น ในปีที่การเก็บเกี่ยวไม่ได้ผล เขาเป็นตัวแทนของหมู่บ้านในการต่อรองกับรัฐบาลให้ลดภาษี และถ้าเขาไม่ประสบความสำเร็จโดยใช้วิธีการตามปกติ บางทีเขาก็จำเป็นต้องเลี่ยงช่องทางปกติ และอุทธรณ์ต่อเจ้าเหนือหัวโดยตรง (เช่น ผ่าเข้าไปในขบวนของเจ้านาย เป็นต้น) หรือในกรณีรุนแรงที่สุดก็อาจก่อการกบฏ ในการกระทำเช่นนั้น เขาอาจประสบความสำเร็จในการทำให้ภาษีลดลง แต่บางครั้งเขาและบางทีก็ครอบครัวของเขาก็อาจถูกประหารชีวิต การกระทำที่เสียสละแบบนี้เป็นสิ่งที่ไม่ค่อยเกิดขึ้นในในหมู่บ้านชาวจีน (ดูในส่วนท้ายของบทนี้เกี่ยวกับโครงสร้างของหมู่บ้าน)

การให้ความสำคัญอย่างยิ่งแก่ความกตัญญูเป็นปัจจัยที่มีผลลบต่อความพยายามของประเทศจีนในการสร้างองค์กรสมัยใหม่ นักเศรษฐศาสตร์ชาวอเมริกัน William Lockwood แสดงให้เห็นในตัวอย่างต่อไปนี้ว่าลัทธิเกื้อหนุนญาติเป็นอุปสรรคต่อการสร้างกองทัพเรือสมัยใหม่ในประเทศจีนอย่างไร

[ในสงครามทางเรือของยาลูในปี ค.ศ. 1894] ในขณะที่ กองเรือของญี่ปุ่นซึ่งมีลักษณะการดำเนินการเหมือนอย่างธุรกิจภายใต้นายพลเรือเอกอิโต้ กองเรือของจีนซึ่งมีเรือที่เทียบเคียงกันได้ แต่ผู้ก่อกำเนิดคืออุปราช Li Hung - Chang ผู้ยิ่งใหญ่ได้บรรจุคนทำงานในเรืออย่างเคยด้วยคนจำพวก 'ญาติที่ยากไร้ และผู้ซื่อสัตย์ที่ละโมบ' ผู้บังคับการเรือได้แก่พลเรือเอก Ting Ju - Chang เป็นเพื่อนของอุปราชลี (ชื่ออันฮุย - อิเต) หัวหน้าแผนกอาวุธยุทธสัมภาระก็คือ บุตรเขยของอุปราชจาง เปย - ลุน พลเรือเอกติงนั้นเคยเป็นนายพลทหารม้า สง่างามแต่ไม่มีความสามารถ

ที่แย่กว่านั้น จางก็เป็นจอมโกง แผนกอาวุธของเขาถึงกับบรรจุทรายแทนกระสุนปืนใหญ่ เมื่อการยิงเริ่มขึ้น กองเรือจีนพบว่า จำนวนกระสุนทั้งหมดที่มีคือ สิบสี่นัดต่อปืนหนึ่งกระบอก เรือรบหุ้มเกราะหนัก 7,000 ตันสองลำมีกระสุนปืนเพียง 3 นัด สำหรับปืนขนาดสิบนิ้วทั้งหมด ผลการต่อสู้สามารถทำนายได้ กองทัพเรือจีนต้องพ่ายแพ้ และต่อมาไม่ช้ากองทัพบกก็เช่นกัน นั่นเป็นยิ่งกว่ามังกรกระดาษ ญี่ปุ่นชนะสงครามอย่างง่ายดายและเกิดความได้เปรียบอย่างไม่อาจประมาณได้ตามมา[20]

ตัวอย่างที่สองของการขัดแย้งระหว่างผลประโยชน์ของครอบครัวและชุมชน สะท้อนให้เห็นในคำถามที่เกี่ยวกับองค์กรธุรกิจ เหตุผลสำคัญอย่างหนึ่งของความสำเร็จของญี่ปุ่นในธุรกิจคือ การใช้ความสามารถเป็นหลักเกณฑ์สำคัญในการเลือกคนเข้าทำงาน และในการเลื่อนขั้น ในตอนต้นสมัย*เมจิ* การขยายตัวอย่างรวดเร็วของแบบฉบับ*ไซบัตจึ* ในประเทศญี่ปุ่นก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง *(มิตซุย มิตซูบิชิ และสุมิโตโมะ)* แสดงให้เห็นถึงลักษณะนี้ ถึงแม้ว่า*ไซบัตจึ*เหล่านี้จะเป็นของครอบครัวแต่มีการคัดเลือกคนที่มีความสามารถ (ส่วนใหญ่ไม่ใช่ญาติ) และมอบความรับผิดชอบในการจัดการให้แก่คนเหล่านั้น ตระกูล*มิตซุย* และ*สุมิโตโมะ* ยกการจัดการทั้งหมดให้แก่ลูกจ้างของบริษัท *มิตซูบิชิ* เพิ่งตั้งไม่นาน แต่เจ้าของ (ตระกูล*อิวาซากิ*) อาศัยผู้จัดการมืออาชีพอย่างมาก พ่อค้าที่มีฐานะหลายคนในสมัย*โตกุงาวะ*ของญี่ปุ่นไว้ใจลูกจ้างที่มีความสามารถและมอบความรับผิดชอบในการบริหารให้คนเหล่านั้น แต่ในประเทศจีน ความสำคัญของความผูกพันในครอบครัวทำให้การรับคนที่มีความสามารถซึ่งไม่ได้เป็นญาติกันมาทำงานทำได้ยากกว่ามาก และการมอบความรับผิดชอบทางการจัดการให้แก่คนอื่นหลังจากที่ได้ฝึกอบรมมาแล้วก็ทำได้ยากเช่นกัน

คุณภาพของความเป็นผู้นำ

จุดอ่อนอย่างหนึ่งของความเป็นผู้นำของจีนก็คือ การเน้นวัฒนธรรมของข้าราชการชั้นสูง พวกแมนดาริน ข้าราชการชั้นสูงถูกคัดเลือกเข้าทำงานโดยระบบการสอบซึ่งเน้นกวีนิพนธ์แบบจีน ไม่ใช่ทักษะทางด้านการทหาร เพราะความไม่รู้ประสาเกี่ยวกับเรื่องการทหาร พวกแมนดารินจึงดูเหมือนจะไม่เข้าใจว่าจำเป็นจะต้องมีการปฏิรูปอะไรเพื่อที่จะเผชิญกับการท้าทายของมหาอำนาจตะวันตกในประเทศจีน ผู้ที่รู้บ้างก็ลังเลที่จะทำให้กองทัพเข้มแข็ง เพราะว่าอาจจะเป็นการคุกคามฐานะตำแหน่งสูงของพวกเขาในรัฐบาล แต่ในประเทศญี่ปุ่น เนื่องจากซามูไรเป็นทั้งผู้บริหารและนักรบจึงมีความเข้าใจดีกว่าในลักษณะการคุกคามของตะวันตก และมีความกระหายที่จะปรับปรุงกองทัพให้ทันสมัยมากกว่า

มีผู้แย้งว่าการพัฒนาประเทศจีนให้ทันสมัยล่าช้าไปเพราะการที่ประเทศนี้ถูกปกครองโดย 'ชนต่างชาติ' (พวกแมนจู ราชวงศ์ชิง) พวกแมนจูมีภาษาของตนเอง และในระยะแรก ๆ ก็มีวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากชาวจีน แต่ต่อมาผู้นำแมนจูได้ถูกกลืนเข้าไปในสังคมชาวจีน ผู้ที่ติเตียนราชวงศ์ชิงว่า ทำให้จีนต้องล่าช้าในการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยนั้นตั้งข้อสงสัยว่า ผู้นำจีนได้อุทิศตนแก่ผลประโยชน์แห่งชาติของประเทศจีนอย่างแท้จริงหรือไม่ โดยได้ยกคำกล่าวซึ่งเชื่อว่าเป็นของเจ้าชายชุง ตัวแทนของจักรพรรดินี Dowager ว่า 'การมอบอาณาจักรให้พวกผีต่างชาติยังจะดีกว่าการยอมตามคำสั่งของบรรดากบฏชาวจีน'[21] ไม่น่าจะเป็นไปได้ที่ผู้นำราชวงศ์ชิงจะละเลยผลประโยชน์ของประเทศจีนอย่างสิ้นเชิง แต่เมื่อมองดูวิธีการที่พวกเขาติดต่อกับมหาอำนาจตะวันตก ก็สมควรที่จะถูกกล่าวหาว่าสนใจแต่ที่จะรักษาอำนาจการปกครองของพวกตนเป็นเบื้องแรก โดยยอมสูญ*เสียแม้กระทั่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติ*

ทัศนะของผู้นำจีนตรงกันข้ามกับความเป็นชาตินิยมอย่างแรงของผู้นำชาวญี่ปุ่นในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ลัทธิการเมืองซึ่งมีอิทธิพลในหมู่ซามูไรอย่างรวดเร็วในเวลานั้น ถือว่าญี่ปุ่นเป็นประเทศศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งต้องไม่ปล่อยให้เปื้อนเปรอะโดย 'พวกป่าเถื่อนที่มีขนรุงรัง' จากประเทศอื่น การปกครองประเทศให้ดีและป้องกันประเทศจากพวกป่าเถื่อนเหล่านี้เป็นหน้าที่เบื้องต้นของชนชั้นปกครอง การศึกษาและศิลปะการสงครามของพวกซามูไรถือว่ามีความสำคัญไม่ใช่ในตัวของมันเอง แต่เพื่อจุดประสงค์ในการบรรลุถึงหน้าที่ดังกล่าว ลัทธินี้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เมื่อมหาอำนาจตะวันตกมาถึงประเทศญี่ปุ่นในทศวรรษ 1850

ภายหลังจากที่ได้ประจักษ์พยานการพ่ายแพ้ของจีนในสงครามฝิ่นในปี ค.ศ. 1840 และได้เห็นด้วยตนเองถึงความสามารถที่เหนือกว่าของอาวุธตะวันตกต่อประเทศญี่ปุ่น โชกุนตระกูล*โตกุงาวะ*ก็ยินยอมต่อการเรียกร้องของมหาอำนาจตะวันตกให้เปิดประเทศ การเปิดประเทศของญี่ปุ่นให้แก่คนต่างชาติคงจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ เมื่อมองดูช่องว่างระหว่างกำลังทางทหารของตะวันตกและประเทศญี่ปุ่น ผู้ที่สนับสนุนลัทธิการเมืองที่รักชาติอย่างรุนแรงถือว่าการเปิดประเทศของญี่ปุ่นเป็นเครื่องชี้ถึงความล้มเหลวในการปกครองประเทศ ดังนั้นจึงเป็นการสมเหตุผลที่จะมีขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อล้มล้างโชกุน ขบวนการนี้มีผลให้มีการฟื้นฟู*เมจิ*ในปี ค.ศ. 1868 เมื่อผู้นำของขบวนการติดต่อใกล้ชิดกับมหาอำนาจตะวันตกบางชาติและได้เรียนรู้ความเหนือกว่าทางทหารอย่างชัดแจ้ง ผู้นำเหล่านี้ก็เลิกความคิดที่จะขับไล่ 'คนป่าเถื่อนชาวตะวันตก' และเริ่มรู้สึกว่าเป็นการจำเป็นที่จะต้องเปิดประเทศ และเรียนรู้เทคโนโลยีตะวันตก[22] แต่ลัทธิชาตินิยมที่รักชาติอย่างรุนแรงก็ไม่ได้หายไปโดยสิ้นเชิง มันยังคงอยู่ในรูปของการอุทิศ

ให้แก่เกียรติยศและความรุ่งเรืองของชาติ และกลายเป็นแรงกระตุ้นในระหว่างการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยในสมัยเมจิ

ลัทธิศักดินานิยม

Karl Marx ได้กล่าวว่าลัทธิทุนนิยมเติบโตออกมาจากลัทธิศักดินานิยม ถึงแม้เขาจะไม่ได้อธิบายว่าทำไมจึงต้องเป็นดังนั้น อาจเป็นที่สงสัยว่าข้อเท็จจริงที่ว่าระบบการเมืองของญี่ปุ่นเป็นแบบศักดินาในขณะที่ของประเทศจีนเป็นแบบปกครองจากส่วนกลางมีอิทธิพลต่อการดำเนินการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยหรือไม่ เราอาจคิดถึงข้อดีอย่างน้อยสองประการของระบบศักดินานิยมอย่างหนึ่งก็คือ กฎหมายและความมีระเบียบ และอีกอย่างหนึ่งก็คือการสะสมทุน[23]

ดังที่ได้ชี้ให้เห็นก่อนหน้านี้แล้วว่า พวกแมนดาริน ชนชั้นสูงในระบบราชการของจีนถูกคัดเลือกเข้าทำงานโดยผ่านการสอบแข่งขันอย่างเข้มงวด ตำแหน่งการบริหารส่วนท้องถิ่นแต่ละตำแหน่งถูกปกครองโดยชาวแมนดารินที่ถูกส่งมาจากปักกิ่ง ซึ่งจะอยู่ในตำแหน่งราวสามปีแล้วก็ย้ายไปยังตำแหน่งอื่น ในทางตรงข้ามตำแหน่งบริหารราชการส่วนท้องถิ่นในประเทศญี่ปุ่นนั้น ปกครองโดยเจ้าผู้ครองที่สืบทอดตามตระกูล (ไดเมียว) ซึ่งตระกูลนั้นได้ปกครองดินแดนนั้นมาหลายชั่วคน และเขาได้รับความช่วยเหลือจากลูกน้องที่ได้รับสืบทอดต่อมาด้วย โดยสรุปชนชั้นสูงในการบริหารราชการส่วนท้องถิ่นของจีนคัดเลือกมาจากความสามารถ และอยู่ในตำแหน่งหนึ่ง ๆ เป็นระยะเวลาสั้น ๆ ในขณะที่ผู้ทำหน้าที่บริหารส่วนท้องถิ่นของญี่ปุ่นได้รับตำแหน่งโดยการสืบทอด และถูก 'ขังไว้ข้างใน' ของดินแดนที่เขาปกครอง

ไดเมียวมีอำนาจการปกครองอิสระอย่างแท้จริงในกิจการภายใน แต่เขาก็ถูกจำกัดโดยความเป็นไปได้ที่ว่า ถ้าเขาปกครองไม่ดี กฎหมายและความมีระเบียบก็จะสลายลง เช่น ถ้ามีการกบฏเกิดขึ้น เขาก็อาจสูญเสียรายได้จากภาษี และการกลับคืนสู่ความสงบอาจจะต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง ในกรณีที่เลวร้ายที่สุดโชกุนอาจก้าวเข้ามาและใช้การที่ไดเมียวประพฤติมิชอบเป็นข้ออ้างที่จะปลดเขาออก ความเป็นไปได้นี้ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ห่างไกล ในหนึ่งร้อยปีแรกของระบบโชกุน มีไดเมียวจำนวนหนึ่งที่ถูกปลดออก

ในประเทศจีนก็มีระบบการตรวจสอบชาวแมนดารินที่อยู่ในตำแหน่ง แต่มักจะไม่ได้ผล และเมื่อรัฐบาลกลางฉ้อราษฎร์บังหลวงและไร้ความสามารถก็ไร้ประโยชน์โดยสิ้นเชิง ผลคือชาวแมนดารินมักจะสนใจแต่การสะสมทรัพย์สมบัติเมื่ออยู่ในตำแหน่งเป็นสำคัญ เป็นการยากที่ชาวแมนดารินผู้ใดจะพัฒนาความชื่นชอบในตำแหน่งที่เขาได้รับแต่งตั้ง และริเริ่มโครงการระยะยาวเนื่องจากเขาจะไม่อยู่ในตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งเป็นเวลามากกว่าสองสามปี แต่ในประเทศญี่ปุ่นไดเมียวจะต้องร่วมความมีโชคดีและความมีโชคร้ายในแคว้นของเขากับประชาชน จึงเกิดการพัฒนาความรู้สึกที่ว่าอภิสิทธิ์นั้นมากับความรับผิดชอบ นอกจากนี้เขาก็อยู่ภายใต้ความกดดันที่ว่าจะต้องปกครองอย่างได้ผล เพราะถ้าหากปกครองไม่ถูกต้องอาจทำให้ฐานะของแคว้นของเขาลดลงเมื่อเทียบกับแคว้นอื่น ๆ และอาจเป็นไปได้ที่โชกุนจะเข้ามาแทรกแซง

อำนาจของไดเมียวถูกจำกัดโดยโชกุน ดังนั้นการบริหารงานส่วนท้องถิ่นจึงมีการจัดการค่อนข้างดี ก็อาจลองคิดเดาว่า เนื่องจากไม่มีผู้มีอำนาจสูงกว่าอยู่เหนือโชกุนที่จะมาจำกัดโชกุน ตัวโชกุนเองก็น่าจะฉ้อราษฎร์บังหลวงได้ยิ่งกว่าพวกไดเมียว (เขาควบคุมดินแดนซึ่งรวมตำแหน่งสำคัญ

เช่น *โอซาก้าและนางาซากิ* และรัฐมีการปกครองซึ่งให้ผลผลิตข้าวหนึ่งในสี่ของผลผลิตทั้งหมดของประเทศญี่ปุ่น) แต่โชกุนก็ถูกจำกัดโดยการแข่งขันจากไดเมียว ผู้ซึ่งพร้อมที่จะท้าทายเขา เมื่อไรก็ตามที่อำนาจของเขาอ่อนลง ระบบการตรวจสอบและถ่วงดุลนี้ทำให้ทั้งโชกุนและไดเมียวพยายามต่อสู้เพื่อให้มีรัฐบาลที่เหมาะสม

ระบบศักดินาดูเหมือนจะสร้างภาวะแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการสะสมทุน เพื่อให้มีการสะสมความมั่งคั่ง ไม่แต่เพียงคนรุ่นเดียว แต่ข้ามไปยังคนรุ่นอื่นหลาย ๆ รุ่นด้วย โดยทั่วไปแล้วจำเป็นจะต้องมีการจำกัดอำนาจของรัฐบาล และป้องกันไม่ให้รัฐบาลเข้ายึดทรัพย์สินส่วนตัวของบุคคลตามใจชอบ โชกุนและไดเมียวก็ไม่ได้ละเว้นการใช้อำนาจโดยพละการอย่างสิ้นเชิง แต่พวกเขาก็กำหนดขอบเขตในการเกี่ยวข้องกับตระกูลพ่อค้าใหญ่ อย่างเช่น ตระกูล*มิตซุย* ซึ่งสามารถสะสมทรัพย์สมบัติได้หลายชั่วอายุคน แต่ในประเทศจีนไม่มีตระกูลพ่อค้าใหญ่ซึ่งมีประวัติธุรกิจอันยาวนานเช่นนั้น

ในประเทศจีน มีช่องว่างเพียงเล็กน้อยในองค์กรทางการเมือง ซึ่งพ่อค้าสามารถใช้เพื่อหาประโยชน์ใส่ตัวเองได้ การบริหารราชการแบบส่วนกลางครอบคลุมทั่วประเทศ ก่อให้เกิดเครื่องกีดขวางที่แน่นหนาซึ่งพ่อค้าไม่สามารถจะผ่าเข้าไปได้ บางครั้งพวกพ่อค้าก็อาจได้รับสัมประทานจากรัฐบาลบ้างโดยผ่านการติดสินบนหรือการเกี่ยวโยงทางเครือญาติ และทำให้พวกเขามีอำนาจเพิ่มขึ้นบ้าง แต่ไม่มีรอยแยกทางโครงสร้างซึ่งพวกเขาจะใช้เป็นประโยชน์ได้นาน แต่ในประเทศญี่ปุ่นการแข่งขันระหว่างไดเมียว หรือการแข่งขันระหว่างไดเมียวกับโชกุน ทำให้ต้องอาศัยความร่วมมือจากพ่อค้า

และทำให้พวกพ่อค้าสามารถได้มาซึ่งอิสรภาพที่มากขึ้น ยิ่งกว่านั้น เมือง *โอซาก้า* (เมืองที่มีพ่อค้าร่ำรวยจำนวนมาก) ก็อยู่ภายใต้โชกุน อำนาจของโชกุนช่วยคุ้มครองพ่อค้าชาวเมือง*โอซาก้า*จากไดเมียว และบีบบังคับให้ฝ่ายหลังต้องยอมรับหนี้ของตนที่มีต่อพ่อค้า

โครงสร้างหมู่บ้าน

ผู้นำทางการเมืองของจีนคือ Sun Yat–sen เชื่อว่าโครงสร้างอย่างหลวม ๆ ของสังคมจีน ซึ่งเขาเรียกว่าเป็นกองทรายที่ทับถมกันเป็นจุดอ่อนมูลฐานของจีน[24] การขาดความร่วมมือกันในหมู่บ้านอาจใช้เป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงจุดอ่อนนี้ แต่ในประเทศญี่ปุ่นระหว่างช่วงเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว (ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ยุ่งมากที่สุดในวงจรของการปลูกข้าว) คนในหมู่บ้านก็จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ถ้าผู้ใดเสนอให้แรงงานมากกว่าที่เขาได้รับ หรือได้รับแรงงานมากกว่าที่เขาเสนอให้ ก็จะมีการตอบแทนกันเป็นสิ่งของเพื่อปรับให้เกิดความสมดุล แต่ในประเทศจีนถ้าแรงงานในครอบครัวไม่เพียงพอที่จะทำงานชิ้นใดชิ้นหนึ่ง และจำเป็นต้องหาความช่วยเหลือเพิ่มเติม ก็จะมองหาจากญาติก่อน และถ้ายังไม่เพียงพอก็จะมีการจ้างคนงาน ในหมู่บ้านชาวจีนคนในหมู่บ้านแบ่งออกเป็นกลุ่มญาติต่าง ๆ และความร่วมมือระหว่างกลุ่มมีน้อย

ความอ่อนแอของสังคมหมู่บ้านของจีนเกิดขึ้นบางส่วนเป็นเพราะเจ้าที่ดินไม่ได้เกี่ยวข้องอย่างแข็งขันกับการเกษตร เจ้าที่ดินน่าจะรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชาวบ้านได้ถ้าความผูกพันระหว่างพวกเขากับชาวบ้านมีความใกล้ชิดกว่านี้ แต่เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลหลายคนก็ซื้อที่ดินทำการเกษตรด้วยเงินออมของพวกเขา (ซึ่งส่วนมากมาจากเงินสินบนที่พวกเขาได้รับ)

เพื่อที่ว่าเมื่อปลดเกษียณก็จะได้กลับมาอยู่หมู่บ้านในอนาคต พ่อค้าที่มั่งคั่งหลายคนก็ซื้อที่ดินสำหรับเกษตรกรรมเป็นการลงทุน เจ้าที่ดินพวกนั้นสนใจในค่าเช่า แต่ไม่สนใจในงานเกษตรกรรม ยิ่งกว่านั้น เจ้าที่ดินในหมู่บ้านบางคนก็ศึกษากวีนิพนธ์ (บางทีอาจจะเพื่อเตรียมตัวสำหรับการสอบแข่งขันในการเข้ารับราชการ) และไม่ได้ยุ่งเกี่ยวกับงานเกษตร ความเกี่ยวพันระหว่างเจ้าที่ดินพวกนั้นกับชาวนาสามัญจึงมีน้อยเป็นธรรมดา

เหตุผลอีกประการหนึ่งของการที่หมู่บ้านชาวจีนมีการรวมตัวกันทางสังคมน้อยก็เพราะมีการแบ่งทรัพย์สมบัติมาหลายชั่วคน ในครอบครัวชาวจีนลูกสาวไม่มีสิทธิ์สืบทอดมรดก นอกจากสินเดิมซึ่งนำติดตัวไปด้วยเมื่อตอนแต่งงาน แต่บุตรชายมีสิทธิใกล้เคียงกันในการสืบทอดมรดกโดยที่เมื่อบิดาถึงแก่กรรม ทรัพย์สินของตระกูลจะถูกแบ่งแยกในระหว่างบุตรชาย ดังนั้นถึงแม้จะมีสมบัติมากก็จะต้องกระจัดกระจายเป็นส่วน ๆ ภายในไม่กี่ชั่วคน ตระกูลที่มีเงินก็อาจจะกลับกระบวนการแบ่งทรัพย์สมบัติโดยการซื้อที่ดินจากชาวนาที่ยากจน หรือจากผู้ที่ต้องการไปจากหมู่บ้าน ในประเทศจีนที่ดินสามารถโอนกันได้ และผลก็คือคนที่มีเงินสามารถเพิ่มการถือครองที่ดินได้โดยที่ผู้มีทรัพย์สมบัติน้อยขายที่ดินที่มีอยู่ให้ นี่เป็นสิ่งที่ทำให้การจัดลำดับชั้นในสังคมของหมู่บ้านจีนเปลี่ยนรูปได้

ในทางตรงข้าม หมู่บ้านใด ๆ ในสมัย*โตกุงาวะ*ของญี่ปุ่นมีการรวมตัวกันที่ดีกว่า เพราะว่าไม่มีเจ้าที่ดินที่ไปอยู่ที่อื่น เจ้าที่ดินมีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจการในหมู่บ้านอย่างแข็งขัน และบ่อยครั้งจะเป็นผู้ริเริ่มในการนำพืชผลเกษตร และเทคนิคใหม่ ๆ เข้ามา โดยที่เป็นผู้ทำการเกษตรเองพวกเขาจึงมีผลประโยชน์ร่วมกันหลายอย่างกับชาวนาสามัญ การเปลี่ยนรูปของลำดับชั้นในสังคมของหมู่บ้านญี่ปุ่นก็ยังมีน้อยกว่าด้วย ทั้งนี้เพราะกฎที่ว่าบุตรคนแรก

จะต้องเป็นผู้สืบทอดสมบัติของตระกูลและข้อจำกัดของระบบศักดินาในการขายที่ดิน ดังที่ได้อธิบายมาแล้ว[25] เพราะว่าเจ้าที่ดินโดยปกติแล้วมักจะเกิดในตระกูลซึ่งได้ปกครองหมู่บ้านมาหลายชั่วคน จึงเป็นการง่ายสำหรับพวกเขาที่จะแสดงบทผู้นำ และเป็นผู้รวมคนในหมู่บ้านให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ในแง่การรวมตัวกันทางสังคม หมู่บ้านชาวจีนคงจะใกล้เคียงกับหมู่บ้านชาวไทยมากกว่าหมู่บ้านชาวญี่ปุ่น ทั้งในหมู่บ้านชาวจีนและชาวไทยความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคมมีน้อย แต่ก็มีความแตกต่างที่สำคัญอย่างหนึ่ง ในหมู่บ้านชาวจีนมีการร่วมมือกันอย่างมากภายในกลุ่มที่เป็นญาติกัน หรือแม้แต่ภายในพวกแซ่เดียวกัน ในหมู่บ้านไทยความร่วมมือแบบนั้นมีน้อย ดังนั้นปัญหาความร่วมมือกันในหมู่บ้านชาวจีนจึงไม่เกี่ยวกับความเป็นปัจเจกชน มากเท่ากับปัญหาการรวมตัวกันในระหว่างกลุ่มเครือญาติต่าง ๆ ปัญหานี้ก็ยังคงแก้ไม่ได้ในระหว่างชาวจีนโพ้นทะเลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในปัจจุบัน พวกเขาสามารถให้ความร่วมมือกันภายในกลุ่มเครือญาติเดียวกัน แต่ถ้าไม่ใช่ญาติกันก็ไม่สามารถจะรวมทรัพยากรเข้าด้วยกันเพื่อลงทุนร่วมกัน ดังนั้นธุรกิจของพวกเขาจึงยังเป็นรูปของครอบครัว และไม่สามารถจะเติบโตเกินกว่าขนาดหนึ่ง

บทสรุป

ข้อเท็จจริงที่ว่าประเทศญี่ปุ่นไม่เคยเป็นอาณานิคมมีความสำคัญต่อทิศทางของเส้นทางการพัฒนาของญี่ปุ่น ดังนั้นจึงไม่เป็นการสมเหตุผลที่จะเปรียบเทียบประเทศญี่ปุ่นกับประเทศที่เคยเป็นอาณานิคม (เช่น ประเทศอินโดนีเซีย) และเดาว่าทำไมประเทศแรกจึงพัฒนาได้และทำไมประเทศหลังจึงยังไม่พัฒนา แต่การจะแย้งว่าความเป็นเอกราชของประเทศญี่ปุ่นเป็นเหตุ

บังเอิญทางประวัติศาสตร์ และเป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนาของญี่ปุ่นก็เป็นเรื่องที่ไม่น่าเชื่อถือ การที่ประเทศญี่ปุ่นยังคงความเป็นเอกราชไว้ได้นั้นอาจจะมีส่วนเกี่ยวกับโชคอยู่บ้าง แต่ก็จะต้องพิจารณาข้อเท็จจริงที่ว่าญี่ปุ่นได้มีการเตรียมตัวที่ดีกว่าในการที่จะหลีกเลี่ยงการรุกรานของตะวันตกในเอเซีย การเตรียมตัวนี้อาจเกี่ยวกับความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่น ได้มีการแสดงให้เห็นอย่างค่อนข้างพอเพียงว่า เอกราชเพียงอย่างเดียวไม่เป็นเงื่อนไขที่เพียงพอสำหรับการพัฒนาโดยใช้กรณีของประเทศไทยและประเทศจีนซึ่งยังคงเป็นเอกราช แต่ก็ยังไม่พัฒนา

ได้มีการเสนอข้ออธิบายหลายประการเกี่ยวกับความแตกต่างของการพัฒนาระหว่างญี่ปุ่นจีนและประเทศไทย ข้อสมมุติฐานข้อเดียวที่อาจโยงคำอธิบายเหล่านี้ได้ ก็คือประเทศญี่ปุ่นพัฒนาได้ เพราะระบบศักดินาที่มีมาก่อนหน้าสมัยการพัฒนาประเทศให้ทันสมัย สมมุติฐานนี้มองดูคล้ายคลึงกับรูปแบบของมาร์กซิสต์ 'จากศักดินานิยมสู่ทุนนิยม' ถึงแม้ว่ามาร์กซ์จะไม่ได้อธิบายกระบวนการเปลี่ยนรูป แต่ดูเหมือนว่าศักดินานิยมก่อให้เกิดการแข่งขันระหว่างศูนย์อำนาจต่าง ๆ (ในกรณีของประเทศญี่ปุ่น คือ โชกุนและรัฐบาลแคว้นต่าง ๆ) ที่บังคับให้พวกเขาต้องปรับปรุงการบริหาร การศึกษา และเศรษฐกิจของประเทศ ระบบศักดินาคุ้มครองพ่อค้าและทำให้พวกเขาสามารถสะสมความมั่งคั่งได้ ในประเทศญี่ปุ่นโชกุนให้ความคุ้มครองแก่พ่อค้าที่อยู่ภายใต้เขา เมื่อความปลอดภัยของพวกพ่อค้าถูกคุกคามในการติดต่อกับพวกไดเมียว ในขณะที่ในยุโรปตะวันตก พระเจ้าแผ่นดิน สมเด็จพระจักรพรรดิหรือสมเด็จพระสังฆราชก็มีบทบาทที่คล้ายคลึงกัน แต่ในประเทศญี่ปุ่นไม่เหมือนกับยุโรปตะวันตก เพราะพ่อค้าไม่ใช่เป็นผู้ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนรูปจากศักดินานิยมมาสู่ทุนนิยม ตัวนำสำคัญในการเปลี่ยนรูปนี้จะได้กล่าวถึงในบทต่อไป

เชิงอรรถ

1. P. Baran, *The Political Economy of Growth* (New York, Monthly Review Press, 1957), pp. 151–61.

2. C. Geertz, *Agricultural Involution* (Berkeley, University of California Press, 1963), pp. 130–54.

3. J. Embree, "Thailand–A Loosely Structure Social System", *American Anthropologist*, 1950, Vol. 52, pp. 181–93.

4. ดูตัวอย่างเช่น H. Evers (ed.), *Loosely Structured Social Systems : Thailand in Comparative Perspective*. (New Haven, Southeast Asian Studies, Yale University, 1969)

5. ในบรรดาข้อเขียนจำนวนมากที่เกี่ยวกับสังคมญี่ปุ่นซึ่งให้ความรู้สึกนี้ ตัวแทนสองสามชิ้นได้แก่ T. Fukutake, *Japanese Rural Society*, แปลโดย R. Dore (Ithaca, Cornell University Press, 1972); C. Hakane, *Japanese Society* (Harmonds–worth, Middlesex, Penguin Books, 1973); R. Benedict, *The Chrysanthemum and the Sword* (Boston, Houghton Mifflin, 1946); and J. Embree, *Suye Mura : A Japanese Village* (Chicago, University of Chicago Press, 1939). ถึงแม้ว่านักสังคมวิทยาไทยซึ่งศึกษาญี่ปุ่นอาจจะไม่ยอมรบการบรรยายลักษณะของประเทศไทยของ Embree ส่วนใหญ่ดูเหมือนจะเห็นด้วยว่าญี่ปุ่นมีลักษณะสังคมที่เกี่ยวไว้ด้วยกันอย่างแน่นหนามากกว่าสังคมไทย ดูตัวอย่างเช่น ประเสริฐ แย้มกลิ่นฟุ้ง 'ปัญหาของการพัฒนาสังคมไทยให้ทันสมัย'. (บทความที่เสนอคณะสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยเกียวโต เมื่อวันที่ 2 มิถุนายน ค.ศ. 1984)

6. R. Dore, *Tokugawa Education* (Berkeley, University of Califonia Press, 1965), p. 2.

7. เว้นแต่จะได้ระบุไว้เป็นอย่างอื่น การกล่าวถึงการศึกษาของไทยต่อไปนี้อาศัยงานของ D. Wyatt, *The Politics of Reform in Thailand : Education in the Reign of King Chulalongkorn.* (New Haven, Yale University Press, 1969)

8. Prasert Chittiwatanapong, 'The Modernization Base in Japan and Thailand : Education and Science', บทความเสนอต่อการประชุมเรื่อง 'การเกิดขึ้น

ของรัฐสมัยใหม่ : ประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่น', โครงการไทย – ญี่ปุ่นศึกษา กรุงเทพ ค.ศ. 1976 หน้า 18.

9. สำหรับการกล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับระบบราชการสมัยโตกุงาวะดู J. Hall, "The Nature of Traditional Society : Japan" ใน R. Ward and D. Rustow (eds), *Political Modernization in Japan and Turkey*. (Princeton, Princeton University Press, 1964)

10. Tej Bunnag, *The Provincial Administration of Siam, 1982—1915* (Kuala Lumpur, Oxford University Press, 1977), p. 16 การกล่าวถึงการบริหารของไทยในตอนนี้ และในย่อหน้าต่อไปก็ใช้หนังสือเล่มนี้.

11. Sakudo Yotaro, "The Reform of the Monetary System in the Early Years of Meiji", *Osaka Economic Papers*, September 1957, pp. 33–4. เงิน 1 เยนมีค่าประมาณ 1 ดอลลาร์สหรัฐในเวลานั้น.

12. เกี่ยวกับขบวนการชินงักขุ ดู R. Bellah, *Tokugawa Religion* (Glencoe, Illinois, Free Press, 1957), บทที่ 6.

13. ตระกูล*มิตซุย* จ้างคนทำงานราว 1,000 คน เฉพาะร้านในเมือง*เอโด*แห่งเดียว และได้มอบความรับผิดชอบอย่างมากให้แก่*ยังโต* (หัวหน้าเสมียน) ซึ่งถูกคัดเลือกเข้าทำงานตั้งแต่เด็กและเลื่อนขั้นภายในตามความสามารถ เกี่ยวกับการพูดถึงรายละเอียดมากกว่านี้ในเรื่องตระกูลพ่อค้าในสมัย*โตกุงาวะ* ดู J. Hirschmeier and T. Yui, *The Development of Japanese Business, 1600-1980* (London, George Allen & Unwin, second edition 1975), บทที่ 1.

14. J. Ingram, *Economic Change in Thailand, 1850—1970* (Stanford, Stanford University Press, 1971), p. 21.

15. Ingram (1971), p. 7.

16. เกี่ยวกับข้อได้เปรียบของประเทศจีนเหนือประเทศญี่ปุ่น ดู W. Lockwood, 'Japan's Response to the West : The Contrast with China", *World Politics*, October 1956, pp. 41—2.

17. J. Allyn, *The Forty-Seven Ronin Story*. (Tokyo, Charles E. Tuttle Co., 1970)

18. Confucius, *The Analects*, แปลโดย D.C. Lau (Harmondsworth, Middlesex, Penguin Books, 1979), XIII, 18.

19. M. Levy, 'Contrasting Factors in the Modernization of China and Japan', *Economic Development and Cultural Change*, 1953–4, p. 183, and R. Bellah (1957), p. 189.

20. W. Lockwood (1956), p. 48.

21. อ้างใน J. Dower (ed,), *Origins of the Modern Japanese State : Selected Writings of E.H. Norman* (New York, Pantheon Books, 1975), p. 231.

22. เนื้อหาที่บรรจุอยู่ในลัทธิซึ่งให้ความเห็นชอบแก่ขบวนการกลับคืนสู่อำนาจได้เปลี่ยนไปตามกาลเวลาอย่างไรได้ถูกกล่าวไว้ Sakata Yoshio, 'Nihon Kindaika no Shuppatau to Tenkai' [การ 'ทยานขึ้น' และการขยายตัวของการทำประเทศญี่ปุ่นให้ทันสมัย]. *Jinbun Gakuho*, March 1970.

23. การกล่าวถึงลัทธิศักดินานิยมต่อไปนี้อาศัยการตีความของ F. Braudel เกี่ยวกับงานของ N. Jacob ในเรื่องกำเนิดของลัทธิทุนนิยมในเอเชียตะวันออก ดู F. Braudel, *Civilization and Capitalism, 15th — 18th Century*, Vol. 2, *The Wheels of Commerce*, แปลโดย Sian Reynolds (New York, Harper & Row, 1979), pp. 585—99.

24. B. Moore, *Social Origins of Dictatorship and Democracy : Lord and Peasant in the Making of the Modern World* (Boston, Beacon Press, 1966), p. 199. การกล่าวถึงโครงสร้างหมู่บ้านของจีนก็อาศัยหนังสือเล่มนี้.

25. ดูการกล่าวถึงการควบคุมทางสังคมในส่วนต้น ๆ ของบทนี้ในเรื่องของประเทศไทย.

บทที่ 5
การปฏิรูปทางสถาบัน

เหตุการณ์ที่สำคัญที่สุดสองครั้งในประวัติศาสตร์การเมืองของญี่ปุ่นสมัยใหม่คือ การฟื้นฟูเมจิในปี ค.ศ. 1868 และการพ่ายแพ้ในสงครามโลกครั้งที่สอง เพราะเหตุการณ์เหล่านี้เท่านั้นที่ทำให้มีการทำลายความเป็นผู้นำและก่อให้เกิดการจัดองค์การทางการเมืองที่สำคัญขึ้นใหม่ เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงของจังหวะทางการเมืองเช่นนี้ สถาบันต่าง ๆ ก็ได้เปลี่ยนแปลงให้เหมาะกับวัตถุประสงค์ของระบอบการปกครองใหม่ นี่ก็เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหลังการฟื้นฟูเมจิ และหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ในช่วงแรกสถาบันศักดินาต่าง ๆ ถูกลบล้างไปและสถาบันใหม่ ๆ ถูกสร้างขึ้นมา ส่วนในช่วงที่สอง กองทัพและสถาบันต่าง ๆ ที่สนับสนุนกองทัพถูกเลิกล้มไป โดยมีการก่อตั้งสถาบันทางประชาธิปไตยและสถาบันที่ไม่ใช่การทหารขึ้นแทน ในบทนี้จะวิเคราะห์ถึงการพัฒนาทางการเมืองเหล่านี้เพื่อสร้างความเข้าใจถึงปฏิกิริยาระหว่างการเมืองและเศรษฐกิจ

การฟื้นฟูเมจิ

ตามทฤษฎี การล้มสลายของระบบศักดินาจะถูกนำโดยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจซึ่งบ่อนทำลายพื้นฐานของสถาบันของระบบศักดินา ญี่ปุ่นก็มิได้เป็นข้อยกเว้นของกฎข้อนี้ ถึงแม้จะมีกฎเกณฑ์และข้อจำกัดต่าง ๆ ที่มุ่งจะรักษาโครงสร้างศักดินาของสังคมให้อยู่ตลอดกาล แต่ระบบเศรษฐกิจที่ใช้เงินซึ่งขยายไปทั่วในปลายยุค*โตกุงาวะ*ได้สั่นคลอนรากฐานของระบบศักดินา เมื่อพวกซามูไรได้ย้ายเข้ามาเป็นผู้อยู่อาศัยในเมือง

และละทิ้งอุปนิสัยดั้งเดิมที่เคยกระเหม็ดกระแหม่ ค่าใช้จ่ายของรัฐบาลมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นและส่งผลให้งบประมาณของรัฐบาลขาดดุลอยู่ตลอด ในตอนต้นการขาดดุลนี้แก้ไขโดยการกู้ยืมเงินจากพ่อค้า แต่ดอกเบี้ยที่เกิดขึ้นก็ทำให้สถานการณ์เลวร้ายลงในระยะหลัง เพื่อแก้ปัญหานี้รัฐบาลโชกุนและรัฐบาลภูมิภาคหลายแห่งได้ปรับปรุงนโยบายเศรษฐกิจ เพื่อดำรงระบบเลี้ยงตัวเองเอาไว้ และสนับสนุนการผลิตพืชผลเศรษฐกิจและสินค้าหัตถกรรมต่าง ๆ ที่อาจขายได้ตามเมืองใหญ่ ๆ เมื่อมาตรการเหล่านี้ไม่ได้ผล(ซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นเช่นนั้น) ค่าเลี้ยงดูของซามูไรก็ถูกตัดจนกระทั่งซามูไรชั้นผู้น้อยจำต้องรับจ้างทำงานเป็นชิ้น ๆ ที่บ้านเพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้ ในทางกลับกันพ่อค้าร่ำรวยจำนวนมากก็ได้รับอนุญาตให้ใช้นามสกุลและพกดาบได้ ซึ่งเดิมเป็นสิทธิพิเศษของชนชั้นซามูไรเท่านั้น และได้รับการยอมรับให้เข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารของรัฐบาล ถึงแม้ว่าพ่อค้าจะมีฐานะทางสังคมต่ำที่สุดในสังคม*โตกุงาวะ* แต่อิทธิพลของชนชั้นพ่อค้าก็ได้เพิ่มขึ้นเป็นอันมากในปลายสมัย*โตกุงาวะ*ในขณะที่ชนชั้นซามูไรมีความกังวลกับปัญหาทางด้านเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

พื้นฐานของศักดินาในหมู่บ้านก็สั่นคลอนไปด้วย เพราะตลอดเวลารัฐบาลพยายามเพิ่มการเก็บภาษีข้าวเพื่อนำไปลดการขาดดุลได้ทำให้ชีวิตของชาวนาลำบากยิ่งขึ้น บางคนจึงได้ขัดขืน และละทิ้งหมู่บ้านเข้าไปอยู่ในเมือง (ซึ่งเป็นการฝ่าฝืนกฎข้อบังคับที่ตั้งขึ้นเพื่อให้คนพวกนี้ติดอยู่กับที่นา) การขยายตัวของพืชผลเพื่อการค้าได้เพิ่มความสำคัญของการค้าขายแลกเปลี่ยนในหมู่บ้าน และเริ่มทำลายพื้นฐานของเศรษฐกิจธรรมชาติอันเป็นพื้นฐานทางเศรษฐกิจของลัทธิศักดินา อิทธิพลของการค้าขายในหมู่บ้านเริ่มมีผลกระทบกระทั่งเป็นพิเศษในตอนปลายสมัย*โตกุงาวะ* (ค.ศ. 1860–7) เมื่อราคาเริ่มผันผวนอย่างมากอันเป็นผลจากการเริ่มค้าขายกับประเทศทางตะวันตก

การขยายตัวของระบอบเศรษฐกิจที่ใช้เงินทำให้มีการพัฒนาสถาบันที่ขัดกับระบบศักดินา และก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างอุดมคติของลัทธิศักดินาและความเป็นจริง ถึงกระนั้นก็ตามบทบาทในการเปลี่ยนแปลงทางสถาบันก็มิได้นำโดยชนชั้นพ่อค้า การฟื้นฟูสมัย*เมจิ*ซึ่งกวาดล้างสถาบันและข้อบังคับต่าง ๆ ของศักดินาไม่ได้ทำโดยชนชั้นพ่อค้า แม้ว่าเงินส่วนใหญ่ที่นำมาใช้จ่ายเพื่อขบวนการฟื้นฟูได้มาจากพวกพ่อค้า การพัฒนาเศรษฐกิจเกิดขึ้นโดยผ่านการปฏิรูปต่าง ๆ ทางสถาบันในต้นสมัย*เมจิ* อย่างไรก็ตามประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้ก็ไม่ใช่พื้นฐานเพียงพอต่อการโต้แย้ง (ซึ่งเสนอโดยนักประวัติศาสตร์ฝ่ายมาร์กซ์) ว่าการฟื้นฟูในสมัย*เมจิ*เป็นการปฏิวัติของชนชั้นกลาง เหตุผลประการหนึ่งก็คือ แม้ว่าเงินนั้นจะยืมมาจากพวกพ่อค้าแต่ก็มิได้หมายความว่าพวกพ่อค้าได้รวมตัวกันเป็นชนชั้นที่ให้การสนับสนุนขบวนการ มีพ่อค้าบางคนเท่านั้นที่ให้การสนับสนุนต่อรัฐบาลโชกุนและบริจาคเงินทุนต่อการรณรงค์ทางทหาร ยิ่งกว่านั้นผู้นำ*เมจิ*ถือว่าการสร้างชาติที่มีความเข้มแข็งทางการทหาร เป็นนโยบายที่สำคัญเท่ากับการพัฒนาเศรษฐกิจ พวกเขามักจะให้ความสำคัญต่อการทำให้ทันสมัยทางด้านการทหารสูงกว่า และถือว่าการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหนทางนำไปสู่จุดหมายนั้นแต่เป้าหมายของการไปสู่ความเข้มแข็งทางการทหารไม่เคยมีความสำคัญเป็นรองการพัฒนาเศรษฐกิจ ดังนั้นจึงเป็นการลำบากที่จะโต้แย้งว่าการฟื้นฟูเกิดขึ้นเพื่อให้มีการพัฒนาเศรษฐกิจมากขึ้นเท่านั้น เพราะแม้จะเป็นที่ยอมรับว่าการมีกองทหารที่เข้มแข็งเป็นสิ่งจำเป็นต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สมมุติฐานที่ว่า การฟื้นฟูสมัย*เมจิ*เกิดขึ้นโดยชนชั้นกลางจึงไม่เป็นที่ยอมรับ เพราะสมมุติฐานข้อนี้ไม่สามารถอธิบายได้อย่างเพียงพอต่อการที่ไม่มีผู้นำโดยชนชั้นพ่อค้าในขบวนการฟื้นฟูและฐานะที่เป็นรองของชนชั้นกลางในรัฐบาล

เมจิ ยิ่งกว่านั้นสมมุติฐานข้อนี้ยังไม่อาจอธิบายว่า ทำไมผู้นำของขบวนการจึงมาจากจังหวัดทางตะวันตกอย่างเช่น*โชชู* และ*ซัตจิม่า* ซึ่งมีความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจน้อยกว่าอย่างมาก และไม่ใช่มาจากบริเวณที่อยู่ใกล้ *เอโด*และ*โอซาก้า*ซึ่งมีการพัฒนาทางการค้าอุตสาหกรรม และการเงินที่ดีกว่าอยู่แล้ว

ผู้มีบทบาทนำในการฟื้นฟูสมัย*เมจิ*เป็นพวกซามูไรชั้นผู้น้อยของ*โชชู* *ซัตจิม่า* และจังหวัดอื่น ๆ ทางตะวันตกอีกสองสามแห่ง และการปฏิรูปทางสถาบันต่างๆในต้นสมัย*เมจิ*ก็ถูกดำเนินการโดยซามูไรชั้นผู้น้อยซึ่งมีความคิดก้าวหน้าเหล่านี้ การพัฒนาของทุนนิยมซึ่งเริ่มต้นในสมัย*เมจิ*เป็นผลของการปฏิรูปเหล่านี้ ซึ่งตรงกันข้ามกับรูปแบบของประวัติศาสตร์การพัฒนาตามความเห็นฝ่ายมาร์กซ์ (ซึ่งกล่าวว่าโครงสร้างเศรษฐกิจย่อยเปลี่ยนก่อน แล้วจึงติดตามด้วยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง) ในสมัย*เมจิ*การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และการเมืองก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ คำกล่าวซึ่งมักจะอ้างว่าเป็นของอดีตประธานาธิบดีของกาน่า Dr. Kwame Nkrumah ที่ว่า "จงค้นหาอาณาจักรทางการเมืองก่อน และสิ่งอื่น ๆ ทั้งหมดจะติดตามมาหาท่าน" ดูจะเป็นคำกล่าวที่เหมาะสมกว่าในการทำความเข้าใจกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ในการฟื้นฟูสมัย*เมจิ*[1]

การปฏิรูปทางสถาบันที่เกิดขึ้นในห้าปีแรกของสมัย*เมจิ* มีทั้งการปฏิรูปทางการเมืองและสังคมเศรษฐกิจ การปฏิรูปทางการเมืองได้กำจัดอำนาจของพวกไดเมียวและก่อตั้งรัฐที่มีการรวมอำนาจส่วนกลางขึ้น สิ่งเหล่านี้ทำสำเร็จโดยผ่าน '*ฮันเซกิ โฮคัง*' (การมีการจดทะเบียนที่ดินใหม่) ในปี ค.ศ. 1896 และ '*ไฮฮัง ชิเคง*' (การยกเลิกที่ดินที่รัฐบาลยกให้เป็นกรรมสิทธิ์ชั่วลูกชั่วหลานในการปกครองแบบศักดินาและก่อตั้งจังหวัดขึ้นแทน) ในปี ค.ศ. 1871 ความง่ายดายในการโอนอำนาจนี้เป็นสิ่งที่น่า

ประหลาดใจ เพราะการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองขนานใหญ่นี้น่าจะได้รับการต่อต้านจากพวกที่ได้รับผลเสียหาย เราจึงอดรู้สึกแปลกไม่ได้ว่าทำไมพวกไดเมียวจึงยอมรับการปฏิรูปที่ทำให้พวกเขาสูญเสียที่ดินทั้งหมดและอำนาจทางการเมืองไปอย่างง่ายดาย

ในการพยายามตอบคำถามข้อนี้เราควรจะจำไว้ว่าพวกไดเมียวไม่มีความรู้สึกผูกพันกับที่ดินดังที่เจ้าชายและขุนนางต่าง ๆ ในสังคมศักดินาหรือสังคมกึ่งศักดินาอื่น ๆ รู้สึก เพราะไดเมียวได้รับที่ดินเป็นการตอบแทนต่อการจงรักภักดีต่อโชกุน ไดเมียวและบริวารจึงเป็นเจ้าของที่ดินตามทฤษฎี ชาวนาซึ่งเป็นผู้เพาะปลูกในที่ดินเหล่านี้จึงเป็นเสมือนแรงงานรับจ้างหรือผู้เช่า อย่างไรก็ตามเนื่องจากไดเมียวและบริวารอาศัยอยู่ในตัวเมืองในฐานะผู้บริหาร ข้าวและผลผลิตทางเกษตรอื่น ๆ ที่เรียกเก็บจึงกลายเป็นภาษีมากกว่าค่าเช่า[2] และพวกไดเมียวก็สูญเสียความรู้สึกผูกพันต่อที่ดินไป

แน่นอนที่สุดที่ว่ามีผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจในที่ดิน และการสูญเสียที่ดินก็ย่อมหมายถึงการสูญเสียรายได้ แต่การต่อต้านด้วยเหตุผลนี้มีไม่มาก ส่วนหนึ่งเป็นเพราะแคว้นส่วนใหญ่ประสบกับปัญหาทางการเงินในปลายสมัย*โตกุงาวะ* แคว้นหลายแห่งไม่ได้คาดว่าจะสามารถใช้หนี้ของตนเองได้ หรือแม้แต่จะรักษางบประมาณของตนเองให้อยู่ในภาวะสมดุลในอนาคตอันใกล้ ข้อเท็จจริงที่ว่ารัฐบาลใหม่รับประกันสวัสดิการทางด้านเศรษฐกิจของพวกไดเมียวในขณะที่ยกเลิกภาวะยุ่งยากทางด้านบริหารจึงเป็นกลยุทธ์ที่ประสบผลสำเร็จ

ในขณะเดียวกันพวกไดเมียวก็ถูกปลดอาวุธในทางจิตใจ โดยการเชิดสัญลักษณ์ของจักรพรรดิและการเรียกร้องในความรักชาติของพวกไดเมียวโดยบรรดาผู้นำของรัฐบาลใหม่ ซึ่งอ้างว่าเพื่อต่อสู้กับการข่มขู่ของลัทธิ

จักรวรรดินิยมของตะวันตกจะต้องมีการก่อตั้งระบบการปกครองใหม่ที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยมีจักรพรรดิเป็นผู้นำของชาติ บรรดาผู้นำใหม่สร้างบรรยากาศของภาวะกะทันหันซึ่งหมายถึงว่าการต่อต้านการปฏิรูปทางการเมืองนี้เท่ากับเป็นการกบฏ นอกจากนั้นจังหวะเวลาของการปฏิรูปก็เป็นประโยชน์ต่อผู้นำของรัฐบาลใหม่ เพราะในระหว่างสองสามปีแรกหลังการฟื้นฟู ประเทศอยู่ในสภาพการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา พวกไดเมียวจึงมีโอกาสเตรียมตัวดีขึ้นสำหรับการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าพวกไดเมียวพ่ายแพ้ต่อ 'สงครามจิตวิทยา' ที่ผู้นำรัฐบาลใหม่นำมาใช้

อย่างไรก็ตามนี่มิได้หมายความว่ารัฐบาลใหม่ประเมินความสำคัญของกองทัพที่เข้มแข็งในการดำเนินการปฏิรูปทางการเมืองไว้ต่ำ อันที่จริงเป้าหมายที่สำคัญของรัฐบาลในต้นสมัย*เมจิ* คือการสร้างกองทัพที่ทันสมัยโดยเกณฑ์ทหารมาจากทุกชนชั้นในสังคม และจัดให้มีอาวุธทันสมัยที่สุดด้วย แท้ที่จริงรัฐบาลก็พร้อมที่จะแสดงกำลังอำนาจถ้าพวกไดเมียวต่อต้านการปฏิรูป รัฐบาลมีกำลังกองทัพที่มีกำลังมากที่สุดอยู่ภายใต้บังคับบัญชาในขณะนั้น ซึ่งในที่สุดแล้วจะสามารถทำลายการขัดขืนของไดเมียวคนไหนก็ตาม ถ้าในกรณีเช่นนั้นประเทศย่อมจะถูกนำไปสู่สงครามกลางเมืองที่ยืดเยื้อและวิถีทางของการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยก็คงจะถูกกระทบกระเทือน จึงเป็นเรื่องสำคัญที่รัฐบาลใหม่สามารถดำเนินการปฏิรูปทางการเมืองที่สำคัญนี้ได้สำเร็จโดยไม่ต้องใช้กำลัง ซึ่งเป็นเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่หาได้ยากอย่างแท้จริง

การปฏิรูปทางสังคมและเศรษฐกิจเป็นส่วนที่สองของการปฏิรูปทางสถาบันที่เกิดขึ้นในสมัย*เมจิ*ตอนต้น สังคมศักดินาของ*โตกุงาวะ* เป็นสังคม

ที่มีชนชั้น และมีการปกครองเป็นลำดับชั้น การปฏิรูปที่สำคัญทางสังคมในสมัยเมจิตอนต้นคือการยกเลิกระบบชนชั้น และการสร้างสังคมที่เน้นความสามารถ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง การปฏิรูปทำให้เป็นไปได้สำหรับคนที่มีพรสวรรค์ และมีความสามารถที่จะก้าวหน้าในสังคมได้โดยไม่ขึ้นกับภูมิหลังทางสังคม เพื่อให้สอดคล้องกับการปฏิรูป รัฐบาลได้เปิดรับคนทุกชนชั้นเข้าสู่วงราชการและกองทัพโดยนำระบบความดีความชอบตามความสามารถมาใช้ ทั้งยังสร้างระบบการศึกษาภาคบังคับทั่วไปเพื่อดึงคนที่มีความสามารถพิเศษ และให้โอกาสเสมอภาคทางการศึกษา ผลจากการปฏิรูปนี้ทำให้พ่อค้าและชาวนามีความเสมอภาคทางสังคมเท่ากับพวกซามูไรเดิม ซึ่งสูญเสียอำนาจผูกขาดในการถืออาวุธและการมีตำแหน่งในรัฐบาล นี้เป็นจุดจบของชนชั้นซามูไรซึ่งได้ปกครองญี่ปุ่นตั้งแต่ปลายศตวรรษที่สิบสองเป็นต้นมา

พร้อมกับการยกเลิกระบบชนชั้น กฎเกณฑ์และข้อบังคับต่าง ๆ ของศักดินาซึ่งจำกัดอิสรภาพทางเศรษฐกิจก็ถูกกำจัดไปด้วย ชนชั้นซามูไรมิได้เพียงแต่มีอิสรภาพในการรับจ้างทำงานในอาชีพที่มีผลิตภาพเท่านั้น แต่ยังได้รับการสนับสนุนอย่างมากให้ทำงานด้วย กฎข้อบังคับที่ห้ามไม่ให้ชาวนาละทิ้งชนบทและขายที่ดินหรือเลือกชนิดของพืชผลที่จะเพาะปลูกก็ถูกยกเลิกไปด้วย ชาวนาจึงมีอิสระที่จะกระทำการใด ๆ ก็ตามที่จะเพิ่มรายได้ของเขาได้ กฎข้อบังคับของศักดินาที่บังคับให้พวกพ่อค้าต้องเข้าร่วมกับสมาคมซึ่งจำกัดการแข่งขันก็ถูกยกเลิกด้วย จึงทำให้เป็นไปได้สำหรับบุคคลใดก็ตามจะเริ่มต้นวิสาหกิจขึ้นในสาขาไหนก็ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเนื่องจากทุนของพ่อค้าเพียงคนเดียวโดยปกติจะมีจำนวนจำกัด รัฐบาลจึงสนับสนุนการก่อตั้งบริษัทรวมทุน

ข้อจำกัดของการเดินทางและการสื่อสารในประเทศก็ถูกยกเลิก รัฐบาลส่วนท้องถิ่นมักจะเก็บภาษีสินค้าที่นำเข้ามาภายในอาณาเขตของตนและยังจำกัดสินค้าที่จะนำออกไปขายอีกด้วย เพื่อรักษาความเป็นระเบียบทางเศรษฐกิจ โชกุน*โตกุงาวะ* ห้ามไม่ให้สร้างสะพานข้ามแม่น้ำบางแห่ง โดยเหตุผลของความมั่นคงภายใน และยังมีเจตนาที่จะรักษาสิ่งกีดขวางที่มีตามธรรมชาติเอาไว้เพื่อสร้างความลำบากในการเดินทางภายในประเทศ อีกทั้งยังตั้งจุดตรวจขึ้นและบังคับให้ผู้เดินทางต้องขอและแสดงใบอนุญาตในการเดินทาง รัฐบาล*เมจิ*ได้ขจัดจุดตรวจและการเก็บภาษีภายใน และได้ดำเนินมาตรการในการพัฒนาการคมนาคมของชาติและเครือข่ายการสื่อสารเพื่อวัตถุประสงค์ของการรวมตัวทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมของประเทศ นโยบายใหม่นี้นำไปสู่การก่อสร้างทางรถไฟ และการให้เงินอุดหนุนต่อ*ไซบัตจึ มิตซูบิชิ* เพื่อสร้างการเดินเรือสมัยใหม่ และการจัดตั้งบริการไปรษณีย์และโทรเลขด้วย

การค้ากับประเทศทางตะวันตกได้เริ่มขึ้นใหม่ในปี ค.ศ. 1859 แต่ภายใต้ระบบของ*โตกุงาวะ*นั้นมีสิ่งกีดขวางต่อการขยายตัวอยู่หลายอย่าง ประการแรกรัฐบาลโชกุนและรัฐบาลท้องถิ่นได้ใช้มาตรการต่าง ๆ ในการจำกัดการขายสินค้าให้พ่อค้าต่างประเทศเพราะการค้ากับต่างประเทศคุกคามต่อความมั่นคงทางการเมือง อีกทั้งพวกชาตินิยมหัวรุนแรงซึ่งมุ่งมั่นที่จะขับไล่ 'พวกป่าเถื่อนตะวันตก' ก็เข้าแทรกแซงการค้าระหว่างประเทศโดยการกระทำการโจมตีแบบก่อการร้าย ในอีกด้านหนึ่งรัฐบาลใหม่ของ*เมจิ*ได้แสดงให้เห็นชัดว่าประเทศจำเป็นต้องเพิ่มการติดต่อกับตะวันตกเพื่อที่จะได้รับความคิดและความรู้ทางเทคนิคใหม่ ๆ ซึ่งจำเป็นต่อการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย เพื่อวัตถุประสงค์นี้รัฐบาลได้ยกเลิกข้อห้ามที่ไม่ให้เดินทางไปต่างประเทศและ

ส่งนักเรียนไปศึกษายังต่างประเทศอีกด้วย การค้ากับต่างประเทศได้รับการส่งเสริมให้เป็นส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และเป็นมาตรการเพิ่มพูนความมั่งคั่งของประเทศด้วย และกฎข้อบังคับของศักดินาซึ่งขัดขวางต่อความเจริญของการค้าในปลายสมัย*โตกุงาวะ*ก็ได้รับการยกเลิก

อิสรภาพทางเศรษฐกิจไม่อาจยอมให้มีได้ภายใต้ระบบศักดินาโดยเหตุผลสองประการ ข้อแรก การแข่งขันซึ่งติดตามมากับอิสรภาพทางเศรษฐกิจอาจทำลายโครงสร้างทางสังคมของระบอบศักดินาซึ่งอยู่ได้และอิงอยู่กับความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่ม เพื่อคงไว้ซึ่งการตรวจตราเกี่ยวกับพลังการแข่งขันในด้านการ 'ต่อต้านสังคม' จึงมีการนำกฎข้อบังคับทางเศรษฐกิจหลายอย่างมาใช้ ในขณะเดียวกันก็ส่งเสริมค่านิยมการกดขี่พวกพ่อค้าผู้ซึ่งทำตัวเป็นปัจเจกชน ลัทธิขงจื๊อ (ลัทธิทางการในสมัย*โตกุงาวะ*) สนับสนุนค่านิยมแบบนี้ ข้อที่สองมีความรู้สึกกันว่า การยอมให้ชาวนามีอิสรภาพบางอย่าง (เช่นอิสรภาพที่จะออกจากหมู่บ้านของตน) เป็นการขัดต่อคำสอนมูลฐานของระบบศักดินาซึ่งถือว่าเกษตรกรรมเป็นพื้นฐานสำคัญทางเศรษฐกิจ เพราะถ้ายอมให้มีอิสรภาพเช่นนั้นแล้วก็หมายถึงการสิ้นสุดของความเป็นอุตสาหกรรมนำของเกษตรกรรม และการปกครองตามกฎธรรมชาติ (ซึ่งช่วยให้ระบบศักดินามีทฤษฎีที่ใช้อ้างในการสนับสนุนหลักเกณฑ์ที่ว่า 'เกษตรกรรมต้องมาก่อนสิ่งอื่น ๆ' ก็อาจถูกทดแทนได้ด้วยปรัชญาทางเศรษฐกิจใหม่ซึ่งจะตามมาด้วยปรัชญาทางการเมืองใหม่ อันอาจจะต้องมีรัฐบาลในรูปแบบใหม่ ปรัชญาเศรษฐกิจซึ่งถูกนำมาใช้โดยรัฐบาล*เมจิ*มีความลำเอียงที่จะให้ประโยชน์ต่ออุตสาหกรรม แต่โดยหลักการแล้ว ก็ยังพิจารณาอุตสาหกรรมทุกอย่างที่มีประโยชน์ต่อสังคมและปล่อยให้กลไกตลาดเป็นผู้ตัดสินลำดับความสำคัญของอุตสาหกรรมเอาเอง

มีความเห็นที่เป็นเอกฉันท์ในหมู่ซามูไรชั้นผู้น้อยในขบวนการฟื้นฟู *ว่าระบบการเมืองโตกุงาวะต้องถูกแทนที่โดยระบบที่มีศูนย์กลางอยู่ที่จักร-*พรรดิซึ่งเป็นผู้นำของประเทศ แต่สำหรับเรื่องที่ว่าสถาบันศักดินาส่วนใดควรจะดำรงคงไว้สักเพียงใดนั้นมีความเห็นไปต่าง ๆ นานากัน การปฏิรูปทางสังคมและเศรษฐกิจที่ค่อนข้างรุนแรงในต้นสมัย*เมจิ*สะท้อนถึงทัศนะของกลุ่มที่เรียกว่า 'ปัญญาชนใหม่' ซึ่งอาจจะเคยศึกษาถึง 'การเรียนรู้แบบตะวันตก' หรือเคยไปเยี่ยมเยือนประเทศตะวันตกในปลายสมัย*โตกุงาวะ*ก่อน และมีความรู้สึกรุนแรงต่อความจำเป็นในการปฏิรูประบบสังคมและเศรษฐกิจของญี่ปุ่นให้เป็นไปตามแนวตะวันตก คนจำนวนน้อยกลุ่มหนึ่งของพวกที่มีความคิดเช่นนี้ได้รวมตัวกันที่กระทรวงการคลังในกลางปี ค.ศ. 1869 โดยมี*โอขุม่า ชิเงโนบุ*เป็นศูนย์กลาง คนกลุ่มนี้ได้ร่างแผนงานของการปฏิรูปสถาบันขึ้น ซึ่งกลุ่มรู้สึกว่าเป็นการจำเป็นต่อการสร้างญี่ปุ่นสมัยใหม่[3]

ปัญญาชนที่เกิดในสมัยของการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยเหล่านี้เห็นว่าพลังทางเศรษฐกิจของประเทศตะวันตกนั้นสืบเนื่องมาจากการมีระบบเศรษฐกิจและสังคมที่มีอิสรภาพนั่นเอง และมีความรู้สึกที่รุนแรงว่ามีความจำเป็นต้องสร้างสังคมที่มีอิสระเสรีขึ้น ถ้าญี่ปุ่นต้องการเป็นประเทศที่ไม่หยุดอยู่กับที่ อิสรภาพทางเศรษฐกิจของตะวันตก ได้รับการสนับสนุนจากลัทธิเศรษฐกิจแบบเสรี (laissez–faire) มีอำนาจครอบงำในกลางศตวรรษที่ 19 ทฤษฎีของระบบทุนนิยมแบบเสรีเชื่อว่าเป็นแนวความคิดของ Adam Smith ซึ่งถ้าหากว่ามิใช่เป็นผู้ก่อตั้ง อย่างน้อยที่สุดก็เป็นผู้ที่สนับสนุนความเชื่อนี้มากที่สุดในปลายศตวรรษที่สิบแปดเมื่อการเข้ามายุ่งเกี่ยวของรัฐบาลในเศรษฐกิจเป็นไปอย่างแพร่หลาย Smith กล่าวไว้ในหนังสือ 'Wealth of

Nations' ว่าความมั่งคั่งของประเทศหนึ่งเป็นผลมาจากความขยันและความฉลาดของประชาชนแต่ละคน และคุณสมบัติเหล่านี้ก็จะได้รับการรับรองคุ้มครองอย่างดีที่สุดภายใต้การแข่งขันเสรี พวกปัญญาชนใหม่มิได้เอาใจใส่ต่อการไม่เข้ามายุ่งเกี่ยวของรัฐบาลโดยเฉพาะเจาะจง[4] แต่เห็นด้วยว่าการแข่งขันมากขึ้นเป็นสิ่งจำเป็นต่อการกระตุ้นความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น

การปฏิรูปบางอย่างของรัฐบาลใหม่ถูกคัดค้านโดยประชาชนส่วนหนึ่ง ยกตัวอย่างเช่น การสูญเสียสิทธิพิเศษทางสังคมเป็นสิ่งที่ยอมรับได้ยากสำหรับพวกซามูไร ที่ร้ายกว่านั้นคือนโยบายของรัฐบาลใหม่ที่จะลดการช่วยเหลือทางการเงินให้พวกนี้ หลังจากที่ยกเลิกส่วนที่ขุนนางยกให้เป็นกรรมสิทธิ์ในแผนการปกครองแบบระบอบศักดินาแล้ว รัฐบาลเมจิ ได้เข้ารับผิดชอบโดยจ่ายค่าเลี้ยงดูเป็นข้าวให้พวกซามูไร แต่ในไม่ช้าค่าเลี้ยงดูนี้ได้กลายเป็นส่วนแบ่งจำนวนมากมายเกินไปในงบประมาณและมองดูเป็นการแน่นอนว่าจะรบกวนต่อโครงการพัฒนาประเทศให้ทันสมัย ดังนั้น เพื่อลดภาระในอดีตรัฐบาลจึงเริ่มลดปริมาณข้าวที่จ่ายเป็นค่าเลี้ยงดูนี้ลง และในอีกสองสามปีต่อมาก็เปลี่ยนค่าเลี้ยงดูแบบคิดเหมาตามเกณฑ์ไปเป็นพันธบัตรรัฐบาล แม้ว่าผลของภาระดอกเบี้ยที่ติดตามมาของรัฐบาลจะมีไม่น้อย โดยดอกเบี้ยที่ครัวเรือนซามูไรได้รับอยู่ระหว่าง 30 ถึง 40 เยนต่อปีโดยเฉลี่ย ซึ่งน้อยกว่าจำนวนที่จำต้องใช้ในการเลี้ยงดูครอบครัวเป็นอันมาก ซามูไรชั้นผู้น้อยจำนวนมากมีความลำบากในการเข้าใจว่าทำไมพวกเขาจึงต้องสูญเสียสิทธิพิเศษทางสังคมที่เคยมีอยู่นั้นไป โดยเนื่องมาจากความสำเร็จของขบวนการที่พวกเขามีส่วนช่วยเหลือเป็นอันมาก กลุ่มหนึ่งของซามูไรเหล่านี้จึงเริ่มมี

ความคิดที่จะดำเนินการปฏิวัติต่อ เมื่อการปฏิรูปได้ดำเนินไปจนถึงที่สุด ฝ่ายปรปักษ์ที่หันไปใช้ความรุนแรงก็ปรากฏตัวขึ้นในไม่ช้า

ในตอนแรกฝ่ายตรงข้ามพยายามเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐบาล โดยการลอบสังหารผู้สนับสนุนการปฏิรูป แต่กลยุทธ์นี้ก็ไม่อาจเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐบาล ตั้งแต่ ค.ศ. 1874 ถึงค.ศ. 1877 ฝ่ายตรงข้ามได้ก่อการกบฏในทางทิศตะวันตกของญี่ปุ่น โดยหวังว่าจะล้มรัฐบาลกลางได้ การกบฏครั้งสุดท้ายคือ กบฏ*ซัตซึม่า* (Satsuma Rebellion) ซึ่งนำโดย*ไซโกะ ทากาโมริ* (ซึ่งตัวเขาเองก็เป็นหนึ่งในสถาปนิกคนสำคัญของขบวนการฟื้นฟู) เป็นการกระทำการที่รุนแรงที่สุดต่อชื่อเสียงและการเงินของรัฐบาลใหม่ อย่างไรก็ตาม พวกกบฏก็ถูกปราบได้ในเวลาค่อนข้างรวดเร็ว และการต่อต้านรัฐบาลใหม่โดยใช้กำลังก็หมดไป เมื่อทบทวนดูแล้วดูเหมือนว่าพวกกบฏเหล่านี้ไม่สามารถท้าทายกองทัพที่ทันสมัยของรัฐบาลใหม่ หรือเอาชนะการสนับสนุนจากปวงชนได้ ซึ่งในความรู้สึกก็ดูเหมือนเป็นเพียงประสบการณ์ที่เจ็บปวดซึ่งไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ภายใต้ขอบเขตของการปฏิรูปอันรุนแรงที่เกิดขึ้น

ตามมาตรฐานทางตะวันตก 'ปัญญาชนใหม่' ของ*เมจิ*ในญี่ปุ่นดูหัวเก่าและยึดมั่นในประเพณี โดยเฉพาะในแง่ของรัฐบาลที่มีอำนาจเด็ดขาดซึ่งคนเหล่านี้ได้ช่วยจัดตั้งขึ้นในเวลาต่อมา คนพวกนี้เป็นเพียงคนกลุ่มน้อยที่ได้รับแรงกระตุ้นทางความคิดจากตะวันตก จึงมีช่องว่างของความคิดเห็นระหว่างคนพวกนี้และคนส่วนใหญ่ ซึ่งอาจจะกว้างเหมือนกับที่ปรากฏอยู่ในประเทศที่กำลังพัฒนาในปัจจุบัน แต่ต่างจากปัญญาชนในประเทศที่กำลังพัฒนาเหล่านี้ (ซึ่งมักจะอยู่ในกลุ่มหรือเกี่ยวข้องกับกลุ่มอภิสิทธิ์ต่าง ๆ ซึ่งมีความสนใจในการดำรงสภาพเดิมของสถาบันอันเป็นอยู่ก่อนเกิดการเปลี่ยนแปลง)

'ปัญญาชนใหม่' ของการฟื้นฟูเมจิเป็นซามูไรชั้นผู้น้อย และเป็นผู้ที่ไม่พอใจเป็นอันมากต่อการปกครองโดยลำดับชั้นและต่อสังคมที่เป็นแบบศักดินา ซึ่งมักจะปฏิเสธความสามารถพิเศษและสติปัญญาของพวกเขา เป็นความจริงที่ว่าเขาทั้งหลายอาจจะซ่อนเร้นความไม่พึงพอใจไว้และหันไปสู่การอยู่อย่างสันโดษโดยอดทน ซึ่งมักจะเกิดขึ้นภายใต้เหตุการณ์เช่นนั้น แต่พวกเขาได้แปลงความไม่พึงพอใจนี้ไปเป็นการกระทำและเป็นหัวหอกของขบวนการก่อตั้งสังคมที่เป็นธรรมยิ่งขึ้น

การติดต่อกับตะวันตกไม่เพียงแต่ช่วยให้ผู้นำญี่ปุ่นมีรูปแบบสำหรับการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย แต่ยังช่วยให้เหตุผลสำหรับการปฏิรูปทางสถาบันด้วย การได้เห็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับจีนและประเทศในเอเชียอื่น ๆ หลังจากที่พวกมหาอำนาจตะวันตกเข้ามาแล้ว จึงเป็นการสมเหตุผลอย่างยิ่งที่จะสันนิษฐานว่าถ้าหากไม่มีการใช้มาตรการอย่างระมัดระวังญี่ปุ่นก็คงจะต้องตกเป็นอาณานิคม การคุกคามของตะวันตกนี้ก่อให้ความรู้สึกของความเร่งด่วน ถ้าหากปราศจากการคุกคามนี้แล้ว ก็เป็นการยากที่จะเข้าใจว่าทำไมการปฏิรูปที่รุนแรงเช่นนี้จึงสามารถได้ผลสำเร็จในเวลาอันสั้นเช่นนี้ ในจุดนี้ญี่ปุ่นสมัยเมจิก็อาจจะไม่เหมือนประเทศที่กำลังพัฒนาอื่น ๆ ในปัจจุบันนี้ ซึ่งแม้ว่าจะมีความจำเป็นที่จะต้องการปฏิรูปสถาบันเพื่อเร่งการพัฒนาเศรษฐกิจผู้นำก็มักจะไม่มีความรู้สึกของการเร่งด่วน

การปฏิรูปเมจิเป็น 'การปฏิวัติ' ในแง่ที่ว่าได้ทำลายระบบศักดินาและตระเตรียมหนทางสำหรับระบบเศรษฐกิจ และการเมืองแบบใหม่ แต่จำเป็นที่จะต้องตั้งข้อสังเกตว่า รัฐบาลใหม่ได้พยายามให้ความช่วยเหลือต่อพวกซามูไรในการปรับตัวไปสู่สังคมใหม่ ซามูไรชั้นผู้ใหญ่ส่วนใหญ่ได้รับการรับรองเกี่ยวกับความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และได้รับพันธบัตรรัฐบาล ซึ่งพวกเขา

สามารถใช้เลี้ยงดูครอบครัวได้ค่อนข้างสบาย บางคนโดยเฉพาะโชกุนและพวกไดเมียวได้กลายเป็นสมาชิกของพวกผู้ดีและยังคงได้รับเกียรติทางสังคม สำหรับซามูไรชั้นผู้น้อย พันธบัตรรัฐบาลไม่เพียงพอที่จะให้การเลี้ยงดูได้เต็มที่[5] ดังนั้นส่วนใหญ่จึงต้องใช้ทักษะที่ได้รับจากการศึกษาและจากประสบการณ์ในระบบราชการแบบดั้งเดิมโดยเป็นทหารอาชีพ ข้าราชการในรัฐบาลกลางและส่วนภูมิภาค ตำรวจ หรือครู ถ้าพวกเขาต้องการเริ่มทำธุรกิจหรือปรับปรุงที่ดินให้ใช้ได้เพื่อมีอาชีพเป็นชาวนา เขาก็มักได้รับเงินอุดหนุนและการช่วยเหลือจากรัฐบาลในรูปแบบอื่น ๆ นอกจากนั้น แม้ว่าพวกซามูไรจะกลายเป็นสามัญชนไปและมีความเท่าเทียมกับพวกพ่อค้าและชาวนาเดิมในทางปฏิบัติทุกอย่าง แต่สังคมก็ยังคงนอบน้อมโดยทางวาจาต่อการแบ่งแยกชนชั้นในอดีตโดยการเรียกพวกซามูไรว่า '*ซิโยกุ*' (ทายาทของซามูไร) เพื่อสนองความต้องการของพวกซามูไรที่รู้สึกว่ามีความแตกต่างจากผู้อื่นในสังคม เป็นการแน่นอนที่ว่ามาตรการเหล่านี้ไม่อาจทำให้ซามูไรทั้งหมดพอใจได้ แต่ก็ได้สงเคราะห์สภาพลำบากที่พวกซามูไรเผชิญอยู่ในช่วงการเปลี่ยนแปลง

นโยบายรัฐบาลในการช่วยพวกอดีตซามูไรปรับตัวให้เข้ากับสังคมใหม่มีส่วนเกี่ยวกับลักษณะของการฟื้นฟู*เมจิ*อยู่ เนื่องจากการฟื้นฟูทำลายระบบศักดินา และนำญี่ปุ่นไปสู่ยุคสมัยใหม่ จึงอาจเปรียบได้กับการปฏิวัติของฝรั่งเศสและรัสเซีย อย่างไรก็ตาม ก็มีความต่อเนื่องระหว่างยุคใหม่กับยุคเก่ามากมายเกินกว่าที่จะถือได้ว่าเป็นการปฏิวัติที่แท้จริง ชนชั้นปกครองเก่ามิได้ถูกกำจัดทำลาย และชนชั้นปกครองใหม่ก็มิได้มาจากชนชั้นปกครองของยุคก่อนอย่างที่กรณีการปฏิวัติของฝรั่งเศสและรัสเซีย การฟื้นฟู*เมจิ*ก็ไม่สมบูรณ์ในแง่การปฏิวัติทางสังคม เพราะมีสิ่งที่หลงเหลือชิ้นเล็กชิ้นน้อย

ของศักดินาในโครงสร้างสังคมของยุคใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงสร้างสังคมของหมู่บ้านซึ่งประชากรจำนวนมากอาศัยอยู่ก็มีการคงไว้อย่างเดิมโดยจงใจ

การฟื้นฟูเมจิมิใช่เป็นการปฏิวัติอย่างสมบูรณ์ เหตุผลที่สำคัญก็คือการปฏิวัติไม่ได้ทำโดยชนชั้นปกครอง แต่เป็นการปฏิวัติภายในชนชั้นซามูไร ซึ่งในแง่หนึ่งก็คือเป็นการต่อสู้ของอำนาจภายในชนชั้นปกครอง[6] อย่างไรก็ตาม มีความแตกต่างอย่างมากระหว่างซามูไรที่ไม่พึงพอใจซึ่งเข้าร่วมในการปฏิวัติ และ 'ปัญญาชนใหม่' ซึ่งนำการดำเนินการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยของเมจิ ฝ่ายหลังต้องการขจัดสิทธิพิเศษและข้อบังคับของศักดินาและนำความคิดและสถาบันของตะวันตกเข้ามา ในแง่นี้พวกเขาจึงมี 'การปฏิวัติ' มากกว่าพวกแรก แต่พวกนี้ก็ไม่ได้สนใจที่จะกวาดล้างสถาบันและค่านิยมของเก่าให้หมดไป แล้วสร้างสังคมใหม่ที่ขึ้นอยู่กับหลักของความเสมอภาค วิถีเช่นนี้เป็นไปไม่ได้เมื่อคำนึงถึงความสนใจที่มีอยู่ของพวกซามูไรที่เข้าร่วมด้วยในขบวนการฟื้นฟู ผลจึงปรากฏว่ามาตรการที่พวกเขาใช้สะท้อนถึงการผสมที่แปลกระหว่างกลยุทธ์การพัฒนาและการอนุรักษ์ของเดิม

การปฏิรูปในช่วงเวลาของการถูกยึดครอง

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองซึ่งเริ่มต้นขึ้นในปี ค.ศ. 1945 เป็นผลของความพ่ายแพ้ในสงครามแปซิฟิค สองสามเดือนแรกของสงคราม ญี่ปุ่นเป็นฝ่ายทำได้ดี การจู่โจม Pearl Harbor เป็นการโจมตีกองทัพเรือแปซิฟิคของสหรัฐอเมริกาที่รุนแรง และภายในเวลาอันรวดเร็ว เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ตกอยู่ภายใต้การควบคุมของญี่ปุ่น แต่แล้วเหตุการณ์ก็เริ่มเปลี่ยนแปลงด้วยสงคราม Midway ในกลางปี ค.ศ. 1942 และเปลี่ยนไปในทางไม่ดีต่อญี่ปุ่นอย่างเด็ดขาดหลังการยุทธ์ที่คลอง Guadal ในกลางปี ค.ศ. 1944

ญี่ปุ่นได้สูญเสียความยิ่งใหญ่ทางกองทัพเรือและถูกตัดขาดจากดินแดนของตนในต่างประเทศ ซึ่งเป็นแหล่งป้อนวัตถุดิบที่จำเป็นต่ออุตสาหกรรมสงคราม จากนั้นมาการพ่ายแพ้ของญี่ปุ่นก็เกือบจะเป็นของแน่นอน แม้ว่าสงครามจะดำเนินต่อมาอีกหนึ่งปีก็ตาม ในที่สุดในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1945 ญี่ปุ่นก็ยอมแพ้อย่างไม่มีเงื่อนไขใด ๆ ต่อฝ่ายพันธมิตร

งานชิ้นแรกและเป็นชิ้นสำคัญที่สุดของผู้บัญชาการสูงสุดของฝ่ายสัมพันธมิตร (SCAP) ซึ่งกำหนดนโยบายการยึดครอง คือการทำลายโครงสร้างกองทหารซึ่งได้ล้างผลาญเอเชียโดยทั่วไปและได้ก่อให้เกิดความเสียหายต่อฝ่ายสัมพันธมิตรก่อนที่จะได้ชัยชนะ ตามนโยบายนี้ SCAP ได้ทำลายที่ตั้งของกองทัพทั้งหมด หยุดการผลิตอาวุธยุทโธปกรณ์ และปล่อยให้พวกทหารกลับไปสู่ภาคพลเรือน และในขณะเดียวกันก็จำต้องดำเนินการปฏิรูปทางด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ซึ่งอาจจะเป็นการลงโทษหรือเป็นการป้องกันไม่ให้มีการรวมตัวกันของกองทัพได้อีก

ในขอบเขตทางการเมือง 'ลัทธิเทนโน' (ลัทธิที่จักรพรรดิเป็นเทพเจ้าและทรงไว้ซึ่งอำนาจสูงสุด และได้สนับสนุนอำนาจสูงสุดของกองทัพ) ได้ถูกทำลายลง กฎหมายการดำรงไว้ซึ่งระเบียบของส่วนรวมและผู้ดูแลรักษากฎหมายนี้ (คือตำรวจพิเศษทางการเมืองซึ่งได้ขู่เข็ญตัวบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ต่อต้านสงคราม) ก็ถูกยกเลิก และรัฐได้แยกตัวออกจากศาสนาของลัทธิชินโต ซึ่งได้ปลูกฝังลัทธิชาตินิยมที่เกลียดกลัวคนต่างชาติและสรรเสริญการตายเพื่อประเทศชาติ นอกจากนี้ผู้นำญี่ปุ่นอีกจำนวนมากซึ่งถูกตัดสินว่าได้เข้าร่วมสนับสนุนสงครามก็ถูกกวาดล้างจากตำแหน่งราชการต่าง ๆ ทางภาคเศรษฐกิจ พวก*ไซบัตซึ*ซึ่งได้ร่วมมือกับกองทัพและได้รับประโยชน์อย่างใหญ่หลวงจากการร่วมมือนี้ก็ถูกยุบลง การปฏิรูปที่ดินก็ได้

มีการดำเนินการ โดยในขั้นแรกเพื่อทำลายฐานทางเศรษฐกิจของเจ้าของที่ดินที่สนับสนุนกองทัพ และขั้นที่สองก็เพื่อปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชาวนาเพื่อไม่ให้พวกนี้ก่อการรุนแรงในภายหลัง ในด้านสังคมได้มีการดำเนินการการปฏิรูปทางการศึกษา มีการห้ามการสอนที่สรรเสริญทหารและเทิดทูนจักรพรรดิ มีการออกกฎหมายการปฏิรูปแรงงานเพื่อพัฒนาสหภาพแรงงานให้เป็นกำลังสำคัญในการป้องกันการเกิดขึ้นของลัทธิฟาสซิสในวงการอุตสาหกรรม

แม้ว่าการทำลายกระดูกสันหลังของกองทหารญี่ปุ่นจะมีความสำคัญสูงสุดของ SCAP แต่ก็เป็นการชัดเจนตั้งแต่จุดเริ่มต้นของการครอบครองว่าจะต้องมีการสร้างระบบการเมืองใหม่ขึ้นแทนอันเก่า รัฐธรรมนูญเมจิ ซึ่งได้กำหนดว่าองค์จักรพรรดิเป็นผู้ปกครองสูงสุดของประเทศ และทำให้กองทัพสามารถมีอิทธิพลต่อการเมืองของประเทศก็ถูกแทนที่โดยรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยฉบับใหม่ ซึ่งรวมอำนาจอธิปไตยของปวงชน การให้สิทธิออกเสียงแก่สตรี และการรับรองสิทธิขั้นพื้นฐานไว้ด้วย การปฏิรูปทางเศรษฐกิจและสังคมที่จำเป็นต่อการทำลายกองทัพยังเป็นประโยชน์ต่อการสร้างสรรค์สถาบันที่สนับสนุนระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย และช่วยให้ระบบประชาธิปไตยงอกงามขึ้นมาในสังคมญี่ปุ่นได้ การล้มล้างกลุ่มไซบัตซึและการปฏิรูปที่ดินช่วยกระจายอำนาจทางเศรษฐกิจให้ทั่วถึงยิ่งขึ้นในหมู่ประชากร ทำให้เป็นการยากลำบากที่คนกลุ่มน้อยจะมีอิทธิพลต่อการเมืองของชาติได้ การปฏิรูปแรงงานทำให้เป็นไปได้สำหรับแรงงานที่จะต่อรองขอค่าจ้างและสภาพการทำงานที่ดีขึ้น และใช้องค์กรของพวกแรงงานเพื่อการเรียกร้องทางด้านการเมือง การปฏิรูปทางด้านการศึกษาก็ได้สนองวัตถุประสงค์ของประชาธิปไตยโดยการสอนคุณค่าของประชาธิปไตย พัฒนา

กำลังความสามารถของการคิดอย่างมีเหตุผล และสร้างโอกาสที่ดียิ่งขึ้นสำหรับการศึกษา

สิ่งที่น่าสนใจที่สุดในที่นี้คือการปฏิรูปต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ การปฏิรูปที่ดิน การล้มเลิกการกระจุกตัวทางเศรษฐกิจ และการปฏิรูปแรงงาน ลักษณะที่สำคัญของการปฏิรูปที่ดินคือการโอนความเป็นเจ้าของที่ดินให้เช่าให้กับผู้เช่าซึ่งทำการเพาะปลูกในที่ดินนั้นอยู่ ขั้นแรกรัฐบาลซื้อที่ดินที่ให้เช่าจากเจ้าของที่ดินที่มิได้อาศัยอยู่ในที่นั้นไว้ และในกรณีของเจ้าของที่ดินที่เป็นผู้อยู่อาศัยในที่ดินนั้นเองก็ซื้อที่ดินส่วนที่เกินจากหนึ่งโจ้ (สำหรับ*ฮอกไก*โดส่วนที่เกินคือสี่โจ้)[7] แล้วขั้นต่อไปรัฐบาลก็ขายที่ดินให้ผู้เช่าที่ทำการเพาะปลูกอยู่ในที่ดินนั้น ผลจึงปรากฏว่าสัดส่วนของที่ดินที่ผู้เช่าเป็นผู้ทำการเพาะปลูกได้ลดลงอย่างรวดเร็ว จากปี ค.ศ. 1941 ถึงปี ค.ศ. 1950 สัดส่วนของที่นาเช่าได้ลดลงจากร้อยละ 53 ไปเป็นร้อยละ 11 และที่ดอนเช่าก็ลดลงจากร้อยละ 37 เป็นร้อยละ 9 สำหรับที่ดินที่ยังคงอยู่ในมือของเจ้าของที่ดิน การปฏิรูปได้ทำให้เป็นการยากลำบากสำหรับเจ้าของที่ดินที่จะยกเลิกการให้เช่าโดยปราศจากความยินยอมของผู้เช่า ค่าเช่าถูกคำนวณเป็นตัวเงินและถูกกำหนดเป็นราคาข้าวของทางการในปี ค.ศ. 1945 ซึ่งต่ำกว่าราคาตลาด ในขณะที่เกิดการปฏิรูปนั้นค่าเช่าคิดเป็นร้อยละ 10 ของผลเก็บเกี่ยวทั้งหมด

มาตรการที่สำคัญที่ใช้ทำลายการกระจุกกันทางเศรษฐกิจคือการล้มล้างกลุ่ม*ไซบัตจึ* ซึ่งดำเนินการโดยคณะกรรมาธิการการสลายตัวบริษัทแม่ (Holding Company Liquidation Commission) ซึ่งตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1946 *มิตซูบิชิ, มิตซุย, สุมิโตโมะ และยาสุดะ* เป็น*ไซบัตจึ*ที่ใหญ่ที่สุด นอกจากนั้นก็ยังมี*ไซบัตจึ*ระดับชาติที่เล็กกว่าและ*ไซบัตจึ*ท้องถิ่น คณะกรรมาธิการ

ได้สั่งให้บริษัทแม่ที่ไปถือหุ้นในบริษัทอื่น 83 บริษัท และครอบครัว*ไซบัตจึ* 57 ครอบครัวปลดปล่อยหุ้นที่ถืออยู่ ซึ่งมีจำนวนถึง 233 ล้านหุ้น และได้จัดการถ่ายเทหุ้นเหล่านี้ในแบบที่ว่ามหาชนและสมาคมต่าง ๆ สามารถซื้อเป็นเจ้าของได้ ในขบวนการนี้บริษัทแม่ถูกทำลาย บริษัทที่เคยอยู่ใต้การบังคับก็เป็นอิสระและครอบครัว*ไซบัตจึ* ก็สูญเสียอำนาจทางเศรษฐกิจไป กฎหมายที่ออกมาในปี ค.ศ. 1947 ได้เพิ่มข้อห้ามว่าสมาชิกของครอบครัว*ไซบัตจึ* ซึ่งเคยมีตำแหน่งเป็นทางการอยู่ในบริษัท*ไซบัตจึ*ใดมาก่อนจะต้องเกษียณและไม่สามารถกลับมาทำงานในตำแหน่งเดิมเป็นเวลาถึงสิบปี

มาตรการอันที่สองที่ใช้ทำลายการกระจุกตัวกันทางเศรษฐกิจคือการล้มล้างพวกคาร์เทลทั้งหมดและสมาคมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในการบังคับควบคุม ซึ่งได้ก่อตั้งขึ้นมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1931 เมื่อกฎหมายควบคุมอุตสาหกรรมสำคัญ (Major Industrial Control Law) ได้ผ่านออกมา มาตรการอันที่สามคือการกวาดล้างผู้นำทางธุรกิจ ซึ่งได้ร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดกับกองทัพ ในกลางปี 1947 ผู้ที่เคยเป็นบุคคลสำคัญในบริษัทใหญ่ ๆ ระหว่างสงครามราวสองพันคนก็ถูกกวาดล้าง ในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1947 กฎหมายขจัดการกระจุกกันเกินสมควรของอำนาจทางเศรษฐกิจ (The Elimination of Excessive Concentration of Economic Power Law) ก็ถูกผ่านออกมา และคณะกรรมาธิการการสลายตัวของบริษัทแม่ก็ได้รับอำนาจให้ทำลายบริษัทซึ่งมีอำนาจทางเศรษฐกิจมากเกินไป คณะกรรมาธิการได้กำหนดไว้ 325 บริษัท แต่เนื่องจากมีการต่อต้านกฎหมายฉบับนี้ทั้งในและนอกประเทศญี่ปุ่น ดังนั้นจึงมีเพียง 11 บริษัทเท่านั้นที่ถูกทำลาย[8] ในที่สุดในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1948 ก็ได้จัดตั้งคณะกรรมการวิสาหกิจขนาดเล็ก (Board of Smaller Enterprise)

ขึ้นเพื่อส่งเสริมความเจริญเติบโตของบริษัทขนาดเล็กที่มีประสิทธิภาพและเป็นอิสระ

การปฏิรูปแรงงานเริ่มต้นโดยการผ่านกฎหมายสหภาพแรงงาน (Trade Union Law) ในปี ค.ศ. 1945 ซึ่งได้รับรองสิทธิในการรวมตัวกันเพื่อการร่วมกันต่อรองและการนัดหยุดงาน ในสองปีครึ่งต่อมาจึงมีสหภาพราว 34,000 แห่งและมีสมาชิกทั้งหมดรวมถึง 6.6 ล้านคน เนื่องจากในระยะก่อนสงครามสมาชิกของสหภาพไม่เคยมีจำนวนเกินครึ่งล้านไปเลย การเพิ่มขึ้นของสมาชิกสหภาพเช่นนี้จึงน่าประทับใจมาก ในปี ค.ศ. 1946 กฎหมายอีกฉบับหนึ่งได้ผ่านออกมาเพื่อใช้เป็นกลไกในการจัดการเกี่ยวกับข้อขัดแย้งของแรงงาน ในปี ค.ศ. 1947 มีกฎหมายออกมาอีกสามฉบับ เพื่อสร้างมาตรฐานการคุ้มครองแรงงาน การจ้างงานเสรี และการขจัดการปฏิบัติต่อแรงงานแบบศักดินา

ความยุ่งเหยิงทางเศรษฐกิจและเงินเฟ้ออย่างรุนแรงในช่วงต้นของระยะหลังสงครามโลกได้สร้างโอกาสมากมายแก่ผู้ที่มีพลังความสามารถในการหาเงิน แต่ก็ได้สร้างความยากลำบากต่อชนชั้นที่มีรายได้ประจำ เงินออมของคนพวกนี้ถูกควบคุมเอาไว้เพื่อใช้เป็นสิ่งค้ำประกันความสามารถในการชำระหนี้ของสถาบันการเงินต่าง ๆ ดังนั้นเมื่อเงินเฟ้อรุนแรงยิ่งขึ้น ค่าที่แท้จริงของเงินออมก็ลดลง คนพวกนี้ยังเป็นผู้แบกภาระภาษีทุน ซึ่งเรียกเก็บจากทรัพย์สินของส่วนบุคคลที่มีมูลค่าเกิน 100,000 เยน ภาษีนี้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 10 ในขั้นต่ำสุดไปถึงจำนวนสูงสุดร้อยละ 90 เจ้าของที่ดินสูญเสียอย่างรุนแรงมิใช่เฉพาะจากการปฏิรูปที่ดินเท่านั้น แต่จากผลของเงินเฟ้ออย่างรุนแรงด้วย ซึ่งทำให้มูลค่าของรายได้ที่แน่นอนจากการขายที่ดินหรือค่าเช่าตกดิ่งลงไป ในราวปี ค.ศ. 1950 เมื่อการปฏิรูปที่สำคัญ ๆ ได้เสร็จสิ้นลง

และความมีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจกลับคืนมาใหม่ ชาวนาจำนวนมากดีขึ้น แต่ก็ด้วยความสูญเสียของเจ้าของที่ดินเก่าของพวกชาวนาเอง ความสูญเสียของชนชั้นที่มีรายได้ประจำเบาบางกว่า แต่ผู้ที่ร่ำรวยใหม่ซึ่งเกิดขึ้นภายใต้ช่วงยุ่งเหยิงนี้ก่อให้เกิดปัจจัยพลวัตรขึ้นในระบอบเศรษฐกิจ

บางคนอาจจะแย้งว่าการขยายตัวอย่างรวดเร็วที่เกิดขึ้นหลังการถูกยึดครองอาจจะถือได้ว่าเป็นประจักษ์พยานอย่างเพียงพอของผลดีของการปฏิรูปต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจหลังสงคราม แต่อันที่จริงความสัมพันธ์ที่เป็นเหตุผลยังกำหนดไม่ได้ ในขณะที่มีความเห็นเป็นเอกฉันท์ว่าการปฏิรูปในสมัย*เมจิ*เป็นก้าวที่สำคัญสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจในอนาคต แต่ในกรณีของการปฏิรูปในสมัยการถูกยึดครองนั้นไม่มีความเห็นที่เป็นเอกฉันท์เช่นนี้ ในบางครั้งจึงมีการโต้แย้งกัน การขยายตัวภายหลังสงครามโลกไม่เกี่ยวกับการปฏิรูป เนื่องจากความมุ่งหมายของการปฏิรูปมักไม่บรรลุถึง และแม้ในกรณีที่มีผลสำเร็จ ผลที่มีต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจก็ไม่ชัดเจน

ทัศนคติในแง่ลบต่อคำถามนี้อาจจะสรุปได้ดังนี้ แม้ว่าผลต่อโครงสร้างของเศรษฐกิจในชนบทจะแผ่ไปไกล การปฏิรูปที่ดินก็ไม่ได้เกี่ยวกับการขยายตัวทางการเกษตร ผลผลิตทางการเกษตรเพิ่มขึ้น สาเหตุสำคัญเนื่องจากการพัฒนาพันธุ์ข้าวใหม่หลายชนิดที่สถานีทดลองของรัฐบาลและการเพิ่มการผลิตปุ๋ย ซึ่งทั้งสองอย่างนี้ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิรูปที่ดิน ส่วนมาตรการที่ใช้เพื่อกระจายการกระจุกตัวกันทางเศรษฐกิจก็ไม่ได้ผลในหลายทาง กฎหมายการจำกัดการกระจุกตัวของอำนาจทางเศรษฐกิจก็ไม่ได้ใช้ตั้งแต่ปลายทศวรรษที่สี่สิบ และในที่สุดก็ถูกยกเลิกในกลางทศวรรษที่ห้าสิบ ผลจึงปรากฏว่าบริษัทใหญ่ ๆ เกือบจะครอบครองเศรษฐกิจในปัจจุบันไว้ได้หมด การล้มล้างพวก*ไซบัต*จึงก็ไม่ได้ผลดังที่เห็นได้จากความมีชื่อเสียง

ขึ้นมาเหมือนเดิมของบริษัทอย่างเช่น*มิตซูบิชิ มิตซุย และสุมิโตโมะ* ในด้านการปฏิรูปแรงงาน ผลของสหภาพแรงงานดูเหมือนจะเป็นในทางลบ (ซึ่งอาจเปรียบเทียบกับสหราชอาณาจักร) ยิ่งกว่านั้นวิธีการจ้างงานแบบอุปถัมภ์ซึ่งการปฏิรูปแรงงานพยายามจะขจัด ก็ยังคงปรากฏอยู่ในหลายบริษัท และส่งผลบางประการในฐานะที่เป็นปัจจัยที่มีผลดีต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจ

แม้ว่าข้ออ้างเหล่านี้จะมีเหตุผลอยู่บ้างแต่ก็ไม่ได้ปฏิเสธผลดีของการปฏิรูปในช่วงการยึดครองต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจหลังสงคราม ประการแรกคือไม่มีที่สำหรับการปฏิรูปที่ดินในกรอบของการคำนวณบัญชีการขยายตัว ซึ่งวัดประสิทธิภาพในการผลิตที่เพิ่มขึ้นในรูปของปัจจัยการผลิตที่เพิ่มขึ้น เป็นที่น่าเสียดายที่การวิเคราะห์แบบนี้ได้ละเลยต่อคำถามในเรื่องของการจูงใจ (motivation) ว่าทำไมปัจจัยการผลิตทางเกษตรจึงเพิ่มขึ้น และทำไมพันธุ์พืชใหม่ ๆ จึงถูกนำมาใช้ การปฏิรูปที่ดินได้เพิ่มผลได้ต่อชาวนาที่ทำการเพาะปลูกและขจัดความไม่แน่นอนเกี่ยวกับการเช่าที่ดินนั้น ซึ่งทำให้บั่นทอนกำลังใจในการลงทุนระยะยาว จะมีเหตุผลดีกว่าที่จะแย้งว่าการปฏิรูปที่ดินได้ช่วยเพิ่มแรงจูงใจของชาวนาในการใช้เทคโนโลยีที่มีอยู่ให้ดีที่สุด

ประการที่สอง ผลของมาตรการที่จะใช้เปลี่ยนแปลงการกระจุกตัวทางเศรษฐกิจไม่มีผลมากนักอย่างการปฏิรูปที่ดิน แต่อย่างไรก็ตามมาตรการเหล่านี้ก็มีผลดีต่อการแก้ไขการกระจุกตัวกันทางเศรษฐกิจและก่อตั้งโครงสร้างของการแข่งขันขึ้น กลุ่มธุรกิจที่เกิดขึ้นในทศวรรษที่ 1950 อย่างเช่น *มิตซูบิชิ, มิตซุย และสุมิโตโมะ*ซึ่งมีบทบาทสำคัญในเศรษฐกิจตั้งแต่นั้นมามีโครงสร้างแตกต่างจากที่เคยเป็นในสมัยที่เป็น*ไซบัตซึ* บริษัทแม่ซึ่งควบคุมและประสานงานบริษัทของ*ไซบัตซึ*เมื่อถูกตัดสินว่าเป็นสิ่งผิดกฎหมาย และ

ไม่ได้กลับสู่สภาพเดิมอีกทั้งอิทธิพลของครอบครัว*ไซบัต*จึเดิมต่อบริษัทที่ใช้ชื่อของ*ไซบัต*จึก็หมดสิ้นไป และบริษัทเหล่านี้ก็มีการบริหารงานตามระบบบริหารแบบใหม่ บริษัทที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันปรึกษาซึ่งกันและกันและร่วมกันดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในระดับหนึ่ง แต่การร่วมมือกันก็เป็นไปอย่างค่อนข้างหลวมเมื่อเปรียบเทียบกับ*ไซบัต*จึ เดิม ซึ่งบริษัทต่าง ๆ ทำงานราวกับว่าเป็นแผนกหนึ่งขององค์กรเดียวกัน อันที่จริงแล้วควรให้ความสำคัญมากกว่าที่จะชี้ให้เห็นความเป็นอิสระที่บริษัทเหล่านั้นมีอยู่ทางด้านบุคลากร การเงิน การลงทุน และเทคโนโลยี มากกว่าที่จะเน้นการประสานกิจกรรมต่าง ๆ ของพวกเขา[9] และประการสุดท้ายทั้งสามกลุ่มนี้ *(มิตซูบิชิ มิตซุยสุมิโตโมะ)* มีความสำคัญในเศรษฐกิจทั้งหมดลดน้อยลงกว่าที่*ไซบัต*จึเคยเป็นในทศวรรษ 1930 อันเป็นผลของการขยายตัวของบริษัทมากมายในระยะหลังสงคราม

อาจจะดูเหมือนว่าการแข่งขันถูกจำกัดอย่างมากและประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจที่ต่ำอยู่ในทุกวันนี้เป็นเพราะว่าอุตสาหกรรมจำนวนมากเป็นแบบผูกขาดน้อยราย แต่ทัศนะเช่นนี้ก็ไม่ถูกต้องทีเดียว ข้อแรก เนื่องจากการแข่งขันกับบริษัทต่างประเทศทั้งภายในประเทศและในตลาดสินค้าขาออกเป็นแรงกดดันต่อผู้ผูกขาดน้อยรายให้พยายามมีประสิทธิภาพสูงขึ้น การกระจุกตัวทางการผลิตไม่อาจเปรียบให้เสมอเหมือนการมีประสิทธิภาพต่ำ ข้อสอง กฎหมายต่อต้านการผูกขาด (Anti – Monopoly Law) ที่ประกาศใช้ระหว่างการถูกยึดครองทำให้การปฏิบัติหลายอย่างที่จำกัดการแข่งขันเป็นการผิดกฎหมาย และผู้คอยตรวจตราคือคณะกรรมการป้องกันการกระทำอันเป็นการผูกขาด (Fair Trade Comission) ก็ได้เฝ้าดูอยู่อย่างใกล้ชิด ในปัจจุบันนี้จึงเป็นการยากกว่าในสมัยที่*ไซบัต*จึเคยมีชื่อเสียงอยู่ในการที่บริษัท

ใดจะสามารถเพิ่มอำนาจทางเศรษฐกิจโดยการรวมกัน การถือหุ้น หรือการเข้าครอบครอง กฎหมายต่อต้านการผูกขาดได้ป้องกันการกระจุกตัวยิ่งขึ้นของอำนาจเศรษฐกิจซึ่งได้ถูกขจัดออกไประหว่างการถูกยึดครอง และมีส่วนช่วยเสริมสร้างโครงสร้างของการแข่งขันของเศรษฐกิจหลังสงคราม

แม้แต่สหภาพแรงงานซึ่งได้ก่อตั้งขึ้นภายใต้การปฏิรูปแรงงานก็ดูจะเป็นปัจจัยที่มีประโยชน์ต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สอง สหภาพแรงงานนั้นโดยปรกติถูกมองว่ามีผลลบต่อการขยายตัวของผลิตภาพ เพราะว่ามีการเรียกร้องอย่างรุนแรงให้มีการเพิ่มอัตราค่าจ้าง และมีการต่อต้านการนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้ แต่ปัญหาเหล่านี้มีน้อยในญี่ปุ่นเพราะว่าสหภาพเป็นสหภาพของวิสาหกิจ (นั่นคือ สหภาพจะก่อตั้งขึ้นมาภายในวิสาหกิจหรือองค์การใดองค์การหนึ่ง) และดำเนินงานเพื่อดำรงไว้ซึ่งการจ้างงานตลอดชีพ และระบบค่าจ้างที่ขึ้นอยู่กับอาวุโสและการปฏิบัติบางอย่างที่มีเฉพาะในการบริหารงานแบบญี่ปุ่น แต่แน่นอนที่ว่าสหภาพไม่ได้ให้ความร่วมมือกับฝ่ายบริหารเพียงอย่างเดียวเสมอ ในระยะแรกหลังสงครามเมื่อค่าจ้างต่ำมาก ก็ได้มีการเรียกร้องที่รุนแรงหลายครั้ง แต่ผลในแง่ลบของการเคลื่อนไหวของสหภาพเหล่านี้ไม่ได้ก่อให้เกิดปัญหาร้ายแรงต่อฝ่ายบริหาร อย่างไรก็ตามมีอยู่เรื่องหนึ่งที่สหภาพได้ต่อสู้อย่างได้ผลคือการลดความเหลื่อมล้ำในสถานภาพและความแตกต่างในความมั่นคงและสิทธิพิเศษทางด้านวัตถุระหว่างคนงานและพนักงานรับเงินเดือน ชัยชนะอันนี้ดูเหมือนจะช่วยสนับสนุนความร่วมมือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและสร้างกำลังใจให้แก่คนงานสามัญ ถ้ากลุ่มคิวซี (QC circles) และกิจกรรมของกลุ่มเล็กอื่น ๆ มีผลในการช่วยเพิ่มผลิตภาพเพราะทำให้ช่วยเพิ่มขวัญในการทำงานของคน

งานสามัญ ดังที่มักกล่าวอ้างกันบ่อย ๆ สหภาพก็ควรได้รับการยกย่องสำหรับการปรับปรุงนี้

เมื่อคำนึงถึงการปฏิรูปที่ไม่ใช่ทางเศรษฐกิจอื่น ๆ แล้ว ผลดีของการปฏิรูปทางสถาบันหลังสงครามต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจก็ยิ่งเด่นชัดมากขึ้น ข้อดีที่ไม่อาจโต้แย้งคือการปลดอาวุธ จากสมัยเมจิจนถึงการปราชัยของญี่ปุ่นในปี ค.ศ. 1945 การใช้จ่ายทางทหารเป็นส่วนสำคัญของการใช้จ่ายของรัฐบาล แม้ในยามสงบ สัดส่วนก็ใกล้เคียงร้อยละ 20 และในยามสงคราม (ซึ่งมิใช่ว่าไม่บ่อย) สัดส่วนก็เกินกว่าร้อยละ 50[10] ตั้งแต่แพ้สงคราม ความมั่นคงของญี่ปุ่นได้ดำรงไว้ภายใต้ 'ร่มเงา' ของอาวุธนิวเคลียร์ของสหรัฐอเมริกา โดยมีกองกำลังเล็ก ๆ เพื่อป้องกันประเทศกองหนึ่ง และภาระของค่าใช้จ่ายทางการทหารมีจำนวนน้อย และลดลงจนเป็นเพียงร้อยละไม่มากของค่าใช้จ่ายรัฐบาล เมื่อไม่นานมานี้ก็ไม่เคยเกินกว่าร้อยละหนึ่งของ GNP[11] หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งไม่ใช่เพียงแต่ค่าใช้จ่ายที่ไม่เป็นประโยชน์ได้ลดลงอย่างมาก การทำให้มีเงินทุนสำหรับวัตถุประสงค์เพื่อการสร้างสรรค์และยังมีเทคโนโลยีและกำลังคนที่ถูกปลดปล่อยมาจากอุตสาหกรรมเพื่อการสงครามอีกด้วย หลังสงครามโลกครั้งที่สองเทคโนโลยีของอุตสาหกรรมหนัก (ซึ่งได้ใช้ผลิตอาวุธสงครามอย่างเครื่องบินรบซีโร่ไฟ้เตอร์–Zero fighter) ก็นำมาใช้ในการผลิตสินค้าที่ไม่ใช่เพื่อทางการทหาร[12] และอีกทั้งการรับเอาบุคคลที่มีความสามารถเข้าไปสู่กองทัพก็ได้จบสิ้นลง และคนเหล่านี้ก็สามารถนำความสามารถพิเศษไปช่วยสร้างเสริมเศรษฐกิจหลังสงคราม

ยิ่งกว่านั้นการปฏิรูปในระหว่างการถูกยึดครองมีผลในทางดีต่อโครงสร้างพื้นฐานโดยทั่วไปของเศรษฐกิจ ซึ่งจะเห็นได้ชัดที่สุดโดยตรวจสอบดูถึงคุณสมบัติของระบบเศรษฐกิจแบบพลวัตร ในระบบเช่นนี้บุคคลที่มีความ

สามารถพิเศษจะถูกดึงเข้าสู่ระบบการศึกษาที่ดีที่สุดที่มีอยู่ องค์กรทางเศรษฐ-กิจใช้ประโยชน์จากผู้มีความสามารถเหล่านี้ได้ดีที่สุดโดยการสร้างระบบการเลื่อนขั้นโดยถือความสามารถเป็นเกณฑ์และการแข่งขันที่รุนแรง ในขั้นต้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การปฏิรูปในระหว่างการถูกยึดครองได้ช่วยให้มีการใช้คนที่มีความสามารถอย่างได้ผลมากขึ้นโดยการสร้างโอกาสในการศึกษาผ่านการปฏิรูปทางการศึกษาและการลดความไม่เท่าเทียมกันทางรายได้ (โดยเฉพาะในภาคชนบท) จากการสร้างระบบการเลื่อนขั้นโดยถือความสามารถเป็นหลักได้ปลูกฝังแบบอย่างที่ดีในเรื่องความยุติธรรมให้แก่ประชาชน และจากการให้ความช่วยเหลือในการแยกการบริหารออกจากความเป็นเจ้าของโดยการขจัดอิทธิพลของครอบครัว*ไซบัตจึ*และต่อระบบการแข่งขันทางเศรษฐกิจที่ดียิ่งขึ้น โดยดำเนินการแยกกลุ่ม*ไซบัตจึ*และมาตรการอื่น ๆ ที่ทำลายการกระจุกตัวทางเศรษฐกิจ และโดยการเตรียมหนทางเพื่อให้ญี่ปุ่นได้รวมเข้าไปในเศรษฐกิจระหว่างประเทศ

การเปลี่ยนแปลงซึ่งการปฏิรูปในระหว่างการยึดครองได้นำมาได้รับการกล่าวย้ำถึง แต่ก็ควรระลึกไว้ด้วยว่ามีความต่อเนื่องมากมายระหว่างญี่ปุ่นในปี ค.ศ. 1935 และปี ค.ศ. 1950 อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงเป็นไปอย่างมากมายเกินกว่าที่จะเกิดขึ้นได้โดยอาศัยพลังภายในเพียงอย่างเดียว คงจะเป็นการไม่ยุติธรรมถ้าจะกล่าวว่าก่อนสงครามไม่มีคนญี่ปุ่นที่ต้องการระบอบประชาธิปไตยหรือการปลดอาวุธ หรือไม่มีคนญี่ปุ่นที่เห็นความมากเกินไปของ*ไซบัตจึ*หรือความไม่ยุติธรรมของการกระจายที่ดิน อย่างไรก็ตาม ความจริงก็คือ คนญี่ปุ่นไม่สามารถเปลี่ยนแปลงระบบได้ด้วยตัวเอง ระบบก่อนสงครามยังเพิ่งจะเริ่มต้นและแม้ว่าจะมีความไม่ลงรอยกันและมีจุดอ่อนอยู่บ้าง แต่ก็ยังไม่อาจทำให้หายไปภายใต้แรงกดดันภายในประเทศอย่างที่ระบอบศักดิ-

นา*โตกุงาวะ*ถูกทำมาแล้ว อีกทั้งไม่มีความจำเป็นทันทีทันใดที่จะเปลี่ยนระบบเพื่อสนองตอบต่อการคุกคามจากภายนอก เนื่องจากตัวระบบเองก็ถูกสร้างขึ้นเป็นส่วนขยายต่อที่มีเหตุผลของนโยบายแห่งชาติที่จะสร้าง 'กองทัพที่แข็งแรง' ขึ้น

ข้อโต้แย้งนี้ดูเหมือนจะตีความหมายได้ว่า เมื่อระบบที่มีเหตุผลพอสมควรได้ถูกสร้างขึ้นมาแล้ว และถึงแม้ว่าจะมีความขัดแย้งภายใน ก็เป็นการยากที่จะทำการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นแก่นสารจากภายใน แต่ถ้ามีแรงกดดันจากภายนอกการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้อาจเกิดขึ้นได้รวดเร็วกว่าโดยจุดชนวนโหมกำลังของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โชคไม่ดีที่ขบวนการเช่นนี้มักจะก่อให้เกิดความรุนแรง สถาบันที่จำต้องมีการเปลี่ยนแปลงมักจะถูกสร้างขึ้นภายในโครงสร้างอำนาจของสังคมและไม่อาจเปลี่ยนแปลงโดยปราศจากการทำลายกระดูกสันหลังของสิ่งที่สร้างขึ้นมา ถ้าแรงกดดันจากภายนอกอ่อนจะไม่มีเรื่องรุนแรงเกิดขึ้น แต่จะมีเพียงการเปลี่ยนแปลงเล็ก ๆ น้อยเท่านั้น ถ้าหากว่าจะมีอันเป็นปัญหาดาบสองคมพื้นฐานของผู้ที่นิยมใช้แรงกดดันจากภายนอกเป็นเครื่องช่วยก่อให้เกิดการปฏิรูปสถาบันในประเทศที่กำลังพัฒนาในปัจจุบัน

เชิงอรรถ

1. คำถามที่ว่าลัทธิวัตถุนิยมทางประวัติศาสตร์จะนำมาประยุกต์กับการฟื้นฟู *เมจิ*ได้หรือไม่นั้นไม่เหมือนกับคำถามที่ว่าการฟื้นฟู*เมจิ*เป็นปฏิวัติของชนชั้นกลางหรือเปล่าแม้ว่าคำถามทั้งสองมักจะสับสนกัน คำถามแรกเป็นคำถามที่ว่าพลังทางเศรษฐกิจอธิบายเกี่ยวกับการฟื้นฟู*เมจิ*ได้หรือไม่ ลัทธิวัตถุนิยมทางประวัติศาสตร์ได้ปฏิเสธในที่นี้เพราะเป็นการปกติกว่าที่จะถือว่าการฟื้นฟูเกิดขึ้นโดยซามูไรผู้น้อยโดยเป็นการตอบสนองทางการเมืองต่อความเสื่อมของระบบศักดินาและการท้าทายจากตะวันตก สำหรับทัศนะนี้อาจดูตัวอย่างเพิ่มเติมได้จาก Horie Yasuzo, *Nihon Shihonshugi no Seiritsu* [การก่อตั้งของระบอบทุนนิยมญี่ปุ่น] (Tokyo, Yuhikaku, 1948) บทที่ 2 และ Sakata Yoshio, *Meiji Ishin Shi* [ประวัติศาสตร์ของการฟื้นฟู*เมจิ*] (Tokyo, Miraisha, 1960) สำหรับผู้ที่แย้งว่าการฟื้นฟู *เมจิ*เป็นการปฏิวัติของชนชั้นกลางอย่างที่สำนัก Rono ของนักประวัติศาสตร์มาร์กซีสเชื่อ)ตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ไม่มั่นคงกว่าเพราะระบอบทุนนิยมของญี่ปุ่นอยู่ในขั้นต้นของการพัฒนาในกลางศตวรรษที่สิบเก้า.

2. Horie (1948), pp. 1—6.

3. Sakata Yoshio, *Shikon Shosai* [วิญญาณของซามูไร และไหวพริบเฉียบแหลมของพ่อค้า] (Tokyo, Miraisha, 1964), p. 6.

4. Smith เชื่อว่าเมื่อไม่มีการแข่งขัน คนจะเริ่มเกียจคร้านและไม่ยอมนำตนไปสู่ความลำบากและความไม่สะดวกในการเปลี่ยนแปลงอุปนิสัยในการใช้สิ่งคิดค้นใหม่และน่าจะได้ผล ดังนั้น Smith จึงยืนยันว่าเนื่องจากการแข่งขันเสรีภาพที่ขาดเสียมิได้สำหรับความก้าวหน้าของมนุษย์จะมีความแน่นอนที่สุดเมื่อคนเราสามารถที่จะทำตามความสนใจของตนเองได้ บทบาทของรัฐบาลควรจะหลีกเลี่ยงให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้จากการเข้ายุ่งเกี่ยวกับการแสวงหาโดยเสรีของแต่ละบุคคล.

5. รายได้จากดอกเบี้ยของซามูไรชั้นผู้น้อยโดยเฉลี่ยประมาณ 30–40 เยนต่อปี Noro Eitaro, *Nihon Shinhonshugi Hattatsu Shi* [ประวัติศาสตร์ของการพัฒนาของระบอบทุนนิยมของญี่ปุ่น] (Tokyo, Iwanami Shoten, 1954), p. 141.

6. อาจจะโต้แย้งได้ว่าในแง่นี้การฟื้นฟู*เมจิ*คล้ายคลึงกับการปฏิวัติของอเมริกา.

7. หนึ่ง*โจ้* (Cho) เท่ากับ 2.451 เอเคอร์ หรือประมาณหนึ่งเฮคเตอร์.

8. สำหรับการต่อต้านในสหรัฐอเมริกา ดู Holding Company Liquidation Commission, *Nihon Zaibatsu to sono Kaitai* [*ไซบัตซึญี่ปุ่นและการเปลี่ยนรูป*] (Tokyo, Hara Shobo, 1951), Vol. I, pp. 316–17.

9. สำหรับการถกเถียงที่ว่ากลุ่มเหล่านี้จะถือว่าเป็น*ไซบัตซึ*หรือไม่ ขอให้ดู E. Hadley, *Anti—Trust in Japan* (Princeton, Princeton University Press, 1969) บทที่ 11 R. Caves and M. Uekusa ได้วิเคราะห์ถึงธรรมชาติของกิจกรรมของกลุ่มในหนังสือ *Industrial Organization in Japan* (Washington, The Brookings Institution 1976) บทที่ 4.

10. Emi Koichi and Shionoya Yuichi, *Government Expenditure : Estimates of Long Term Economic Statistics of Japan Since 1868* (Tokyo, Toyo Keizai Shinposha, 1966), Vol. 7, บทที่ 3.

11. สัดส่วนของค่าใช้จ่ายทางทหารต่อ GNP คือประมาณร้อยละ 2 ในปี ค.ศ 1954 ซึ่งสูงสุดในระยะหลังสงครามโลก จากนั้นมาก็ได้ลดลงจนต่ำกว่าร้อยละหนึ่ง.

12. เครื่อง Zero นี้เทียบได้กับเครื่องบินรบใด ๆ ที่ฝ่ายสัมพันธมิตรมีในช่วงปี 1940–2.

บทที่ 6

ประชาชน และองค์กร

การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศจะได้รับอิทธิพลอย่างมากจากทัศนคติของประชาชนของประเทศนั้นที่มีต่อการทำงาน และการบริโภค เพราะว่าประเทศจะพัฒนาได้อย่างรวดเร็ว ถ้ามีประชาชนจำนวนมากที่มีความกระเหม็ดกระแหม่และทำงานหนัก ในบทนี้เราจะดูทัศนคติของชาวญี่ปุ่นที่มีต่อการทำงานและการบริโภคก่อนแล้วจึงให้เหตุผลว่าการที่ประเทศญี่ปุ่นสามารถพัฒนาได้นั้นบางส่วนเป็นเพราะประชาชนมีความกระเหม็ดกระแหม่และมีจริยธรรมในการทำงานที่เข้มแข็ง

ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ผลิตภาพของบริษัทเป็นตัวกำหนดสำคัญของผลิตภาพส่วนรวมของประเทศ ทัศนคติและคุณภาพของคนงานเป็นตัวกำหนดที่สำคัญของผลิตภาพของบริษัท แต่ถึงแม้จะมีแรงงานที่มีศักยภาพในการทำงานหนัก ผลผลิตที่ได้ก็อาจมีคุณภาพเลวได้ ถ้าการจัดการของบริษัทไม่ได้ผล ดังนั้น ตัวกำหนดอย่างอื่นที่สำคัญของผลิตภาพของบริษัทก็คือ การจัดการ และในส่วนที่สองของบทนี้ก็จะพิจารณาเรื่องนี้ ในส่วนนี้จะมุ่งสนใจลักษณะเฉพาะของการจัดการแบบญี่ปุ่น และสำรวจความสัมพันธ์ที่มีต่อประสิทธิภาพในการผลิตโดยเฉพาะ

การที่จะบรรลุถึงการมีผลิตภาพระดับสูงโดยส่วนรวม หน่วยเศรษฐกิจเอกชนต้องการบรรยากาศที่เอื้ออำนวย ในส่วนที่สามของบทนี้จะพิจารณาบรรยากาศที่รัฐบาลญี่ปุ่นได้สร้างให้แก่ภาคเอกชน และจะพูดถึงความสัมพันธ์ที่มีต่อผลงานทางเศรษฐกิจโดยทั่วไป

ประชาชน

ระบบค่านิยมของปัจเจกชนอาจเอื้ออำนวย หรืออาจไม่เอื้ออำนวยก็ได้ เมื่อมองจากทัศนะทางเศรษฐกิจ ตัวอย่างเช่น บุคคลอาจมีค่านิยมที่สนับสนุนการมีมนุษยสัมพันธ์อย่างราบรื่นและให้ความสำคัญอย่างมากต่อความสนุก และความเพลิดเพลิน บุคคลเช่นนั้นมักจะไม่ตั้งเป้าหมายการทำงานไว้สูง และมักจะไม่มีความพยายามที่จะไปถึงเป้าหมายที่ตั้งไว้ ในทางตรงกันข้าม ถ้าบุคคลใดมีวินัยในตัวเอง หรือเป็นผู้ที่เคร่งครัด เมื่อแปลงสิ่งนี้มาเป็นการกระทำเชิงเศรษฐกิจ บุคคลนี้มักจะทำงานหนักและเก็บออมรายได้ส่วนใหญ่ของเขา สำหรับประเทศก็อาจจะกล่าวได้ว่าถ้ามีนิสัยของความเคร่งครัด มีจริยธรรมในการทำงานที่เข้มแข็ง และมีความกระเหม็ดกระแหม่ ในประเทศเช่นนั้นการพัฒนาเศรษฐกิจก็จะเกิดขึ้นได้โดยง่าย เพราะการมีจริยธรรมในการทำงานย่อมส่งผลดีต่อประสิทธิภาพในการผลิตและนิสัยในการบริโภคซึ่งนำไปสู่การสะสมทุน มีเครื่องชี้บ่งหลายอย่างว่าประชาชนญี่ปุ่นเป็นเช่นนั้น ในส่วนนี้เราจะสำรวจทัศนคติของคนญี่ปุ่นที่มีต่อการทำงานและการบริโภค

จริยธรรมในการทำงาน

เมื่อพิจารณาทัศนคติที่มีต่อการทำงาน เราจะต้องสำรวจทัศนคติที่มีต่อด้านต่าง ๆ ของการทำงาน เช่น ชั่วโมงทำงาน และระยะเวลาของวันหยุด ตลอดจนถึงคุณภาพของงานที่ทำ

ในประเทศญี่ปุ่นก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นเรื่องปกติที่คนงานจะทำงานวันละ 12 ชั่วโมง หรือมากกว่านั้นทุกวัน โดยมีวันหยุดไม่มากไปกว่าหนึ่งหรือสองวันในหนึ่งเดือน คนงานญี่ปุ่นโดยเฉลี่ยไม่เคยได้

หยุดทุกวันอาทิตย์ และชั่วโมงทำงานปกติต่อวันก็ไม่ได้ลดลงมาเป็น 8 ชั่วโมง จนกระทั่งต้นทศวรรษ 1960 ในตอนต้นทศวรรษ 1970 บริษัทใหญ่ๆ เริ่มจะให้วันเสาร์เป็นวันหยุด แต่แม้กระทั่งทุกวันนี้ บริษัทขนาดใหญ่จำนวนหนึ่ง (รวมทั้งธนาคาร) ก็ยังให้หยุดวันเสาร์เพียงครึ่งวัน ในประเทศที่กำลังพัฒนาหลายประเทศ มีการหยุดทำงานทุกวันเสาร์และวันอาทิตย์ และยังมีวันหยุดอื่น ๆ ประจำชาติอีกหลายวัน เมื่อรวมวันหยุดทั้งหมดก็ประมาณหนึ่งในสามของหนึ่งปี ยิ่งกว่านั้นชั่วโมงทำงานในประเทศเหล่านั้นปกติก็เพียงวันละ 8 ชั่วโมงเท่านั้น

ประชาชนในประเทศตะวันตกดูเหมือนจะทำงานยิ่งน้อยชั่วโมงกว่าประชาชนในประเทศที่กำลังพัฒนา นอกเหนือจากการได้หยุดทุกวันเสาร์และวันอาทิตย์แล้ว ก็ยังมีวันหยุดช่วงยาวประจำปี (โดยเฉพาะชาวฝรั่งเศสเป็นที่รู้จักกันดีในเรื่องนี้) ชาวญี่ปุ่นมีวันหยุดราว 10 ถึง 20 วัน ที่ได้รับการจ่าย (ขึ้นอยู่กับระยะเวลาที่ได้ทำงานมา) ซึ่งได้รับการรับรองโดยกฎหมายแรงงาน แต่มีประชาชนจำนวนน้อยที่ใช้สิทธินี้เต็มที่ แม้แต่ในฤดูร้อนที่อากาศร้อน ซึ่งชาวฝรั่งเศสแห่กันออกจากกรุงปารีส โตเกียวก็ยังคงมีชีวิตชีวาเช่นเคย โตเกียวจะเงียบเหงาลงก็เพียงสองสามวันในระหว่างเทศกาล*บอง* (bon) ในฤดูร้อน และในช่วงปีใหม่ ในสายตาของประชาชนชาวตะวันตก คนญี่ปุ่นจึงดูเหมือนคนติดงาน และได้รับสมญานามว่าเป็น 'โรคติดงาน' (Workaholic)

ในบรรดาประเทศที่พัฒนา คนญี่ปุ่นมีชั่วโมงทำงานยาวที่สุด คือราว 2,100 ชั่วโมงต่อปี คนอเมริกันทำงานน้อยกว่าราวร้อยละ 10 และคนยุโรปตะวันตกทำงานน้อยกว่าคนญี่ปุ่นราวร้อยละ 15 คนเยอรมันจัดอยู่ในบรรดาผู้มีชั่วโมงทำงานสั้นที่สุด (ราว 1,770 ชั่วโมง)[1] ถึงแม้ว่าสัญญาจ้าง

งานในเยอรมันจะระบุชั่วโมงทำงาน 40 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ เมื่อนำเอาวันหยุดประจำชาติ วันลาที่ได้รับการจ่าย และผลประโยชน์พิเศษอื่น ๆ ที่ให้แก่ลูกจ้างมาหักออก ชั่วโมงทำงานจริง ๆ จะลดลงมาเหลือราว 35 เมื่อเร็ว ๆ นี้ คนงานเยอรมันได้มีการนัดหยุดงานเพื่อลดชั่วโมงทำงานลงเหลือ 35 ชั่วโมง แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ ถ้าหากพวกเขาได้ชัยชนะ ชั่วโมงทำงานที่แท้จริงคงจะลดลงมาเหลือราว 30 ชั่วโมง

ทัศนคติต่อการทำงานไม่ได้เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับชั่วโมงทำงานเท่านั้น แต่ยังเป็นตัวกำหนดว่าคนงานทำงานได้ดีเพียงใดด้วย เป็นการยากที่จะเปรียบเทียบทัศนคติที่มีต่อการปฏิบัติงาน แต่โดยเฉลี่ยคนญี่ปุ่นดูเหมือนว่าจะผูกพันตัวเองต่อการทำงานได้ดีกว่าคนตะวันตก ถ้าคนญี่ปุ่นทำงานได้ไม่ดีเขาจะรู้สึก *ขิงะ สุมานัย* (ไม่สบายใจ)[2] บางคนที่ต้องการทำงานให้ดีสมบูรณ์จะรู้สึก *ขิงะ สุมานัย* แม้แต่งานในระดับที่ใช้ฝีมือปานกลาง เราอาจจะกล่าวว่าช่างฝีมือชาวตะวันตกมีความพยายามที่จะผลิตงานที่มีคุณภาพสูง แต่ที่น่าแปลกใจในญี่ปุ่นก็คือ คนงานสามัญหรือแม้แต่พวกคนใช้ก็มีความรับผิดชอบต่องานของพวกเขา และรู้สึก *ขิงะ สุมานัย* ถ้าพวกเขาทำงานได้ไม่ดีพอ นักการศึกษาชาวอเมริกันที่มีชื่อเพียงผู้หนึ่งเกี่ยวกับเรื่องญี่ปุ่น รู้สึกประทับใจกับความเอาใจใส่ของภารโรงในการถูพื้น หรือคนขนของที่ปฏิเสธที่จะเอาคนใส่รถบรรทุกของเขา[3]

การมี '*กามัง*' (ความอดทน) ดูเหมือนจะเกี่ยวโยงกับ *ขิงะ สุมานัย* ถ้าบุคคลไม่สามารถจะมี '*กามัง*' เขาก็จะถูกบังคับให้ยอมรับความล้มเหลวไม่ว่างานอะไรที่เขาได้รับมอบหมายให้ทำ และการทำเช่นนั้น ทำให้เขารู้สึก *ขิงะ สุมานัย* ดังนั้น แม้ว่างานที่ได้รับมอบหมายจะมีความยากเป็นพิเศษ

(หรือในแง่ที่ว่าเขาไม่ชอบมันเลย) เขาจะได้รับคำสรรเสริญถ้าเขามี '*กามัง*' และทำงานได้ดี

คำกล่าวของคนญี่ปุ่นที่ว่า '*อิชิ โนะ อูเอะนิโมะ ซันเนง*' ซึ่งหมายความว่า แม้แต่ก้อนหินที่เย็นยังอุ่นได้ ถ้าเรานั่งบนก้อนหินนั้นเป็นเวลาสามปี เป็นคำกล่าวที่มักจะใช้เพื่อชักชวนให้คนญี่ปุ่นเอาชนะปัญหาใดก็ตามที่เขาอาจจะมีด้วย '*กามัง*' เราอาจจะกล่าวว่าทุกชาติก็มี '*กามัง*' อยู่จำนวนหนึ่ง และสิ่งนี้ก็ไม่ได้ผูกขาดโดยชาวญี่ปุ่น แต่ประชาชนชาวญี่ปุ่นดูเหมือนว่าจะมี '*กามัง*' เป็นระยะเวลายาวนาน ภายใต้ภาวการณ์ทรมานที่มากกว่า เราอาจจะกล่าวได้ว่าความสามารถในการเรียนและความผูกพันในการทำงานของชาวญี่ปุ่นเกิดมาจากคุณลักษณะของความอดทนนี้

ความกระเหม็ดกระแหม่

คนญี่ปุ่นมีนิสัยกระเหม็ดกระแหม่ ในราว ค.ศ. 1960 เมื่อรายได้ต่อหัวของคนญี่ปุ่นยังต่ำอยู่ ประชาชนชาวญี่ปุ่นเก็บออมราวร้อยละ 18 ของรายได้ของครัวเรือน ในเวลาเดียวกันนี้อัตราการออมในสหรัฐอเมริการาวร้อยละ 6 ในฝรั่งเศสราวร้อยละ 8 ในเยอรมันตะวันตกราวร้อยละ 13 และสหราชอาณาจักรราวร้อยละ 5 ตั้งแต่นั้นมารายได้ในญี่ปุ่นก็ได้เพิ่มขึ้นอย่างมากและอัตราการออมก็เพิ่มขึ้นเช่นกัน ในกลางทศวรรษ 1970 ราวหนึ่งในสี่ของรายได้ของครัวเรือนถูกออมไว้ แต่ในสหรัฐอเมริกา ทั้ง ๆ ที่รายได้เพิ่มขึ้นบ้าง อัตราการออมก็ยังคงอยู่ในราวระดับเดิม

ความแตกต่างในอัตราการออมระหว่างญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกาบางส่วนเกิดจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ และบางส่วนเกิดจากปัจจัยทางด้านสถาบัน การขยายตัวของญี่ปุ่นเร็วกว่า จึงอาจมีช่วงห่างระหว่างการขยายตัวของราย

ได้กับการขยายตัวของการบริโภค ปัจจัยทางเศรษฐกิจอย่างหนึ่งที่อาจจะทำให้การออมทำได้ง่ายขึ้นก็คือ คนงานญี่ปุ่นได้รับเงินโบนัสที่จ่ายเป็นเงินก้อน ซึ่งถือเป็นรายได้ที่ไม่ได้คาดล่วงหน้า ความถี่และขนาดของเงินโบนัสขึ้นอยู่กับกำไรของบริษัท ปัจจัยทางสถาบัน เช่น ความเพียงพอของเงินประกันผู้สูงอายุ และการที่รัฐจัดอุดมศึกษาที่มีค่าใช้จ่ายต่ำไว้ให้ ก็อาจมีผลต่ออัตราการออม

อย่างไรก็ตาม ข้อโต้แย้งเหล่านี้ไม่ได้อธิบายถึงการที่ญี่ปุ่นมีอัตราการออมสูงไว้อย่างพอเพียง ประชาชนชาวญี่ปุ่นดูจะมีความรู้สึกยับยั้งใจในเรื่องเกี่ยวกับการบริโภคได้มากกว่าประชาชนของชาติอื่น พวกเขาจะกล่าวว่าเป็นการ*โหมดตาเอ ไนอิ*(สิ้นเปลือง) ที่จะโยนทิ้งสิ่งของเพียงเพราะว่ามันเก่าแล้ว หรือใช้สิ่งของอย่างไม่ระมัดระวัง และทำให้สิ่งเหล่านั้นเสียไปในเวลาอันสั้น หรือใช้สิ่งของอย่างไม่จำเป็น หรืออย่างไม่เกิดประโยชน์ (ตัวอย่างเช่น การเปิดไฟทิ้งไว้ในห้องที่ไม่มีคนอยู่) การใช้จ่ายเงินเกินความจำเป็น ก็เป็น*โหมดตาเอ ไนอิ* เพราะไม่เพียงแต่จะเป็นการสิ้นเปลืองแต่ยังเป็นการไม่นับถือ(ต่อพระเจ้าและต่อบรรพบุรุษ)อาการของโรค*โหมดตาเอ ไนอิ* นี้ดูเหมือนจะเป็นตัวยับยั้งคนญี่ปุ่นจากการซื้อรถคันโต และบ้านหลังใหญ่ หรือการไปพักผ่อนที่ใช้เงินมาก ถึงแม้พวกเขาจะมีเงินพอ การบริโภคของที่ไม่ธรรมดาเช่นนั้น เป็น *โหมดตาเอ ไนอิ* ในแง่ของความไม่นับถือมากกว่าในแง่ของความสิ้นเปลือง

ลัทธินิยมปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัด (asceticism) เกิดขึ้นได้อย่างไร

ความสำคัญของลัทธินิยมปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัดต่อการพัฒนาเศรษฐกิจได้ถูกนำมาสู่ความสนใจของนักเศรษฐศาสตร์เป็นครั้งแรก โดย

นักสังคมเศรษฐกิจชาวเยอรมัน Max Weber ในหนังสือของเขาที่ชื่อจริยธรรมของชาวโปรเตสแตนท์ และกำเนิดลัทธิทุนนิยม[4] (The Protestant Ethic and the Rise of Capitalism) ตามข้อโต้แย้งของเขา ลัทธิโปรเตสแตนท์ (ซึ่งไม่เหมือนกับลัทธิคาธอลิคที่เป็นปรปักษ์กับกิจกรรมที่เน้นกำไร แต่อดทนกับความอ่อนแอของมนุษย์) ต้องการการยึดมั่นกับการปฏิบัติเรื่องความขยันขันแข็ง และความกระเหม็ดกระแหม่ทุกวันเพื่อเป็นการพิสูจน์ว่าพวกเขาเป็นประชาชนที่เลือกแล้วของพระเจ้า และยอมรับการสะสมทุนถ้าเป็นผลมาจากความขยันและการกระเหม็ดกระแหม่ Weber อ้างว่า การที่ลัทธิโปรเตสแตนท์ยืนยันในเรื่องความขยันขันแข็ง และความกระเหม็ดกระแหม่ทำให้สามารถสะสมความมั่งคั่งขึ้นมาได้ และผลที่ตามมาก็คือ การเกิดลัทธิทุนนิยมในยุโรปตะวันตก เขาสนับสนุนทฤษฎีของเขาโดยการชี้ให้เห็นว่า ประเทศที่เป็นโปรเตสแตนท์หรือดินแดนในยุโรปตะวันตกเป็นประเทศอุตสาหกรรม ในขณะที่ประเทศและดินแดนที่เป็นคาธอลิคเป็นดินแดนที่ล้าหลังทางเศรษฐกิจ

ในประเทศญี่ปุ่นมีการเปลี่ยนแปลงทางศาสนาขนาดใหญ่ที่จะเปรียบเทียบกันได้หรือไม่? แม้จะมีข้อโต้แย้งที่สลับซับซ้อนหลายอย่าง คำตอบก็ดูเหมือนว่าจะเป็นปฏิเสธ เพราะประเทศญี่ปุ่นไม่เคยมีการเปลี่ยนแปลงทางศาสนาอย่างขนาดใหญ่มาเป็นเวลาหลายศตวรรษ ดังนั้นจึงเป็นการยากที่จะแยกขบวนการสำคัญทางศาสนาออกมาโดดเดี่ยวและกล่าวอ้างในลักษณะเดียวกับที่ Weber ทำ

เป็นการยากที่จะหาคำตอบที่แน่นอนต่อคำถามข้างต้น เพราะคำนิยามของคำว่าศาสนา ถ้าจะรวมเอาขบวนการจริยธรรม เช่น *ชินงะขุ* และ*โฮโตขุ*[5] และ 'วิถีทาง' เช่น *บูชิโด*[6] เข้าเป็นศาสนาแล้ว เราก็ไม่

อาจปฏิเสธความสำคัญของศาสนาในลัทธินิยมปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัดของญี่ปุ่น แต่ตรงนี้เราต้องถาม ดังเช่นที่นักประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชาวอังกฤษ R. Towney ถาม คือศาสนาเป็นสาเหตุของลัทธินิยมปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัดจริงหรือไม่[7] เช่นที่ Towney ได้แย้งว่าลัทธิโปรเตสแตนท์เติบโตในดินแดนที่มีความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจมากกว่า ซึ่งประชาชนต้องการความมีเหตุมีผลทางศาสนาของสิ่งที่พวกเขากำลังทำ เราอาจแย้งว่า สำหรับญี่ปุ่นลัทธินิยมปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัดเป็นสิ่งที่จำเป็นด้วยเหตุผลที่ไม่เกี่ยวกับศาสนา และการที่ขบวนการ *ชินงะขุ* กับ*โฮโตขุ* และ*บูชิโด*ได้พัฒนาขึ้นมาก็เพื่อเป็นการให้เหตุผลรองรับลัทธินั้น ตัวอย่างเช่น *ชินงะขุ* เติบโตมาจากความจำเป็นของพ่อค้าที่จะป้องกันความอ่อนแอของมนุษย์ เช่น ความเกียจคร้าน การพนัน หรือนิสัยเสเพล จากการทำให้ธุรกิจของพวกเขาล่มจม คำสอนของ*ชินงะขุ* ถูกรวมเข้าไว้ใน 'กฎของบ้าน' ของตระกูลพ่อค้าบางตระกูล นี่ก็อาจเป็นการป้องกันการเอา*ชินงะขุ*ไปยึดกับสิ่งที่ผิด หรือเผยแพร่ความจำเป็นที่ต้องให้มีการปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัดกับสาขาใหม่ ๆ ซึ่งธุรกิจแบบดั้งเดิมยังไม่ได้ปักหลักดีพอ แต่ก็ยุ่งยากที่จะแย้งว่า ความขยันขันแข็งและความกระเหม็ดกระแหม่ของพวกพ่อค้าในสมัย*โตกุงาวะ*เติบโตมาจาก*ชินงะขุ ชินงะขุ*หรือศาสนาอย่างอื่นจำเป็นที่ต้องมีการรักษาไว้เผยแพร่และใช้เป็นเหตุผลในการรับรองความขยันขันแข็งและความกระเหม็ดกระแหม่ในบรรดาพ่อค้า

เมื่อเร็ว ๆ นี้ มีการนิยมกันว่าลัทธิขงจื๊อ มีผลดีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ประเทศอุตสาหกรรมใหม่ทั้งสี่ประเทศของเอเชีย (เกาหลี ไต้หวัน ฮ่องกงและสิงคโปร์) ก็เป็นประเทศที่นับถือลัทธิขงจื๊อ และประเทศญี่ปุ่นก็

เป็นประเทศที่นับถือลัทธิขงจื๊อเช่นเดียวกัน ดังนั้น จึงดูเหมือนว่าบรรดาประเทศที่นับถือลัทธิขงจื๊อเท่านั้นที่กำลังพัฒนาในเอเชีย และดูเหมือนว่าลัทธิขงจื๊ออาจจะมีบทบาทที่เทียบได้กับบทบาทของลัทธิโปรเตสแตนท์ในการพัฒนาเศรษฐกิจ[8] ปัญหาประการหนึ่งเกี่ยวกับสมมุติฐานนี้ก็คือ บ้านเกิดของลัทธิขงจื๊อ คือประเทศจีน ยังคงมีการพัฒนาเศรษฐกิจอยู่ในระดับต่ำจนทุกวันนี้ ปัญหาอีกอย่างหนึ่งคือ ลัทธิขงจื๊อได้เกิดมานานกว่า 2,000 ปีแล้ว ดังนั้นเราต้องถามว่า ทำไมจึงใช้เวลานานนักหนากว่าที่ผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจจะปรากฏขึ้น

ลัทธิขงจื๊อถูกนำเข้าสู่ประเทศญี่ปุ่นนานกว่า 1,000 ปีมาแล้ว แต่กว่าจะกลายมาเป็นมาตรฐานการเรียนรู้สำหรับผู้แสวงหาการศึกษาก็ในระหว่างสมัย*โตกุงาวะ* โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สำหรับชนชั้นซามูไร แต่ก็เป็นการยากที่จะอ้าง ดังเช่นที่ Weber อ้างถึงเกี่ยวกับลัทธิโปรเตสแตนท์ว่าลัทธิขงจื๊อทำให้เกิดทุนนิยมญี่ปุ่น ประการหนึ่งก็คือ ลัทธินี้ถือว่าพ่อค้าเป็นชนชั้นต่ำ เราอาจแย้งว่า ลัทธิโปรเตสแตนท์ก็ไม่ส่งเสริมการค้า แต่ก็ไม่ต่อต้านการค้า และยังยอมรับการแสวงหากำไร ซึ่งเราไม่อาจพบการยอมรับเช่นนั้นในลัทธิขงจื๊อ ภายหลังจากที่ลัทธิขงจื๊อได้รับการรวมเข้าไว้เป็นส่วนหนึ่งในขบวนการจริยธรรม เช่น *ชินงะขุ* เท่านั้นที่กิจกรรมของพ่อค้าได้กลายมาเป็นอาชีพที่มีเกียรติ

ปัญหาต่อไปเกี่ยวกับลัทธิขงจื๊อก็คือ อิทธิพลของลัทธินี้ไม่ได้มีตามลำพัง แต่มีร่วมกับคำสอนอื่น ๆ ตัวอย่างเช่น คำสอนของขงจื๊อถูกรวมไว้เป็นส่วนหนึ่งของ*ชินงะขุ* เช่นเดียวกับพุทธศาสนา ลัทธิ*ชินโต* และลัทธิทางธุรกิจ ซึ่งแพร่หลายอยู่ในเวลานั้น เมื่อมีการก่อตั้ง*ชินงะขุ* ทำนองเดียวกัน คำสอนของขงจื๊อถูกรวมเข้าไว้กับลัทธิอื่น ๆ ไว้ในขบวนการ*บูชิโด*และ

โฮโตขุ ดังนั้น ถึงแม้ว่าจะเป็นไปไม่ได้ที่จะโยงลัทธิขงจื๊อกับการเกิดขึ้นของทุนนิยมในญี่ปุ่นโดยตรง ผลทางอ้อมของมันจากอิทธิพลที่มีต่อ *บูชิโด* และขบวนการจริยธรรม เช่น *ชินงะขุ* และ*โฮโตขุ* ก็ไม่อาจปฏิเสธได้โดยสิ้นเชิง

แล้วทำไมเราจึงต้องเพ่งเล็งไปที่ลัทธิขงจื๊อ แทนที่จะเป็นลัทธิ*ชินโต* ซึ่งเป็นศาสนาเฉพาะของชาวญี่ปุ่น? แท้จริงแล้วญี่ปุ่นก็ยังเป็นประเทศที่พัฒนาที่สุดในเอเชีย และก้าวหน้าเลยประเทศอุตสาหกรรมใหม่หลายประเทศ ลัทธิ*ชินโต*สะท้อนให้เห็นในขบวนการ*บูชิโด* *โฮโตขุ*และ*ชินงะขุ* และอาจถือได้ว่าเป็นลัทธิพื้นฐานเมื่อเทียบกับศาสนาที่นำเข้าจากภายนอก (เช่น ศาสนาพุทธและลัทธิขงจื๊อ) ที่ถูกดัดแปลงและให้การตีความใหม่เพื่อจะได้เข้าได้กับสิ่งแวดล้อมในญี่ปุ่น ถ้าลัทธิ*ชินโต*ได้เข้ามาเกี่ยวพันกับลัทธิอื่น ๆ จนกระทั่งเกิดลัทธิซึ่งไม่อาจจะนับได้ว่าเป็นลัทธิ*ชินโต* เราอาจเรียกมันว่าเป็น *นิฮอน – เคียว* (ลัทธิญี่ปุ่น)[9] ดังเช่นที่ขนานนามโดยนักวิจารณ์สังคมญี่ปุ่น แต่ถ้าเราทำไปในแนวนี้เรื่อย ๆ เราอาจจบด้วยการกล่าวว่า ประเทศญี่ปุ่นพัฒนามาได้เพราะเป็นประเทศญี่ปุ่น สมมุติฐานของขงจื๊ออาจไม่แข็งทื่อเช่นนี้ แต่เนื่องจากทฤษฎีนี้ไม่ได้คำนึงถึงการกลั่นกรองอิทธิพลของขงจื๊อ ทฤษฎีนี้ก็อาจนำไปสู่การโต้แย้งซ้ำซากที่ไม่จำเป็นได้ง่ายด้วย

ไม่มีปัจจัยเพียงอย่างเดียวที่จะอธิบายได้ว่า ลัทธินิยมปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัดของญี่ปุ่นเกิดขึ้นได้อย่างใด มันอาจจะเกิดจากปฏิกิริยาของปัจจัยหลายอย่างเป็นระยะเวลายาวนาน ปัจจัยหนึ่งก็คือดินฟ้าอากาศ ในดินแดนที่มีอากาศแบบร้อน ดูจะมีความลำบากมากกว่าแม้ว่าจะไม่ถึงกับเป็นไปไม่ได้ที่จะเคร่งครัดในการทำงานหนัก ไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะทำงานอย่างขยันขันแข็ง

เป็นเวลาหลายชั่วโมงทุกวันในสิ่งแวดล้อมที่มีอากาศร้อนและชื้น แต่เราก็ไม่ควรยึดมั่นในเรื่องดินฟ้าอากาศ ยังมีประเทศหรือดินแดนซึ่งมีดินฟ้าอากาศที่มีอุณหภูมิซึ่งทำให้การทำงานหนักไม่อาจปฏิบัติได้ ดินฟ้าอากาศอาจเป็นเงื่อนไขจำเป็นแต่ไม่พอเพียง ปัจจัยอื่นซึ่งจำเป็นต้องได้รับการพิจารณา คือ ความหนาแน่นของประชากร ในกลางศตวรรษที่สิบเก้า เมื่อญี่ปุ่นเริ่มต้นพัฒนาประเทศให้ทันสมัย อัตราส่วนระหว่างคนต่อที่ดินก็สูงมาก จนกระทั่งจำเป็นที่คนจำต้องทำงานหนักเพื่อความอยู่รอด

ลัทธิคำสอนก็มีส่วนช่วยเสริมและเผยแพร่ลัทธินิยมปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัด และปัจจัยทางด้านสถาบันต้องมีส่วนเกี่ยวข้องด้วย ตัวอย่างเช่น ภายใต้เงื่อนไขความมีเสถียรภาพทางการเมือง ซึ่งปรากฏในระหว่างสมัย *โตกุงาวะ* ลัทธิการทำงานหนักซึ่งถือปฏิบัติในชีวิตเศรษฐกิจกลายมาเป็นจริยธรรมที่คุ้มค่า ถ้าบุคคลทำงานหนักและกระเหม็ดกระแหม่ เขาก็สามารถเลี้ยงดูครอบครัว และส่งต่อสิ่งที่เขาได้รับเป็นมรดกจากบิดาของเขา (และบางทีก็อาจมากกว่าที่เขาได้รับ) ไปให้แก่ชนรุ่นต่อไป ความเสื่อมทางการเมืองมักจะทำให้การวางแผนระยะยาวยุ่งยาก และจะทำให้เกิดการกระทำที่เสี่ยงโชค และเบียดเบียนปล้นฆ่ากัน แต่ถ้าต้องนำเอาปัจจัยทางด้านการเมืองและสถาบันอื่น ๆ มาพิจารณาด้วย ก็จำเป็นต้องสำรวจประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่นทั้งหมด และแม้กระนั้น เหตุผลของการเกิดขึ้นของลัทธินิยมปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัดก็ยังไม่ชัดเจน

ลัทธินิยมปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัดในอนาคต

ถึงแม้ว่าจะยังไม่เป็นที่แจ่มแจ้งทั้งหมดว่า ลัทธิปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัด เกิดขึ้นได้อย่างไรในประเทศญี่ปุ่น แต่ก็พิสูจน์ได้ว่าเป็นประโยชน์

อย่างแน่ชัดต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่นถึงแม้ทุกวันนี้ ประชาชนญี่ปุ่นจะชื่นชมกับรายได้ในระดับที่ค่อนข้างสูง พวกเขาก็ยังจะดูมีความพอใจในการเคร่งครัดในเรื่องทำงานหนักยิ่งกว่าชนชาติอื่นอีกมาก นี่ทำให้ประเทศญี่ปุ่นมีมุมได้เปรียบในตลาดโลก แต่อย่างไรก็ตามมีเครื่องชี้บ่งว่า ลัทธิปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัดในญี่ปุ่นกำลังจะอ่อนลง ตัวอย่างเช่น คนรุ่นหนุ่มของญี่ปุ่นมีความสนใจต่อการทำงานน้อยลง และมีความกระเหม็ดกระแหม่น้อยกว่าคนรุ่นก่อน การเพิ่มขึ้นของรายได้ โดยเฉพาะถึงระดับมั่งคั่งมีผลกระทบต่อทัศนคติในการทำงาน และพฤติกรรมในการบริโภค

ในระดับรายได้ปัจจุบัน (ใน ค.ศ. 1983 ซึ่งเป็นระดับที่สูงเป็นอันดับสิบของโลก) ญี่ปุ่นไม่สามารถรักษาระดับความเคร่งครัดในการทำงานหนักที่เคยมีเมื่อรายได้ของประเทศยังอยู่ในระดับพอยังชีพ ในระยะยาวการเพิ่มขึ้นของรายได้มาพร้อมกับความพอใจในการทำงานหนักที่อ่อนลง แต่ถ้ารายได้สูงขึ้นอย่างรวดเร็วมากก็อาจมีช่วงห่างของเวลา ดังที่เกิดขึ้นในญี่ปุ่น แต่เมื่อช่องว่างนี้ปิดลง พร้อมกับการมาของชนรุ่นใหม่ซึ่งไม่รู้จักความยากจน การเคร่งครัดในการทำงานหนักของคนญี่ปุ่นก็จะลดลงสู่ระดับเดียวกับตะวันตก เป็นการยากที่จะเชื่อว่าชาวญี่ปุ่นเท่านั้นที่จะรักษาความเคร่งครัดในการทำงานหนักไว้ได้ดังต่อไป[10]

การจัดการองค์กร

ในสองสามทศวรรษที่ผ่านมา บริษัทญี่ปุ่นได้เติบโตอย่างรวดเร็วและได้แสดงความแข็งแกร่งให้เห็นในตลาดโลก การเติบโตนี้จำเป็นต้องอาศัยการเคร่งครัดในการปฏิบัติตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือต้องมีจริยธรรมในการทำงาน

อย่างเข้มแข็งในส่วนของตัวบุคคล แต่การที่ความเคร่งครัดในการปฏิบัติจะตรงกับสิ่งแวดล้อมขององค์กรธุรกิจ จำเป็นต้องมีการจัดการบุคคลที่เหมาะสม ทำอย่างไรจึงจะประสบความสำเร็จ เป็นปัญหาของการจัดการ ถ้ามีการจัดการที่ไม่ดี ถึงแม้จะมีคนที่มีศักยภาพในการทำงานจริงจังก็ยังมีผลิตภาพต่ำ

การจัดการแบบญี่ปุ่นได้ดึงดูดความสนใจของนานาชาติในฐานะที่เป็นปัจจัยสำคัญในความแข็งแกร่งของบริษัทญี่ปุ่น การจัดการแบบญี่ปุ่นนี้มีหลายอย่างที่แตกต่างไปจากการจัดการของบริษัทตะวันตก ตัวอย่างเช่น วิธีปฏิบัติที่เรียกว่า การจ้างงานตลอดชีพ การให้ค่าจ้างตามลำดับอาวุโส การสนับสนุนการเลื่อนตำแหน่งภายใน และการควบคุมคุณภาพแบบกลุ่มคิวซี (Qc circle) เป็นวิธีที่มีลักษณะเฉพาะ และใช้กันอย่างกว้างขวางในประเทศญี่ปุ่น ในส่วนนี้ของบทนี้จะพิจารณาว่า วิธีปฏิบัติเหล่านี้มีความสัมพันธ์กับการควบคุมประสิทธิภาพในการผลิตและการควบคุมคุณภาพหรือไม่

สิ่งจูงใจ

พวกคนงานคงจะไม่ทำงานหนักเรื่อยไปตลอดกาล ถ้าหากไม่มีสิ่งจูงใจ สิ่งจูงใจเหล่านี้มักมาในรูปของเงินและการเลื่อนตำแหน่ง สิ่งเหล่านี้จะต้องมีการกระจายอย่างเป็นธรรม ถ้าจะชักจูงคนงาน ถ้าหากว่าคนงานทั้งหมดเป็นประเภทรับทำงานเป็นชิ้น และรับค่าตอบแทนตามปริมาณงานที่ทำปัญหาเรื่องสิ่งจูงใจก็ค่อนข้างง่าย แต่ในองค์กรปกติจะมีคนจำนวนหนึ่งที่ต้องประสานงานกัน ดังนั้นปัญหาที่ว่าจะแจกจ่ายค่าจ้างอย่างไร (คือปัญหาว่าใครจะได้รับการจ่ายมากน้อยเท่าใด) จึงเกิดขึ้น การจ่ายให้เท่ากันตลอด

เป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสม ทั้งนี้เพราะคนที่ทำงานร่วมกันมีความแตกต่างกันในทักษะ ประสบการณ์และด้านอื่น ๆ ในเรื่องคุณภาพของแรงงาน

คนงานสมัยใหม่ส่วนมากได้รับค่าตอบแทนเป็นวัน เป็นสัปดาห์ หรือเป็นเดือน ภาระสำคัญของฝ่ายจัดการก็คือการกำหนดว่า แต่ละคนควรได้รับค่าตอบแทนเท่าใด สำหรับคนงานบางประเภทมีอัตราตลาดกำหนดได้ (หรือค่าเสียโอกาส) แต่สำหรับคนงานประเภทอื่น ๆ อีกมากนั้นไม่มีอะไรที่จะนำมาใช้เป็นแนวทางอย่างชัดเจน การกำหนดค่าจ้างจึงค่อนข้างจะไม่มีกฎเกณฑ์ ถ้าหากว่าอัตราค่าจ้างต่ำเกินไปคนงานจำนวนมากก็จะออกจากบริษัทไป จึงทำให้อัตราการเปลี่ยนงานสูงขึ้นและอาจเป็นสาเหตุให้ผลิตภาพลดลง แต่ถ้าค่าจ้างมีอัตราสูงเกินไป ถึงแม้ว่าอัตราการเปลี่ยนงานจะลดต่ำ แต่บริษัทก็จะต้องเสียเงินมาก ถึงแม้ว่าอัตราค่าจ้างจะกำหนดไว้ถูกต้องในเวลาหนึ่ง ก็ไม่เป็นเครื่องรับประกันว่า คนงานจะยังคงทำงานให้แก่บริษัทเท่าเดิมในอนาคต ถ้าค่าจ้างไม่อาจลดลงมาได้ (ซึ่งโดยมากมักจะเป็นเช่นนั้น) หรือถ้าไม่มีวิธีการง่าย ๆ ที่จะตรวจพบความไม่สมดุลระหว่างการทำงานของคนงานและค่าตอบแทนที่ให้พวกเขา ก็จำเป็นที่จะต้องรักษาสิ่งที่จูงใจพวกเขาให้ทำงานไว้ตลอดเวลา

เทคนิคอย่างหนึ่งที่ผู้จัดการชาวญี่ปุ่นใช้ในการจูงใจเหล่าคนงานของเขาให้ทำงานก็คือ ระบบการให้ค่าจ้างตามระดับอาวุโสในการทำงาน โดยเฉลี่ย คนงานที่อายุมากกว่าจะได้รับค่าจ้างสูงกว่าคนงานที่มีอายุน้อยกว่า แม้ว่าพวกเขาจะทำงานอย่างเดียวกัน โดยระบบนี้ คนงานทั้งหมดที่มีอายุระดับหนึ่งจะได้รับค่าจ้างเท่ากัน ไม่ว่าจะมีความสามารถและกระตือรือร้นหรือไม่ แต่การจะถูกเลื่อนขึ้นไปตามระดับค่าจ้าง คนงานไม่เพียงแต่จะต้อง

ทำตัวให้เป็นที่พอใจตามที่เป็นที่ต้องการของอาวุโสระดับนั้น แต่ยังต้องได้รับการประเมินที่น่าพึงพอใจจากหัวหน้างาน การประเมินนี้เรียกว่า การประเมินการทำงาน (*จิงจิ โคงะ*)[11]

การประเมินการทำงานของญี่ปุ่นไม่เหมือนกับกฎอาวุโสที่ใช้ในตะวันตก ซึ่งอย่างหลังเป็นไปโดยอัตโนมัติ และช่วงของการเป็นไปได้ของการขึ้นค่าจ้างภายใต้กฎนี้ก็น้อยกว่ามาก (การเพิ่มขึ้นนั้นอาจเกิดจากให้เป็นสินน้ำใจของการให้งานมากขึ้น) ถึงแม้ว่าการประเมินผลงานของญี่ปุ่นจะยอมให้คนงานเลื่อนขั้นเงินเดือนไปได้ครั้งละหนึ่งขั้น และความแตกต่างของค่าตอบแทนในแต่ละจุดก็ไม่มาก แต่ระบบนี้ก่อให้เกิดความแตกต่างของค่าจ้างอย่างมากในระยะยาว ยิ่งกว่านั้นการประเมินผลการทำงานในญี่ปุ่นก็เป็นสิทธิพิเศษของฝ่ายจัดการ ในขณะที่กฎอาวุโสที่ใช้ในตะวันตกเป็นสิทธิพิเศษของสหภาพแรงงาน

วิธีประเมินการทำงานยอมให้คนงานที่เรียนรู้ได้เร็ว และมีความกระตือรือร้นเลื่อนสูงขึ้นตามขั้นเงินเดือนเร็วกว่าคนงานโดยเฉลี่ย แต่อาวุโสก็เป็นปัจจัยอีกอย่างหนึ่งสำหรับการเลื่อนขั้น คนงานญี่ปุ่นไม่สามารถจะเลื่อนขั้นได้รวดเร็วเหมือนกับผู้ที่เทียบกับเขาได้ในบริษัทตะวันตก ซึ่งไม่ได้ให้ความสำคัญมากนักแก่ระบบอาวุโส และใช้ความสามารถเป็นพื้นฐานในการเลื่อนขั้น แต่อย่างไรก็ตามระบบนี้ ก็ไม่ได้ทำให้ 'นักบินสูง' เกิดความท้อใจ ในการทำงานหนักในประเทศญี่ปุ่นโดยทั่วไปแล้ว คนจะไม่ย้ายจากบริษัทหนึ่งไปยังอีกบริษัทหนึ่ง เพราะได้ค่าตอบแทนสูงกว่า หรือเพราะได้งานดีกว่า ดังนั้นสถานที่เดียวที่พวกเขาจะมีความก้าวหน้าทางอาชีพก็คือบริษัทที่ทำอยู่ในปัจจุบัน ยิ่งกว่านั้นชีวิตทั้งหมดของพวกเขาก็ทุ่มเทให้แก่

บริษัท พวกเขาใช้เวลามากมายหลายชั่วโมงทำงานอยู่ในที่ทำงานของบริษัท เมื่อเวลาที่ไม่ได้ทำงาน พวกเขาก็มักจะรับประทานอาหาร ดื่ม หรือเล่นกอล์ฟกับเพื่อนร่วมงานในบริษัทหรือกับลูกค้า พวกเขามักจะไม่ค่อยมีชีวิตทางสังคมอย่างอื่น ๆ ผลที่ตามมาก็คือ การประเมินพวกเขาในบริษัท กลายเป็นการประเมินทั้งการทำงาน และบุคลิกทั้งหมดของพวกเขาด้วย นี่เป็นสิ่งที่ทำให้พวกเขามีแรงจูงใจเพิ่มขึ้นในการทำงานหนัก ในระบบของญี่ปุ่นซึ่งแตกต่างจากระบบตะวันตก คนที่ฉลาดและกระตือรือร้นในการทำงานไม่จำเป็นต้องใช้โบนัสก้อนใหญ่ หรือการเพิ่มเงินเดือนเป็นสิ่งจูงใจ เราอาจจะกล่าวได้ว่าระบบของญี่ปุ่นสามารถรักษาคนเช่นนั้นไว้ได้ในราคาที่ไม่แพงนัก

วิธีประเมินการทำงานเป็นเครื่องกระตุ้นที่สำคัญมากต่อคนงานธรรมดา เพราะว่าผลการประเมินที่ดีจะช่วยให้พวกเขาสามารถเลื่อนสูงขึ้นตามขั้นค่าจ้าง ถึงแม้ว่าพวกเขาจะยังคงทำงานอย่างเดิม การไต่ไปสู่ค่าจ้างขั้นที่สูงขึ้นก็อาจนำไปสู่ตำแหน่งที่สูงขึ้นภายในบริษัทได้ในที่สุด แต่ในระบบตะวันตก ช่วงที่ค่าจ้างจะเพิ่มสูงขึ้น โดยไม่มีการเลื่อนตำแหน่งเป็นไปได้อย่างจำกัด ผลก็คือ คนงานสามัญซึ่งทำงานประเภทเดิมไปจนกระทั่งปลดเกษียณ มักจะมีขวัญและกำลังใจที่ค่อนข้างต่ำ ซึ่งมีผลเสียต่อการทำงานของบริษัท[12]

ในปลายทศวรรษ 1960 ที่*ฮิตาชิ* (บริษัทผลิตเครื่องไฟฟ้าขนาดใหญ่ของญี่ปุ่น) ค่าจ้างของคนงานที่ใช้แรงงานเพิ่มขึ้นในระหว่าง 2.5 ถึง 4.0 เท่าตลอดอายุการทำงานของพวกเขา ตัวอย่างเช่น ค่าจ้างของผู้ที่จบประถมศึกษาโดยเฉลี่ยจะอยู่ที่ระดับดัชนี 71 เมื่อเขาอยู่ในกลุ่มอายุ 15–19 และเพิ่มขึ้นเป็น 85 เมื่อเขาอายุได้ 24 เพิ่มขึ้นเป็น 100 เมื่อเขาอายุได้ 29

เป็น 115 เมื่ออายุได้ 34 เป็น 132 เมื่อเขาอายุ 39 เป็น 158 เมื่ออายุได้ 44 เป็น 173 เมื่ออายุได้ 49 และเป็น 179 เมื่ออายุได้ 54 การเพิ่มขึ้นนั้นค่อนข้างเร็วในช่วงอายุยังน้อย และจะค่อย ๆ ช้าลง เมื่อเขาอายุเกิน 50 ปี แต่การเพิ่มขึ้นนี้จะมีอยู่ตลอดอายุของการทำงานของเขาในทางตรงกันข้ามในโรงงานในสหราชอาณาจักรแห่งหนึ่ง (English Electric) ค่าจ้างของคนงานที่ใช้แรงงานมักจะไม่เพิ่มขึ้น ภายหลังจากที่อายุของพวกเขาเลย 25 ปีไปแล้ว[13]

ที่สำคัญอีกแง่หนึ่งของโครงสร้างค่าจ้างของญี่ปุ่นก็คือ ถึงแม้ว่าขนาดการเพิ่มขึ้นของค่าจ้างในช่วงอายุการปฏิบัติงานของคนงานจะแตกต่างกันตามระดับการศึกษา (มากที่สุดสำหรับผู้จบมหาวิทยาลัย) โครงสร้างขั้นค่าจ้างเป็นไปในลักษณะที่ว่า ผู้ที่จบมหาวิทยาลัยก็ไม่แน่ว่าจะได้รับค่าจ้างสูงกว่า ตัวอย่างเช่น ในบรรดาคนงานของบริษัท*ฮิตาชิ* ที่มีอายุ 30 ปี มีผู้ที่ทำงานหนักบางคนที่จบการศึกษาระดับกลาง (คือ ผู้ที่จบแค่การศึกษาระดับภาคบังคับ) ได้รับค่าจ้างสูงกว่าผู้ที่จบมหาวิทยาลัยแต่เรียนรู้ช้าบางคน และผู้ที่จบมัธยมปลายโดยเฉลี่ยได้รับค่าจ้างเกือบจะเท่ากับผู้ที่จบมหาวิทยาลัยโดยเฉลี่ย[14] ในบรรดาคนงานที่มีอายุเท่ากัน ค่าตอบแทนสูงสุดได้แก่ผู้ที่จบมหาวิทยาลัย และเมื่อเวลาผ่านไป ผู้ที่จบมหาวิทยาลัยโดยเฉลี่ยได้รับค่าจ้างสูงกว่าผู้ที่ไม่จบมหาวิทยาลัย ดังนั้น การศึกษาจึงเป็นสิ่งที่มีคุณค่า แต่ผลที่มันมีต่อค่าจ้างจะเกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป และอาจจะหายไปได้ง่ายถ้าผลการประเมินการทำงานได้ไม่ดี

วิธีการอีกอย่างหนึ่งในเรื่องการจูงใจก็คือ การยอมรับความคิดริเริ่มของคนงาน แต่พวกเขาจะไม่ได้รับการสนับสนุนให้ทำงานในลักษณะทำคนเดียว คนงานแต่ละคนสังกัดกลุ่มเล็ก ๆ หนึ่งกลุ่ม และมีส่วนร่วมในการ

กำหนดเป้าหมายการทำงานของกลุ่ม กำหนดวิธีการทำงาน และบทบาทที่เขามีในกลุ่ม มีหัวหน้ากลุ่มซึ่งได้รับการแต่งตั้งเป็นทางการ เป็นผู้ซึ่งทำหน้าที่เบื้องต้นในฐานะเป็นผู้ประสานงานไม่ใช่ผู้ออกคำสั่งแก่ลูกน้อง เขาได้ครองตำแหน่งนี้ไม่ใช่เพราะมีความรู้ความชำนาญเท่ากับความมีอาวุโสและความมีทักษะในฐานะเป็นผู้ประสานงาน เขามักจะไม่ได้มีวิชาชีพหรือความรู้ทางเทคนิคพอเพียงในการที่จะเป็นผู้นำกลุ่ม เพื่อที่จะชดเชยความไม่พอเพียงของความรู้เขาจำเป็นต้องอาศัยลูกน้องของเขา ดังนั้นลูกน้องทั้งหลายจึงมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในกระบวนการตัดสินใจ

ฝ่ายจัดการชาวตะวันตกโดยทั่วไปมักจะไม่วางใจพวกคนงาน หรือไม่เชื่อว่าพวกเขาจะมีความสามารถในการตัดสินใจได้ถูกต้อง ตัวอย่างเช่นหัวหน้าแผนกควรจะต้องมีความรู้ทางเทคนิคหรือวิชาชีพพอเพียงในการตัดสินใจให้แก่ลูกน้อง ดังนั้นไม่เหมือนกับระบบญี่ปุ่นลูกน้องของเขาไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายการทำงานหรือการตัดสินใจในเรื่องวิธีการทำงาน พวกเขาถูกคาดหวังว่าจะต้องทำตามคำสั่งของหัวหน้า ในองค์กรเช่นนั้น การตัดสินใจทุกระดับจนถึงการจัดการระดับสูงสุดมาจากเบื้องบนและพวกที่อยู่เบื้องล่างก็ไม่มีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในกระบวนการตัดสินใจ พวกเขาอาจจะไม่ได้รับการขอคำปรึกษาเลย และถึงแม้พวกเขาจะได้รับการขอคำปรึกษาอำนาจในการตัดสินใจที่สำคัญอยู่ที่คนซึ่งอยู่เหนือพวกเขา การจัดการอย่างนี้เรียกว่า จากบนลงล่าง (Top–down) หรือ แบบบังคับบัญชาซึ่งตรงข้ามกับแบบจากล่างสู่บน (Bottom–up) หรือแบบการจัดการแบบมีส่วนร่วมดังเช่นในประเทศญี่ปุ่น[15]

กิจกรรมกลุ่มเล็กที่รู้จักกันแพร่หลายมากที่สุดในประเทศญี่ปุ่นก็คือกลุ่มคิวซี (QC circle) ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มคนซึ่งอาจจะมีจำนวนมาก

ถึงหนึ่งโหล ทำหน้าที่รับผิดชอบในส่วนหนึ่งของกระบวนการทำงาน และมีหัวหน้าคนงานเป็นผู้นำ (ในบรรดาผู้ปฏิบัติในสำนักงานก็มีการตั้งกลุ่ม QC เหมือนกัน แต่มิได้มีโดยทั่วไป) พวกเขาเลือกปัญหาบางอย่างของการควบคุมคุณภาพหรือกระบวนการผลิต และก็ศึกษาปัญหานี้เป็นเวลาหลายเดือน ในระหว่างเวลาช่วงนี้ สมาชิกแต่ละคนก็ต้องศึกษาปัญหาด้วยตัวเอง แต่สมาชิกทั้งหมดก็จะพบกันเป็นระยะ ๆ (ปกติมันจะเป็นหนึ่งสัปดาห์) และพยายามที่จะแก้ปัญหาร่วมกันเป็นกลุ่ม วิธีการทำงานเป็นกลุ่มได้รับการเน้นเพราะเชื่อกันว่าการระดมปัญหาจะก่อให้เกิดผลที่ดีกว่า[16]

การที่กลุ่มคิวซีหรือกลุ่มเล็กใด ๆ จะก่อให้เกิดผลที่ดี สมาชิกจะต้องมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับงานของพวกเขา สมาชิกของกลุ่มคิวซีจะต้องมีความรู้ทางวิศวะและเทคนิคเพื่อจะหาคำตอบแก่ปัญหาที่เขาต้องการแก้ไข ถ้าเขาไม่มีความรู้เหล่านั้น เขาก็ต้องเต็มใจและสามารถหามัน การทำงานมักจะบรรลุผลที่ดีกว่า ถ้าการริเริ่มของคนงานได้รับการยอมรับ ดีกว่าที่พวกเขาจะถูกสั่งให้ทำงานตามวิธีการที่ผู้อื่นกำหนดให้ เหตุผลประการหนึ่งก็คือพวกเขารู้ปัญหามากกว่าคนอื่น ๆ เพราะพวกเขาเป็นผู้ลงมือทำงานเอง อีกประการหนึ่งก็คือ คนทั่วไปมักทำงานได้ดีที่สุด เมื่อพวกเขาได้รับอิสระในการทำงานบ้าง[17]

ความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานและฝ่ายจัดการ

ปัจจัยอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้ญี่ปุ่นมีประสิทธิภาพในการผลิตสูงก็คือการที่มีข้อขัดแย้งทางแรงงานน้อยกว่าในตะวันตก สหภาพแรงงานของญี่ปุ่นไม่เหมือนกับสหภาพในประเทศตะวันตกเพราะมักจะไม่มีการนัดหยุดงาน

เป็นเวลายาวนานเพื่อขอให้เพิ่มค่าจ้าง พวกเขามีความเต็มใจที่จะประนีประนอมกับฝ่ายจัดการมากกว่า และพวกเขามักจะไม่ขัดขวางอย่างรุนแรงต่อความพยายามของฝ่ายจัดการที่จะนำเอาเทคโนโลยีใหม่มาใช้ เป็นเรื่องที่ไม่ผิดปกติอย่างใดสำหรับบริษัทตะวันตกที่จะไม่สามารถนำเอาเทคโนโลยีใหม่ซึ่งจำเป็นต่อการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตมาใช้ เพราะถูกขัดขวางโดยสหภาพแรงงาน

เหตุผลสำคัญสำหรับการร่วมมือที่ดีกว่าระหว่างแรงงาน และฝ่ายจัดการในญี่ปุ่นก็คือ ตลาดแรงงานมีโครงสร้างในแนวตั้ง บุคคลซึ่งเข้าทำงานในบริษัทภายหลังจากที่ออกจากโรงเรียนก็มักจะอยู่กับบริษัทนั้นจนกระทั่งปลดเกษียณ ตลาดแรงงานในแนวนอนก็มีอยู่ แต่คนงานที่ออกจากบริษัทหนึ่งไปเข้าบริษัทอื่นจะได้รับค่าจ้างต่ำลง โดยเหตุนี้และข้อเสียเปรียบอื่น ๆ คนงานจึงได้พัฒนาความผูกพันตลอดชีวิตกับบริษัทของเขา

สหภาพแรงงานที่เป็นตัวแทนคนงานในญี่ปุ่นเป็นสหภาพวิสาหกิจ สมาชิกของแต่ละสหภาพเป็นคนงานทั้งหมดที่ทำงานอยู่ในบริษัทเดียวกัน ในทางตรงกันข้ามในสหราชอาณาจักร สหภาพทั่วไปเป็นสหภาพอาชีพ ซึ่งครอบคลุมคนงานในอาชีพเดียวกันที่ทำงานอยู่ในหลาย ๆ บริษัท งานในโรงงานจำเป็นต้องใช้ช่างต่าง ๆ กัน ดังนั้น ในโรงงานเดียวกันก็อาจมีสหภาพมากกว่าหนึ่งสหภาพที่เป็นตัวแทนคนงานในโรงงาน[18]

ระบบแบบสหราชอาณาจักรก่อให้เกิดปัญหาแก่ฝ่ายจัดการของบริษัท ตัวอย่างเช่น ถ้าสหภาพหนึ่งนัดหยุดงานก็อาจทำให้ทั้งโรงงานเป็นอัมพาตไป และยังมีปัญหาซับซ้อนในการกำหนดเส้นแบ่งเขต ตัวอย่างเช่น ถ้าเครื่องจักรหยุดเพราะว่าความผิดพลาดทางด้านไฟฟ้า ช่างไฟฟ้าเท่านั้นที่สามารถซ่อมได้ และถ้าเขาไม่อยู่ ก็จะทำอะไรไม่ได้จนกว่าเขาจะมา ถ้าคนงานคน

อื่นพยายามจะซ่อมสิ่งที่เสีย เขาก็จะก้าวก่ายสิทธิของสหภาพช่างไฟฟ้า ยิ่งกว่านั้นถ้าฝ่ายจัดการต้องการนำเทคโนโลยีใหม่ที่ประหยัดแรงงานมาใช้ สหภาพที่ได้รับผลกระทบก็จะทำการประท้วงอย่างรุนแรง ทั้งนี้เพราะมันหมายถึง การลดลงในจำนวนสมาชิก และนั่นก็คือ ตัวแทนของสหภาพในบริษัทก็จะมีจำนวนน้อยลง

ปัญหาเหล่านี้ไม่เกิดในโรงงานญี่ปุ่น เพราะว่ามีเพียงสหภาพเดียว โดยเฉพาะการนำเทคโนโลยีมาใช้ไม่ใช่เป็นปัญหาร้ายแรง ดังเช่นโรงงานในสหราชอาณาจักร เพราะว่าคนงานถือว่าเป็นคนของบริษัท ไม่ได้ขึ้นอยู่กับบางสิ่งที่เหนือกว่านั้น (เช่น สหภาพช่างฝีมือในสหราชอาณาจักร) บริษัทอาจจะมอบหมายคนงานให้ทำงานบางอย่างในเวลาหนึ่ง แต่ถ้าสถานการณ์เปลี่ยนไป บริษัทก็อาจจะย้ายเขาไปทำงานอื่น เมื่อคนงานเข้าร่วมในบริษัทมีข้อตกลงโดยปริยายว่า บริษัทจะซื้อการทำงานตลอดชีวิตของเขา ไม่เพียงแต่ทักษะเฉพาะตัวของเขาเท่านั้น ในระหว่างที่คนงานทำงานกับบริษัท เขาก็มักจะถูกย้ายจากงานหนึ่งไปยังงานอื่น ๆ (ซึ่งเรียกว่า การหมุนเวียนการทำงาน) และเขาก็จะถูกคาดหวังว่า จะสามารถจัดการกับงานต่าง ๆ ได้ เพื่อที่ว่า เมื่อเขาเข้าครองตำแหน่งที่ต้องรับผิดชอบ เขาจะสามารถเข้าใจงานต่าง ๆ ที่ลูกน้องเขากำลังทำอยู่ และทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานได้ดี

ตามทฤษฎีแล้ว การมีสหภาพเพียงสหภาพเดียวต่อหน่วยธุรกิจ ก็อาจมีการต่อสู้ใช้กำลังและอาจสร้างปัญหาให้แก่ฝ่ายจัดการได้ แต่การใช้ระบบค่าจ้างตามระดับอาวุโสทำให้สหภาพในธุรกิจของญี่ปุ่นค่อนข้างจะอ่อนแอ เหตุผลประการหนึ่ง ดังที่ได้อธิบายมาแล้วข้างต้น เนื่องจากการประเมินการทำงานทำโดยฝ่ายจัดการไม่ใช่ทำโดยสหภาพแรงงาน คนงานจึงมักจะมีความภักดีต่อฝ่ายจัดการ และนี่ก็ทำให้อำนาจของสหภาพอ่อนลง[19] ปัจจัย

อีกอย่างหนึ่ง ซึ่งมีผลต่อต้านสหภาพก็คือ ความสำคัญของระยะเวลาการทำงานซึ่งเป็นตัวกำหนดค่าจ้าง คนงานที่ได้อยู่กับบริษัทมาหลายปีคงจะได้รับค่าจ้างสูงกว่าที่พวกเขาจะได้ถ้าย้ายไปทำงานบริษัทอื่น และความแตกต่างนี้คาดว่าจะเพิ่มมากขึ้น ถ้าระยะเวลาการทำงานเพิ่มขึ้น สหภาพจึงได้รับการสนับสนุนน้อยในกรณีที่มีการเรียกร้องรุนแรง ทั้งนี้เพราะคนงานกลัวว่า ถ้าการเรียกร้องของสหภาพมีผลกระทบในแง่ไม่ดีต่อบริษัท คนงานจำนวนมาก (หรือในกรณีที่บริษัทล้มละลาย) คนงานทั้งหมดก็อาจจะต้องออกจากงานไป

ทำไมจึงมีการจ้างงานตลอดชีพ ?

ลักษณะเฉพาะของการจัดการแบบญี่ปุ่น ก็คือมีการจ้างงานตลอดชีพ การให้ค่าจ้างตามระดับอาวุโส และการเลื่อนขั้นตามระดับอาวุโส การหมุนเวียนเปลี่ยนหน้าที่งาน การเน้นปรัชญาและวัตถุประสงค์ของการจัดการ การจัดการที่มีความยืดหยุ่น (ซึ่งพึ่งการใช้คู่มือการทำงานเล็กน้อย) การตัดสินใจร่วมของกลุ่ม การรับผิดชอบโดยกลุ่ม การเน้นความมีมนุษยสัมพันธ์ที่ราบรื่น*ริงหิ*[20] และการลดความแตกต่างระหว่างสถานภาพของคนงาน และฝ่ายจัดการให้น้อยที่สุด ในบรรดาสิ่งเหล่านี้สิ่งที่มีความสำคัญมากที่สุด คือการจ้างงานตลอดชีพเพราะว่าสิ่งอื่น ๆ บางทีก็ขึ้นอยู่กับสิ่งนี้บ้าง หรือโดยตัวของมันเอง ก็ไม่มีความสำคัญมากต่อการที่คนงานมีผลิตภาพสูงในบริษัทญี่ปุ่น ตัวอย่างเช่น การหมุนเวียนเปลี่ยนงานก็ขึ้นอยู่กับการจ้างงานตลอดชีพ ดังได้อธิบายมาข้างต้น การจ่ายค่าจ้าง (หรือการเลื่อนขั้น) ตามอาวุโสก็ไม่อาจจะแยกออกจากการจ้างงานตลอดชีพ เพราะว่า ถ้าคนงานไม่อาจจะถูกไล่ออก หรือลดตำแหน่งลงได้ การเพิ่มค่าจ้างและการ

เลื่อนขั้นก็จะต้องมีขึ้นไปเรื่อย ๆ แม้แต่ในตะวันตก ในการทำงานราชการ ซึ่งการไล่ออกและการลดตำแหน่งทำได้ยาก การให้ค่าจ้างและการเลื่อนขั้นตามอาวุโสก็เป็นสิ่งที่สังเกตเห็นได้

ทำไมวิธีการจ้างงานตลอดชีพจึงเกิดขึ้นอย่างมั่นคงในประเทศญี่ปุ่น ? ก่อนที่จะตอบคำถามนี้ มีสองสามประเด็นที่จะต้องทำให้กระจ่างก่อน การจ้างงานตลอดชีพ และลักษณะอื่น ๆ ของสิ่งที่เรียกกันว่า การจัดการแบบญี่ปุ่นนั้นใช้กับการจ้างงานของคนงานผู้ชาย และใช้กับบริษัทขนาดใหญ่เท่านั้น ถึงแม้ว่าบริษัทเหล่านั้นจะมีการจ้างคนงานผู้หญิง คนงานผู้หญิงเหล่านั้นเป็นที่คาดหวังว่าคงจะออกจากบริษัทไปเมื่อแต่งงานแล้ว หรืออย่างช้าที่สุดเมื่อพวกเขาตั้งครรภ์ การจ้างงานตลอดชีพไม่ใช่เป็นสิ่งที่ปฏิบัติในบริษัทขนาดเล็ก ดังนั้นจึงปรากฏว่าปัจจัยทางวัฒนธรรมโดยตัวของมันเองไม่ได้ให้คำอธิบายที่เพียงพอแก่การปฏิบัติแบบนี้

คำถามที่จะต้องให้ความกระจ่างอีกข้อหนึ่งก็คือ จริงหรือไม่ที่ว่าการจ้างงานตลอดชีพเป็นลักษณะเฉพาะของการจัดการแบบญี่ปุ่น ในบริษัทขนาดใหญ่ในตะวันตกก็สามารถสังเกตเห็นได้เช่นกัน ตัวอย่างเช่น บริษัทอย่าง ไอ บี เอ็ม และ Hewlett–Packard ซึ่งเน้นเสถียรภาพของการจ้างงานและมีคนงานซึ่งทำงานกับบริษัทมาเป็นเวลาช้านานเป็นจำนวนมาก ในทางตรงกันข้าม คนงานชายบางคนในประเทศญี่ปุ่นก็ได้ออกจากงานไปในช่วงกลางของอาชีพการทำงานของพวกเขา และบริษัทบางแห่งก็ไล่คนงานออกในช่วงเวลาที่มีปัญหายุ่งยากทางการเงิน ดังนั้น คำถามนี้จึงเป็นเรื่องของความมากน้อยของการปฏิบัติ เมื่อเรากล่าวว่า การจ้างงานตลอดชีพเป็นสิ่งที่ปฏิบัติกันในประเทศญี่ปุ่น เราหมายความว่าผู้ที่ออกจากโรงเรียนส่วนมากที่เข้าทำงานในบริษัทขนาดใหญ่ (หรือบริษัทซึ่งกำลังจะกลายมาเป็นขนาด

ใหญ่) จะอยู่กับบริษัทนั้นจนกระทั่งถึงเวลาปลดเกษียณ คนงานเช่นนั้นย่อมต้องมีในตะวันตกบ้าง แต่สัดส่วนจะน้อยกว่ามาก ในตะวันตกเป็นเรื่องที่ปกติมากกว่าที่คนงานจะย้ายจากบริษัทหนึ่งไปยังอีกบริษัทหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อตอนที่พวกเขายังอายุน้อยอยู่

ทำไมการจ้างงานตลอดชีพ (ดังที่ได้นิยามมาเบื้องต้น) จึงแพร่หลายอยู่ในบริษัทขนาดใหญ่ และไม่แพร่หลายในบรรดาบริษัทขนาดเล็ก บริษัทขนาดใหญ่เติบโตขึ้นมาได้เพราะพวกเขาได้ประโยชน์จากการได้เปรียบของการมีอำนาจผูกขาดในการตลาด การเงิน หรือด้านเทคโนโลยี ข้อได้เปรียบบางอย่างเหล่านี้อาจจะเกิดขึ้นในระหว่างกระบวนการ หรือเป็นผลมาจากการขยายตัว แต่การที่บริษัทเหล่านี้จะกลายมาเป็นบริษัทขนาดใหญ่ได้ พวกเขาจะต้องเป็นเจ้าของข้อได้เปรียบบางอย่างตั้งแต่ต้น พวกเขาพัฒนาความได้เปรียบเหล่านี้เพราะว่าพวกเขาจ้างคนงานที่มีคุณภาพดีกว่าบริษัทอื่นซึ่งไม่ได้มีการขยายตัว (คนงานซึ่งมีการกระตุ้นให้ทำงานมากกว่า มีทักษะดีกว่าและมีความรู้ทางวิชาชีพมากกว่า) การจ้างงานตลอดชีพอาจมองได้ว่าเป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่จะรักษาคนเหล่านี้ไว้

เราอาจไม่เห็นด้วยกับคำอธิบายเหล่านี้โดยค้านว่า ถึงแม้บริษัทขนาดใหญ่ของตะวันตกอาจเผชิญกับปัญหาเดียวกันในกระบวนการเติบโต บริษัทเหล่านั้นก็ไม่ได้พัฒนาวิธีการปฏิบัติแบบการจ้างงานตลอดชีพ ในเรื่องนี้เราต้องระลึกไว้ด้วยว่าญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มาทีหลังในเวทีของการพัฒนาอุตสาหกรรม และเติบโตเร็วกว่าประเทศตะวันตก[21] การพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็วย่อมหมายถึงการขาดแคลนแรงงานที่มีฝีมือ เพื่อที่จะมีแรงงานมีฝีมือให้พอกับความต้องการ บริษัทญี่ปุ่นจำเป็นต้องรับสมัครผู้ที่มีศักยภาพที่ดี และฝึกคนเหล่านี้ขึ้นมา แต่ถ้าบริษัทต้องสูญเสียคนเหล่านี้ไปภายหลัง

ที่ได้ฝึกพวกเขาขึ้นมาแล้ว ย่อมจะเสียเงินไปเปล่า ดังนั้นบริษัทเหล่านี้จึงต้องคิดหามาตรการในการจูงใจให้พวกเขาอยู่ต่อไป การรับประกันการจ้างงานในอนาคตก็เป็นมาตรการเช่นว่านี้ มาตรการนี้กลายมาเป็นการปฏิบัติที่มั่นคงในบรรดา*ไซบัตจึ* และบริษัทขนาดใหญ่อื่น ๆ (โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริษัทในอุตสาหกรรมขนาดหนัก) ในตอนต้นทศวรรษ 1920

ถ้าการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็วเป็นเหตุผลอย่างเดียวของการจ้างงานตลอดชีพ บริษัทเกาหลีซึ่งได้เติบโตขึ้นในสองสามทศวรรษก่อนอย่างรวดเร็วยิ่งกว่าการเติบโตของบริษัทญี่ปุ่นในทศวรรษต้นๆ ของศตวรรษนี้เมื่อญี่ปุ่นได้มีการนำวิธีจ้างงานตลอดชีพมาใช้ บริษัทเกาหลีเหล่านี้ก็น่าจะมีเหตุผลที่ดีมากในการนำเอาวิธีจ้างงานตลอดชีพมาใช้ แต่ 'การกระโดดจากงานหนึ่งไปยังอีกงานหนึ่ง' ยังเป็นวิธีที่ใช้กันมากในเกาหลี และการจ้างงานตลอดชีพก็ยังไม่เป็นวิธีปฏิบัติที่ใช้กันอย่างมั่นคง เราอาจจะกล่าวว่ายังเร็วเกินไปที่จะบอกได้ แต่น่าจะมีเหตุผลมากกว่าที่จะคิดว่าปัจจัยอื่นนอกเหนือจากการพัฒนาทางอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็วมีส่วนเกี่ยวข้องในการก่อตั้งวิธีจ้างงานตลอดชีพในญี่ปุ่น ในบรรดาปัจจัยเหล่านี้ที่สำคัญคงจะได้แก่ปัจจัยทางสถาบันและปัจจัยทางวัฒนธรรม

การให้สัญญาว่าจะจ้างทำงานตลอดชีวิตคงจะไม่มีความหมายมากนักถ้าเจ้าของบริษัทไม่ได้กระทำอย่างรอบคอบ หรือไม่ได้ให้ความเอาใจใส่ต่อสวัสดิการของคนงานมากนัก เมื่อเทียบกับเจ้าของธุรกิจ (หรือผู้ประกอบการ) ในตะวันตก หรือในประเทศที่กำลังพัฒนาหลายประเทศ เจ้าของธุรกิจชาวญี่ปุ่นดูจะมีข้อจำกัดมากกว่าในเรื่องที่ว่า เขาอาจจะทำอะไรได้บ้างกับธุรกิจของเขา พวกเขามีข้อผูกพันต่อ*อิเอะ* (ครัวเรือน) นั่นคือ ต่อบรรพบุรุษของพวกเขา ต่อครอบครัวปัจจุบัน และต่อผู้สืบทอด พวกเขายังมีข้อ

ผูกพันต่อสังคมโดยส่วนรวม ต่อประเทศถ้าธุรกิจของพวกเขามีขนาดใหญ่ ต่อชุมชนถ้าเป็นธุรกิจขนาดเล็ก[22] ธุรกิจจึงไม่ใช่เป็นสิ่งที่พวกเขาจะดำเนินการอย่างนึกถึงแต่ตัวเองผู้เดียว โดยไม่คำนึงถึงข้อผูกพันเหล่านี้

ตัวอย่างเช่น ข้อผูกพันที่มีต่อ*อิเอะ* ทำให้ผู้เป็นเจ้าของธุรกิจต้องให้ความเห็นใจแก่ลูกจ้างของเขา การที่ธุรกิจจะรุ่งเรืองได้จำเป็นที่จะต้องให้กำลังใจพวกลูกจ้างในการทำงาน ให้อำนาจในการตัดสินใจและอิสรภาพในการทำงานแก่พวกเขาบ้าง และแบ่งสรรกำไรที่เกิดจากการทำงานของพวกเขาแก่พวกเขาบ้าง ถ้าจะให้คนงานที่มีความสามารถทำงานอยู่กับบริษัทได้เป็นเวลานาน ก็ย่อมต้องเลื่อนขั้นให้ไปอยู่ในตำแหน่งที่มีความรับผิดชอบ ไม่เป็นสิ่งผิดปกติสำหรับครอบครัวซึ่งอยู่ในธุรกิจมาเป็นเวลายาวนานที่จะถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติในการมอบการจัดการส่วนใหญ่ให้แก่ลูกจ้างที่ได้รับความไว้วางใจ (ตัวอย่างเช่น ในตระกูล*ไซบัตจึ*ใหญ่ ๆ) ในบทที่ 4 ได้ชี้ให้เห็นแล้วว่า การปฏิบัติเช่นนี้มีอยู่ทั่วไปในระหว่างสมัย*โตกุงาวะ*ในตระกูลพ่อค้าใหญ่ ๆ

คุณลักษณะทางจิตวิทยาของคนงานญี่ปุ่นอาจมีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างวิธีจ้างงานตลอดชีพ ดังที่ได้ดูมาแล้วในบทที่ 2 ว่า ประเทศญี่ปุ่นเกือบไม่มีช่วงของการเปลี่ยนแปลงจากระบบศักดินามาสู่ระบบทุนนิยม ดังนั้นแม้ว่ามีการปฏิรูปสถาบันหลายอย่างในต้นสมัย*เมจิ* ธรรมเนียมบางอย่างในระบบศักดินาก็ไม่อาจจะเลิกได้ในชั่วคืน และระบบทุนนิยมของญี่ปุ่นก็ต้องเริ่มต้นโดยมีค่านิยมหลายอย่างตกทอดมาจากระบบศักดินา ที่สำคัญในบรรดาสิ่งเหล่านี้ สำหรับการวิเคราะห์ในตอนนี้ก็คือค่านิยมทั้งหลายที่เกิดจากการมีการเคลื่อนย้ายในแนวนอนในระดับต่ำ และจากลักษณะเศรษฐกิจแบบพอยังชีพ ในดินแดนชนบทซึ่งเป็นแหล่งที่มาของคนงานจำนวนมากในช่วง

เมจิ ยังมีการติดต่อกันในด้านการเงินน้อย ไม่มีทางเลือกมากนักในระหว่างการสร้างหรือการตัดความสัมพันธ์ทางสังคม เพราะผู้คนเกิดมากับการมีความสัมพันธ์บางอย่าง และต้องรักษาความสัมพันธ์เหล่านี้ไปจนถึงวันตาย มีลำดับชั้นทางสังคมที่ชัดเจนและแน่นอน และมีการร่วมมือกันอย่างมากในทางเศรษฐกิจและสังคม[23] ด้านต่าง ๆ เหล่านี้ของสังคมชนบทมีอิทธิพลสำคัญต่อคุณลักษณะของประชาชนที่เคลื่อนเข้าสู่ภาคเศรษฐกิจสมัยใหม่

เพราะอิทธิพลเหล่านี้ คนงานญี่ปุ่นให้ความสำคัญมากกว่าในด้านความจำเป็นทางด้านสังคม ความมั่นคงของความสัมพันธ์ และผลประโยชน์ระยะยาว ซึ่งตรงข้ามกับคนงานในประเทศตะวันตกในระยะการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เทียบเคียงกัน พวกเขาไม่ต้องการที่จะเห็นความสัมพันธ์ระหว่างพวกเขากับนายจ้างมีเฉพาะในแง่การเงินเท่านั้น และพวกเขายังต้องการให้มีการสนองตอบความจำเป็นทางด้านสังคมของพวกเขาด้วย ตราบเท่าที่ความจำเป็นทางเศรษฐกิจของพวกเขาอยู่ในระดับที่น่าพึงพอใจพอสมควร พวกเขาก็ไม่ปรารถนาจะย้ายจากสิ่งแวดล้อมทางสังคมแห่งหนึ่งไปสู่อีกแห่งหนึ่ง พวกเขาดูจะถือเอาการมองระยะยาวในการประเมินผลประโยชน์จากการทำงาน และดูจะเต็มใจที่จะยอมรับค่าตอบแทนในระดับต่ำในตอนเริ่มต้นด้วยความหวังว่าจะได้รับค่าตอบแทนสูงขึ้นในอนาคต คุณลักษณะทางจิตวิทยาเหล่านี้ดูเหมือนจะมีส่วนเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่วิธีการจ้างงานตลอดชีพ[24]

รัฐ

เพื่อที่จะเข้าใจระดับของการปฏิบัติงานทางเศรษฐกิจของประเทศในเวลาใดเวลาหนึ่ง จำเป็นจะต้องพิจารณาสิ่งแวดล้อมซึ่งภาคเอกชนนั้นทำงาน

อยู่ เพราะว่า แม้จะมีประชาชนที่ทำงานหนักและมีการจัดการเรื่องบุคลากรที่ดี ผลที่เกิดขึ้นทั้งหมดก็อาจไม่ดีภายใต้สิ่งแวดล้อมทางธุรกิจที่ไม่เอื้ออำนวย อิทธิพลอย่างหนึ่งของสิ่งแวดล้อมนี้เกิดขึ้นจากข้อเท็จจริงที่ว่า เศรษฐกิจของประเทศเป็นส่วนย่อยภายใต้ส่วนใหญ่ และขึ้นอยู่กับการก่อกวนหรือความยุ่งเหยิงจากภายนอก อิทธิพลอย่างอื่นเกิดมาจากความไม่สมบูรณ์ของเศรษฐกิจแบบตลาด การที่รัฐบาลสามารถขจัดความไม่สมบูรณ์นี้ได้ดีมากน้อยเพียงใด ย่อมจะมีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงานของระบบเศรษฐกิจโดยส่วนรวม ในส่วนนี้จะดูสิ่งแวดล้อมทางธุรกิจของญี่ปุ่นจากทัศนะทางด้านกฎหมายและความมีระเบียบ แล้วจะพิจารณาถึงบทบาทที่รัฐบาลมีต่อการลดความไม่สมบูรณ์ของตลาด

กฎหมายและระเบียบ

ประชาชนจำเป็นที่จะต้องเคารพกฎหมาย ถ้าพวกเขาไม่เคารพกฎหมายจะเกิดค่าใช้จ่ายขึ้นอย่างมากในการรักษากฎหมายและระเบียบในแง่ต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น อาจจำเป็นที่จะต้องขยายกำลังตำรวจให้มากขึ้น การขยายกำลังตำรวจนั้นต้องเสียค่าใช้จ่ายมากอย่างแน่นอน ยิ่งกว่านั้น องค์กรที่เห็นว่า การคุ้มกันของตำรวจยังไม่พอเพียงก็อาจจ้างยามรักษาความปลอดภัยส่วนตัว เพื่อป้องกันทรัพย์สินและบุคคลของพวกเขา แต่คนญี่ปุ่นมีความเคารพกฎหมายมากกว่าประชาชนในประเทศที่กำลังพัฒนาหลายประเทศ ดังนั้น ความจำเป็นที่จะต้องมียามรักษาความปลอดภัยในประเทศญี่ปุ่นจึงมีน้อยกว่ามาก

การรักษากองกำลังขนาดใหญ่ในภาคเอกชนไม่เป็นแต่เพียงต้นทุนต่อระบบเศรษฐกิจ เมื่อประชาชนไม่เคารพกฎหมาย ผลเสียอย่างอื่นก็รู้สึก

ได้ในหลายทาง ตัวอย่างเช่น ถ้าเจ้าของโรงงานหลาย ๆ แห่งที่มีปัญหาทางการเงินได้จัดการให้มีการเผาโรงงานของพวกเขาเพื่อหวังจะเรียกเงินประกัน ระบบการประกันอัคคีภัยคงต้องล้มเลิกไป หรือถ้าประชาชนจำนวนมากหันไปหาวิธีการหลอกลวง การติดต่อทางธุรกิจซึ่งมักอาศัยความเชื่อถือที่ต่างฝ่ายมีต่อกันก็จะถูกจำกัดอย่างร้ายแรง ถ้าบริษัทรู้สึกว่าไม่สามารถจะไว้วางใจลูกจ้างได้ เช่นพวกเขามักจะขโมยเงินของบริษัท การนำวิธีปฏิบัติงานบุคคลสมัยใหม่มาใช้จะทำไม่ได้โดยง่าย

ปัญหาบางอย่างเกี่ยวกับกฎหมายและความมีระเบียบเกิดขึ้นเพราะเจ้าหน้าที่รัฐบาลใช้อำนาจโดยไม่มีหลักเกณฑ์ หรือเพื่อความร่ำรวยของตัวเอง ตำรวจอาจจะไม่ปรับผู้ฝ่าฝืนกฎจราจรที่ติดสินบนพวกเขา ตำรวจอาจจะให้การคุ้มครองที่ดีกว่าแก่สำนักงานและโรงงานซึ่งเลี้ยงดูพวกเขา และบางทีก็ให้เงินติดกระเป๋าพวกเขา หรือพวกเขาอาจจะข่มขู่รีดเงินจากประชาชน เจ้าหน้าที่ศุลกากรอาจมีส่วนร่วมในการลักลอบเอาของหนีภาษี เจ้าหน้าที่ประเมินภาษีอาจยอมรับการติดสินบน ข้าราชการในหน่วยงานซึ่งมีหน้าที่ออกใบทะเบียนและใบอนุญาต อาจจะยอมรับการติดสินบนได้ง่าย เมื่อการฉ้อราษฎร์บังหลวงเป็นสิ่งที่ปฏิบัติกันจนเป็นปกติ ประชาชนก็จะมีความเต็มใจน้อยลงที่จะเชื่อฟังกฎหมายและข้อบังคับของกฎหมายซึ่งเป็นที่ตั้งของการทำงานของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ก็เกิดความเสียหายที่ร้ายแรงขึ้น

ในประเทศญี่ปุ่นก็เคยมีปัญหาเกี่ยวกับกฎหมายและระเบียบบ้างเหมือนกัน มีกรณีของการเกิดคอรัปชั่นหลายรายที่เกี่ยวข้องกับข้าราชการในหลายกรณีมีการใช้อำนาจรัฐบาลเพื่อให้เป็นประโยชน์แก่นักธุรกิจบางกลุ่ม ถึงแม้ว่านี่อาจจะไม่ถือว่าเป็นการคอรัปชั่นโดยปกติ เคยมีกรณีที่มีผู้ก่อการร้ายโจมตีผู้นำทางธุรกิจ (ตัวอย่างเช่น การลอบสังหาร *ดาน ทาคามะ*แห่ง

มิตซุย ไซบัตจึ ในตอนต้นทศวรรษ 1930) และตัวอย่างของการทำลายทรัพย์สินส่วนบุคคล (เช่น การก่อจราจลเรื่องข้าวในปลายทศวรรษ 1810) และในสองสามปีภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง สถานการณ์ทางการเมืองก็อยู่ในภาวะยุ่งเหยิง ประชาชนทำผิดกฎหมายมาก และกลไกการบังคับให้เป็นไปตามกฎหมายก็อยู่ในภาวะยุ่งเหยิง

แต่โดยส่วนรวม ประเทศญี่ปุ่นดูเหมือนว่าจะประสบความสำเร็จในการรักษากฎหมายและระเบียบข้อบังคับได้ดีพอสมควร มีปัจจัยหลายอย่างที่มีผลต่อความสำเร็จนี้ การทำลายกฎหมายและข้อบังคับอันเกิดมาจากความรุนแรงทางการเมือง ซึ่งมักจะมากับการเปลี่ยนแปลงประเทศให้ทันสมัยเป็นปัญหาในญี่ปุ่นน้อยกว่าที่เป็นอยู่ในประเทศอื่นบางประเทศ[25] เมื่อถึงกลางศตวรรษที่สิบเก้า เมื่อการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยได้เริ่มขึ้น ประเทศญี่ปุ่นก็เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางด้านวัฒนธรรม ดังนั้น ขบวนการแบ่งแยกซึ่งไม่ใช่เป็นสิ่งผิดปกติในประเทศที่เพิ่งได้รับเอกราช จึงไม่เคยเกิดขึ้น และประเพณีทางด้านการศึกษาและการบริหารงาน ซึ่งได้ก่อตั้งอย่างมั่นคงก็เป็นตัวนำทางชาวญี่ปุ่นในการรับสถาบันและความคิดจากตะวันตก ดังนั้นการแบ่งแยกทางลัทธิ ซึ่งมักจะพบเห็นในประเทศที่กำลังพัฒนา จึงไม่เคยเป็นเรื่องที่น่าตกใจในประเทศญี่ปุ่น แน่นอนว่าประเพณีที่ทำร่วมกันเช่นนี้จะต้องมีการเสริมให้มากขึ้น และประชาชนก็จำเป็นต้องมีการชี้นำในการเรียนรู้จากตะวันตกเพื่อวัตถุประสงค์นี้ ญี่ปุ่นจึงได้จัดตั้งระบบโรงเรียนสมัยใหม่ขึ้นค่อนข้างเร็ว

วินัยทางสังคมก็เข้มแข็ง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการปกครองในสมัย*โตกุงาวะ*ที่รักษากฎหมายและระเบียบไว้อย่างได้ผล และประชาชนก็คุ้นเคยกับการเชื่อฟังเจ้าหน้าที่ ในการที่จะรักษากฎหมายและข้อระเบียบ รัฐบาลจะต้องลงโทษผู้ฝ่าฝืนอย่างรวดเร็ว แต่ในขณะเดียวกันก็จะต้องได้รับการ

ยอมรับจากประชาชนว่าเป็นรัฐบาลที่มีเหตุผล รัฐบาล*โตกุงาวะ*ก็มีคุณสมบัติทั้งสองอย่าง ยิ่งกว่านั้น การรวมตัวกันทางสังคมของชุมชนใน*โตกุงาวะ* (โดยเฉพาะหมู่บ้าน) ต้องยกให้ว่าเป็นผลของการรักษากฎหมายและข้อระเบียบ ประชาชนญี่ปุ่นส่วนมากมีสถานที่ที่สังกัด และมีบทบาทที่จะต้องแสดง นักสังเกตการณ์ชาวอเมริกัน Lafcadio Hearn ซึ่งประทับใจกับกฎหมายและข้อบังคับในสมัย*เมจิ*ของญี่ปุ่นได้เขียนไว้ว่า

ข้าพเจ้าได้อาศัยอยู่ในอำเภอซึ่งไม่เคยมีการเกิดกรณีลักขโมยเป็นเวลานับหลายร้อยปี ที่ซึ่งคุกที่สร้างใหม่ในสมัย*เมจิ* ถูกทิ้งให้ว่างเปล่าและไม่ได้ใช้ประโยชน์ ที่ซึ่งประชาชนไม่ต้องปิดประตูบ้านแน่นหนาทั้งในเวลากลางคืนและกลางวัน[26]

ระบบราชการในญี่ปุ่นควรจะได้รับการยกย่องในการรักษากฎหมายและระเบียบวินัย ระบบราชการเป็นสถาบันของกลุ่มชนที่มีอำนาจเป็นที่นับถือหรือแม้แต่กลัวเกรงจากประชาชน ระบบราชการญี่ปุ่นมีอำนาจมากกว่าระบบราชการของบรรดาประเทศตะวันตก ส่วนมากความเข้มแข็งของระบบราชการญี่ปุ่นคงจะได้มาจากประเพณีศักดินานิยมของญี่ปุ่น ในประเทศญี่ปุ่นประชาชนได้รับอิสรภาพของเขาจากรัฐบาล ซึ่งกระทั่งเมื่อไม่นานมานี้ยังคงใช้สิทธิพิเศษของอำนาจให้อิสรภาพแก่ประชาชนอย่างลังเล ซึ่งตรงกันข้ามกับประเทศตะวันตกที่รัฐบาลได้อำนาจจากประชาชน

คำอธิบายอื่นของความเข้มแข็งของระบบราชการญี่ปุ่นก็คือ การที่สามารถดึงดูดผู้มีฝีมือมาสู่ระบบ มีปัจจัยหลายอย่างที่มีส่วนช่วย ปัจจัยอย่างหนึ่งก็คือความมีหน้ามีตาในสังคมของข้าราชการตั้งแต่สมัยศักดินา*โตกุงาวะ* ปัจจัยอีกอย่างหนึ่งก็คือ อาชีพข้าราชการได้รับเงินเดือนสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะต้นของสมัยการเปลี่ยนแปลงประเทศไปสู่สมัยใหม่

แต่การดึงดูดที่สำคัญที่สุดคือ อำนาจซึ่งลูกจ้างรัฐบาลสามารถใช้ได้ ก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ข้าราชการซึ่งเป็นตัวแทนขององค์สมเด็จพระจักรพรรดิ ซึ่งครองอำนาจสูงสุด สามารถใช้อำนาจอย่างมากของการเป็นเจ้าหน้าที่ (ในขณะที่ฝ่ายนิติบัญญัติไม่ได้ครอบครองอำนาจมากนัก) ภายหลังสงครามระบอบประชาธิปไตยได้โอนอำนาจสูงสุดมาอยู่ที่ประชาชน และฝ่ายนิติบัญญัติก็มีความเข้มแข็งขึ้น แต่โดยที่นักการเมืองส่วนมากมักจะให้ความสนใจแต่ปัญหาการจัดสรรเงินของรัฐบาลที่จะมีผลต่อเขตเลือกตั้งของพวกเขา มาตรการที่เกี่ยวกับอำนาจส่วนใหญ่ก็ยังคงเป็นของข้าราชการ ดังนั้นข้าราชการญี่ปุ่นจึงค่อนข้างมีอิสระจากการแทรกแซงทางการเมือง และจึงสามารถที่จะจัดการประเทศได้มากเท่าที่พวกเขาต้องการตลอดช่วงการเปลี่ยนแปลงประเทศให้ทันสมัย (ในทางทฤษฎีองค์สมเด็จพระจักรพรรดิมีหน้าที่ต้องควบคุมพวกข้าราชการในสมัยก่อนสงคราม แต่ในทางปฏิบัติพระองค์ไม่ค่อยจะเข้ามายุ่งเกี่ยว)

ถ้าข้าราชการมีอิสระถึงเพียงนั้น พวกเขาจะหลีกเลี่ยงคำกล่าวของ Lord Acton ที่ว่า 'การมีอำนาจเต็มที่ทำให้ทุจริตได้เต็มที่' ได้อย่างไร? ถ้าจะกล่าวว่า พวกเขามีสำนึกที่ว่าสิทธิพิเศษย่อมมีข้อผูกมัด (noblesse oblige) ก็คงจะต้องมีการตั้งคำถามต่อไป เพราะว่าการกล่าวเช่นนั้นจำเป็นจะต้องมีการอธิบายว่า พวกเขาเป็นเจ้าของความรู้สึกอันประเสริฐเช่นนี้ได้อย่างไร เหตุผลคงอยู่ที่ทัศนคติที่ญี่ปุ่นมีต่อการพัฒนาประเทศให้ทันสมัย ประเทศตะวันตกถูกมองทั้งเป็นรูปแบบที่จะต้องพยายามให้เท่าเทียม ทั้งเป็นการปฏิบัติต่อประเทศ ในช่วงยุคล่าอาณานิคมในปลายศตวรรษที่ 19 การพัฒนาประเทศให้ทันสมัยเป็นที่เข้าใจกันว่าเป็นเรื่องของการอยู่รอด

และภายหลังก็เป็นวิธีที่จะไล่ทัน และเลยหน้าประเทศตะวันตกในที่สุด ข้าราชการญี่ปุ่นซึ่งได้รับเอาลัทธิชาตินิยมในช่วงที่พวกเขากำลังศึกษาอยู่รู้สึกว่า พวกเขาต้องทำหน้าที่เป็นแนวหน้าในการเปลี่ยนประเทศให้ทันสมัย และความรู้สึกอันนี้คงจะป้องกันพวกเขาจากการกลายเป็นข้าราชการที่สมถะและทุจริต

การลงทุนของรัฐบาล

กิจกรรมทางเศรษฐกิจของเอกชนจะต้องได้รับการเสริมโดยการลงทุนของรัฐบาลในด้านต่าง ๆ ซึ่งการลงทุนภาคเอกชนทำไม่ได้หรือทำได้ช้ามาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อประเทศต้องการเร่งการพัฒนาเศรษฐกิจ แต่เป็นการจำเป็นที่จะต้องจำกัดขอบเขตการลงทุนของรัฐบาล เพราะว่าในระบบทุนนิยมการที่รัฐบาลเข้าไปปรากฏตัวมากเกินไปเป็นสิ่งที่ทั้งไม่พึงปรารถนา และทั้งไม่จำเป็น

ในทฤษฎีเกี่ยวกับการคลังสาธารณะ สินค้าและบริการจำเป็นบางอย่างเรียกว่าสินค้าสาธารณะ[27] สินค้าพวกนี้ไม่สามารถจัดหามาโดยภาคเอกชน เพราะว่าเป็นสินค้าที่ใช้บริโภคร่วมกัน และไม่อาจนำหลักการกีดกัน (Principle of exclusion) มาใช้ได้ (ดังนั้น จึงไม่มีทางที่จะบังคับผู้ที่บริโภคสินค้านั้นให้จ่าย) เป็นหน้าที่สำคัญของรัฐบาลที่ต้องผลิตสินค้านั้น แต่ในทางปฏิบัติสินค้าชนิดนั้นมีน้อยและสินค้าชนิดที่ยากแก่การใช้หลักการกีดกันมีมากกว่า ตัวอย่างเช่น ต้องมีการสร้างถนนและการบำรุงรักษาเพื่อประโยชน์แก่เศรษฐกิจ แต่ยกเว้นทางหลวงซึ่งจำนวนทางเข้าและทางออกมีจำกัดจึงเป็นการยาก (แม้ว่าจะเป็นไปได้ ก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก) ในการ

ที่จะเก็บค่าผ่านทาง โดยปกติจึงเป็นการง่ายกว่าที่รัฐบาลจะเข้ามารับผิดชอบในเรื่องถนน และปล่อยให้ประชาชนใช้โดยไม่มีการเก็บเงิน

สินค้าบางอย่างรัฐบาลเป็นผู้จัดหาให้ ถึงแม้ว่าในทางทฤษฎีจะเป็นไปได้ที่จะปล่อยให้ภาคเอกชนเป็นผู้จัดหา (นั่นก็คือ กรณีที่สามารถนำเอาหลักการกีดกันมาใช้ได้โดยง่าย) รัฐบาลจะเป็นผู้เข้ามารับผิดชอบสำหรับสินค้าเหล่านี้ เมื่อการขาดแคลนหรือการมีไม่เพียงพอเป็นผลเสียแก่กิจกรรมเศรษฐกิจอย่างอื่น ๆ ถ้าสินค้าเหล่านั้นสามารถนำมาจากต่างประเทศได้ เช่นในกรณีของสินค้าอุตสาหกรรม รัฐบาลก็ไม่จำเป็นต้องผลิตขึ้นมา แต่บริการเป็นสิ่งที่ไม่อาจสั่งเข้าจากต่างประเทศ ดังนั้นรัฐบาลจึงมักจะเข้าไปรับผิดชอบในด้านบริการที่ต้องมีการลงทุนขนาดใหญ่ บริการเหล่านี้มาจากสิ่งที่เรียกว่าโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ

บริการสำคัญอีกอย่างหนึ่งซึ่งรัฐบาลเป็นผู้จัดหาได้แก่ การศึกษา ภาคเอกชนก็มีส่วนอยู่บ้างที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา แต่รัฐบาลเป็นผู้จัดให้มีการศึกษาภาคบังคับหลายปี โดยไม่มีการเรียกเก็บเงิน และก็ยังมีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาในระดับสูงอย่างมาก รัฐบาลทำสิ่งนี้โดยมีข้อสมมติว่าการศึกษาเป็นเครื่องมือที่ได้ผลในการสั่งสอนแก่สาธารณะในเรื่องกฎเกณฑ์ของสังคม ค่อย ๆ ปลูกฝังจิตใจแห่งความรักชาติ และพัฒนาทักษะของพวกเขาและความสามารถทางสติปัญญา ถ้าปล่อยให้ภาคเอกชนเป็นผู้จัดการการศึกษาทั้งหมดแล้ว ค่าเล่าเรียนอาจจะสูงจนกระทั่งประชาชนจำนวนมากอาจไม่ไปโรงเรียนเลย หรือลดจำนวนปีในการไปโรงเรียนลง ข้อเสียเปรียบซึ่งเกิดขึ้นจากสิ่งนี้อาจจะมีน้ำหนักมากกว่าค่าใช้จ่ายที่รัฐบาลเข้าไปเกี่ยวข้อง

การที่รัฐบาลจะเข้าไปลงทุนในสินค้าสาธารณะ โครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและการศึกษา รัฐบาลก็จำเป็นที่จะต้องมีรายได้ แต่การจะมี

รายได้ก็ไม่ใช่เรื่องง่ายเพราะว่าโดยทั่วไปประชาชนไม่ต้องการจ่ายภาษี ในประเทศที่กำลังพัฒนาการเก็บภาษีทางตรงมีความยากลำบากอย่างยิ่ง เนื่องจากบรรดาผู้ที่ต้องจ่ายภาษีเช่นนั้นจำนวนมากมีอิทธิพลทางการเมือง และขัดขวางความพยายามที่จะปรับปรุงการเก็บภาษีหรือการขยายฐานภาษี รัฐบาลเช่นนั้นจึงมักจะขาดแคลนรายได้ และไม่สามารถดำเนินการลงทุนที่จำเป็น นี่ก็เป็นผลเสียต่อความเป็นไปได้ในการพัฒนาประเทศ ตัวอย่างเช่น กรุงเทพซึ่งเป็นเมืองหลวงของประเทศไทย มักจะเกิดน้ำท่วม แต่รัฐบาลก็ไม่ได้ทำอะไรเกี่ยวกับเรื่องนี้ และถนนหนทางก็แน่นไปด้วยรถส่วนบุคคล แต่ก็ไม่มีการพัฒนาระบบการขนส่งมวลชนที่เพียงพอ ทั้ง ๆ ที่มีความจำเป็นในเรื่องเหล่านี้และเรื่องอื่น ๆ ที่รัฐบาลจะต้องลงทุน ไม่มีการนำเอาภาษีมรดกและภาษีทรัพย์สินมาใช้ และภาษีเงินได้บุคคล และนิติบุคคลก็ใช้ไม่ได้มากนัก และในประเทศที่กำลังพัฒนาหลายประเทศ รวมทั้งประเทศไทย การศึกษาได้รับความสำคัญอยู่ในลำดับต่ำ (ถึงแม้ว่ารัฐบาลจะกล่าวอ้างในทางตรงกันข้าม) ทั้งนี้เพราะผลของการศึกษาไม่เกิดขึ้นในทันทีทันใด และเพราะมีความต้องการทางการเมืองที่มีความกดดันมากกว่าที่จะต้องสนองตอบ

นักเศรษฐกิจ G. Myrdal ให้ชื่อรัฐที่ไม่สามารถบีบบังคับประชาชนของตนว่าเป็นรัฐที่ 'อ่อนแอ'[28] ชื่อนี้ดูจะใช้ได้โดยทั่วไปกับประเทศที่กำลังพัฒนา ในทางตรงกันข้ามญี่ปุ่นเป็นรัฐที่เข้มแข็ง ซึ่งตัดสินได้จากความสามารถของญี่ปุ่นในการรักษากฎหมายและระเบียบวินัย ความเข้มแข็งยังสะท้อนให้เห็นในเรื่องของการเก็บภาษีด้วยเหมือนกัน ในสมัยศักดินา *โตกุงาวะ*ชาวนาต้องจ่ายภาษีถึงร้อยละ 50 ของผลผลิตของพวกเขา ในสมัยปัจจุบันถึงแม้ว่าชาวนารับภาระส่วนใหญ่ของการเสียภาษีในตอนแรก รัฐบาล

ก็เก็บภาษีจากแหล่งใหม่ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาเศรษฐกิจ อำนาจในการเก็บภาษีของรัฐบาลช่วยรับรองการมีรายได้พอเพียงในการดำเนินการในกิจกรรมลงทุนต่าง ๆ

รัฐบาลควรจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจมากเพียงใด และในทางใดเป็นสิ่งที่ไม่ชัดเจน รัฐบาลญี่ปุ่นได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องนี้มากกว่ารัฐบาลตะวันตกโดยเฉลี่ย เพราะเชื่อว่าการมีโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่พอเพียงเป็นสิ่งที่จำเป็นในการเร่งการพัฒนาเศรษฐกิจ และเงินทุนเอกชนก็ช้าเกินไปในการจัดหาสิ่งเหล่านี้ และญี่ปุ่นก็สามารถเลียนแบบจากตะวันตก และไม่จำเป็นต้องเสียเวลาในการทดลองและส่งเสริมทางด้านการค้า ดังนั้น แม้แต่ในสาขาซึ่งทิ้งไว้ให้ภาคเอกชนทำในตะวันตก รัฐบาลญี่ปุ่นก็เข้าไปมีส่วนรับผิดชอบสำคัญ เพราะว่าสิ่งที่ต้องทำนั้นชัดเจน และรัฐบาลก็สามารถหาทุนที่จำเป็นต้องใช้มาได้อย่างรวดเร็ว บทบาทของรัฐบาลในเรื่องนี้ไม่เป็นสิ่งที่ท้าทายในขั้นตอนของการพัฒนา เมื่อการมีโครงสร้างพื้นฐานเศรษฐกิจที่เพียงพอเป็นสิ่งที่จำเป็น แต่เมื่อเร็ว ๆ นี้สาธารณชนเริ่มตั้งคำถามต่อการที่รัฐบาลจะยังคงเข้าไปเกี่ยวข้องต่อไปในบางสาขา ภายหลังจากที่ผ่านขั้นตอนการพัฒนา ได้มีการเน้นในเรื่องประสิทธิภาพของบริการต่าง ๆ ของโครงสร้างพื้นฐานเศรษฐกิจ ผลที่เกิดขึ้นก็คือบริษัท Nippon Telegraph and Telephone Public Corparation ซึ่งเป็นบริษัทสาธารณชนที่ผูกขาดการให้บริการทางโทรศัพท์และโทรเลขก็จะต้องเปลี่ยนเป็นกิจการเอกชน และคณะกรรมการของรัฐบาลก็กำลังอภิปรายหาทางออกที่คล้ายคลึงกันให้แก่กิจการรถไฟแห่งชาติของญี่ปุ่นที่ประสบภาวะขาดทุน เป็นการชัดเจนที่ความจำเป็นที่รัฐบาลจะเข้าไปเกี่ยวข้องในกิจการโครงสร้างพื้นฐานเศรษฐกิจซึ่งสามารถใช้หลักการ

กีดกันได้ และซึ่งสามารถจะปล่อยให้ภาคเอกชนดำเนินการได้ ได้เปลี่ยนไปในระหว่างเส้นทางการพัฒนา

กระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมระหว่างประเทศ (MITI)

ปรัชญาเสรีนิยม (laissez – faire) ตั้งข้อสมมติว่า เนื่องจากตลาดสามารถประสานกิจกรรมทางเศรษฐกิจของบุคคล จึงไม่จำเป็นที่จะต้องมีสถาบันอื่นเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่ดูเหมือนว่าภายใต้เงื่อนไขบางอย่าง รัฐบาลสามารถทำหน้าที่ประสานงานได้ดีกว่าตลาด ระบบตลาดอาจจะช้าในการชักนำกิจกรรมที่เสริมกัน หรืออาจจะให้สัญญาที่ผิด ๆ และอาจชักจูงกิจกรรมที่ไม่จำเป็น จึงทำให้เกิดการสูญเสียทรัพยากรที่ใช้ในการผลิต ปัญหาเหล่านี้อาจจะหลีกเลี่ยงได้ถ้ารัฐบาลใช้อำนาจหน้าที่ของตน และทำหน้าที่ในฐานะเป็นผู้ประสานงาน รัฐบาลญี่ปุ่นได้ทำหน้าที่นี้อย่างแข็งขันและนี่ดูเหมือนว่าจะเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วของญี่ปุ่น ในบรรดาหน่วยงานของรัฐบาลญี่ปุ่นซึ่งได้แสดงบทบาทดังกล่าว เมื่อเร็ว ๆ นี้ MITI ได้ดึงดูดความสนใจค่อนข้างมาก ต่อไปนี้จะวิเคราะห์บทบาทของ MITI ในการพัฒนาอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สอง

ดังที่ได้วิเคราะห์มาในบทที่ 1 การเคลื่อนเข้าสู่อุตสาหกรรมหนักได้เริ่มอย่างจริงจังในตอนต้นทศวรรษ 1950 จนกระทั่งเวลานั้น อุตสาหกรรมของญี่ปุ่นยังคงพึ่งอุตสาหกรรมเบา (โดยเฉพาะสิ่งทอ) อย่างมาก แต่การพึ่งพิงนี้หมายความว่าเศรษฐกิจญี่ปุ่นอาจจะเผชิญกับการเติบโตช้าในอนาคตสำหรับการใช้ภายในและการส่งออก อุปสงค์ของสินค้าอุตสาหกรรมเบาไม่เพิ่มขึ้นมากนัก MITI รู้สึกว่าถ้าจะให้ญี่ปุ่นเติบโตอย่างรวดเร็ว จำเป็นจะต้องเปลี่ยนโครงสร้างอุตสาหกรรมให้เอื้ออำนวยต่ออุตสาหกรรม เพราะว่า

อุปสงค์ของสินค้าอุตสาหกรรมหนักกำลังขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว ข้อเท็จจริงที่ว่า ความก้าวหน้าทางเทคนิคกำลังเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในอุตสาหกรรมหนักมากกว่าในอุตสาหกรรมเบา เป็นสิ่งที่ทำให้มีความจำเป็นมากขึ้นในการส่งเสริมอุตสาหกรรมหนัก[29]

ในการส่งเสริมอุตสาหกรรมหนัก MITI ต้องทำหน้าที่สองอย่าง อย่างหนึ่งคือ ต้องให้ข้อมูลแก่ภาคเอกชนถึงความจำเป็นที่จะต้องมีทิศทางอุตสาหกรรมใหม่ และจะต้องให้มีการลงทุนที่จำเป็น ในเวลานี้ MITI ก็ยังคงรักษามาตรการควบคุมหลายอย่างซึ่งได้จัดให้มีขึ้นเป็นมาตรการระดมทุนในปลายทศวรรษ 1930 เพื่อที่ว่าจะได้อยู่ในฐานะที่จะเสนอการชักจูง พูดให้ชัดเจนก็คือ หน่วยงานนี้สามารถให้ความแน่ใจในเรื่องการจัดหาเงินตราต่างประเทศที่จำเป็นต่อการนำเข้าเทคโนโลยี เครื่องจักร และวัตถุดิบ หน่วยงานนี้สามารถปฏิเสธที่จะให้เงินตราต่างประเทศแก่การนำสินค้าเข้าที่จะเกิดการแข่งขัน สามารถที่จะให้เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำจากธนาคารเพื่อการพัฒนาของญี่ปุ่น (Japan Development Bank) และสถาบันการเงินกึ่งรัฐบาลอื่น ๆ สามารถที่จะให้การจูงใจทางด้านภาษีเป็นพิเศษ (เช่น การให้หักค่าเสื่อมเพิ่มขึ้น และการให้หักค่าลดหย่อนเป็นพิเศษกรณีที่มีการขาดทุน) และสามารถรับรองให้มีการจัดหาโครงสร้างพื้นฐานเศรษฐกิจที่จำเป็น รวมทั้งที่ดินสำหรับการอุตสาหกรรม

ภาระอีกอย่างหนึ่งของ MITI ก็คือ การประสานงาน การลงทุนในอุตสาหกรรมหนักมักจะมีขนาดใหญ่ เพราะลักษณะของอุตสาหกรรมเป็นการใช้ทุนมาก ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องป้องกันไม่ให้มีการลงทุนมากเกินไปในสาขาใดสาขาหนึ่งในเวลาหนึ่ง เพราะถ้ามีการลงทุนมากเกินไปก็จะมีกำลังผลิตเหลือ การลงทุนจะไม่ได้กำไร และจะเป็นการบั่นทอนกำลังใจในการ

ลงทุนในอนาคต MITI ใช้อำนาจหน้าที่ที่จะหยุดการลงทุนใหม่ ๆ เมื่อไม่มีอุปสงค์เพียงพอ (ในปัจจุบัน หรือในอนาคตอันจะมองเห็นได้) ที่จะช่วยสนับสนุนการลงทุนนั้น ถ้าวิธีชักจูงใช้ไม่ได้ผล MITI ก็อาจจะหยุดข้อเสนอในการจูงใจไว้ชั่วคราว และอาจใช้วิธีลงโทษนักลงทุนที่ดื้อดึง ในบางสาขาก็อาจถึงกับปฏิเสธในการให้ใบอนุญาตสำหรับดำเนินกิจการ ถึงแม้ว่าจะไม่ประสบความสำเร็จเสมอ MITI ก็พยายามที่จะสร้างโครงสร้างอุตสาหกรรมแบบมีผู้ผลิตน้อยราย โดยจำกัดจำนวนบริษัทในอุตสาหกรรมหนึ่ง ๆ และปล่อยให้พวกเขาลงทุนในระบบหมุนเวียน

อีกมาตรการหนึ่งที่ MITI ใช้ในการป้องกันกำลังผลิตส่วนเกินก็คือการปรับโครงการลงทุนที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่ว่าการลงทุนอย่างหนึ่งจะได้ไม่สามารถมีขนาดใหญ่กว่าการลงทุนอย่างอื่น ตัวอย่างเช่น ถ้าบริษัทเหล็กกล้ามีโครงการขยายกิจการ ซึ่งจะมีผลให้มีการเพิ่มอุปทานผลผลิตมากเกินไป บริษัทจะได้รับการบอกกล่าวให้ลดขนาดของโครงการขยายการผลิต หรือบรรดาผู้ใช้เหล็กกล้าจะได้รับการสนับสนุนให้มีการเพิ่มการลงทุน เพื่อที่จะได้มีการใช้เหล็กกล้ามากขึ้น การประสานงานแบบนี้จะบรรลุผลได้ง่ายกว่า *ในกลุ่มอุตสาหกรรมเกี่ยวเนื่องกัน* ตัวอย่างเช่น ถ้าบริษัทต้องการตั้งโรงกลั่นขึ้น กลุ่มอุตสาหกรรม MITI ก็อาจจูงใจโรงงานพลังงานไฟฟ้าให้ตั้งโรงงาน (ซึ่งอาจใช้น้ำมันหนักจากโรงกลั่นเป็นเชื้อเพลิง) และบริษัทเคมีก็อาจสร้างโรงงานเอธิลีน (ซึ่งสามารถใช้น้ำมันจำพวกปิโตรเลียมจากโรงกลั่น) ในกลุ่มอุตสาหกรรม ในทางกลับกันโรงงานเอธิลีนจะช่วยให้ความแน่นอนแก่โรงงานซึ่งจะใช้เอธิลีนในการผลิตสารประกอบทางเคมีอื่น ๆ ปัญหาสำคัญอย่างหนึ่งของการลงทุนขนาดใหญ่ก็คือ มันอาจจะไม่มีกำไรทั้งนี้เพราะการ

ลงทุนอื่น ๆ ที่เสริมกันอาจไม่ตามมา MITI ได้ลดปัญหานี้ให้เหลือน้อยที่สุด โดยการส่งเสริมการลงทุนเป็นชุดในเวลาเดียวกัน

เราอาจถามว่านักลงทุนเอกชนจะสามารถเล่นบทของผู้ประสานงานนี้ได้ดีเท่าหรือแม้แต่ดีกว่าหรือไม่ ตัวอย่างเช่น ในสหรัฐอเมริกา การประสานงานในเรื่องการลงทุนส่วนใหญ่ทำโดยภาคเอกชน แต่การจะปล่อยหน้าที่ประสานงานให้แก่ภาคเอกชน บ่อยครั้งก็เป็นการเสียเวลาและมีราคาแพงด้วยเหตุผลหลายประการ ทั้งนี้เพราะผู้ประสานงานเอกชนไม่สามารถใช้วิธีบังคับ ถ้ามีผู้ไม่เห็นด้วยหนึ่งราย และขัดขวางด้วยวิธีกีดกันโครงการไม่ให้เกิดขึ้น การซื้อเขาก็เป็นทางออกอันหนึ่ง แต่มักจะเป็นวิธีที่แพง การซื้อที่ดินจากเจ้าของหลาย ๆ คน สำหรับสร้างที่ทำการของกลุ่มอุตสาหกรรมอาจต้องใช้เวลามาก ยิ่งกว่านั้นก็อาจมีการเรียกร้องค่าชดเชยจากฝ่ายที่ได้รับผลเสียหาย ตัวอย่างเช่นในกรณีที่กลุ่มอุตสาหกรรมสร้างโรงงานในบริเวณชายฝั่งทะเล ก็อาจเกิดมลภาวะและชาวประมงในท้องถิ่นก็อาจเรียกร้องค่าเสียหาย รัฐบาลมีอำนาจที่จะบังคับการซื้อที่ดินหรือเจรจาต่อรองอัตราการชดเชย และจึงเป็นการหลีกเลี่ยงปัญหาซึ่งเผชิญหน้าผู้ลงทุนเอกชนในการหาข้อยุติในเรื่องดังกล่าว

การขาดแคลนวัตถุดิบสำหรับอุตสาหกรรมหนักของญี่ปุ่น (น้ำมันแร่ และถ่านหิน) เป็นตัวกำหนดว่ากลุ่มอุตสาหกรรมจะต้องสร้างขึ้นตามชายฝั่งทะเล เพื่อที่ว่าวัตถุดิบที่นำเข้าจากต่างประเทศจะได้ผ่านกระบวนการผลิต และส่งออกไปต่างประเทศได้โดยตรงจากที่นั่น โดยไม่ต้องเสียค่าขนส่งภายในที่แพง ความสำเร็จของอุตสาหกรรมเหล็กกล้าของญี่ปุ่นในการส่งออกผลิตภัณฑ์ไปต่างประเทศเกิดจากการผ่านกระบวนการผลิตที่สถานที่ตั้งเช่นนั้น

ในประเทศญี่ปุ่น MITI มีบทบาทสำคัญในการประสานงานในด้านอื่น ๆ นอกจากการลงทุน ตัวอย่างเช่น เมื่อมีกำลังผลิตส่วนเกินเกิดขึ้น (ซึ่งมักจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ในระบอบเศรษฐกิจแบบตลาด) MITI ก็ยอมให้มีการรวมตัวกันเป็นคาร์เทลเพื่อการผูกขาดชั่วคราว และมีการควบคุมการผลิต การรวมตัวเป็นคาร์เทลนี้จะไม่เหมือนกับการตกลงอย่างลับๆ คาร์เทลนี้จะบังคับสมาชิกของอุตสาหกรรมให้มาทำความตกลงกันในด้านการปันส่วนการผลิต และยอมให้พวกเขามีรายได้จากอัตราผลตอบแทนขั้นต่ำในการลงทุนของพวกเขา แม้ว่าจะอยู่ในช่วงเศรษฐกิจตกต่ำเมื่อราคากลับคืนสู่ระดับปกติ คาร์เทลนี้ก็จะเลิกไป (คาร์เทลเช่นนี้มีในอุตสาหกรรมสิ่งทอซึ่งมักจะได้รับการกระทบกระเทือนจากความผันผวนทางด้านอุปสงค์ และในอุตสาหกรรมเหล็กกล้า) MITI ยังมีบทบาทมากในการกำหนดมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม ซึ่งทำให้สามารถใช้ชิ้นส่วนแทนกันได้ และทำให้สามารถทำการผลิตขนาดใหญ่ได้

MITI ประสบความสำเร็จในการส่งเสริมอุตสาหกรรมหนัก แต่ไม่ใช่ทุกรัฐบาลสามารถทำงานหนักนี้ได้สำเร็จ มีเงื่อนไขหลายอย่างที่ช่วยส่งเสริมให้ MITI ทำงานได้ผล เงื่อนไขเหล่านี้ได้แก่ (ก) ภาคเอกชนยินดีรับอำนาจของ MITI (ข) MITI ได้รับมอบหมายอำนาจ ดังนั้นถ้าการชักจูงไม่ได้ผล ก็สามารถใช้อำนาจบังคับให้เป็นไปตามนโยบายที่วางไว้ (ค) MITI ค่อนข้างจะเป็นอิสระจากอิทธิพลทางการเมือง และ (ง) MITI ประกอบด้วยข้าราชการมืออาชีพที่อุทิศตน ในบรรดาข้าราชการที่มีความรับผิดชอบสูง[30]

ในปัจจุบัน MITI ดูเหมือนว่าไม่ได้ผลเท่ากับที่เคยเป็นมา ทั้งนี้บางส่วนอาจเป็นเพราะปัจจัยบางอย่างที่กล่าวมาข้างต้นได้อ่อนกำลังลง ตัว-

อย่างเช่น การขยายตัวของแนวความคิดแบบประชาธิปไตย ทำให้ภาคเอกชนว่าง่ายหรือยอมจำนนน้อยลงกว่าแต่ก่อน และภายหลังจากที่ได้มีมาตรการหลายอย่างที่ทำให้มีเสรีภาพมากขึ้น อำนาจของ MITI ก็คลายลง แต่ที่มีความสำคัญเท่าเทียมกันก็คือ ญี่ปุ่นได้ปิดช่องว่างที่มีกับตะวันตกในสาขาการผลิตเหล่านั้น ซึ่งสามารถทำได้ภายในเวลาอันสั้น ดังนั้น เวลานี้ MITI จึงมีเป้าหมายสองสามอย่างที่ชัดเจน และเป็นสิ่งที่ยากที่จะนำไปปฏิบัติได้ผล ตัวอย่างเช่น ในสาขาเภสัชกรรม ญี่ปุ่นยังอยู่หลังประเทศอุตสาหกรรมอื่น ๆ แต่ MITI ก็ยังไม่สามารถที่จะส่งเสริมอุตสาหกรรมนี้อย่างได้ผล เพราะว่านี่เป็นอุตสาหกรรมที่ต้องใช้ความรู้อย่างมาก ซึ่งทางเดียวที่จะตามทันก็คือ การเพิ่มจำนวนนักวิทยาศาสตร์ที่มีคุณภาพสูง การเพิ่มเช่นนี้ไม่สามารถจะ 'ผลิต' ตามแผนได้เหมือนดังการเพิ่มผลผลิตในอุตสาหกรรมเหล็กกล้า และอุตสาหกรรมเปโตรเคมีคัล ในทศวรรษ 1950 และ 1960 อุตสาหกรรมผลิตเครื่องบินก็เป็นอีกสาขาหนึ่ง ซึ่งญี่ปุ่นอยู่หลังประเทศอื่น และซึ่ง MITI อาจกำหนดแผนแน่นอนเพื่อจะตามทันได้ แต่อย่างไรก็ตาม นี่ก็ไม่ใช่สิ่งที่เป็นไปได้ทางการเมืองในปัจจุบัน เนื่องจากเครื่องบินเป็นสินค้าอุตสาหกรรมที่สำคัญซึ่งสหรัฐอเมริกาสามารถส่งมาขายให้แก่ญี่ปุ่นเพื่อที่จะชดเชยดุลการค้าระหว่างสองประเทศ ซึ่งญี่ปุ่นเกินดุลได้จำนวนมหาศาล

เชิงอรรถ

1. Tokai Bank's Chosa Geppo (วิจัย รายเดือน) กันยายน 1984 หน้า 24 แหล่งที่มาดั้งเดิมเป็นบทความชิ้นหนึ่งในหนังสือพิมพ์เยอรมัน *Handelsblatt Zeitung* ตัวเลขคล้ายคลึงกันมีรายงานอยู่ในประเทศญี่ปุ่น เยอรมันตะวันตก และสหรัฐอเมริกา ในหนังสือพิมพ์ *อาซาฮี ชินบุน* ฉบับวันที่ 26 มกราคม 1985 (2,136, 1,682 และ 1,851 ชั่วโมงตามลำดับ) ตัวเลขเหล่านี้เป็นของคนงานในหัตถอุตสาหกรรมในปี 1982 แหล่งที่มาของข้อมูลนี้ คือ กระทรวงแรงงาน รัฐบาลญี่ปุ่น.

2. นักจิตวิทยาที่มีชื่อชาวญี่ปุ่นได้โยงจิตวิทยาการจัดการอย่างมีระเบียบนี้กับ *อามาเอะ* ดู T. Doi, *The Anatomy of Dependence* (Tokyo, Kodansha International, 1973), หน้า 111.

3. E. Seidensticker, 'Preface' to J. Taylor, *Shadows of the Rising Sun* (New York, William Morrow and Co., 1983), p. 13.

4. M. Weber, *The Protestant Ethic and the Rise of Capitalism*, แปลโดย T. Parsons. (New York, Charles Scribner's Sons, 1958)

5. สิ่งเหล่านี้ได้รวมอยู่ในเรื่องศาสนา และถูกกล่าวถึงโดย R. Bellah ใน *Tokugawa Religion*. (Glencoe, Illinois, Free Press, 1957)

6. สำหรับการวิเคราะห์เรื่องบูชิโด ดู Bellah (1957) บทที่ 4 และ I. Nitobe, *Bushido*. (Tokyo, Charles E. Tuttle Co., 1969)

7. R. Tawney, *Religion and the Rise of Capitalism*. (New York, Harcourt, Brace & World, 1926)

8. M. Morishima ได้วิเคราะห์ลัทธิขงจื๊อและการพัฒนาของญี่ปุ่นใน *Why Has Japan 'Succeeded'?*. (Cambridge, Cambridge University Press, 1982)

9. Isaiah Ben—Dasan, *Nihon—kyo ni tsuite* [เกี่ยวกับลัทธิญี่ปุ่น] (Tokyo, Bungei Shuju, 1972) Isaiah Ben—Dasan และนักวิจารณ์สังคมญี่ปุ่นที่มีชื่อ ยามาโมโตะ ชิจิเฮอิ, เป็นที่รู้โดยทั่วไปว่า เป็นบุคคลคนเดียวกัน.

10. ผู้คงแก่เรียนชาวญี่ปุ่นซึ่งเน้นด้านวัฒนธรรมบางคนดูเหมือนจะเชื่อว่า 'โครงสร้างลึก' ของวัฒนธรรมญี่ปุ่นนั้นไม่เปลี่ยนแปลง หรือเปลี่ยนก็เพียงเล็กน้อย

ถึงแม้ว่า ความเห็นนี้จะเป็นที่ยอมรับเพื่อการถกเถียง แต่ก็ยากที่จะเชื่อว่า ทัศนคติที่มีต่อการทำงานและการบริโภคเป็นส่วนหนึ่งในเรื่องนี้.

11. การวิเคราะห์เรื่องการประเมินการทำงานในส่วนนี้ อาศัยงานของ Urabe Kuniyoshi, *Nihon–teki Keiei o Kangaeru.* [ความคิดเกี่ยวกับการจัดการของญี่ปุ่น] (Tokyo, Chuo Keizai–sha, 1978)

12. 'The excellent companies require and demand extraordinary performance from the average man', T. Peters and R. Waterman, *In Search of Excellence* (New York, Harper & Row, 1982), p. xxii.

13. R. Dore, *British Factory—Japanese Factory* (Berkeley, University of California Press, 1973), p. 109.

14. R. Dore (1973), p. 101.

15. นี่เป็นสิ่งที่มักจะทำโดยปกติ มีบริษัทตะวันตกบางแห่งซึ่งก็เน้นการจัดการแบบจากล่างสู่บน.

16. มีคำกล่าวในญี่ปุ่นซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อของประชาชนในเรื่องการรวมสติปัญญา *ซันนิน โยเรบะ มอนจูโนะ จิเอะ.* [สามหัวสามารถมีความฉลาดเทียบเท่า*มังจูชิริ มอนจู* หรือ *มังจูชิริ* คือเทพเจ้าแห่งความฉลาดและมีเหตุมีผลในพุทธศาสนา]

17. W. Ouchi, *Theory Z* (New York, Avon, 1981), หน้า 72 สำหรับการวิเคราะห์เพิ่มเติมเกี่ยวกับกลุ่มคิวซี ดู Appendix Two ของหนังสือที่อ้างถึงนี้.

18. R. Dore (1973), บทที่ 4.

19. เพราะเหตุผลนี้ จึงเป็นการยากสำหรับบริษัทญี่ปุ่นที่จะใช้วิธีประเมินผลงานในสาขาทั้งหลายของบริษัทของพวกเขาในประเทศตะวันตก ซึ่งมีสหภาพที่เข้มแข็ง การประเมินผลงานเป็นที่ยอมรับกว้างขวางกว่าในสาขาของบริษัทญี่ปุ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งสหภาพอ่อนแอหรือไม่มีสหภาพเลย.

20. ริงหิ คือวิธีการได้มาซึ่งการเห็นชอบในแผนงานของผู้ที่อยู่เหนือกว่าโดยการเวียนร่างรายงาน ซึ่งเตรียมโดยบุคคลผู้มีหน้าที่รับผิดชอบ.

21. R. Dore (1973), บทที่ 15.

22. G. Ranis, 'The Community—Centered Entrepreneur in Japanese Development', *Explorations in Entrepreneurial History*, December 1955, pp. 80—98.

23. ลักษณะเหล่านี้ของสังคมชนบทมีการวิเคราะห์ในบทที่ 4.

24. คุณลักษณะทางจิตวิทยาของคนญี่ปุ่นได้รับการเน้นอย่างมากในJ.Abbeglen, *Japanese Factory* (Glencoe, Illinois, Free Press, 1958) และ Iwata Ryushi, Nihon—teki Keiei no Hensei Genri. [หลักการจัดองค์การของการจัดการแบบญี่ปุ่น] (Tokyo, Bunshindo, 1977)

25. S. Huntington ชี้ให้เห็นว่า ระบบการเมืองของประเทศจะไม่มั่นคง เมื่อก้าวเข้าสู่ขั้นที่กำลังพัฒนา ดู S. Huntington, *Political Order in Changing Societies* (New Haven, Yale University Press, 1968), ทฤษฎีของ Huntington ใช้กับญี่ปุ่นได้ด้วย แต่ระบบการเมืองของญี่ปุ่นถูกกระทบจากความรุนแรงทางการเมืองน้อยกว่าด้วยเหตุผลต่าง ๆ ดังที่ได้ชี้ให้เห็นในย่อหน้านี้.

26. Lafcadio Hearn, *Japan : An Interpretation* (Tokyo, Charles E. Tuttle Co., 1959), หน้า 13.

27. ดู ตัวอย่างเช่น R. Musgrave, *The Theory of Public Finance* (New York, McGraw—Hill, 1959), pp. 6—15.

28. G. Myrdal, *Asian Drama* (New York, Pantheon Books, 1968), pp. 895—900.

29. M. Shinohara, *Industrial Growth, Trade, and Dynamic Patterns in the Japanese Economy* (Tokyo, University of Tokyo Press, 1982), หน้า 24 สำหรับการวิเคราะห์เพิ่มเติมเกี่ยวกับนโยบายอุตสาหกรรมของ MITI ดูบทที่ 2 และ 3 จากหนังสือที่อ้างถึงเล่มนี้.

30. สำหรับการวิเคราะห์เพิ่มเติมเกี่ยวกับเรื่องนี้ ดู C. Johnson, *MITI and the Japanese Miracle* (Stanford, Stanford University Press, 1982), บทที่ 9.

บทที่ 7

พยาธิวิทยาของการพัฒนา

การพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่นนั้นในหลาย ๆ แง่แล้วเป็นความก้าวหน้าที่น่าสนใจมาก จากประเทศศักดินาเกษตรกรรมซึ่งขาดแคลนทรัพยากรได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นประเทศอุตสาหกรรมที่รุ่งเรืองในระยะเวลาอันสั้น อย่างใดก็ตามจะต้องระลึกไว้ว่าในกระบวนการพัฒนาของญี่ปุ่นทำให้เกิดความทุกข์ยากลำบากแก่มนุษย์อย่างมาก การชื่นชมต่อการพัฒนาของญี่ปุ่นโดยไม่ได้คำนึงถึงสิ่งอื่นต้องได้รับการแก้ไขอย่างมาก จึงน่าที่จะแบ่งแยกเอาการพัฒนาเศรษฐกิจออกจากเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และพิจารณาไปเฉพาะเรื่อง แต่เนื่องจากผลทางด้านมืดของการพัฒนาสมัยใหม่ของญี่ปุ่นเป็นส่วนที่แบ่งแยกออกมาไม่ได้ของการพัฒนาเศรษฐกิจ วิธีการแบบนี้จึงไม่เหมาะสม ดังนั้นเพื่อพยายามให้ทัศนะที่สมดุล ในบทนี้จึงมุ่งกล่าวถึงด้านลบของการพัฒนาของญี่ปุ่น

ความไม่เป็นธรรมของการขยายตัว

แม้ว่าการพัฒนาเศรษฐกิจจะทำให้มาตรฐานความเป็นอยู่ของคนโดยทั่วไปดีขึ้น แต่ย่อมมีบางคนถูกทอดทิ้งหรือได้รับเคราะห์เสมอในกระบวนการพัฒนา สำหรับพวกเขาแล้วการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นความเจ็บปวดมากกว่าการให้ความสุข คนงานตามโรงงานอาจนำมาอ้างเป็นตัวอย่างได้ ในช่วงแรกของการพัฒนาอุตสาหกรรม โรงงานต่าง ๆ สกปรกมาก และในฤดูร้อนอากาศร้อนและอบอ้าวอย่างสุดทน คนงานอาจลาหยุดได้คนละหนึ่งหรือสองวันในแต่ละเดือน แต่วันที่เหลือมีการทำงานตามปกติคือ 12 ถึง 15

ชั่วโมงต่อวัน พวกคนงานมักถูกบังคับให้ทำงานเพิ่มสองสามชั่วโมงต่อวันบ่อยๆ เมื่อพวกเขาป่วยพวกเขาก็ไม่สามารถพักได้เสมอ เพราะแรงกดดันต่างๆ ที่กระทำโดยนายจ้าง ในกรณีที่เลวที่สุดก็มีการว่าจ้างนักเลงเพื่อควบคุมให้คนงานมี 'ระเบียบ' ในปัจจุบันเมื่อคนงานไม่พอใจกับสภาพของการจ้างงานเขาก็มีทางเลือกที่จะออกจากงานได้ แต่ก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง คนงานหนุ่มสาวมักมีสัญญาที่ทำโดยพ่อแม่ผูกมัดไว้ให้ทำงานและไม่มีสิทธิจะละทิ้งงานไปจนกว่าระยะเวลาของสัญญาผูกมัดจะหมดสิ้นลง คนงานส่วนใหญ่ทนต่อสภาพการทำงานที่ทารุณนี้ โดยพยายามทำให้ดีที่สุดในสิ่งแวดล้อมเช่นนี้ แต่ก็มีคนงานจำนวนมากต้องสิ้นชีวิตเนื่องมาจากอุบัติเหตุทางอุตสาหกรรมหรือการเจ็บป่วย และไม่มีโอกาสชื่นชมความสำเร็จของความก้าวหน้าทางอุตสาหกรรม สำหรับคนเหล่านี้แล้วโรงงานก็คือนรกนั่นเอง[1]

ปีศาจร้ายของการพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่นมิได้จำกัดอยู่แต่กับสภาพการทำงาน ผู้วิจารณ์จะชี้ให้เห็นตัวอย่างที่สองคือ มีคนยากจนอย่างยิ่งอยู่มากมายท่ามกลางบรรยากาศของความเจริญรุ่งเรืองที่เพิ่มขึ้น พวกที่ทำได้ดีในการแข่งขันทางเศรษฐกิจก็ได้รับรางวัล แต่ผู้แพ้ก็ถูกลงโทษอย่างรุนแรง กลุ่มหนึ่งของ 'ผู้แพ้' คือพวกเช่าที่ดินในหมู่บ้าน ซึ่งพวกนี้เป็นพวกที่ยากจนที่สุดในหมู่ประชากรในชนบท ซึ่งความยากลำบากทางเศรษฐกิจของคนพวกนี้ก็ได้มีการบันทึกเอาไว้ อย่างใดก็ตามน่าจะตั้งข้อสังเกตว่าปัญหาของการเช่าที่ดินมิได้เกิดขึ้นในยุคของสมัยใหม่ ปัญหาแบบนี้มีอยู่แล้วในยุค *โตกุงาวะ* ในหมู่บ้านที่เศรษฐกิจแบบการเงินได้แทรกซึมเข้าไป ชาวนารายเล็กๆ สูญเสียอิสรภาพในฤดูการเก็บเกี่ยวที่ไม่ได้ผล หรือในเวลาเกิดความยากลำบากทางเศรษฐกิจอย่างอื่น และกลายเป็นพวกที่เรียกกันว่า *มิจึโนมิเบียวซุโซ* (ชาวนาที่ดื่มแต่น้ำ) ดังนั้นเราอาจแย้งได้ว่าปัญหาของการเช่าที่ดิน

ไม่ได้จำกัดเฉพาะในยุคสมัยใหม่ แต่อย่างน้อยก็มีอยู่สองปัญหาที่ทวีความรุนแรงขึ้นในระยะหลัง ข้อแรก ในสมัย*โตกุงาวะ* ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เช่าและเจ้าของที่ดินมีทั้งทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ และปัจจัยทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียวก็ไม่อาจตัดสินการเช่าที่ดินได้ หลังการฟื้นฟู*เมจิ*กฎหมายทรัพย์สินใหม่ได้เพิ่มอำนาจให้เจ้าของที่ดิน และระยะเวลาการเช่าของผู้เช่าจำนวนมากก็ถูกตัดสั้นลงและอยู่ในภาวะไม่แน่นอน การเพิ่มขึ้นของสัดส่วนของผู้เช่าก็เป็นปัญหาสำคัญอีกข้อหนึ่ง จนกระทั่งถึงปลายยุค*โตกุงาวะ* อัตราการเช่าอยู่ระหว่างร้อยละ 25 แต่ในกลางทศวรรษที่ 1930 ก็ได้เพิ่มขึ้นเป็นประมาณร้อยละ 50[2] การเพิ่มขึ้นเช่นนี้ก่อให้เกิดความกังวลเกี่ยวกับผลิตภาพของที่ดินและทั้งยังเป็นปัญหาสังคมที่รุนแรงด้วย ชาวนาจำนวนมากจึงถูกบีบให้อยู่ในสภาพของการมีรายได้ที่พอยังชีพอยู่ได้เท่านั้นและไม่สามารถมีความสุขกับผลประโยชน์ของการพัฒนาทางเกษตรเลย

สภาพความเป็นอยู่ไม่ได้ดีขึ้นตามความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ในเมืองใหญ่มีสลัมขนาดใหญ่ซึ่งไม่ได้ลดจำนวนลงมากนัก อย่างน้อยที่สุดก็ในสองสามทศวรรษแรกของการพัฒนาเศรษฐกิจ และก็เช่นกันอีกที่ว่าสลัมไม่ใช่มีเฉพาะในยุคสมัยใหม่เท่านั้น และอาจมีการแย้งว่าการพัฒนาเศรษฐกิจได้ขจัดแหล่งสลัมออกได้หลายแห่ง อย่างใดก็ตามสลัมเก่า ๆ ส่วนใหญ่ยังคงอยู่และมีสลัมใหม่เกิดขึ้นอีกบ้าง พลเมืองบางคนที่ควรได้รับโอกาสเท่าเทียมกับคนอื่นในการศึกษา แต่เนื่องจากไม่มีความสามารถ โชคไม่ดี หรือขาดความพยายามจึงผลักดันให้พวกเขาเข้าไปอยู่ในสลัม สำหรับคนพวกนี้เราอาจมีความเห็นอกเห็นใจน้อย อย่างใดก็ตาม เนื่องจากผู้อยู่อาศัยในสลัมจำนวนมากเป็นผู้ที่อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ จึงไม่อาจวางแผนที่มีเหตุผล อีกทั้งยังไม่สามารถปรับปรุงให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสภาพทางเศรษฐกิจ

ด้วย การเข้าร่วมทางเศรษฐกิจแบบแข่งขันจึงมีความเตรียมพร้อมน้อย และจากจุดเริ่มต้นโอกาสของคนพวกนี้ก็ไม่มีอยู่แล้ว พวกนี้อาศัยอยู่ในที่แออัดและอยู่ในสภาพพอดำรงชีพอยู่ได้เท่านั้น จึงก่อให้เกิดชนกลุ่มปลายของประชากร และสิ่งที่ทำให้สภาพยิ่งเลวร้ายลงไปก็คือ เพื่อหลีกหนีจากสภาพที่น่าสังเวช คนส่วนใหญ่ของพวกนี้ก็ดื่มเหล้าและเล่นการพนัน โดยใช้เงินที่กู้ยืมมาในอัตราดอกเบี้ยสูงจากผู้ให้กู้ยืมเงิน ก่อให้เกิดวัฏจักรแห่งความชั่วร้ายของความยากจน และสำหรับคนส่วนใหญ่แล้วการหนีไปจากสลัมเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ แน่นอนที่ว่าคนพวกนี้อาจจะถือเสียว่าเป็นผู้พ่ายแพ้ในระบบเศรษฐกิจ แต่เพราะว่าพวกเขาเป็นสมาชิกของประเทศญี่ปุ่น เขาจึงมีสิทธิที่จะได้มีความเป็นอยู่มาตรฐานอย่างสมน้ำสมเนื้อกับความสามารถในการผลิตของประเทศ ระบบเศรษฐกิจซึ่งทำให้พวกเขาต้องมีโชคชะตาเช่นนี้ควรจะถูกติเตียน[3]

การพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่นยังเป็นต้นตอของความยุ่งเหยิงทางสิ่งแวดล้อม (มลภาวะและเสียง) ซึ่งแม้ว่านี่จะไม่ใช่ปรากฏการณ์เฉพาะของญี่ปุ่น แต่ปัญหานี้ก็รุนแรงที่สุดในญี่ปุ่น สุขภาพทางใจและสุขภาพทางกายของคนญี่ปุ่นถูกรบกวนจากมลภาวะทางเสียง อากาศและน้ำ เสียงเป็นปัญหาสำคัญในตำบลใกล้เคียงสนามบินและตลอดเส้นทางของทางรถไฟ น้ำในบางภาคของญี่ปุ่นปนเปื้อนไปด้วยแคดเมี่ยม ปรอทและสารเคมีที่เป็นพิษอื่น ๆ อากาศในเมืองใหญ่และที่ใกล้เคียงแหล่งอุตสาหกรรมก็ปนเปื้อนไปด้วยคาร์บอนโมนอคไซค์ แก๊สกรดกำมะถัน ไนตริกอ๊อกไซและสารตะกั่ว ซึ่งก่อให้เกิดโรคหืด โรคหลอดลมอักเสบและมะเร็งปอด มลภาวะมีสาเหตุเนื่องมาจากความหนาแน่นของประชากรในประเทศถึงขีดหนึ่ง ซึ่งทำให้การจัดสรรบ้านเรือนใหม่และการวางแผนผังเมืองที่ดีทำได้ลำบาก อย่างใดก็ตาม

ความรับผิดชอบที่สำคัญส่วนหนึ่งตกอยู่กับวิสาหกิจซึ่งมุ่งหาผลกำไรส่วนตัวและละเลยต่อต้นทุนสังคมในการผลิต และตกอยู่กับรัฐบาลซึ่งยอมให้ความสนใจของธุรกิจกำหนดนโยบายสิ่งแวดล้อม

ผลของความยุ่งเหยิงทางสภาพแวดล้อมที่ปรากฏชัดเจนที่สุดต่อสาธารณชนก็คือ สารปรอทเป็นพิษที่เมือง*มินามาตะ*ในเกาะ*กิวชิว* ปลาในทะเลที่อยู่รอบ*มินามาตะ*ได้รับสารพิษจากปรอทที่ปล่อยทิ้งออกมาจากโรงงานแห่งหนึ่งในเมือง ชาวประมงจำนวนมากรวมทั้งครอบครัวบริเวณนี้เริ่มป่วยหลังจากที่บริโภคปลาที่มีพิษเหล่านี้เข้าไปหลายปี พวกนี้ได้เสียชีวิตในเวลาต่อมาไปประมาณหนึ่งร้อยคน และอีกหกร้อยคนก็เจ็บป่วย คนที่ยังรอดชีวิตอยู่ส่วนมากเดินไม่ได้ การฟังและการใช้สายตาทำไม่ได้ดี และบางคนก็หมดความสามารถไปทุกอย่าง โรงงานเคมีอาจจะไม่ได้จงใจที่จะก่อให้เกิดความเป็นพิษ แต่ก็น่าที่จะหยุดการถ่ายปรอทของเสียได้ก่อนหน้านี้ เมื่อผลการเจ็บป่วยของร่างกายมนุษย์เริ่มเป็นที่ตระหนักถึง ซึ่งก็จะลดจำนวนของเหยื่อผู้โชคร้ายและขนาดของทุกข์ทรมานลงได้ เป็นที่น่าเสียใจเช่นกันที่ว่ารัฐบาลโดยเฉพาะมิติ (MITI) ไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอของมาตรการป้องกันไว้ก่อนเพราะเกรงว่าการอนุมัติมาตรการเช่นนี้อาจทำให้จำต้องมีการทบทวนนโยบายทั้งหมดของรัฐบาล ซึ่งจะมีผลเสียต่อการผลิตทางอุตสาหกรรมภายในประเทศทั้งหมด รัฐบาลได้ปล่อยให้โรงงานยังคงระบายปรอททิ้งแบบนี้อยู่เกือบสิบปีหลังจากที่ความสัมพันธ์ระหว่างการระบายและการเป็นพิษได้ถูกชี้ให้มองเห็นโดยคณะแพทย์กลุ่มหนึ่ง ซึ่งถ้าไม่พิจารณาจากข้อโต้แย้งเกี่ยวกับลักษณะของการพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่น ความสนใจเกี่ยวกับปัญหามลภาวะที่ตั้งอยู่บนรากฐานของความเป็นมนุษย์เพียงอย่างเดียว การได้รับ

พิษจากสารปรอทที่มินามาตะก็เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของอาชญากรรมกระทำโดยกลุ่มที่มีอิทธิพล

บางครั้งก็มีการถกเถียงกันว่าปัญหาเหล่านี้ของการพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่นอาจจะหลีกเลี่ยงได้ถ้าหากเป็นระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม สภาพการทำงานที่เลวร้ายในโรงงาน การเอารัดเอาเปรียบต่อคนงาน การกระจายรายได้ที่ไม่เสมอภาค การมีประชากรส่วนปลายปรากฏอยู่อย่างมาก และปัญหามลภาวะที่รุนแรงล้วนแต่เป็นส่วนเกินของการพัฒนาแบบทุนนิยม ต่างกับทุนนิยมสังคมนิยมผูกพันอยู่กับความเสมอภาค และสวัสดิการของคนงาน สังคมนิยมพยายามหลีกเลี่ยงปัญหาที่เกิดจากความไม่ประหยัดภายนอก (เช่นปัญหามลภาวะ) โดยการตัดสินปัญหาเศรษฐกิจต่าง ๆ จากส่วนกลาง สำหรับผู้สนับสนุนสังคมนิยมแล้วทุนนิยมเป็นการไร้จรรยา ไร้มนุษยธรรมและเป็นการเอาเปรียบ

ถ้าเศรษฐกิจญี่ปุ่นเป็นระบบสังคมนิยมแล้ว มีเหตุผลอย่างมากที่จะเชื่อว่าอัตราการขยายตัวในศตวรรษที่ผ่านมาน่าจะช้ากว่านี้มาก ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ยากจนทางทรัพยากรธรรมชาติและต้องรับทุกข์ทรมานจากความหนาแน่นของประชากรสูง ซึ่งมีผลทำให้ญี่ปุ่นต้องสั่งซื้อสินค้าเข้าจำพวกผลผลิตเบื้องต้นและอาหาร เพื่อที่จะยกระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ของประเทศ เพื่อที่จะจ่ายเงินซื้อสินค้าเข้าญี่ปุ่นต้องส่งสินค้าอุตสาหกรรมออกขาย มาตรฐานความเป็นอยู่ของญี่ปุ่นขึ้นอยู่กับอัตราแลกเปลี่ยนทางการค้าและขนาดของการค้าอยู่อย่างมาก ญี่ปุ่นมีอิทธิพลต่ออัตราแลกเปลี่ยนทางการค้าได้น้อย และขนาดของการค้าก็ขึ้นอยู่กับความสามารถในการแข่งขันในตลาดต่างประเทศ ซึ่งก็ถูกกำหนดโดยประสิทธิภาพทางอุตสาหกรรม

ประสิทธิภาพทางอุตสาหกรรมดูเหมือนจะได้ผลในระบบที่ความสำเร็จจะได้รับรางวัลและความล้มเหลวจะได้รับโทษ ภายใต้ทุนนิยมหน่วยผลิตที่เพิ่มผลผลิตเมื่ออุปสงค์ขยายตัวหรือลดต้นทุนของการผลิตโดยผ่านการค้นพบใหม่ ๆ หรือการนำเทคโนโลยีที่พัฒนาขึ้นมาในประเทศอื่นซึ่งดีกว่ามาใช้ก็จะได้รับรางวัลเป็นผลกำไร ส่วนหน่วยผลิตที่ไม่สามารถปรับตัวได้และไม่คิดค้นสิ่งใหม่มาใช้ก็จะขาดทุน ซึ่งในที่สุดก็จะต้องออกไปจากฉากเศรษฐกิจ ความกลัวการล้มเหลวในการต่อสู้แข่งขันและการคาดหวังผลตอบแทนจากความสำเร็จกระตุ้นให้เกิดความมีผลิตภาพและการคิดประดิษฐ์ใหม่ๆ ในหน่วยผลิต

ปัญหาพื้นฐานของสังคมนิยมดังที่สังเกตเห็นได้ในสาธารณรัฐโซเวียตและสาธารณรัฐประชาชนจีนก็คือว่าจะไม่มีความหวาดกลัวหรือการคาดคะเนเช่นนี้อยู่เลย ระบบเศรษฐกิจของเขามีขั้นตอนทางราชการและการเมืองอย่างมาก และการตัดสินใจทางเศรษฐกิจก็ถูกกำหนดโดยรัฐ (ซึ่งมักจะไม่เกี่ยวกับกฎของอุปทานและอุปสงค์) ผู้จัดการในที่ทำการผลิตมักจะเป็นผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งจากทางการเมือง ซึ่งมีคุณสมบัติที่จะเป็นผู้ประกอบการทางการเมืองได้ดีกว่าผู้จัดการ โดยทั่วไปในรัฐสังคมนิยม ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีจะต่ำและการผลิตก็มีการสูญเสียมาก

ความไร้ประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจของรัฐสังคมนิยม ปรากฏชัดเจนในเรื่องของการค้าระหว่างประเทศ การค้าระหว่างประเทศสังคมนิยมและประเทศทุนนิยมจะมีสินค้าอุตสาหกรรมที่ประเทศสังคมนิยมสามารถขายให้ประเทศทุนนิยมได้น้อยประเภท สินค้าออกจากประเทศสังคมนิยมมักจะประกอบด้วยผลผลิตเบื้องต้น ในขณะที่สินค้าอุตสาหกรรมจำนวนมากจะขายจากประเทศทุนนิยมไปให้ประเทศสังคมนิยม ในแถบประเทศกำลังพัฒนา

ประเทศสังคมนิยมก็ไม่สามารถแข่งขันกับประเทศทุนนิยมในการส่งสินค้าออกทางอุตสาหกรรม ในลาตินอเมริกา อัฟริกา และเอเซียใต้ ประเทศทุนนิยมก็เป็นผู้ขายสินค้าเข้าประเภทอุตสาหกรรมให้เป็นจำนวนมาก

ความจริงที่ว่าประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจจะเกิดขึ้นภายใต้ทุนนิยมมากกว่าก็มิได้เป็นเงื่อนไขที่เพียงพอสำหรับการพัฒนาที่ไม่เหมาะสมของเศรษฐกิจญี่ปุ่น เป็นความจำเป็นที่จะต้องถามว่ามีระบบเศรษฐกิจใดไหมซึ่งจะก่อให้เกิดประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจและในขณะเดียวกันก็จะหลีกเลี่ยงความไม่เหมาะสมที่ชี้ให้เห็นข้างต้นได้ สำหรับนักเศรษฐศาสตร์บางคนการหลีกเลี่ยงความไม่เหมาะสม และยังดำรงไว้ซึ่งประสิทธิภาพที่สูงในขณะเดียวกันเป็นแนวความคิดที่เป็นไปไม่ได้หรือพูดอีกนัยหนึ่งก็คือถ้าต้องการหลีกเลี่ยงความไม่เหมาะสมก็จะต้องเสียสละประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจอย่างใดก็ตามเนื่องจากสวีเดนได้ประสบความสำเร็จในการขยายตัวอย่างสูงในขณะที่มีค่าใช้จ่ายทางสวัสดิการจำนวนมากได้ จึงดูเหมือนจะเป็นไปได้ที่จะสร้างระบบเศรษฐกิจซึ่งเป็นไปตามเงื่อนไขข้างต้นได้ คำถามข้อนี้สำคัญมากโดยเฉพาะสำหรับประเทศที่กำลังพัฒนา ซึ่งกำลังเลือกหาหนทางในอนาคตสำหรับระบบเศรษฐกิจของประเทศอยู่

ข้อคัดค้านอีกประการหนึ่งต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่นมาจากผู้ที่โต้แย้งว่า การพัฒนาแม้จะได้เพิ่มสวัสดิการทางเศรษฐกิจแต่ก็มิได้ทำให้คนญี่ปุ่นมีความสุขมากขึ้น แน่นอนที่ว่าต้นเหตุของการไม่มีความสุขหลายอย่างได้ถูกขจัดไปโดยการพัฒนาเศรษฐกิจ มีอิสระจากความอดอยาก โภชนาการที่ดีขึ้น การยืดช่วงอายุขัย ที่อยู่อาศัยที่ดีขึ้น มีเวลาพักผ่อนมากขึ้น การศึกษาที่ดีขึ้น และการรักษาพยาบาลที่ดีขึ้น การคมนาคมติดต่อและสิ่งอำนวยความสะดวกในการเดินทางก็ดีขึ้น และโอกาสของการจ้างงานก็เพิ่มขึ้นด้วย

แต่การพัฒนาเศรษฐกิจก็ได้สร้างปัญหาใหม่ขึ้นด้วย เช่น ความกลัวการแข่งขัน กลัวการล้มละลาย ความเบื่อหน่ายในการทำงานง่าย ๆ ซ้ำ ๆ ซาก ๆ และปัญหาการปรับตัวในระดับชั้นของโครงสร้างบริษัท ซึ่งทั้งนี้ยังมิได้รวมถึงการบาดเจ็บในโรงงานอุตสาหกรรม อุบัติเหตุจากอุตสาหกรรม มลภาวะและเสียงอึกทึกที่ได้กล่าวมาข้างต้น คนหลายคนไม่แน่ใจถึงผลที่การพัฒนาเศรษฐกิจมีต่อความสุขของมนุษย์ว่ามีสักเพียงใด

สำหรับผู้ที่ถือว่าการปรับปรุงสภาพทางวัตถุเป็นเพียงส่วนน้อยของความสุขของมนุษย์แล้ว คุณค่าของการพัฒนาเศรษฐกิจก็น่าสงสัย ผู้ที่มีความเห็นเช่นนี้คิดว่าแม้มาตรฐานทางวัตถุของชีวิตจะถูกเสียสละไป คำถามดังต่อไปนี้ก็จะต้องได้รับคำตอบเพื่อว่าจะได้ให้ทัศนะที่สมดุลของการพัฒนาเศรษฐกิจ บุคคลต่าง ๆ จะมีความสุขมากขึ้นหรือไม่เมื่อกลับไปอยู่ในเกษตรกรรมซึ่งปราศจากมลภาวะและทำงานตามวิถีของตนเองมากกว่าการเข้าไปทำงานในโรงงานซึ่งต้องอยู่ภายใต้การควบคุมดูแล? ชีวิตจะดีขึ้นไหมถ้าให้ความสนใจเพิ่มขึ้นต่อการแสวงหาทางด้านจิตใจ? ความปรารถนาต่อความก้าวหน้าทางวัตถุมิได้เริ่มต้นมาจากความโลภ? และข้อโต้แย้งเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจมิได้เป็นความจะกละของคนเรา และในที่สุดที่ทำให้อยู่ในโลกที่ไม่มีความสุข? จากทัศนะนี้ความก้าวหน้าของมนุษย์จะต้องวัดจากขนาดของความสุขทั่วไปที่เราได้รับ

ส่วนผู้ที่มีความคิดเห็นในทางตรงกันข้ามยืนยันว่าเป็นการไร้ประโยชน์ที่จะคำนึงถึงปัญหาของความสุข เพราะไม่ว่าจะเอาชนะความยากลำบากไปเท่าใด หรือความคิดฝันจะเป็นจริงขึ้นมาสักเพียงใด มนุษย์มีขอบเขตอันไม่จำกัดต่อความทุกข์ยาก ถึงแม้จะมีความก้าวหน้าอย่างมากมายมาในอดีต ก็ไม่มีสิ่งใดที่จะพิสูจน์ได้ว่าความสุขได้เพิ่มขึ้นตามกาลเวลาที่ผ่านไป

อีกทั้งก็ไม่มีทางเป็นไปได้ที่ว่าจะเพิ่มขึ้นในอนาคต ทั้งนี้เพราะดูเหมือนจะเป็นไปไม่ได้ว่าธรรมชาติของมนุษย์จะเปลี่ยนไป พวกที่วิจารณ์ความก้าวหน้าทางวัตถุดูคล้ายกับคิดว่าคนจะมีความสุขมากขึ้นได้ถ้าคนจะเอาใจใส่ทางด้านจิตใจ แต่ก็ไม่มีอะไรรับรองผลแบบนี้ ความมุ่งมั่นอย่างสม่ำเสมอทางด้านจิตใจก็อาจนำไปสู่ความไม่มีความสุขอย่างมากได้เช่นก่อน ดังนั้นตามความคิดของผู้ที่แสดงความเห็นนี้ จึงเป็นการดีที่สุดที่จะไม่นำคำถามเกี่ยวกับเรื่องของความสุขไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่องของการพัฒนาเศรษฐกิจ

สำหรับนักเศรษฐศาสตร์ที่ยึดความเป็นไปได้ทางด้านปฏิบัติ คำถามเกี่ยวกับความสุขเลื่อนลอยเกินกว่าที่จะเป็นประโยชน์ แต่อย่างใดก็ตามสำหรับคนที่อยู่นอกวงการศึกษาเศรษฐศาสตร์คำถามนี้มีความสำคัญมากและต้องการคำตอบให้ได้ ซึ่งในปัจจุบันนี้ยังไม่มีวิธีการที่จะนำประเด็นเรื่องความสุข (คำถามเกี่ยวกับสุข) เข้าไว้ในการศึกษาของการพัฒนาเศรษฐกิจได้ แต่ตราบเท่าที่ความก้าวหน้าทางวัตถุยังไม่ได้เท่ากับการเพิ่มขึ้นของความสุข ทุกครั้งที่การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายที่สำคัญของสังคม คำถามของวัตถุประสงค์ที่สำคัญที่สุดก็จะต้องถูกหยิบยกขึ้นมา

คำถามนี้เป็นที่สนใจในแง่ของปรัชญาในญี่ปุ่น แต่แน่นอนว่าไม่ใช่สำหรับผู้นำในสมัยเมจิ เพราะถ้าพวกเขาได้คำนึงถึงเรื่องนี้ พวกเขาอาจจะพบว่าไม่มีข้อขัดแย้งระหว่างการเพิ่มขึ้นของความสุขและการพัฒนาเศรษฐกิจในความคิดของพวกเขาความสุขอาจจะขึ้นอยู่กับความรุ่งเรืองของประเทศ-ชาติ และการพัฒนาเศรษฐกิจก็ดูเหมือนจะเป็นหนทางที่พึงปรารถนาที่สุดในการไปสู่การขยายตัว อย่างใดก็ตามดูเหมือนว่าพวกเขาก็ไม่ได้คำนึงถึงปัญหานี้อย่างจริงจังนัก เนื่องจากมหาอำนาจทางตะวันตกได้นำนโยบายของ "การเมืองที่แท้จริง" ซึ่งข่มขู่ต่ออิสรภาพของประเทศในเอเชียตะวันออก

ผู้นำในสมัยเมจิอาจจะไม่มีเวลาในการไตร่ตรองถึงคำถามว่าการพัฒนาเศรษฐกิจจะช่วยเพิ่มความสุขของคนเราได้หรือไม่ สำหรับพวกเขาแล้วการพัฒนาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการอยู่รอด การที่ประเทศหนึ่งจะคำนึงถึงปัญหาเกี่ยวกับความสุขของมนุษย์ร่วมกับการพัฒนาเศรษฐกิจได้หรือไม่มักจะขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศที่ประเทศนั้นเผชิญอยู่

ต้นทุนของการเป็นจักรวรรดินิยม

การขยายตัวของกองทัพญี่ปุ่นมิเพียงแต่ทำให้เกิดการฆ่าฟัน การพิการ หรือไม่ก็การบาดเจ็บต่อทหารจำนวนมากแล้ว ก็ยังได้ก่อให้เกิดความยากลำบากต่อคนอื่นในประเทศเป็นอันมากอีกด้วย ในระยะต้น (ช่วงที่ถึงจุดสิ้นสุดของสงครามจีน–ญี่ปุ่นในปี 1894–5) ต้นทุนจากสงครามของมนุษย์ยังไม่มาก เนื่องจากระยะเวลาสั้น สนามรบอยู่ในอาณาบริเวณจำกัด และความสามารถในการทำลายของอาวุธก็มีจำกัด ยกตัวอย่างเช่นจำนวนของทหารที่ถูกฆ่าในสงครามจีน–ญี่ปุ่นมีประมาณ 1700 คน ในสงครามครั้งต่อมาคือสงครามรัสเซีย–ญี่ปุ่น (1904–5) จำนวนผู้ตายได้เพิ่มขึ้นคือทหารญี่ปุ่นประมาณ 100,000 คนต้องตาย อย่างใดก็ตามแม้ด้วยตัวเลขจำนวนนี้ก็ยังนับว่าน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับการตายของทหารญี่ปุ่นถึง 2.3 ล้านคนและพลเมืองญี่ปุ่นอีก 660,000 คนที่ต้องตายในสงครามโลกครั้งที่สอง[4]

ยังมีแง่มุมอื่นเกี่ยวกับต้นทุนของมนุษย์ในสงคราม คนอีกจำนวนมากที่ไม่ทราบแน่ชัดต้องพิการและเป็นผู้ไร้ความสามารถไป อีกพวกหนึ่งจะต้องทนทุกข์จากโรคภัยไข้เจ็บอย่างเช่นการรับพิษร้ายจากกัมมันตภาพรังสีในระหว่างสงคราม และยังมีการสูญเสียทางด้านจิตใจของพ่อแม่ที่สูญเสีย

บุตรชายไป ภรรยาที่สูญเสียสามี และเด็ก ๆ ที่สูญเสียบิดา ยิ่งกว่านั้นยังมีความทุกข์ทรมานของคนที่มีความคิดเห็นตรงกันข้ามกับนโยบายของรัฐบาล คนจำนวนมากของกลุ่มนี้ถูกส่งไปขังคุกโดยตำรวจพิเศษและบางคนก็ต้องตายจากการถูกทรมานหรือถูกกักขังอยู่ยาวนาน

การขยายตัวทางทหารของญี่ปุ่นยังได้บังคับให้เกิดความเสียหายต่อผู้ถูกครอบครองในจักรวรรดิอย่างไต้หวันและเกาหลี คนพื้นเมืองต้องตกเป็นเหยื่อของการดูถูกเหยียดหยามของญี่ปุ่น คนพวกนี้ถูกแบ่งแยกกีดกันทางด้านการศึกษา การจ้างงาน การเลื่อนตำแหน่ง เงินเดือน ที่อยู่อาศัย และเรื่องอื่น ๆ อีกมากมายหลังจากที่สงครามโลกครั้งที่สองเริ่มต้นขึ้น คนไต้หวันและคนเกาหลีจำนวนมากถูกเกณฑ์ทหารให้ไปทำการรบต่อสู้เพื่อญี่ปุ่น หรือไม่ก็ถูกส่งไปทำงานที่มีค่าจ้างต่ำในเหมืองและหรือที่อื่น ๆ ในญี่ปุ่นที่งานหนัก สิ่งของต่าง ๆ ม้าและทรัพย์สมบัติอื่น ๆ ถูกยึดครองและคนงานท้องถิ่นก็มักจะถูกใช้เป็นกรรมกรแบกหาม

สำหรับประเทศที่ถูกยึดครองหลังปี 1937 การมาถึงของคนญี่ปุ่นได้นำความยุ่งเหยิงทางเศรษฐกิจและการเมืองมาให้ ในบางกรณีสาเหตุนี้ได้ก่อให้เกิดความรู้สึกชาตินิยมและความอิสระทางการเมืองในที่สุด จำนวนของความร้ายกาจที่ทหารญี่ปุ่นได้ก่อขึ้นระหว่างการครอบครองได้ก่อให้เกิดความโกรธแค้นของคนจำนวนมาก ความรู้สึกของคนญี่ปุ่นที่ว่าตนอยู่เหนือกว่าคนเอเชียอื่น ๆ ร่วมกับความปรารถนาของการแก้แค้นหลังการต่อสู้มาหนัก ดูเหมือนจะทำให้ทหารญี่ปุ่นบางคนขาดความสำนึกไปชั่วขณะและได้ปล้น ฆ่าทรมานและข่มขืนผู้คนในประเทศที่เข้าครอบครองใหม่ เรื่องที่เป็นที่รู้จักกันดีที่สุดคือความโหดร้ายที่กระทำ ณ เมืองนานกิงในทางใต้ของจีน เมื่อทหารญี่ปุ่นเข้าไปในเมืองโดยตามไล่ทหารจีนที่พ่ายแพ้นั้น พวกทหารญี่ปุ่น

ได้ปล้นร้านค้า ข่มขืนผู้หญิง เผาตึกต่าง ๆ และฆ่าชาวจีนไปหลายแสนคน มนิลาและสิงคโปร์ก็ได้รับทุกข์ทรมานในชะตาที่คล้ายคลึงกัน แม้ว่าความโหดร้ายจะน้อยกว่าบ้างก็ตาม

จักรวรรดินิยมซึ่งบังคับเอาชีวิตมนุษย์ไปจำนวนมากเช่นนี้ได้เริ่มต้นขึ้นเมื่อใด บางคนก็ถือว่าสงครามแปซิฟิกในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองเป็นสงครามจักรวรรดินิยมเพียงอันเดียวที่ญี่ปุ่นจะถูกกล่าวหาได้ จึงเห็นว่าเป็นสิ่งผิดปกติจากแนวทางปกติของประวัติศาสตร์สมัยใหม่ของญี่ปุ่น ทัศนะเพื่อการแก้ตัวเช่นนี้ก็สะดวกดีถ้าผลในทางลบของการเปลี่ยนแปลงไปสู่สมัยใหม่ของญี่ปุ่นจะถูกทำให้ลดน้อยลง แต่ที่จริงดูเหมือนว่าลัทธิจักรวรรดินิยมของญี่ปุ่นได้เริ่มต้นขึ้นภายใต้รัฐบาลญี่ปุ่น โดยมีความเกี่ยวเนื่องทั่วไปของเจตนาแห่งนักจักรวรรดินิยมในสงครามจากกองทหารที่ส่งไปทำการนอกประเทศในไต้หวันในปี 1874 จนถึงสงครามแปซิฟิก เป็นความจริงอย่างแน่นอนที่ว่าเมื่อญี่ปุ่นส่งทหารไปทำการนอกประเทศในไต้หวันนั้นก็มิได้มีการกำหนดล่วงหน้าว่าญี่ปุ่นจะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับสงครามหลายต่อในเวลาต่อมา หนทางที่แท้จริงของเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ถูกกำหนดโดยเหตุการณ์ที่ซับซ้อนของการบีบคั้นจากภายในและภายนอกประเทศซึ่งเกิดขึ้นตลอดเวลา อย่างใดก็ตามการส่งกองทหารไปประจำในไต้หวันเป็นการเริ่มต้นแนวโน้มจักรวรรดินิยมซึ่งได้ถึงจุดสุดยอดในสงครามโลกครั้งที่สอง

ลัทธิจักรวรรดินิยมเป็นแนวความคิดที่เกิดขึ้นในปลายยุค*โตกุงาวะ* และนักวิชาการอย่าง*โยชิดะ โชอิน* (1830–59) อ้างว่าญี่ปุ่นควรจะขยายอำนาจของประเทศโดยการครอบครองเกาหลี แมนจูเรียและจีน แนวความคิดของการขยายตัวนี้ผู้นำ*เมจิ* ซึ่งเป็นชนชั้นนักรบมาก่อนเป็นผู้นำมาใช้ ซึ่งก็เป็นธรรมดาที่จะมุ่งสู่ทัศนะที่ว่าผู้อ่อนแอกว่าต้องถูกปกครองโดยผู้ที่เข้ม

แข็งกว่า ดังนั้น ในปี 1874 กองทหารประจำการนอกประเทศกลุ่มแรกจึงถูกส่งไปที่ไต้หวัน แต่มิใช่เป้าหมายที่สำคัญ หากเป็นเกาหลีซึ่งอยู่ในใจของผู้นำเมจิ และเป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้นำเหล่านี้ต่อสู้ในสงครามที่สำคัญสองครั้งหลังจากที่เกาหลีเรียบร้อยลงแล้วประเทศจีนตอนเหนือก็เป็นเป้าหมายอันต่อไป

ถ้าหากว่าลัทธิจักรวรรดินิยมในทศวรรษที่ 1930 แตกต่างไปจากประสบการณ์ในระยะแรกแล้ว ก็เป็นเพราะลัทธินิยมทหารได้แพร่หลายในทศวรรษที่ 1930 อย่างใดก็ตามลัทธินิยมทหารมีต้นตอมาจากสมัยเมจิ เมื่อการควบคุมกองทัพพ้นจากการควบคุมของคณะรัฐมนตรี และเมื่อข้อแม้ที่ว่ารัฐมนตรีของกองทัพบกต้องเป็นนายพล และรัฐมนตรีของกองทัพเรือต้องเป็นพลเรือเอกได้ถูกกำหนดขึ้น ในตอนต้นความเลยเถิดของกองทัพต้องถูกตรวจเช็คโดยกลุ่มบุคคลซึ่งก่อตัวขึ้นในการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปสู่สมัยใหม่ แต่เมื่อเวลาผ่านไปการตรวจเช็คอันนี้ก็ผ่อนคลายลง และเป็นการยากลำบากที่รัฐบาลพลเรือนจะเข้าไปควบคุมกองทัพอีก ความรับผิดชอบส่วนใหญ่ของกิจกรรมจักรวรรดินิยมจึงเป็นของรัฐบาลเมจิ ซึ่งได้เน้นความสำคัญของกองทัพในการสร้างชาติสมัยใหม่มากเกินไป

อย่างใดก็ตามอาจจะมีการโต้แย้งได้ว่าญี่ปุ่นไม่มีทางเลือกทางอื่นในช่วงที่มหาอำนาจตะวันตกกำลังคุกคามต่ออิสรภาพของประเทศในเอเชียอยู่ด้วยกำลังกองทัพมหาศาลและได้ยึดครองดินแดนอาณาเขตและสัมปทานต่าง ๆ จากจีนไว้แล้วในขณะที่เกิดการปฏิรูปเมจิ ดังนั้นในทศวรรษที่ 1880 ฝรั่งเศสได้อินโดจีนเป็นเมืองขึ้น อังกฤษขยายการปกครองอาณานิคมเข้าไปในพม่า และรัสเซียก็ตัดสินใจสร้างทางรถไฟสายทรานส์ไซบีเรียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อขยายตัวไปทางตะวันออกเผชิญหน้ากับความโลภกระหายของ

มหาอำนาจตะวันตกในเอเชีย ผู้นำเมจิตัดสินใจว่าทางอยู่รอดที่ดีที่สุดคือกฎของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและก็ได้ดำเนินไปตามกฎนั้น[5]

อย่างใดก็ตามแนวทางของปฏิบัติการอื่น ๆ มีทางเลือกสำหรับผู้นำเมจิ เป็นสิ่งที่เป็นไปได้สำหรับผู้นำเมจิที่จะสร้างกองทัพเพื่อการป้องกันประเทศแต่ไม่ต้องใช้เพื่อการรุกราน ยิ่งกว่านั้นก็ยังเป็นการสร้างปัญหาให้กับอนาคตด้วย เมื่อผู้นำเมจิได้ก่อให้เกิดสภาพที่ตนเองแตกต่างกับผู้อื่นที่เป็นประเทศเพื่อนบ้าน (สนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมและสัมปทานอาณาเขตต่าง ๆ) ผู้นำเมจิน่าจะเป็นผู้นำของลัทธิชาตินิยมในเอเชียและช่วยให้ประเทศในเอเชียป้องกันตัวเองจากการรุกรานของการครอบครองของฝ่ายตะวันตกได้ ซึ่งเมื่อย้อนกลับไปพิจารณาดูก็จะเห็นได้ชัดว่าลัทธิแปซิฟิกนิยมไม่จำต้องนำไปสู่ความหายนะของชาติอย่างที่เข้าใจกัน ผู้นำเหล่านี้น่าจะให้ความสนใจต่อสวิสเซอร์แลนด์และสวีเดนซึ่งเป็นประเทศที่เจริญได้โดยมิต้องไปรุกรานใคร แต่ก็เป็นจิตสำนึกของนักรบที่จะมองดูแบบอย่างประเทศรัสเซีย แนวทางที่ญี่ปุ่นได้ดำเนินมาตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สองจึงไม่ใช่เป็นการปฏิเสธขัดแย้งต่อสมัยเมจิของญี่ปุ่น อันที่จริงมีนักวิชาการและนักหนังสือพิมพ์บางคนได้คัดค้านต่อแนวทางเช่นนี้ แต่ความคิดเห็นของพวกเขาก็ไม่ได้รับความสนใจและญี่ปุ่นก็ดำเนินไปตามความคิดของการขยายตัว

ใครเป็นผู้รับผิดชอบต่อลัทธิจักรวรรดินิยมของญี่ปุ่น ? ตามความหมายของพวกวัตถุนิยมในประวัติศาสตร์ พวกชนชั้นกลางเป็นสถาปนิกที่สำคัญที่สุดของลัทธิจักรวรรดินิยม ไม่มีทางที่จะปฏิเสธได้เลยว่าเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจก้าวหน้าไปหลังการปฏิรูปเมจิ ชนชั้นกลางได้มีอำนาจเพิ่มขึ้นและได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการเมือง อีกทั้งการสนับสนุนจากชนชั้นกลางก็มีความสำคัญต่อผู้นำทางการเมืองและทหารด้วย โดยพวก

นักการเมืองต้องการเงินบริจาคเพื่อใช้จ่ายในการรณรงค์หาเสียง การติดต่อสื่อสารและการพัฒนาอิทธิพลทางการเมือง ส่วนพวกทหารต้องการเงินเพื่อใช้ขยายกำลังทางกองทัพและการขยายตัวไปสู่ต่างประเทศ ผู้นำในกลุ่มชนชั้นกลางถูกขอร้องให้ร่วมมือ และคนพวกนี้ก็ได้ใช้โอกาสในการแสวงหาผลกำไรและอิทธิพลทางการเมือง แต่พวกเขาก็ไม่เคยเข้าร่วมในการตัดสินใจที่สำคัญทางการเมืองและการทหาร แม้ว่าผู้แทนราษฎรและการเลือกตั้งมีในญี่ปุ่นตั้งแต่ก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง แต่ระบบการเมืองการปกครองเป็นราชาธิปไตยอย่างเด็ดขาด ซึ่งอำนาจสูงสุดอยู่ที่จักรพรรดิ การบริหารปกครองจึงตกอยู่ในมือของผู้ที่อยู่ใกล้ชิดพระองค์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพวกทหารหรือพวกชนชั้นสูงซึ่งไม่มีทางเป็นไปได้ที่ว่าคนพวกนี้จะเป็นหุ่นเชิดของพวกชนชั้นกลาง[6]

กลุ่มผู้นำในการตัดสินใจมิได้ถูกห้อมล้อมด้วยความเห็นชอบอย่างนิยม ซึ่งพวกนี้ก็ไม่อาจจะละเลยไปเสียได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำทางทหารต้องการการสนับสนุนของทั้งชาติ สำหรับนโยบายการขยายตัว ดังนั้นพวกนี้จึงร้องเรียนต่อชนชั้นกลางว่าการขยายตัวของอิทธิพลทางการเมืองของญี่ปุ่นจะทำให้ชนชั้นกลางได้รับผลกำไรเพิ่มขึ้น และแนะนำต่อผู้กระหายที่ดินว่าการยึดครองอาณาบริเวณของต่างชาติได้จะทำให้พวกเขามีที่ดินใช้เพาะปลูกได้เพิ่มขึ้น พวกผู้นำทางทหารยังได้รณรงค์โฆษณาชวนเชื่อเพื่อย้ำถึงการรักชาติอย่างรุนแรงของลัทธิชาตินิยม ตราบจนกระทั่งถึงจุดเริ่มต้นของสงครามแปซิฟิก ลัทธิจักรวรรดินิยมได้นำผลกำไรมาให้และได้รับความเห็นชอบจากคนญี่ปุ่นเป็นจำนวนมาก ถ้าปราศจากการสนับสนุนของคน

พวกนี้ก็คงจะเป็นไปไม่ได้ที่กองทัพจะเป็นฝ่ายที่ครอบครองอำนาจไว้ได้ในญี่ปุ่นในยามสงคราม

ลัทธิจักรวรรดินิยมให้ประโยชน์ต่อญี่ปุ่นหรือไม่? กิจกรรมจักรวรรดินิยมก่อให้เกิดผลประโยชน์มากมายมหาศาลทางเศรษฐกิจ ยกตัวอย่างเช่น การขยายตัวทางอาณาบริเวณช่วยลดแรงกดดันทางที่ดินซึ่งเกิดจากการมีประชากรเพิ่มขึ้น การชดใช้ค่าปฏิการที่ได้หลังจากสงครามจีนญี่ปุ่นทำให้ญี่ปุ่นสามารถนำมาตรฐานทองคำมาใช้ได้ อีกทั้งยังใช้สร้างเหมืองเหล็กกล้า *ยาฮาตะ*อีกด้วย ซึ่งเป็นเหมืองเหล็กกล้าขนาดใหญ่แห่งแรกในญี่ปุ่น สัมปทานทางการค้าต่าง ๆ ที่ญี่ปุ่นได้มาโดยใช้อำนาจบังคับช่วยกระตุ้นอุตสาหกรรมส่งออกของญี่ปุ่น ผลผลิตเบื้องต้นอย่างเช่น น้ำตาล เยื่อไม้สำหรับทำกระดาษ และสินแร่เหล็กได้ถูกนำเข้ามาสู่ญี่ปุ่นจากอาณานิคมของญี่ปุ่น ในอัตราค่าตอบแทนแบบมีสัมปทานหรือไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายตอบแทนเลย ยิ่งกว่านั้นการที่ประเทศให้ความสำคัญแก่ทางทหารทำให้มีการผลิตภายในประเทศทางด้านอาวุธยุทโธปกรณ์ และวัสดุอุตสาหกรรมพื้นฐานต่าง ๆ ซึ่งได้กลายเป็นพลังสำคัญต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมหนัก

ในขณะเดียวกันลัทธิจักรวรรดินิยมก็มีอุปสงค์บางอย่างทางเศรษฐกิจ แรงงานสำคัญจำนวนหนึ่งได้ถูกแบ่งออกจากเศรษฐกิจ และนำไปใช้ในการผลิตอาวุธทางทหาร ทุนซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจก็ถูกนำไปใช้ในการสร้างกำลังทางกองทัพ สัดส่วนอย่างมากของค่าใช้จ่ายทางการทหารในงบประมาณของรัฐบาลได้ชะงักการพัฒนาของสิ่งก่อสร้างขั้นมูลฐาน และท้ายที่สุดการทำลายทรัพย์สินและการจัดสรรที่ไม่เหมาะสมทางเศรษฐกิจ ซึ่งเกิดขึ้นตลอดสงครามแปซิฟิกเป็นผลเสียต่อเศรษฐกิจอย่างหนัก

การประเมินผลโดยทั่วไปของลัทธิจักรวรรดินิยมในปี 1945 จะสรุปได้ว่าลัทธิจักรวรรดินิยมมีผลเสียมากกว่าผลดี เพราะเนื่องจากสงครามนี้ทำให้เศรษฐกิจถูกทำลาย และประเทศทั้งประเทศก็ถูกคุกคามจากการอดอยากทั่วทั้งชาติ อย่างใดก็ตามถ้าการวิเคราะห์นี้กระทำสำหรับช่วงทศวรรษที่ 1930 ก็คงจะสรุปได้ยากลำบากกว่า เพราะผลเสียของลัทธิจักรวรรดินิยมยังมองเห็นไม่ชัดเจนอย่างในปี 1945 ผลเสียที่เกิดขึ้นต้องเปรียบเทียบกับผลดีที่ได้รับตลอดเวลา ซึ่งต้องอาศัยการคิดคำนวณที่ซับซ้อนมาก มนุษย์เราบางครั้งก็มีความเห็นที่เด็ดขาดในเรื่องนี้โดยมิได้คำนึงถึงบัญชีทั้งสองข้างของเรื่องนี้ แต่ความเห็นเช่นนี้มักเป็นความเห็นที่เอาแต่ใจตนใช้อารมณ์ในการตัดสินหรือเหตุผลที่ไม่ถูกต้องตามตรรกวิทยา ยกตัวอย่างเช่นเป็นการยอมรับไม่ได้ที่จะกล่าวว่าญี่ปุ่นมิได้นำนโยบายที่ทำร้ายตัวเองมาใช้และลัทธิจักรวรรดินิยมมีประโยชน์ เพราะการโต้แย้งเช่นนี้ได้มองข้ามเป้าหมายอื่นๆ ที่ไม่ใช่ทางเศรษฐกิจของลัทธิจักรวรรดินิยมไป อย่างเช่นความเจริญรุ่งเรืองของประเทศ อีกทั้งก็เป็นการยากที่จะยอมรับข้อวินิจฉัยที่ว่าหนทางของการพัฒนาจะยังคงเหมือนเดิมถึงแม้จะมิได้มีการนำนโยบายขยายตัวทางทหารมาใช้ สำหรับลัทธินิยมการทหารที่ได้ก่อให้เกิดนโยบายขยายตัวนั้นในหลายๆ ทางก็เป็นพลังที่สำคัญของการพัฒนาไปสู่สมัยใหม่มีความเกี่ยวเนื่องอย่างใกล้ชิดกับเศรษฐกิจและการพัฒนาทางประวัติศาสตร์อื่น ๆ ในระยะก่อนสงคราม

เชิงอรรถ

1. ย่อหน้านี้เขียนโดยอาศัยหนังสือของ Hosoi Wakizo, ชื่อ *Joko Aishi.* [ประวัติที่น่าสงสารของคนงานหญิง] (Tokyo, Iwanami Shoten, 1954)

2. Tadashi Fukutake, *Japanese Rural Society* (Ithaca, Cornell University Press, 1967), หน้า 10.

3. ย่อหน้านี้เขียนโดยอาศัยหนังสือของ Yokoyama Gennosuke, ชื่อ *Nihon no Kaso Shakai.* [ชนชั้นต่ำของสังคมญี่ปุ่น] (Tokyo, Iwanami Shoten, 1949).

4. ข้อมูลทางสถิติและข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ในส่วนนี้อ้างจากหนังสือของ Inoue Kiyoshi, *Nihon Teikokushugi no Keisei* [การพัฒนาตัวของลัทธิจักรวรรดินิยมญี่ปุ่น] (Tokyo, Iwanami Shoten, 1968) และหนังสือของ Ienage Saburo ชื่อ Taiheiyo Senso [สงครามแปซิฟิก] (Tokyo, Iwanami Shoten 1968) มีหนังสือภาษาอังกฤษหลายเล่มที่ได้กล่าวถึงลัทธิจักรวรรดินิยมญี่ปุ่น ยกตัวอย่างเช่น J. Halliday *A Political History of Japanese Capitalism* (New York, Pantheon Books, 1975), และ J. Dower, E.H. Norman, 'Japan and the Uses of History' in J. Dower (ed)., *Origin of the Modern Japanese State : Selected Writings of E.H. Norman.* (New York, Pantheon Books, 1975)

5. Sakata Yoshio, 'Nihon Kindaika no Shuppatsu to Tenkai' [การทยานออกและการขยายตัวของความเป็นสมัยใหม่ของญี่ปุ่น], *Jinbun Gakuho*, มีนาคม 1970, หน้า 15.

6. แม้แต่นักประวัติศาสตร์มาร์กซิสต์บางคน(โดยเฉพาะผู้ที่เป็นคนของสำนัก Koza) ยอมรับว่าระบบทุนนิยมของญี่ปุ่นยังคงเติบโตไม่เต็มที่ และปฏิเสธไม่เห็นด้วยกับทัศนะที่ว่าชนชั้นกลางได้ควบคุมอำนาจทางการเมืองและทางทหารในระยะก่อนสงครามในญี่ปุ่น อันที่จริงกลุ่มนี้แย้งว่าระบบทุนนิยมของญี่ปุ่นเติบโตขึ้นมาภายใต้การคุ้มครองและการชี้แนะของรัฐบาล ดูตัวอย่างได้จากหนังสือของ Hirano Yoshitaro, *Nihon Shihonshugi Shakai no Kiko* [กลไกของสังคมทุนนิยมในญี่ปุ่น] (Tokyo, Iwanami Shoten, 1934), หน้า 285.

บทที่ 8

บทเรียนสำหรับประเทศกำลังพัฒนา

บทเรียนซึ่งประเทศที่กำลังพัฒนาจะศึกษาได้จากการพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่นมีดังนี้

1. สำหรับคนจากประเทศกำลังพัฒนาเมื่อเริ่มสนใจการพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่นเขามักจะมองหาลักษณะพิเศษของการพัฒนาของญี่ปุ่นและศึกษาดูว่าจะใช้ประยุกต์กับประเทศของเขาเองได้หรือไม่ เขาคาดหมายว่าจะมีลักษณะเฉพาะบางอย่างในการพัฒนาของญี่ปุ่น เพราะเกิดขึ้นในประเทศที่มิได้อยู่ในตะวันตก การวิเคราะห์ต่อไปนี้จะพิจารณาดูลักษณะพิเศษเหล่านี้ แต่เป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องคำนึงถึงความเป็นจริงที่ว่าการพัฒนาเศรษฐกิจได้ก่อให้เกิดปรากฏการณ์และปัญหาที่คล้ายคลึงกันมากมาย ซึ่งรวมถึงการหดตัวลงของเกษตรกรรม การขยายตัวของอุตสาหกรรม การผลิต การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของอุตสาหกรรม (จากอุตสาหกรรมเบาไปสู่อุตสาหกรรมหนัก และแล้วก็เป็นอุตสาหกรรมที่เน้นทางวิทยาการความรู้) การกระจายไปทั่วของวิสาหกิจนานาชาติ ความรุ่งเรืองและการหดตัว ความเสมอภาคที่เพิ่มขึ้นในการกระจายรายได้ การเปลี่ยนแปลงทางประชากร การพัฒนาไปเป็นเมืองต่าง ๆ เหล่านี้และการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ ที่ได้เกิดขึ้นทั้งในญี่ปุ่นและทางตะวันตก

2. ลักษณะพิเศษข้อหนึ่งในการพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่นคือ การพัฒนาแบบทวิพัฒนา เนื่องจากเทคโนโลยีสมัยใหม่จำนวนมากเป็นแบบเน้นหนักทางด้านทุน โอกาสความเป็นไปได้ของการทดแทนกันระหว่างทุนและแรงงานในเทคโนโลยีเหล่านี้มีจำกัด และมักจะถูกนำเข้ามาใช้โดยปราศจาก

การดัดแปลงในประเทศที่มีแรงงานมากแต่มีทุนน้อย ภาคสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นโดยเทคโนโลยีเหล่านี้ปรากฏอยู่ควบคู่กับภาคดั้งเดิมที่มีขนาดเล็กในประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ ญี่ปุ่นก็มิได้เป็นข้อยกเว้นของรูปแบบนี้ อย่างใดก็ตามสิ่งที่แปลกสำหรับญี่ปุ่นคือการช่วยเหลืออย่างมากซึ่งภาคดั้งเดิมได้มีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ (ดูบทที่ 2) เนื่องจากสภาพในปัจจุบันของเทคโนโลยีทำให้เป็นไปไม่ได้ที่จะหลีกเลี่ยงลักษณะทวิโครงสร้าง จึงมีความสำคัญที่จะทำให้ภาคดั้งเดิมแข็งแรงเพื่อจะได้เป็นส่วนหนึ่งของกลยุทธ์ในการพัฒนา

ปัญหาสำคัญข้อหนึ่งในการทำให้ภาคดั้งเดิมเข้มแข็งก็คือ ภาคนี้อยู่โดดเดี่ยวจากการเปลี่ยนแปลงภายนอกและโอกาสต่าง ๆ ภาคนี้โดยปกติมักจะติดตามการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีได้ไม่ทัน และมักจะละเลยต่อโอกาสต่าง ๆ ในตลาดทั้งในและนอกประเทศ และถึงแม้ภาคนี้ต้องการจะได้รับประโยชน์จากโอกาสเหล่านี้บ้างก็ขาดแคลนเงินทุน ข้อเสียเปรียบเหล่านี้อาจแก้ไขได้บ้างโดยพัฒนาสถาบันอันหนึ่งขึ้นมาซึ่งสามารถจะเป็นผู้ดำเนินการให้ภาคดั้งเดิมเหมือนกับ*โซโง โชชะ* (บริษัทค้าทั่วไป) ในญี่ปุ่น ซึ่งน่าจะมีความเหมาะสมในการศึกษาถึงความเกี่ยวเนื่องของการพัฒนาสถาบันดังกล่าวในประเทศกำลังพัฒนา

3. ญี่ปุ่นมีนักวิทยาศาสตร์ นักการเมือง นักปรัชญา และนักบริหารที่มีความสามารถระดับมาตรฐานมากกว่าที่จะมีความสามารถยอดเยี่ยม ยิ่งกว่านั้นญี่ปุ่นก็มิได้มีความสามารถเป็นพิเศษทางแม้ในเทคโนโลยีอุตสาหกรรม ถึงแม้จะเคยเข้าใจผิดคิดว่าญี่ปุ่นเก่ง เพราะดูจากสินค้าออกที่ดีของญี่ปุ่นทั้งเครื่องจักรและเครื่องมือต่าง ๆ แต่ก็มีอยู่เพียงไม่กี่ด้านเท่านั้นที่เทคโนโลยีของญี่ปุ่นมีความก้าวหน้ามากกว่าประเทศอื่น (เช่น เครื่องถ่ายเอกสาร, เครื่องโทรสาร และพวกกึ่งตัวนำ) ในหลายด้านญี่ปุ่นยังล้าหลังกว่า

ญี่ปุ่นก็มิได้มีความสามารถพิเศษในด้านผู้จัดการบริหารชั้นสูง มีคนส่วนน้อยรู้จักประธานของบริษัทที่สำคัญในญี่ปุ่น ประธานของบริษัทใหญ่โดยปกติจะไม่เป็นที่สะดุดตา และแทนที่จะเป็นผู้นำบริษัทแบบใช้อำนาจ เขาจะเป็นผู้ประสานงานของผู้จัดการระดับสูงซึ่งกลุ่มนี้จะอาศัยความคิดและความชำนาญของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา

ทำไมประสิทธิภาพในการผลิตของญี่ปุ่นจึงสูง? ดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 6 แล้วว่าเหตุผลข้อแรกคือ ประสิทธิภาพในการผลิตของคนทำงานทั่วไปสูง คำอธิบายสำหรับเรื่องนี้ก็ต้องเนื่องมาจากจรรยาบรรณในการทำงานของคนญี่ปุ่น ซึ่งถึงแม้ว่าคนทำงานมีแนวโน้มที่จะทำงานหนัก บริษัทก็คงไม่สามารถที่จะได้รับผลจากความสามารถของพวกเขาได้เต็มที่นอกเสียจากคนงานเหล่านี้จะได้รับระบบความจูงใจที่เหมาะสม ในเรื่องนี้การบริหารบุคคลของญี่ปุ่นจึงสำคัญมาก เนื่องจากได้ผูกพันการประเมินตำแหน่งงานกับระดับชั้นเงินเดือนตามอาวุโสและเน้นการบริหารจากเบื้องล่างขึ้นสู่เบื้องบนโดยให้สิทธิและเสรีภาพแก่ผู้ทำงาน วิวัฒนาการของระบบการบริหารของญี่ปุ่นไม่สามารถแยกออกมาได้เด็ดขาดจากสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของวิวัฒนาการนี้ แต่วิธีปฏิบัติในการบริหารจัดการบางประการน่าจะย้ายโอนไปสู่สิ่งแวดล้อมในวัฒนธรรมอื่นได้

4. ลักษณะพิเศษอีกประการหนึ่งของการพัฒนาของญี่ปุ่นคือ การปรากฏอยู่พร้อมกันของความดั้งเดิมและความทันสมัย การพัฒนาไปสู่ความทันสมัยในครั้งหนึ่งถูกพิจารณาว่าไม่สอดคล้องกับประเพณีธรรมเนียมที่สืบทอดกันมา แต่ปัจจุบันนี้มีหลักฐานว่าประเพณีดั้งเดิมทั้งหมดไม่ใช่ว่าจะเป็นสิ่งเสียหายต่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย ในทางกลับกันบางอย่าง

ดูจะมีประโยชน์ด้วยซ้ำไป ในบทที่ 2 ได้กล่าวถึงประเพณีดั้งเดิมและสถาบันบางอย่างซึ่งได้ถูกใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อญี่ปุ่น

อย่างไรก็ตาม ประสบการณ์ของญี่ปุ่นไม่ควรจะทำให้ผู้ใดพึงพอใจต่อประเพณีดั้งเดิม ในขบวนการพัฒนาของญี่ปุ่นของดั้งเดิมหลายอย่างต้องถูกโยนทิ้งไป และประโยชน์ของสิ่งที่คงเหลือไว้ก็ต้องมีการประเมินใหม่เป็นครั้งคราว เนื่องจากการพัฒนาเศรษฐกิจหมายถึงการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ประเพณีดั้งเดิมจำนวนมากที่ได้เก็บรักษาไว้ในตอนต้นก็มีความสำคัญลดลงในกระบวนการพัฒนา แน่นอนที่ว่าในบางด้านการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นช้าและประเพณีดั้งเดิมจำนวนหนึ่งยังคงหลงเหลืออยู่ ประเพณีดั้งเดิมเป็นส่วนจำเป็นขององค์การทางเศรษฐกิจและยังคงถูกเก็บรักษาไว้ตราบเท่าที่ยังคงมีส่วนเกื้อหนุนต่อการเพิ่มขึ้นของประสิทธิภาพการผลิตเราไม่ควรจะหวั่นไหวไปตามนักมนุษยวิทยาและนักสังคมวิทยาซึ่งกล่าวถึงสัดส่วนทั้งหลายของท่าทีและวัฒนธรรมอันประหลาดซึ่งยังเหลืออยู่ในองค์การเศรษฐกิจของญี่ปุ่นจนเกินความเป็นจริง โดยหลักการแล้วการพัฒนาเศรษฐกิจหมายถึงการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ต่อเมื่อประเพณีดั้งเดิมมีหน้าที่ในส่วนของการพัฒนา (เช่นการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต) เท่านั้นจึงยังคงถูกรักษาไว้ และในบางกรณีก็ได้รับการสนับสนุน

ความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีดั้งเดิมและประสิทธิภาพการผลิตไม่จำเป็นต้องเป็นทางตรงเสมอไป ตัวอย่างเช่น ศาสนาดูเหมือนว่าอาจจะเป็นเครื่องกีดกั้นเพราะกำหนดให้ผู้นับถือ (ผู้ติดตาม) จะต้องถือปฏิบัติบางอย่างซึ่งลดประสิทธิภาพในการผลิต (ตัวอย่างเช่นการอดอาหารระหว่างฤดูการถือศีล) แต่ผลของการปฏิบัติเช่นนี้จะต้องพิจารณาจากการมองการณ์ไกลและกว้างกว่านี้ เหมือนดังที่ Weber ได้โต้แย้งเพื่อลัทธิโปรเตสแตนท์ว่า ศาสนา

สามารถทำให้คนมีเหตุมีผล และถ้าความมีเหตุผลอันนี้สามารถนำไปสู่เป้าหมายทางเศรษฐกิจแล้ว ศาสนาสามารถจะเป็นสื่อไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจได้

5. อะไรเป็นเครื่องจักรกลของการพัฒนาของญี่ปุ่น? ถือว่าเป็นการปฏิวัติทางด้านจิตใจหรือไม่? เช่นเดียวกับ Weber นักวิชาการจำนวนมากได้พยายามมองหาสิ่งที่เปรียบเทียบได้กับลัทธิโปรเตสแตนท์ในญี่ปุ่นแต่ก็ไม่พบ อย่างไรก็ตาม ในญี่ปุ่นไม่มีการเปลี่ยนแปลงทางศาสนาที่สำคัญตลอดเวลาหลายศตวรรษ เมื่อเร็ว ๆ นี้ ข้อสมมุติฐานของลัทธิขงจื๊อได้เริ่มแพร่หลายไป แต่เนื่องจากลัทธิขงจื๊อมีอยู่นานมากกว่าสองพันปีแล้ว และในประเทศบ้านเกิดคือจีนนั้นก็ยังไม่ได้พัฒนา ผลของลัทธิขงจื๊อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจจึงไม่อาจจะเปรียบเทียบได้กับลัทธิโปรเตสแตนท์ (ดูบทที่ 6)

อย่างไรก็ตามลัทธิบำเพ็ญทุกรกิริยาซึ่ง Weber ถือว่าเป็นหัวใจของลัทธิทุนนิยมทางตะวันตกได้ปรากฏอยู่ในญี่ปุ่นตั้งแต่จุดเริ่มต้นของยุคสมัยใหม่ อันนี้เป็นเครื่องจักรกลของการพัฒนาเศรษฐกิจญี่ปุ่นหรือ? ก็อาจจะไม่ใช่ เพราะไม่ได้ก่อให้เกิดชนชั้นกลางซึ่งคงจะทำลายโซ่ตรวนของลัทธิศักดินาและนำมาซึ่งระบบทุนนิยม ตามการโต้แย้งของ Weber ลัทธิบำเพ็ญทุกรกิริยาเป็นกำลังสำคัญของรูปแบบนี้ ในทางตรงกันข้ามลัทธิบำเพ็ญทุกรกิริยาของญี่ปุ่นไม่ดิ้นรนต่อสู้และไม่มีการเปลี่ยนแปลง แต่เมื่อประเทศเข้าสู่ยุคใหม่แล้วลัทธิบำเพ็ญทุกรกิริยาก็ถูกใช้ให้เป็นประโยชน์

ญี่ปุ่นพัฒนาลัทธิบำเพ็ญทุกรกิริยาขึ้นมาได้อย่างไร? ตามการวิเคราะห์ในบทที่ 6 มีปัจจัยหลายอย่างได้ร่วมกันก่อให้เกิดลัทธินี้ขึ้น ภูมิอากาศที่อยู่ระหว่างเขตร้อนกับเขตหนาว ความหนาแน่นของประชากร การ

ควบคุมผู้คนทางการเมือง และการพัฒนาของธุรกิจระหว่างช่วงก่อนยุคสมัยใหม่คงจะเป็นอิทธิพลที่สำคัญ

ถ้าภูมิอากาศที่อยู่ระหว่างเขตร้อนกับเขตหนาวเป็นปัจจัยสำคัญในการก่อให้เกิดลัทธิบำเพ็ญทุกรกิริยา ปัจจัยนี้ก็ไม่อาจจะสร้างขึ้นได้ในประเทศที่กำลังพัฒนาซึ่งอยู่ในเขตร้อน ในขณะที่ไม่มีประเทศใดยอมรับว่าคนของตนทำงานหนักน้อยกว่าชาติอื่น จำนวนชั่วโมงและขนาดของงานที่ทำคงเหมือนกันไม่ได้ภายใต้สภาพอากาศที่แตกต่างกัน จรรยาการทำงานหนักดูเหมือนจะเกิดขึ้นในเขตภูมิอากาศที่อยู่ระหว่างเขตร้อนและเขตหนาวได้ง่ายกว่าในภูมิอากาศเขตร้อน แต่บางครั้งก็อาจแย้งได้ว่าคนญี่ปุ่นทำงานหนักในระหว่างขบวนการพัฒนา เพราะมีระบบการให้ผลตอบแทนในการทำงานที่เหมาะสม ซึ่งแม้ว่าจะยอมรับข้อโต้แย้งนี้ก็ยังดูเหมือนว่าคนงานญี่ปุ่นจะทำงานหนักกว่าและมีชั่วโมงทำงานที่ยาวกว่าของประเทศอื่นที่มีระบบการจูงใจแบบเดียวกัน

6. รัฐบาลดูเหมือนว่าจะเป็นเครื่องจักรกลในการพัฒนาของญี่ปุ่น การปฏิรูปเมจิอันนำญี่ปุ่นไปสู่ยุคใหม่เป็น 'การปฏิรูป' ทางการเมือง และลัทธิทุนนิยมของญี่ปุ่นเกิดขึ้นตามในภายหลังในช่วงต้นของการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อที่จะสอนให้คนรู้เกี่ยวกับโอกาสใหม่ ๆ ที่มีอยู่ รัฐบาลได้สร้างโรงงานอุตสาหกรรมนำร่องขึ้น ต่อมารัฐบาลก็ลดการเข้าเกี่ยวข้องโดยตรงในการพัฒนาอุตสาหกรรมลง แต่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาการศึกษา สร้างทุนพื้นฐานทางสังคม และการยกเลิกความไม่สมบูรณ์อื่น ๆ ในตลาดลง นั่นก็คือการสร้างสภาพแวดล้อมที่น่าพึงพอใจสำหรับวิสาหกิจของเศรษฐกิจเอกชน หลังจากนั้นรัฐบาลก็ได้เข้าแทรกแซงในเศรษฐกิจโดยการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเพื่อให้เศรษฐกิจสามารถรับผลประโยชน์จากแนวโน้มของ

ความเจริญใหม่ที่เกิดขึ้นในเศรษฐกิจโลกได้ โดยสรุปรัฐบาลเป็นผู้เข้าร่วมที่แข็งขันในการพัฒนาเศรษฐกิจในฐานะที่เป็นผู้ลงทุน ผู้วางแผน และผู้เปลี่ยนแปลง

ปัญหาสำคัญของการที่รัฐบาลทำหน้าที่เป็นเครื่องจักรกลในการพัฒนาคือ บางรัฐบาลจะทำลายเศรษฐกิจของตัวเอง แม้ตามทฤษฎีอาจจะเป็นไปได้ว่าสำหรับเศรษฐกิจในประเทศกำลังพัฒนาบางประเทศจะดีขึ้นด้วยการเข้าแทรกแซงของรัฐบาล แต่ดูเหมือนเศรษฐกิจตลาดจะดีกว่าเมื่อปราศจากการยุ่งเกี่ยวแทรกแซงของรัฐบาล ทางออกทางหนึ่งในประเทศเหล่านี้คือการให้เสรีภาพต่อเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นแนวทางที่นักเศรษฐศาสตร์บางคนชอบแนะนำ แต่บางคนก็เสนอให้เพิ่มความรับผิดชอบของรัฐบาล แนวทางเดินแบบหลังไม่ใช่เป็นของง่ายแต่ถ้าหากสำเร็จรัฐบาลก็สามารถเป็นเครื่องจักรกลของการพัฒนาได้ ผลที่ได้จากวิธีนี้มีมากกว่าเนื่องจากเศรษฐกิจแบบตลาดนั้นมีความไม่สมบูรณ์อยู่มากและมีความล่าช้าในการตอบสนองต่อโอกาสต่าง ๆ ตลาดแบบนี้จึงสามารถทำหน้าที่ได้ราบรื่นกว่าเมื่ออยู่ภายใต้การแนะนำของรัฐบาล

7. รูปแบบของญี่ปุ่นไม่ได้แสดงให้เห็นว่าจะสร้างรัฐบาลแบบนี้ขึ้นมาได้อย่างใดแต่แสดงไว้ว่ารัฐบาลแบบนี้ต้องเข้มแข็ง เข้มแข็งในความหมายที่ว่ารัฐบาลสามารถวางแผนที่มีเหตุผล มีเครื่องจักรเครื่องมือที่จะใช้สนับสนุนแผนนี้ และถ้าจำเป็นสามารถบังคับประชาชนของตนได้ (ตรงกันข้ามกับ 'รัฐที่นุ่มนวล' ของ Myrdal) การที่รัฐบาลของญี่ปุ่นเข้มแข็งส่วนหนึ่งเนื่องจากมีระบบราชการที่ดี อีกทั้งคนที่ได้รับเป็นมรดกสืบทอดมาจากยุคก่อนสมัยใหม่ก็ยอมอยู่ใต้ผู้มีอำนาจและถูกกีดกันจากการเข้าร่วมในขบวนการทางการเมือง ในเมื่อคุณค่าของประเพณีดั้งเดิมยังคงถูกรักษาไว้ในการเมืองของ

ญี่ปุ่น แม้ว่าจะมีการพัฒนาเศรษฐกิจแล้วก็ตาม บางคนจึงอาจโต้แย้งว่าเพื่อที่จะสนับสนุนการพัฒนา อาจจะเป็นการดีกว่าที่จะสร้างรัฐบาลที่มีอำนาจแทนรัฐบาลประชาธิปไตย

ข้อโต้แย้งนี้มิได้หมายความว่า รูปแบบของญี่ปุ่นควรจะถูกนำมาใช้ ดังที่กล่าวไว้ในบทที่ 7 ว่ารัฐบาลที่มีอำนาจอาจเป็นการ 'ทำลาย' ก็ได้ เพราะถ้าแม้รัฐบาลแบบนี้ดำเนินไปในทิศทางที่ประชาชนไม่ต้องการก็เป็นการยากที่จะขัดขวางให้หยุดการกระทำนั้นได้ วิถีทางที่เป็นอุดมคติอาจจะเป็นการที่รัฐบาลเป็นผู้ที่มีอำนาจในช่วงระยะต้นของการพัฒนาและเป็นประชาธิปไตยเพิ่มขึ้นพร้อมกับการพัฒนา แต่ญี่ปุ่นไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ แม้ว่าฝ่ายขวาใหม่ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อญี่ปุ่นได้เป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ ก็มีแนวโน้มที่จะคัดค้าน หรืออย่างน้อยที่สุดก็ลดผลในทางบวกของการปฏิรูปในช่วงที่ถูกยึดครอง กองทัพสัมพันธมิตรได้สร้างระบบประชาธิปไตยดังที่กล่าวไว้ในบทที่ 5 โดยการทำลายกองทัพและปฏิรูปสถาบันอันเป็นภารกิจที่ญี่ปุ่นไม่อาจจะทำเองโดยลำพังได้ รัฐบาลที่มีอำนาจของญี่ปุ่นได้เริ่มโดยทำการพัฒนาอุตสาหกรรม แต่ในที่สุดนำการทำลายล้างมาสู่ประเทศ

สำหรับประเทศกำลังพัฒนาที่แสวงหาหนทางที่ทำให้รัฐบาลเข้มแข็งก็อาจเป็นการเพิ่มอันตราย แต่รัฐบาลที่เข้มแข็งสามารถสร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจดังที่ได้ชี้ให้เห็นก่อนหน้านี้ เป็นความจริงที่ว่าทั้งรัฐบาลและเศรษฐกิจได้ 'พัฒนา' ดังนั้นประเทศที่กำลังพัฒนาจึงไม่อาจคาดหวังว่าจะมีรัฐบาลแบบเดียวกับของประเทศที่พัฒนาแล้ว แต่ดูเป็นการง่ายกว่าที่จะสร้างรัฐบาลที่เข้มแข็งขึ้นมาก่อนและทำการพัฒนารัฐบาลในภายหลังเมื่อเศรษฐกิจก้าวหน้าแล้ว มากกว่าการพึ่งเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมและการพัฒนารัฐบาลเป็นผลจากความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ดังนั้นแม้จะมีอันตรายที่ติดตามอยู่

ก็ยังคงเป็นกลยุทธ์ในการพัฒนาสำหรับประเทศกำลังพัฒนาที่แสวงหาหนทางสร้างรัฐบาลที่รับผิดชอบและยังเข้มแข็งขึ้นมา

8. การพัฒนาของญี่ปุ่นรวดเร็วเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศทางตะวันตก (ดูบทที่ 2) และนี่เป็นเหตุผลอีกข้อหนึ่งที่ญี่ปุ่นได้รับความสนใจจากต่างประเทศ อย่างใดก็ตามเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องคำนึงไว้ว่าการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นขบวนการที่เชื่องช้า กว่าจะมาถึงระดับของรายได้ในปัจจุบันจากระดับพอยังชีพในทศวรรษที่ 1870 ต้องใช้เวลาประมาณหนึ่งศตวรรษ และในยุคก่อนสมัยใหม่แม้ว่ารายได้ของประชากรส่วนใหญ่จะไม่ได้เพิ่มขึ้นก็ได้มีการพัฒนาสถาบันและการสะสมทุน การพัฒนาสมัย*เมจิ*ขึ้นอยู่กับการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ระหว่างยุคก่อนสมัยใหม่ การพัฒนาสมัย*ไทโช*ขึ้นกับสมัย*เมจิ* การพัฒนาสมัย*โชวา*ก่อนสงครามขึ้นอยู่กับสมัย*ไทโช*และการพัฒนาสมัย*โชวา*หลังสงครามขึ้นอยู่กับสมัย*โชวา*ก่อนสงคราม นั่นคือ ระดับของการพัฒนาในปัจจุบันเป็นผลจากการวิวัฒนาการอย่างต่อเนื่องกันของเศรษฐกิจในสองสามศตวรรษที่ผ่านมา

การพัฒนาเศรษฐกิจอาจจะเร่งให้เร็วขึ้นก็ได้และปัจจัยที่ดีที่สุดที่จะใช้เพื่อให้บรรลุผลนี้ก็อย่างที่ได้กล่าวข้างต้นคือรัฐบาล แต่การพัฒนาเศรษฐกิจจำเป็นที่จะต้องให้ภาคเอกชนสนองตอบต่อความพยายามของรัฐบาล ซึ่งเพื่อให้เกิดผลเช่นนี้ท่าทีของประชาชนจะต้องเปลี่ยนแปลง พวกเขาจะต้องได้รับการศึกษา และสถาบันทุนนิยมใหม่ ๆ จะต้องถูกสร้างและพัฒนาขึ้นมา ขบวนการนี้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง และจะต้องใช้เวลาสำหรับการที่ประเทศกำลังพัฒนาจะไปถึงระดับที่ประเทศพัฒนาได้ไปถึงแล้ว

รูปแบบของญี่ปุ่นแสดงว่าการพัฒนาเศรษฐกิจสามารถจะกระตุ้นให้เร็วขึ้นได้ และไม่ต้องใช้ระยะเวลานานเท่ากับที่อังกฤษเคยใช้ในการไปถึง

ระดับความเป็นอยู่มาตรฐานในปัจจุบัน แต่การพัฒนาของญี่ปุ่นมิได้สำเร็จในเพียงหนึ่งหรือสองชั่วคน เนื่องจากช่องว่างระหว่างประเทศที่พัฒนาแล้วกับประเทศกำลังพัฒนาห่างจากกันในปัจจุบันมากกว่าในอดีต การจัดการพัฒนาที่เหมาะสมจะทำให้พัฒนาได้เร็วกว่ากรณีของญี่ปุ่น แต่ก็ยังคงต้องใช้เวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศที่มีประเพณีดั้งเดิมก่อนยุคใหม่ที่อ่อนแอ ไม่มีใครควรตั้งข้อสมมุติฐานที่ผิดว่า รัฐบาลสามารถก่อให้เกิดการพัฒนาในช่วงระยะเวลาเพียงไม่กี่ทศวรรษได้ เป็นการสร้างสรรค์ที่ดีกว่าสำหรับรัฐบาลและประชาชนที่จะมีเวลาระยะยาวกว่าสักหน่อย และทำงานอย่างสม่ำเสมอเพื่อความสำเร็จในที่สุด

คำศัพท์

- Daimyo (ไดเมียว) : ไดเมียวเป็นข้าของโชกุน เป็นผู้ครอบครองที่ดิน โดยได้รับสิทธิมาจากโชกุน ที่ดินที่ไดเมียวปกครองอยู่เรียกว่า ฮัง (Han)
- Dutch learning (การศึกษาดัช) : การศึกษาวิทยาศาสตร์ของตะวันตก และเรื่องทั่วไปของตะวันตกเรียกว่า*รันงะชุ* (Dutch learning) ในยุค*โตกุงาวะ* เรื่องจากการศึกษาเหล่านี้มาจากหนังสือดัช (พวกชาวดัชเป็นคนเพียงกลุ่มเดียวที่ได้รับอนุญาตให้ค้าขายกับญี่ปุ่นระหว่างช่วงของการปิดประเทศ) การศึกษาดัชเริ่มแพร่หลายในราวปี 1740 และก้าวหน้ายิ่งขึ้นในเวลาต่อมา ซึ่งช่วยทำให้ญี่ปุ่นมีความรู้ในการติดต่อกับตะวันตก ซึ่งเริ่มต้นขึ้นใหม่ในกลางศตวรรษที่ 19
- Edo (เอโด้) : ชื่อเดิมของโตเกียว ปราสาท*เอโด้* (ปัจจุบันนี้คือพระราชวังอิมพีเรียล) เป็นสำนักงานใหญ่ของโชกุน*โตกุงาวะ*
- Han (ฮัง) : ฮัง คืออาณาเขตหรือที่นาที่โชกุนแบ่งให้ข้าของตนคือไดเมียว รัฐบาลของฮังมีอำนาจการปกครองเกี่ยวกับเรื่องภายในของตนเอง
- Land Reform (การปฏิรูปที่ดิน) : ส่วนใหญ่ใช้กล่าวถึงการปฏิรูปที่เกิดขึ้นในช่วงการยึดครองหลังสงครามโลกครั้งที่สอง โดยเป็นมาตรการซึ่งได้ช่วยลดสัดส่วนของที่ดินที่เพาะปลูกโดยผู้เช่า และค่าเช่าที่นาที่เหลืออยู่ของผู้เช่าจึงเป็นเพียงแต่ในนาม
- Land tax (ภาษีที่ดิน) : ส่วนใหญ่ใช้กล่าวถึงภาษีที่กำหนดขึ้นโดยรัฐบาล*เมจิ* ซึ่งเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของรายได้ภาษีในสองสามทศวรรษแรกของยุค*เมจิ* และเป็นช่องทางที่รัฐบาลใช้จัดสรรส่วนเกินจากเกษตรกรรมไปสู่อุตสาหกรรม ยิ่งกว่านั้นเนื่องจากว่าเป็นภาษีในรูปตัวเงิน

(จ่ายได้เฉพาะในรูปตัวเงิน) ก็ได้เร่งให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางการเงินขึ้นในหมู่บ้าน และมีส่วนช่วยเหลือต่อการพัฒนาของทุนนิยมในชนบทของญี่ปุ่น

– Matsukata deflation (*ภาวะเงินฝืด มัตจึคาตะ*) : *ภาวะเงินฝืดในต้นทศวรรษที่ 1880* ตั้งชื่อตามรัฐมนตรีคลังคือ *มัตจึคาตะ มาซาโยชิ* ซึ่งเป็นผู้นำในการเคลื่อนไหวอยู่หลังนโยบายนี้ได้ช่วยให้ธนบัตรใช้แลกเปลี่ยนได้อีก และยังวางพื้นฐานสำหรับการปฏิบัติทางการคลังในเวลาต่อมา

– Meiji (ยุค*เมจิ*) : ช่วงการครองราชย์ของจักรพรรดิ*เมจิ* (1868–1911) เป็นที่รู้จักกันว่ายุค*เมจิ* ส่วนจักรพรรดิองค์ต่อมาคือ *ไทโช* (1912–25) ก็เรียกกันว่ายุค*ไทโช* เช่นเดียวกันช่วงการครองราชย์ของจักรพรรดิองค์ปัจจุบัน (1926 ถึงปัจจุบันซึ่งเป็นช่วงการครองราชย์ที่ยาวนานที่สุดในประวัติศาสตร์เรียกว่า ยุค*โชวา*

– Meiji Restoration (การฟื้นฟู*เมจิ*) : การฟื้นฟู*เมจิ* โดยทั่วไปหมายถึงเหตุการณ์ทางการเมืองในปี 1868 ซึ่งได้ขับไล่ตระกูล*โตกุงาวะ*ออกจากตำแหน่งโชกุนและนำอำนาจสูงสุดกลับไปสู่องค์จักรพรรดิ ซึ่งอยู่ในรัชสมัยที่เรียกว่า*เมจิ* (หมายความว่าความรู้ในการปกครอง)

– Occupation period (ช่วงเวลาการยึดครอง) เป็นระยะจากเดือนกันยายน ค.ศ. 1945 ถึงเมษายน ค.ศ. 1952 ระหว่างที่ญี่ปุ่นถูกครอบครองโดยกองกำลังพันธมิตร (ประเทศที่เป็นหลักคือสหรัฐอเมริกา) ในเดือนกันยายน 1951 เมื่อสนธิสัญญาสันติภาพซานฟรานซิสโกถูกลงนามแล้ว ในเดือนเมษายน ค.ศ. 1952 ญี่ปุ่นก็ได้รับอิสรภาพอีกครั้งหนึ่ง

- Rice tax (ภาษีข้าว) : ภาษีข้าวซึ่งเป็นส่วนประกอบที่สำคัญที่สุดของรายได้ของรัฐบาลในยุค*โตกุงาวะ* อัตราภาษีถูกกำหนดจากแต่ละแคว้น และ*ซามูไร*แต่ละคนก็ได้ข้าวเป็นค่าเลี้ยงดู
- Samurai (ซามูไร) : ซามูไรหรือนักรบเป็นชนชั้นปกครองในสมัย*โตกุงาวะ* และได้รับอภิสิทธิ์ทางสังคมหลายอย่างเหนือชนชั้นอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม ตอนปลายสมัยนั้นพวกนักรบชั้นผู้น้อยตกอยู่ในสภาพคับแค้น จึงเป็นสาเหตุทำให้เกิดความแตกร้าวขึ้นในชนชั้นนักรบ อย่างใดก็ดีพวกซามูไรมีเพียงประมาณร้อยละ 5 ของจำนวนประชากรทั้งหมดในขณะนั้น
- Sankin Kotai *(ซันคิน โคตาอิ)* : นี่เป็นระบบ 'ตัวประกัน' ที่คิดขึ้นมาโดย*อิเอยาสุ* ผู้ก่อตั้งการปกครองของตระกูล*โตกุงาวะ* ซึ่งภายใต้ระบบนี้ไดเมียวต้องอยู่เฝ้าโชกุนทุก ๆ ปีเว้นปี
- SCAP (สแค๊ป) : Supreme Commander for the Allied Powers (SCAP) หรือผู้บัญชาการสูงสุดของกองกำลังพันธมิตร ซึ่งอยู่ควบคุมรัฐบาลของญี่ปุ่นและกำกับการปฏิรูปในระยะการยึดครอง General Douglas Macarthur เป็นผู้ครองตำแหน่งนี้จากเดือนกันยายน ค.ศ. 1945 ถึงเดือนเมษายน ค.ศ. 1951 ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาวิกฤตของสมัยการถูกยึดครองและเขาได้ฝากรอยประทับในสถาบันต่าง ๆ ของประเทศนี้ในหลังสงคราม
- Shogun (โชกุน) : โชกุนคือผู้นำของตระกูล*โตกุงาวะ* ซึ่งมีอำนาจเด็ดขาดในการปกครองทั้งในแคว้นของเขาเองและทั้งประเทศ ที่บริหารงานของโชกุนเรียกว่า โชกุนเหน็ต (Shogunate)
- Tenno (เทนโน) : จักรพรรดิของญี่ปุ่น ในรัฐธรรมนูญของญี่ปุ่นอำนาจสูงสุดเป็นของจักรพรรดิ หลังสงครามโลกครั้งที่สองรัฐธรรมนูญถูก "เปลี่ยนแปลง" และจักรพรรดิเป็นเพียงผู้นำที่เป็นสัญลักษณ์ของประเทศ

– Tokugawa period (ยุค*โตกุงาวะ*) เป็นระยะเวลาของการปกครองภายใต้ตระกูล*โตกุงาวะ* (1630 – 1867)

– Zaibatsu (*ไซบัตจึ*) : *ไซบัตจึ*เป็นบริษัทผูกขาดในธุรกิจสำคัญๆ (ธนาคาร การค้า การทำเหมือง การขนส่งทางเรือ และอุตสาหกรรมหนัก) ที่ควบคุมโดยกลุ่มครอบครัว ไซบัตจึที่ใหญ่ที่สุดสี่กลุ่มก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง คือ *มิตซุย มิตซูบิชิ สุมิโตโมะ* และ*ยาสุดะ* ไซบัตจึถูกทำให้แยกออกจากกัน โดยถือว่าเป็นมาตรการของการสร้างประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจระหว่างช่วงเวลาของการถูกยึดครอง กลุ่ม*มิตซุย มิตซูบิชิ และสุมิโตโมะ* ซึ่งมีอยู่ในปัจจุบันนี้ควรจะถือว่าเป็นพันธมิตรบางประเภทซึ่งรวมตัวกันขึ้นเพื่อประโยชน์ร่วมกันแทนที่จะเป็นกลุ่มที่รวมกันอย่างเหนียวแน่นซึ่งการบริหารงานทั้งหมด (การผลิต การตลาด การเงิน และการตัดสินใจการบริหารบุคคล) ถูกควบคุมโดยบุคคลคนเดียวหรือกลุ่มบุคคลอย่างที่เป็นในกรณีของ*ไซบัตจึ*

คำอ่านภาษาญี่ปุ่น
(สำหรับฉบับแปลเป็นไทย)

A :

Akamatsu Kamame – อากามัตจึ คามาเมะ

amae – อามาเอะ

Asahi Shinbun – อาซาฮี ชินบุน

azukari tegata – อะจึคาริ เทะงาตะ

B :

banto – บังโต

Bushido – บูชิโด

C :

cho – โจ้

Choshu – โชชู

D :

Dan Takama – เดน ทาคามะ

E :

Edo – เอโด้

F :

furidashi tegata – ฟูริดะชิ เทะงาตะ

G :

gaman – กามัง

Godai Tomoatsu – โกได โทโมอาจึ

H :

haihan chiken – ไฮฮัง ชิเคง

han – ฮัง

hanseki hokan – ฮันเซกิ โฮคัง

Hitachi – ฮิตาชิ

hotoku – โฮโตกุ

I :

ichi buban – อิจิ บุบัง

ie – อีเอะ

Ieyasu – อิเอยาสุ

Ito Hirobumi – อีโต้ ฮิโรบูมิ

ishi no uenimo sannen – อิชิ โนะ อูเอะนิโมะ ซันเนง

isshukin – อิตชูคิน

Iwasaki Yataro – อิวาซากิ ยาทาโร่

J :

jinji koka – จิงจิ โคขะ

jikugaka – จิจึงาขุ

K :

kacho – คาโจ้

Kanagawa – คานางาว่า

Kando – คันโดะ

Kaneko Kentaro – คาเนโกะ เคนทาโร่

Kanto – คั้นโต

kiga sumanai – ขิงะ สุมานั้ย

kirisute gomen – คิริสุเตะ โงเมง

koban – โคบัง

Kobe – โคเบ

Konoike – โคโนอิเค

Kyushu – คิวชิว

M :

manjushiri – มังจูชิริ

Matsukata Masayoshi – มัตจึคาตะ มาซาโยชิ

Meiji – เมจิ

Minamata – มินามาตะ

Mito – มิโตะ

Mitsu – มิตซุย

Mitsubishi – มิตซูบิชิ

Mitsui Bussan – มิตซุย บุตซัง

mizunomi byakusho – มิจึโนมิ เบียงขุโซ

Monju no chie – มอนจู โนะ จิเอะ

mottai nai – โหมดตาเอ ไนอิ

murahachibu – มูระ ฮาจิบุ

N :

Nagasaki – นางาซากิ

Nihon-kyo – นิฮอน เคียว

O :

otegata – โอเทะงาตะ

Ohkawa – โอกาว่า

oji – โอจิ

Okuma Shigenobu – โอขุม่า ชิเงโนบุ

Osaka – โอซาก้า

R :

Rangaku – รันงะขุ

ringi – ริงหงิ

ryogaeya – เรียวไงยะ

S :

saga – ซาหงะ

Saigo Takamori – ไซโกะ ทากาโมริ

Sankin kotai – ซันคิน โคตาอิ

sannin yoreba – ซันนิน โยเรบะ

Satsuma – ซัตจึม่า

sekikowa – เซขิ โคว่า

Shingaku – ชินงักขุ

Shibusawa Eiichi – ชิบูซาว่า เออิจิ

Shinto – ชินโต

shiroto tegata – ชิโรโตะ เทะงาตะ

shizoku – ชิโยขุ

Showa – โชวา

Sogo shosha – โซโง โซชะ

sugawara denju tenarai kagami – สุงาวาระ เดงจี เทนาราอิ คากามิ

Sumitomo – สุมิโตโมะ

T :

Tadataka – ทาดาทะขะ

Taisho – ไทโช

Takahashi Koreikiyo – ทากาฮาชิ โคเรคิโย

Tenno – เทนโน

Terakoya – เทระโคยะ

tetsudai – เทะจึได

Tokaido – โทไกโด

Tokugawa – โตกุงาวะ

Tsushima – จึชิม่า

Y :

Yahata Steel – ยาฮาตะ สตีล

Yamamoto Hichihei – ยามาโมโตะ ฮิจิเฮอิ

Yasuda – ยาสุดะ

Yokohama – โยโกฮาม่า

Yoshida Shoin – โยชิดะ โชอิน

yui – ยูอิ

Z :

Zaibatsu – ไซบัตจึ

หมายเหตุ : ชื่อคนญี่ปุ่นในหนังสือเล่มนี้เริ่มด้วยชื่อสกุลก่อน แล้วจึงเป็นชื่อตัว

ลำดับปีเหตุการณ์

ปลายสมัย*โตกุงาวะ*

1853 พลเรือจัตวา Matthew C. Perry มาถึงญี่ปุ่น

1854 เซ็นสนธิสัญญา*คานางาว่า*สิ้นสุดยุคของการอยู่โดดเดี่ยว

1858 เซ็นสนธิสัญญากับห้าประเทศ (เป็นสนธิสัญญาทางการค้า)

1859 เริ่มค้าขายกับตะวันตก

สมัย*เมจิ*

1868 การฟื้นฟู*เมจิ*

1869 เริ่มการปฏิรูปสถาบัน

1871 กำหนดให้เยนเป็นหน่วยพื้นฐานของเงินตรา

1873 สถาบันของภาษีที่ดิน

1874 การจลาจล*ซาหงะ* – เป็นการจลาจลที่ใช้อาวุธเป็นครั้งแรกในการต่อต้านรัฐบาลใหม่ รายจ่ายเพื่อการต่อต้านการรุกรานของไต้หวันก้อนแรกถูกนำไปใช้

1876 การปรับค่าเลี้ยงดูของพวกซามูไรให้เป็นพันธบัตรรัฐบาลเหมือนกันหมด

1877 การจลาจล*ซัตจึม่า* นำโดย*ไซโหงะ ทากาโมริ*

1881 *มัตจึคาตะ มาซาโยชิ*ได้เป็นรัฐมนตรีกระทรวงการคลัง เป็นจุดเริ่มต้นของนโยบายเงินฝืด*มัตจึคาตะ*

1886 ธนบัตรสามารถนำกลับมาแลกเปลี่ยนได้อีก

1894 เริ่มต้นสงครามจีน–ญี่ปุ่น

1895 สิ้นสุดสงครามจีน–ญี่ปุ่น ไต้หวันตกเป็นอาณานิคมของญี่ปุ่น

1897 นำมาตรฐานทองคำมาใช้

1901 *ยาฮาตะสตีล*เริ่มต้นการผลิต

1904 เริ่มต้นสงครามรัสเซีย–ญี่ปุ่น

1905 สิ้นสุดสงครามรัสเซีย–ญี่ปุ่น รัสเซียสูญเสียทางใต้ของ Sakhalin และรับทราบว่า เกาหลีอยู่ในความสนใจของญี่ปุ่น

1910 เกาหลีถูกรวมเข้าไว้กับญี่ปุ่น

1911 ญี่ปุ่นได้รับคืนอิสรภาพในการเก็บภาษีศุลกากร

สมัย*ไทโช*

1914 เริ่มสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง

1915 เศรษฐกิจรุ่งเรืองเริ่มในญี่ปุ่น

1917 ญี่ปุ่นออกจากมาตรฐานทองคำโดยห้ามส่งทองคำออกนอกประเทศ

1981 สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง

1920 การตกต่ำหลังสงครามเริ่มต้น

1923 แผ่นดินไหว*คันโต*–พื้นที่ส่วนใหญ่ของโตเกียวถูกทำลาย

สมัย*โชวา*

1927 วิกฤตการณ์ทางการเงิน

1930 ญี่ปุ่นกลับสู่มาตรฐานทองคำ (มกราคม)

1931 เหตุการณ์แมนจูเรีย ยกเลิกมาตรฐานทองคำ (ธันวาคม)

1937 เหตุการณ์ในจีน การเปลี่ยนแปลงไปสู่เศรษฐกิจที่มีการระดมพล

1941 เริ่มต้นสงครามแปซิฟิกโดยญี่ปุ่นโจมตี Pearl Harbor

1945 ญี่ปุ่นยอมแพ้โดยไม่มีข้อแม้ในเดือนสิงหาคม เริ่มถูกครอบครองโดยสัมพันธมิตรในเดือนกันยายน นายพล Douglas Mac Arthur ผู้บัญชาการสูงสุดของกองกำลังสัมพันธมิตร เริ่มการปฏิรูปสถาบันหลังสงคราม

1946 ประกาศใช้รัฐธรรมนูญใหม่ (รัฐธรรมนูญโชวา)

1949 อัตราแลกเปลี่ยนกับต่างประเทศถูกกำหนดไว้เป็น 360 เยนต่อหนึ่งดอลลาร์สหรัฐอเมริกา

1950 การขัดแย้งในเกาหลีเริ่มต้นและช่วยให้เกิดความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจครั้งแรกในญี่ปุ่นหลังสงคราม

1951 การเซ็นสนธิสัญญาสันติภาพ San Francisco การจัดการเพื่อให้หยุดยิงในข้อขัดแย้งเกาหลี

1952 ญี่ปุ่นได้รับอิสรภาพใหม่ในเดือนเมษายน

1953 เซ็นสัญญาการพักรบของข้อขัดแย้งเกาหลี

1960 นำแผนเพิ่มรายได้เป็นสองเท่ามาใช้ ทศวรรษของความเจริญอย่างสูงเริ่มขึ้น

1970 ครั้งแรกที่มลภาวะเป็นพิษเริ่มเป็นเรื่องร้ายแรงในสังคม

1971 อัตราการแลกเปลี่ยนใหม่กำหนดไว้เป็น 308 เยนต่อหนึ่งเหรียญสหรัฐอเมริกาในเดือนธันวาคม

1973 นำระบบอัตราแลกเปลี่ยนที่เปลี่ยนแปลงได้มาใช้ ค่าของเงินเยนเริ่มเพิ่มสูงขึ้น วิกฤตการณ์น้ำมันเกิดในเดือนตุลาคม และก่อให้เกิดการหดตัวทางเศรษฐกิจที่ยาวนาน

1974 ความเจริญของ GNP เริ่มติดลบเป็นครั้งแรกในระยะหลังสงคราม อันเป็นการสิ้นสุดยุคความเจริญอย่างสูงซึ่งเริ่มต้นมาตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ 1950

1976 เศรษฐกิจฟื้นตัวจากวิกฤตการณ์น้ำมัน ในเวลาสองสามปีต่อมา เศรษฐกิจเจริญในอัตรา 5 เปอร์เซ็นต์ต่อปี

1979 ราคาน้ำมันเริ่มเพิ่มสูงขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เป็นเหตุให้เกิดวิกฤตการณ์น้ำมันครั้งที่สอง

1980 สืบเนื่องมาจากผลของวิกฤตการณ์น้ำมันครั้งที่สอง อัตราความเจริญลดลงเหลือเป็นประมาณ 4 เปอร์เซ็นต์ และในที่สุดก็มีเสถียรภาพอยู่ในระดับที่ต่ำกว่านี้เล็กน้อยในปี 1981–4

1983 รายได้ต่อหัวของญี่ปุ่นเริ่มเป็นหนึ่งในสิบของประเทศที่มีรายได้สูงสุดในกลุ่ม OECD นี่เป็นการปรากฏครั้งแรกของชื่อประเทศญี่ปุ่นในรายชื่อของสิบประเทศสูงสุด

1984 เงินเยนลดค่าลงอย่างช้า ๆ ในสองสามปีก่อนหน้านี้ และในปลายปีนี้ อัตราการแลกเปลี่ยนก็เป็น 250 เยนต่อหนึ่งเหรียญสหรัฐอเมริกา

Bibliography

CHAPTER 1

Nakamura, T., *Economic Growth in Prewar Japan* (New Haven, Yale University Press, 1983).

——*The Postwar Japanese Economy* (Tokyo, University of Tokyo Press, 1981).

Ohkawa, K., and Rosovsky, H., 'A Century of Japanese Economic Growth', in W. Lockwood (ed.), *The State and Economic Enterprise in Japan* (Princeton, Princeton University Press, 1965).

——*Japanese Economic Growth* (Stanford, Stanford University Press, 1973), pp. 1–43, 215–50.

Patrick, H., and Rosovsky, H., 'Japan's Economic Performance : An Overview', in H. Patrick and H. Rosovsky (eds.), *Asia's New Giant* (Washington, The Brookings Institution, 1976).

CHAPTER 2

Economic Growth

Kuznets, S., *Economic Growth of Nations* (Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1971), Chapter 1.

Ohkawa, K., and Rosovsky, H., *Japanese Economic Growth* (Stanford, Stanford University Press, 1973), Chapter 8.

Population Growth

Taueber, I., 'Population and Labor Force in the Industrialization of Japan, 1850–1950', in S. Kuznets, W. Moore, and J. Spengler (eds.), *Economic Growth : Brazil, India, Japan* (Durham, North Carolina, Duke University Press, 1955).

Japan's Dependence for Development on its Own Resources

Komiya, R., 'Direct Investment in Postwar Japan', in P. Drysdale (ed.), *Direct Investment in Asia and the Pacific* (Canberra, Australian National University Press, 1972).

Lockwood, W., *Economic Development of Japan* (Princeton, Princeton University Press, expanded edition, 1968), various pages (see 'foreign borrowing' and 'foreign business investment in Japan' in the index).

Peck, M., 'Technology', in H. Patrick and H. Rosovsky (eds.), *Asia's New Giant* (Washington, The Brookings Institution, 1976).

The Traditional Setting

Abbeglen, J., *Japanese Factory* (Glencoe, Illinois, Free Press, 1958), Chapter 8.

Nakane, C., *Japanese Society* (Harmondsworth, Middlesex, Penguin Books, 1973).

Nakayama, *Industrialization of Japan* (Honolulu, University Press of Hawaii, 1965), pp. 25–63.

Dualistic Development

Broadbridge, S., *Industrial Dualism in Japan* (London, Frank Cass and Co., 1966).

Yasuba, Y., 'The Evolution of Dualistic Wage Structure', in H. Patrick (ed.), *Japanese Industrialization and its Social Consequences* (Berkeley, University of California Press, 1976).

Yoshihara, K., *Sogo Shosha : the Vanguard of the Japanese Economy* (Tokyo, Oxford University Press, 1982), Chapters 5 and 6.

The Role of the Government

Lockwood, W., *Economic Development of Japan* (Princeton, Princeton University Press, expanded edition, 1968), pp. 499–592).

Rosovsky, H., *Capital Formation in Japan* (Glencoe, Illinois, Free Press, 1961), Chapter 2.

Trezise, P., 'Politics, Government, and Economic Growth in Japan', in H. Patrick and H. Rosovsky (eds.), *Asia's New Giant* (Washington, The Brookings Institution, 1976).

CHAPTER 3

Krause, L., and Sekiguchi, S., 'Japan and the World Economy', in H. Patrick and H. Rosovsky (eds.), *Asia's New Giant* (Washington, The Brookings Institution, 1976).

Lockwood, W., *Economic Development of Japan* (Princeton, Princeton University Press, expanded edition, 1968), Chapters 6 and 7.

Ohkawa, K., and Rosovsky, H., *Japanese Economic Growth* (Stanford, Stanford University Press, 1973). pp. 173–95.

CHAPTER 4

Contrast with China, South Asia, and Western Europe

Baran, P., *The Palitical Economy of Growth* (New York, Monthly Review Press, 1957), pp. 151–61.

Embree, J., 'Thailand–A Loosely Structured Social System', *American Anthropologist*, 1950, Vol. 52, pp, 181–93.

Geertz., C., *Agricultural Involution* (Berkeley, University of California Press, 1963), pp. 130–54.

Landes, D., 'Japan and Europe : Contrast in Industrialization', in W. Lockwood (ed.), *The State and Economic Enterprise in Japan* (Princeton, Princeton University Press, 1965).

Levy, M., 'Contrasting Factors in the Modernization of China and Japan', *Economic Development and Cultural Change*, 1953–4.

Lockwood, W., 'Japan's Response to the West–the Contrast with China', *World Politics*, Oct. 1956.

Moore, B., *Social Origins of Dictatorship and Democracy* (Boston, Beacon Press, 1966), Chapters 4 and 5.

Ohkawa, K., and Ranis, G., *Japan and the Developing Countries* (Oxford, Basil Blackwell, 1985).

Tokugawa Heritage

Bellah, R., *Tokugawa Religion* (Glencoe, Illinois, Free Press, 1957), Chapters 1 and 7,

Dore, R., *Tokugawa Education* (Berkeley, University of California Press, 1965), Chapters 1 and 10.

Fukutake, T., *Japanese Rural Society* (Ithaca, Cornell University Press, 1972), Part 3.

Hall, J., 'The Nature of Traditional Society : Japan', in R. Ward and D. Rustow (eds.), *Political Modernization in Japan and Turkey* (Princeton, Princeton University Press, 1964).

——'The New Look of Tokugawa History', in J. Hall and M. Jansen (eds.), *Studies in the Institutional History of Early Modern Japan* (Princeton, Princeton University Press, 1967).

Hirschmeier, J., and Yui, T., *The Development of Japanese Business 1600–1980* (London, George Allen and Unwin, second edition, 1981), Chapter 1.

Sheldon, C., *The Rise of the Merchant Class in Tokugawa Japan, 1600–1868* (New York, Augustin, 1958), pp. 165–75.

Smith, T., *Agrarian Origins of Modern Japan* (Stanford, Stanford University Press, 1959), pp. 201–13.

CHAPTER 5

The Meiji Restoration and Meiji Reforms

Akamatsu, P., *Meiji 1868 : Revolution and Counter-Revolution in Japan* (New York, Harper and Row, 1962).

Beasley, W.G., *The Meiji Restoration* (Stanford, Stanford University Press, 1972).

Craig, A., *Choshu in the Meiji Restoration* (Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1961).

Hackett, R., *Yamagata Aritomo : The Rise of Modern Japan* (Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1971).

Hall, I. P., *Mori Arinori* (Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1973).

Jansen, M., *Sakamoto Ryoma and the Meiji Restoration* (Princeton, Princeton University Press, 1961).

Pyle, K., *The New Generation in Meiji Japan* (Stanford, Stanford University Press, 1969).

Rosovsky, H., 'Japan's Transition to Modern Economic Growth, 1868–1885', in H. Rosovsky (ed.), *Industrialization in Two Systems : Essays in Honor of Alexander Gerschenkron* (New York, John Wiley and Sons, 1966).

Reforms of the Occupation Period

Cohen, J., *Japan's Economy in War and Reconstruction* (Minneapolis, University of Minnesota Press, 1949).

Dore, R., *Land Reform in Japan* (London, Oxford University Press, 1959).

Duke, B., *Japan's Militant Teachers* (Honolulu, University Press of Hawaii, 1973).

Hadley, E., *Anti-Trust in Japan* (Princeton, Princeton University Press, 1969).

Henderson, D. (ed.), *The Constitution of Japan : Its First Twenty Years, 1947–67* (Seattle, University of Washington Press, 1968).

Kawai, K., *Japan's American Interlude* (Chicago, University of Chicago Press, 1960).

Kosaka, M., A *Hundred Million Japanese : the Postwar Experience* (Tokyo/Palo Alto, Kodansha, 1972).

Reischauer, E., *The United States and Japan* (Cambridge, Mass., Harvard University Press, third edition, 1965).

Textor, R., *Failure in Japan* (New York, J. Day Co., 1951).

Tracy, H., *Kakemono : A Sketchbook of Japan* (London, Methuen, 1950).

CHAPTER 6

The Japanese People

Bellah, R., *Tokugawa Religion* (Glencoe, Illinois, Free Press, 1957), Chapters 4–6.

Benedict, R., *The Chrysanthemum and the Sword* (Boston, Houghon Mifflin Co., 1946).

Doi, T., *The Anatomy of Dependence* (Tokyo, Kodansha International, 1973).

Nitobe, I., *Bushido : The Soul of Japan* (Tokyo, Charles E. Tuttle Co., 1969).

Reischauer, E., *The Japanese* (Tokyo, Charles E. Tuttle Co., 1978), Chapters 12–22.

Taylor, J., *Shadows of the Rising Sun* (New York, William Morrow and Co., 1983).

Japanese Management

Abbeglen, J., *Japanese Factory* (Glencoe, Illinois, Free Press, 1958).

Dore, R., *British Factory–Japanese Factory* (Berkeley, University of California Press, 1973).

Ouchi, W., *Theory Z* (New York, Avon Books, 1982).

MITI

Johnson, C., *MITI and the Japanese Miracle* (Stanford, Stanford University Press, 1982).

Shinohara, M., *Industrial Growth, Trade, and Dynamic Patterns in the Japanese Economy* (Tokyo, University of Tokyo Press, 1982), Chapters 2 and 3.

CHAPTER 7

Caldarola, C., 'The *Doya-Gai* : A Japanese Version of Skid Row', *Pacific Affairs*, Winter 1968–9.

Chubachi Masayoshi and Taira Koji, 'Poverty in Modern Japan', in H. Patrick (ed.), *Japanese Industrialization and its Social Consequences* (Berkeley, University of California Press, 1976).

Dore, R., 'Japanese Industrialization and Developing Countries : Model, Warning or Source of Healthy Doubts?', Occasional Paper No. 8, Institute of Southeast Asian Studies, Singapore, August 1971.

Dower, J., 'E. H. Norman, Japan and the Uses of History" in J. Dower (ed.), *Origins of the Modern Japanese State : Selected Writings of E.H. Norman* (New York, Pantheon Books, 1975).

Halliday, J., *A Political History of Japanese Capitalism* (New York, Pantheon Books, 1975).

Huddell, N., and Reich, M., *Island of Dreams : Environmental Crisis in Japan* (New York, Autumn Press, 1975).

Kelly, D., *et al.*, *The Economic Superpowers and the Environment : the United States, the Soviet Union, and Japan* (San Francisco, W.H. Freeman, 1976).

Moore, B., *Social Origins of Dictatorship and Democracy* (Boston, Beacon Press, 1966), Chapter 5.

Morley, J., 'Introduction : Choice and Consequence' in J. Morley (ed.), *Dilemmas of Growth in Prewar Japan* (Princeton, Princeton University Press, 1971).

Norman, E.H., *Japan's Emergence as a Modern State* (New York, Institute of Pacific Relations, 1940).

Reischauer, E., 'What Went Wrong', in J. Morley (ed.), *Dilemmas of Growth in Prewar Japan* (Princeton, Princeton University Press, 1971).

หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือที่ให้การแนะนำการพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่นอย่างสั้น ๆ เป็นหนังสือที่ไม่ใช่วิธีการทางเทคนิคมากจนเกินไป จึงเหมาะอย่างยิ่งแก่ผู้ที่ต้องการเข้าใจความลับของความสำเร็จของญี่ปุ่นในตลาดโลกทุกวันนี้ และยังเหมาะสำหรับผู้ที่ต้องการย้อนกลับมาศึกษาปัญหาการพัฒนาของประเทศของตนเอง

การที่ผู้เขียนหนังสือนี้ได้ทำการศึกษาอย่างกว้างขวางเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ ในการพัฒนาในหลาย ๆ ประเทศ ช่วยให้เขาสามารถเสนอแง่มุมในเชิงเปรียบเทียบของการพัฒนาของประเทศญี่ปุ่น และการพัฒนาเศรษฐกิจโดยทั่วไป หนังสือเล่มนี้เน้นถึงความสำคัญของปัจจัยที่ไม่ใช่ทางเศรษฐกิจ และผู้เขียนก็ได้ยกย่องอย่างมากว่าความสำเร็จของเศรษฐกิจญี่ปุ่นเป็นผลจากโครงสร้างทางสถาบันและทางสังคม ซึ่งได้ก่อให้เกิดระบบการบริหารแบบเฉพาะและจริยธรรมในการทำงานอย่างแข็งขัน

ในฉบับพิมพ์ครั้งที่สองนี้ได้มีการปรับปรุงข้อมูลให้ทันสมัยและมีการเขียนใหม่เพิ่มขึ้นมาก และได้ให้ความสำคัญเพิ่มขึ้นแก่การอธิบายโครงสร้างของสังคมญี่ปุ่น

Yoshihara Kunio เป็น รองศาสตราจารย์ที่ Center for Southeast Asian Studies มหาวิทยาลัยเกียวโต (ปัจจุบันเป็นศาสตราจารย์ - ผู้แปล) และได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจอีกหลายเล่ม

THE TOYOTA FOUNDATION

Shinjuku Mitsui Building 37F, 2-1-1 Nishi-Shinjuku, Shinjuku-ku, Tokyo 160, Japan
Tel : (03) 344-1701-1703 Cable : Tytfoundation, Tokyo

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
413/38 ถนนอรุณอมรินทร์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพ 7